

Toimittanut Salla Marjakangas

Tarinoita Oulujoen vesistön voimalaitoskylistä ja rantatörmiltä

Tarinoita Oulujoen vesistön voimalaitoskylistä ja rantatörmiltä

B:108 Tarinoita Oulujoen vesistön voimalaitoskylistä ja rantatörmiltä

ISBN 978-952-5731-82-8 (painettu)

ISBN 978-952-5731-83-5 (pdf)

ISSN 1236-8393

Toimittaja: Salla Marjakangas

Taitto: Anne Vimpari

Taiton viimeistely: Mainostoimisto Greystone Oy

Etukannen kuva: Fortum Power and Heat Oy, kuvaaja Foto Roos

Takakannen kuva: Ritva Immosen kotiarkisto

Sisältö

Saatesanat	4	Sotkamon reitti	100
Tarinoita valjastettujen jokien rannoilta	5	Elämää Ontojoella	101
Oulujoki	6	Kallioisen kasvattama – Mielikuvia ja muistoja lapsuudesta	103
Leppiniemi – koko kylä kasvatti	7	Katepillarikuskina Ontojoella.....	112
Mikä mies on voimabetonin salaisuudet tunteva Eero Pollari?	12	Ontojoen monet vaiheet	114
Mökkeilyä Oulujoen varressa	14	Urheilijapojan elämää voimalaitoksen valoissa	116
Ongempainoja ja sitruunasoodaa Pyhäkoskelta.....	15	Vesi virtaa Kallioisella uuteen väylään	118
Oskari ja Ida Pollarin tie Muhokselle	17	Matti Pulkan kirjoituksia.....	119
Pikkutyttöjen leikkejä Leppiniemessä	23	Mistä ja miksi työntekijät tulivat ”Jokiyhtiöön”?	120
Räjäytystöitä Utajärvellä.....	32	Oulujoen voimalaitosten erityispiirteet	123
Turvallinen lapsuus ja nuoruus Oulujoki Oy:n		Rakennusajan työterveyshuolto Oulujoen voimaloilla	127
voimalaitoskylässä	34	Turvallisuus Oulujoella voimalaitosten rakennusaikana	130
Vastuullisissa tehtävissä	41	Betonitutkimusta Oulujoella – Betoni- ja geoteknisen	
Yhteen hiileen puhaltamista Pyhäkosken voimalaitosalueella	43	toimiston vaiheita	135
Yhtiön kainalossa	46	Oulujoki Osakeyhtiö Oy:n sahat ja puutavaran hankinta.....	141
Vaarallisia tilanteita voimalaitostyömailla.....	49	Oulujoki Oy:n korjaus- ja ylläpitokulttuuri voimalaitosten	
A Visit to Finland in 1956	51	asuntoalueilla.....	146
Hyrnsalmen reitti.....	74	Pikkupojan elämää voimalaitoksen varjossa	151
Elämää Emäjoen ehdoilla.....	75	Vuoteni ”Jokiyhtiössä”	161
Emäjokivarren tyttö	78	Kyläilloissa kerrottua	164
Kosken kohinaa Seitenoikealla	79	Lähteet	175
Lapsesta aikuiseksi Seitenoikean voimalaitosympäristössä	84		
Matkalla Kokkovaaraan	90		
Muistoja Uuran kylältä ja Leppikosken rakennustyömaalta.....	91		
Osana Oulujoki Oy:n suurta perhettä	93		
Tutkimusryhmiä ja työmaakoneita Emäjoella	96		

Saatesanat

Tämä julkaisu on syntynyt kahden hankkeen – Vesivoiman kulttuuriperintö -kyläillat ja Vesivoiman kulttuuriperintö – ansiosta. Ensimmäinen näistä oli osa Kulttuuriperinnön eurooppalaista teemavuotta 2018. Jälkimmäinen on puolestaan osa EU:n Interreg Pohjoinen -ohjelmaa ja sen tavoitteena on nostaa Oulujoen vesistön ja Luulajajoen vesivoimarakentaminen esiin kulttuuriperintönä sekä vahvistaa ja luoda uutta yhteisöllisyyttä.

Hankkeen aikana jokivarsien kulttuuriperintöä on talletettu dokumentoimalla vesivoimalaitoksia ja niiden asuinalueita sekä haastatteleamalla jokivarsien asukkaita. Haastatteluissa on tullut esille ihmisten elämänskaaret ja se, kuinka vesivoima on nivoutunut ja vaikuttanut ihmisten elämään monilla eri tavoilla.

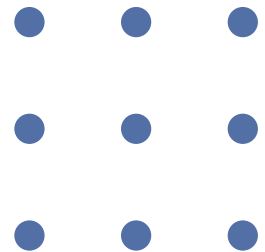
Haastatteluiden perusteella voi todeta, että vesivoimaloiden rakentaminen Oulujoen vesistöön pitää sisällä kaksi hyvin erilaista puolta. Toisaalta vesivoimalat ja sähköntuotanto on luonut ihmisille työpaikkoja, tuonut palveluita ja ihmisiä syrjäseuduille, mahdollistanut monelle lapselle turvallisen lapsuuden ja koulutuksen sekä ennen kaikkea tarjonnut kodin ja yhteisön.

Toisaalta vesivoimaloiden rakentaminen on vienyt osalta kodin, kun veden alle jäävät maat on täytynyt myydä pois. Valtavat rakennusurakat myös muuttivat ympäristöä ja maisemaa radikaalisti. Jokia ruopattiin, järviä halkaistiin ja kosket vaiennettiin. Nämä muutokset ovat olleet monelle paikallisille suuria ja vaikuttaneet koko loppuelämään ikävänä ja kaipuuna. Paljon keskustelua yhä herättää jokien valjastamisen vaikutukset vesistöalueen kalakantoihin.

Tähän julkaisuun on koottu haastatteluihin perustuvia tarinoita, jokivarsien asukkaiden itse kirjoittamia muisteluita sekä Matti Pulkan kirjoituksia. Ne kaikki ovat osa Oulujoen vesistön ja vesivoiman aineetonta kulttuuriperintöä.

Pohjois-Pohjanmaan liitto kiittää kaikkia haastateltuja, kirjoittajia ja kyläilloissa mukana olleita sekä hankkeen lukuisia yhteistyökumppaneita. Liitto kiittää myös Vesivoiman kulttuuriperintö -hankkeen rahoitukseen osallistuneita Lapin liittoa, Kainuun liittoa, Norrbottenin lääninhallitusta ja Region Norrbottenia sekä energiayhtiöitä Fortum Power and Heat Oy, Kainuun Voima Oy, Loiste Oy, Oulun Energia Oy ja UPM Oy.

Suunnittelujohtaja Ilpo Tapaninen

Tarinoita valjastettujen jokien rannoilta

Vesivoiman kulttuuriperintö -hanke on kerännyt jälleenrakennuskauden vesivoimarakentamiseen liittyviä tarinoita vuosina 2020–2021 haastattelemalla paikallisia ja vastaanottamalla kirjoituksia menneestä elämästä voimalaitoskylissä. Tässä luvussa on koottuna kaikki haastattelujen perusteella kirjoitetut tarinat ja itse kirjoitetut muistelut jaoteltuna vesistöreittien perusteella. Kaikki tarinat löytyvät myös hankkeen kotisivuilta www.vekuvaku.eu.

OULUJOKI

Oulujoen reitti saa vetensä Oulujärvestä ja virtaa 107 kilometrin mittaisena Oulujokena Pohjanlahteen Oulussa. Oulujoen varrella on seitsemän vesivoimalaitosta, joista ensimmäinen aloitti toimintansa Oulun Merikoskessa vuonna 1948. Muut Oulujoen vesivoimalaitokset liitettiin valtakunnan verkkoon 1950-luvun aikana. Alajuoksulta katsottuna vesivoimalat ovat Merikoski, Montta, Pyhäkoski, Pälli, Utanen, Nuojua ja Jylhämä.

Leppiniemi – koko kylä kasvatti

Tapio Siekkinen

Olen syntynyt Leppiniemessä vuonna 1950 ja asunut täällä lapsuuteni ja nuoruuteni. Palasin takaisin kotikylääni 11 vuotta sitten, kun ostimme vaimoni kanssa konepäällikön talon. Leppiniemi on minun asuinkyläni varmasti loppuun asti.

Varhaisin oma muistoni on ajalta, kun olin 5–6-vuotias ja asuimme parakkialueella. Muistan paikan missä asuimme, ja mitä touhussimme. Alueella oli lastentarha, jossa puhuttiin englantia. Olin ensimmäisen kerran jälkeen todennut, etten minä enää halunnut sinne mennä, kun eivät edes suomea puhuneet. Leppiniemeen tuli ihmisiä ympäri maailmaa ja muistan, että voimallitoksella oli insinööriharjoittelijoita ainakin Intiasta ja arabimaista. Pelasimme heidän kanssaan jalkapalloa ja harrastimme urheilua. Tuohon aikaan yhtiöllä oli myös oma englannin kielen opettaja. Hän oli alkuperäinen englantilainen ja todellinen herrasmies. Muistaakseni hän oli ollut kotiopettajana Persian hovissa, ja tuli sieltä opettamaan englantia Leppiniemeen yhtiön herroille ja narreille. Hän opetti myös meitä lapsia, ja oli kohtelias ja sivistynyt. Opettaja oli hyvä piirtämään ja piirsi paperille samalla opettaen meille englannin alkeita. Me taas opetimme hänelle metsästystä näissä olosuhteissa. Hänellä oli tyypillinen englantilainen herrasmiesasu pussihousuineen ja sukkiineen ja 20 kaliiperin

kaksipiippuinen haulikko. Muistan myös, kuinka hän omisti Moskvitch Scandinavia -merkkisen auton, mutta ei raaskinut ajaa sillä muuta kuin kylänraittia edes takaisin. Englannin opettaja oli aivan mahtava tyyppi, ja häneltä olen saanut syttyä kielten opiskeluun.

Esa ja Tapio Siekkinen matkimassa isä-Patea. Kuva: Tapio Siekkisen yksityisarkisto.

Parakeista perheemme muutti tien toiselle puolelle Postitaloon. Meitä oli kuusi lasta, ja asunnossa oli muistaakseni keittiö, olohuone ja yksi makuuhuone. Me lapset nukuimme kerrossängyissä ja tila tuntui ahtaalta. Kuitenkin Postitalo oli parannus parakkialueen asuntoon, jossa ei ollut vesijohtoja tai sähkölämmitystä. Yhtiöllä oli muuten omat miehet tekemässä halkoja ja Keto-Ojan Pekka ajoi hevosella halot talvisin reellä ja kesäisin rattailla asukkaille. Postitalossa meillä ei alussa ollut vielä jääkaappia, vaan sen virkaa toimitti maakuoppa, mihin haettiin jäät jääkellarilta. Postitalosta muutimme joen taakse puutarhan viereen. siellä oli yksi paritalo ja kolme yhden perheen taloja. Loppuajan asuimme siellä, kunnes 70-luvulla muutimme Muhokselle omakotitaloon.

Leppiniemessä oli hierarkkinen systeemi, jossa herrat olivat herroja ja duunarit duunareita. Vertaisin tätä Intian kastijärjestelmään, sillä jako oli niin kova. Esimerkiksi jääkaapin suhteen oli niin, että kun joku ylempi sai itselleen uuden jääkaapin, sai alempi sen vanhan. Näin mekin saimme lopulta Postitaloon oman jääkaapin. Edelleen virtaava sosiaali erotti herrojen ja duunareiden alueet toisistaan. Sosiaaliojan toiselle puolelle ei menty omin päin, vaan kavereiden mukana. Minun kaverini asui isossa puutalossa herrojen alueella ja pääsin hänen mukanaan sinne. Keran meille kävi isän kanssa niin, että metsällä ollessamme ajokoira ajoi haavoittuneen jäniksen

Vierasmajan portaille kuolemaan. Vierasmajan emännät antoivat meille ja jänikselle äkkilähdöt, sillä sinne ei muilla ollut asiaa.

Täällä oli oma puhelinjärjestelmä ja äitini oli siellä töissä puhelinvälittäjänä. Aina kun sinne soitti, hän vastas ”Oulujoki Osakeyhtiö”. Täällä voimalaitospäällikön talon pihasaunassakin oli puhelin, sillä suuren herran täytyi olla tavoiteltavissa saunassakin. Puhelinvälittäjät olivat paikalla muistaakseni iltakymmeneen, jonka jälkeen yövahti välitti yönaikaiset puhelut. Jokaisella oli alanumero, mutta joillakin se oli sama. Silloin piti aina sanoa, kelle puhelu on, että toiset laittoivat luurin kiinni ja puhelu meni oikeaan paikkaan. Uloslähtevät puhelut soitettiin siten, että täältä

Kuivasen Topi ja Eero ”Mönsä” Kokko lähettämässä poikia maastujuoksukilpailuun. Kuva: Tapio Siekkisen yksityisarkisto.

soitettiin keskukseen ja annettiin numero, johon puhelinvälittäjä yhdisti. Yhtiön pilli vihelsi neljältä iltapäivällä, ja vähän ennen sitä työntekijät olivat ja valmiina viivalla lähtemään. Kun pilli vihelsi, lähti porukka polkupyörineen, mopoineen, moottoripyörineen ja autoineen kotiin. Osa päästeli menemään ja osa lähti rauhallisemmin riippuen työmatkan pituudesta.

Lapsuus Leppiniemessä oli maailman parasta. Täällä oli turvallista ja leikkikavereita ja tekemistä oli paljon. Keksimme paljon omaa tekemistä, mutta myös yhtiö järjesti meille paljon harrastuksia ja muita aktiviteetteja. Täällä koko kylä kasvatti. Jos teki jotain hyvää tai paha, oli sana kiirinyt kotiin jo ennen kuin itse sinne ehti menä. Lapsuudessani koulua käytiin myös lauantaisin. Sunnuntaisin yhtiöltä sai kyydin Saarijärvelle, jossa hiihdimme, rakensimme hyppymäkiä ja pujottelimme. Täällä oli oma urheiluseura, Pyhäkosken Pyörre. Meillä oli omat verkkarit, joiden selässä luki PyPy. Muistan pahoittaneeni mieleni Helsingissä liittouhilla pikkupoikana, kun joku kiusasi meitä huutamalla; ”PyPy, pyyhi poika pylly”. Olin herkkä poika, ja itku oli lähellä. Olin mukana myös Leppiniemen metsästyskerhossa OHY:ssä sekä kuorossa, vaikken hyvä laulaja olekaan. Lapsuudesta minulle on periytynyt harrastuneisuus.

Kaikesta kilpailtiin ja joka lajissa. Hiihimme ja juoksimme kilpaa. Joessa oli ponkkarit ja siinä pidettiin uintikilpailuja. Oli ukkomies vs. poikamies pesäpallo- ja jalkapallo-otteluita. Vastustajina oli muun muassa jylhämäläiset, jotka rökitimme joka lajissa. Itselleni tärkeää oli jääkiekko, jota myös isäni oli valmentamassa. Etenin jääkiekossa sen verran, että kävin muutaman kerran nuorten maajoukkueen valmennuksessa Vierumäellä. Jääkiekko kuitenkin jäi, sillä täällä ei oikein ollut minulle sopivaa joukkuetta. Korkalanvaarassa hyppäsimme mäkeä. Leppiniemessä oli myös oma urheilukenttä, missä oli jalkapallokenttä, juoksuradat, hyppypaikat, kuularingit ja keihäänheittopaikka. Urheilupaikat taisivat täällä olla paremmat kuin missään muualla jokivarressa.

Hiihtoakin harrastettiin. Kuva: Tapio Siekkisen yksityisarkisto.

Ennen televisioita aikaa vietettiin porukassa ulkona. Keksimme omaa tekemistä, joko koiruuksia tai urheilua. Talvisin olimme paljon jääkiekkokaukalolla, minkä jäädyttämisen yhtiö hoiti. Lähin kaveriporukka muodostui lähinnä harrastusten kautta. Puksia leikimme paljon voimalaitoksen törmillä ja kallioilla. Jakauduimme kahteen joukkueeseen ja toinen joukkue oli tarkoitus voittaa pudottamalla heitä pelistä sanomalla "puks" kohdatessa. Leikkipaikat olivat vaarallisiakin. Voimalaitoksen uittolaitteet olivat meille kiipeilypaikkoja, ja nuorempi veljeni on kertonut, että he kävelivät voimalaitoksen kaidetta pitkin. Kuitenkaan en muista, että pahoja onnettomuuksia olisi sattunut. Lapsilauaan verrattuna selvisimme yllättävän pienillä vahingoilla.

Lapsia oli satoja, eikä pahuuksia tarvinnut yksin toteuttaa. Soitimme pirunviulua poikamiesasuntojen ikkunoiden alla siten, että kiinnitimme nastalla karhunlankaa ikkunan puitteisiin ja sitten vedimme lankaa hartsilla. Kun resonanssi otti ikkunaan, oli ääni ikävä. Siinä tuli harjoiteltua karkuun juoksemista, kun miehet lähtivät peräämme ja saivat meidät kiinni. Yksi meidän hommamme oli rikkoa katulamput ja pimentää kylä. Sitten kävimme omena- ja porkkana- ja mansikkavarkaissa. Kun isä näki, että kerrostaloille menevä tie on pimeänä, kysyi hän, oliko meillä tekemistä asian kanssa. Vaikka teimme koiruuksia, emme valehdelleet, vaan tunnustimme tekemme ja kärsimme rangaistukset. Kou-

lunkäyntiä laiminlöimme, eikä läksyjä kerennyt aina tekemään. Kuitenkin melkein kaikki tältä kylältä kirjoitti ylioppilaiksi ja ovat menestyneet elämässään. Täältä oli hyvä lähteä opiskelemaan, kun lähellä oli Muhoksen hyvät koulut ja sinne saatiin ilmaiset koulukyydit yhtiön puolesta. Leppiniemessä oli myös oma alakoulu ja kansalaiskoulu.

Kun televisiot tulivat, tuijotimme lähetyksen lumisadetta nokka kiinni E-kaupan ikkunassa, jossa oli Pi-merkinen englantilainen televisio. Muistan lentävät joutsenet, joita käytettiin virityskuvana. Katsoimme talvipakkasella myös Presidentin vastaanottoa itsenäisyyspäivänä. Kun myymälänhoitaja hommasi television kotiinsa,

Hutunkeittoa pesäpallo-ottelussa Leppiniemen urheilukentällä. Kuva: Tapio Siekkinen

kävimme mekin perheen kanssa lauantai-iltaisin hänen luonaan katsomassa ohjelmia. Koska laitteet olivat tuolloin harvassa, oli eräänlainen sosiaalinen tapahtuma, kun myymälänhoitaja kutsui paljo porukkaa katsomaan televisiota. Minulla on jäänyt ikuisesti mieleen, että lauantai-iltana tuli Enrico Rossin latinolaisrytmejä. Niitä vahattiin siellä. Kuitenkin televisioiden myötä kylä hiljeni, kun kaikki olivat töllöjen ääressä.

Yhtiö piti myös huolen siitä, että jokainen 15-vuotias yhtiöläisen lapsi sai kesällä töitä. Täällä me nuoret opimme työn teon alkeet. Minä olin kesätöissä niin sanotussa Nallekerhossa, joka teki voimalaitoksiin huoltoja säännöllisesti. Nallekerhossa työskentely oli aivan mahtavaa, kun pääsi voimalaitoksille sisälle ja sai olla ammattimiesten apuna. Kävimme eri komennuksilla, ja esimerkiksi ylioppilasvuotenani 1970 olimme Emäjoella Ämmän voimalaitoksessa. Asuimme Ämmänsaareissa viikot, mikä oli nuorelle miehelle mahtavaa, kun sai olla poissa kotoa ja kuunnella aikamiesten juttuja. Nallekerhon lisäksi olen ollut kesätöissä kalanviljelylaitoksella ja Oulujoen uittoyhdistyksellä tuossa joella nippu-uitossa. Silloin nekin

olivat yhtiön töitä ja uitosta sai urakkapalkkaa. Nuorena pojankloppina olin kaksi vuotta erotelussa myös Kemissä. Työtä oli tarjolla monenlaista, eikä kukaan jäänyt ilman. Siskoni olivat töissä puutarhalla ja veljeni järjestelykonttorilla. Muistan yhä ensimmäisen tilipussin, minkä sain ollessani rakennuspuolella. Palkka oli voipaperin tyyliässä palkkapussissa seteleinä ja kolikoina. Tilitoimiston rouvat kävivät jakamassa palkat eri työpisteisiin yhtiön autokuskin saattamana.

Huhu kertoo, että vielä 50-luvulla kuskeilla oli mukanaan aseet ryöstöjen varalta.

Rakennusajoilla oli meno täällä aika villiä. Työmailla oli kaikenlaisia kulkijoita ympäri Suomea ja sodan traumat ja viina johtivat tappeluihin. Leppiniemessä oli alkuajoina oma putka ja poliisi Mämmi. Olen kuullut tarinoita siitä, kun veden korkeutta alettiin nostaa Pyhäkoskella. Vesihän nostettiin 25–30 metriä ylöspäin ja se oli suuri tapahtuma. Nimismies oli kuulemma sanonut, ettei nostohetkellä 20 kilometrin säteellä ollut yhtäkään selväpäistä miestä. Junalla oli ilmeisesti tuotu porukkaa tänne pistoraidetta pitkin, mutta kun olisi pitänyt lähteä, oli veturin kuljettajakin niin humalassa, ettei junaa saatu liikkeelle. Voimalaitoksen valmistuttua 50-luvulla alue rauhoittui ja rakentajat siirtyivät jokivartta ylöspäin rakentamaan muita voimaloita. Elämä asettui uomiinsa ja yhteisön eteen alettiin tehdä töitä.

Leppiniemessä oli monenlaisia hienoja ammattimiehiä, niin duunareita kuin jopa herrojakin. Isäni oli autonkuljettajana kuor-

Opettaja Ilma Niskanen ja Leppiniemen koulun oppilaita. Kuva: Tapio Siekkisen yksityisarkisto.

ma-autopuolella ja lopun aikaa peltiseppänä. Hän jatkoi edeltäjänsä työtä, joka oli peltiseppän lisäksi kumiasiantuntija, sähkömies ja korjausmies. Erästä herraa kutsuimme rusakoksi, kun hän ajoi aina hirveää vauhtia polkupyörällä työpisteeltä toiselle työläisiä kiusaamaan. Leppiniemen betonilaboratorio oli alansa huippuja. Olimme tekemässä kytkinkentälle betonisia suojamuureja, ja joka betonilastista piti ottaa näytekuutio lähetettäväksi BGT-laitokselle. Betonin täytyi olla huippulaatua tällaisissa rakennuksissa. Betonia tilattiin työmaalle enemmän kuin olisi tarvittu, sillä ylijäämästä tehtiin sotevaa, eli betonilaattoja. Sotevaa tehtiin talon ajalla ja joskus tarvikkeistakin työkavereille.

Leppiniemi oli äärimmäisen yhteisöllinen paikka, ja sitä se on edelleen. Puut, tiet ja talot ovat samoja kuin ennen, mutta alueesta ei pidetä enää samalla tavalla huolta. Seuratalot ja aluekonttorit seisovat tyhjinä ja kaikki rakennukset on myyty. Oulujoki Osakeyhtiö palkkasi työntekijöitä ja meitä nuoria kesätyöntekijöiksi pitämään huolta yhteisistä alueista. Puutarhan työntekijät tekivät istutukset ja järjestelykonttori hoiti nurmenleikkuut ja muut. Tämä oli sellainen mallikylä. Havaittavissa oli tietynlaista Leppiniemi-kateutta, kun täällä asiat olivat paremmin kuin esimerkiksi kirkonkylällä. Meitä Leppiniemeläisiä pidettiin ylpistyneinä, vaikka emme sitä mielestäni olleet. Jopa opettajien asenne Leppiniemeläisiä kohtaan oli se, että pidimme itseämme parempina.

Olimme kuitenkin ihan tavallisia nuoria ja minäkin olin työläisten lapsi. Ei täällä palkat olleet mitenkään korkeammat kuin muualla, mutta sosiaaliset edut olivat todella hyvät.

Oulujoki osakeyhtiö oli niin hyvä, että se todella huolehti kaikista alueista, taloista, työntekijöistä ja meistä lapsista. Heikennys tapahtui, kun Imatran Voima astui kuvioihin ja alkoi heti leikkamaan etuja. Fortunin myötä täällä ei enää huolehdi paikoista, vaan osa rakennuksista seisoo tyhjänä. Voimayhtiön pitäisi mielestäni vaalia tätä aluetta ja kunnostaa paikkoja. Tulimme vaimoni kanssa katsomaan 11 vuotta sitten Vierasmajaa, mutta totesimme, ettei siitä semmoista kotia saisi millaisen halusimme. Ajoimme voimalaitospäällikön talon ohi ja vaimoni tiedusteli, onko se myynnissä. Menimme katsomaan taloa, eikä meidän tarvinnut kauaa miettiä ostopäätöstä. Rantasaunan saimme talon mukana, kun vaimoni osasi sitä myyjältä kysyä. Nykyisin Leppiniemen omakotitalot ja paritalot on asuttuina, mutta rivitaloissa ja kerrostaloissa on paljon tyhjiä asuntoja. Toivoisin Muhoksen kunnalta enemmän satsausta Leppiniemen suhteen, sillä täällä on kaavoitettuja tontteja liian suolaisilla hinnoilla. Pitäisi saada edes yksi referenssikohde myytyä, vaikka huutokaupalla, että tänne saisi ensimmäisen uudisrakentajan. Tällä alueella olisi potentiaalia vaikka mihin.

Itse olen sitä ikäluokkaa, etten ole nähnyt vapaa-ta jokea. Minulle voimalaitos on aina ollut osa Leppiniemiä ja tulee aina olemaan. Ilman voimalaitosta ei olisi minuakaan, sillä vanhempani tapasivat täällä Pyhäkoskella. Tänne on kerääntynyt ympäri Suomen paljon ihmisiä, joka on johtanut avioliittoihin ja lapsiin. Yksinkertainen totuus on, ettei meitä olisi ilman voimalaitosta. Voimalaitoksen ympärillä elettiin ja touhuttiin, ja se antoi meille myös hyviä elämyksiä. Seikkailimme voimalaitoksen törmillä ja rinteillä ja pääsimme käymään voimalaitoksen ja padonkin sisällä. Yhtiö tarjosi halvat asunnot ja halvat sähköt. Oli linja-autokyytejä ja kesäleirejä. Oulujoki Osakeyhtiö piti asukkaistaan ja työntekijöistään huolen ja järjesti meille paljon toimintaa. Minun sielunmaisemaani kuuluu, että tuossa on tuo voimalaitos.

Mikä mies on voimabetonin salaisuudet tunteva Eero Pollari?

Toivo Pollarin kirjoitus

Muistoja keskikouluajalta

Pitkä nuorukainen oli parhaimmillaan lentopalloissa. Muhoksen keskikoulun koripallojoukkueeseen kuuluivat Eero ja pikkuveli Toivo. Opettaja keräsi joukkueen "Letukkaansa", kun menttiin pelaamaan Pohjolan Poikakodin joukkuetta vastaan. Pelisuunnitelman mukaan Eero hoiti levypallot ja syöttöpisteet. Hyvin yhteistyö häneltä onnistui myös työelämässä.

Mitä kiinnostavaa koulussa oli tyttöjen ja tanssin lisäksi? "Matematiikka oli kivaa. Kerran sain kokeesta 12, kun yksi tehtävä viidestä oli vain minulla oikein. Koko luokan keskiarvo oli liian matala, joten kaikille nostettiin kaksi numeroa", toteaa Eero Pollari.

Eeron luokkakuva tanssiopettajista ja koulukavereista lukuvuonna 1954–1955. Takarivissä keskellä on Eero Kokko, innostava voimistelun ja urheilun opettaja, jonka Lempinimi "Mönsä" tulee ranskan sanasta: mon-sieur. Kokko siirtyi sittemmin Oulujoki Oy:n sosiaalipäälliköksi. Kuva: Pollarin perhealbumi

Muhoksella puhuttiin "suoraan laboratorioon johtavasta keskikoulusta"

"Jo kouluaikana olin sähkötoisissa harjoittelijana Rantasen sähköliikkeessä. Jatkoin Montan voimalaitoksella ja Pikkaralan muuntoasemalla. Työ yhtiön hevostallilla Leppiniemessä tuli myös

tutuksi. Armeijan jälkeen pääsin Leppiniemen Betoni- ja maalaboratorioon. Pääsyvaatimukset olivat aliupseerikoulu armeijassa ja keskikoulussa opittu laskutaito.

Meitä oli sillä erää kolme oppilasta ja kolmen kuukauden koulutuksen jälkeen meidät komennettiin betoniaseman työvuoro-esimieheksi Emäjoelle. Siitä alkoi komennusmiehen elämä voimalaitospaikasta toiselle", vahvistaa Eero työuransa alun.

Pitkän linjan mies

Työkomennuksella Lapissakin veri veti tanssilattialle. Yhtenä iltana siinä valssatessa Eero sanoi tanssikumppanilleen: "Tämä Metsäkukki on minun häävalssi, kun joskus menen naimisiin." Ja heti tuli Irjan vastaus: "Kyllä se mulle soppii." Juhannuksena 2021 on kulunut 60 vuotta vihkimisestä. Kestävää kehitystä on Irjan ja Eeron liitto.

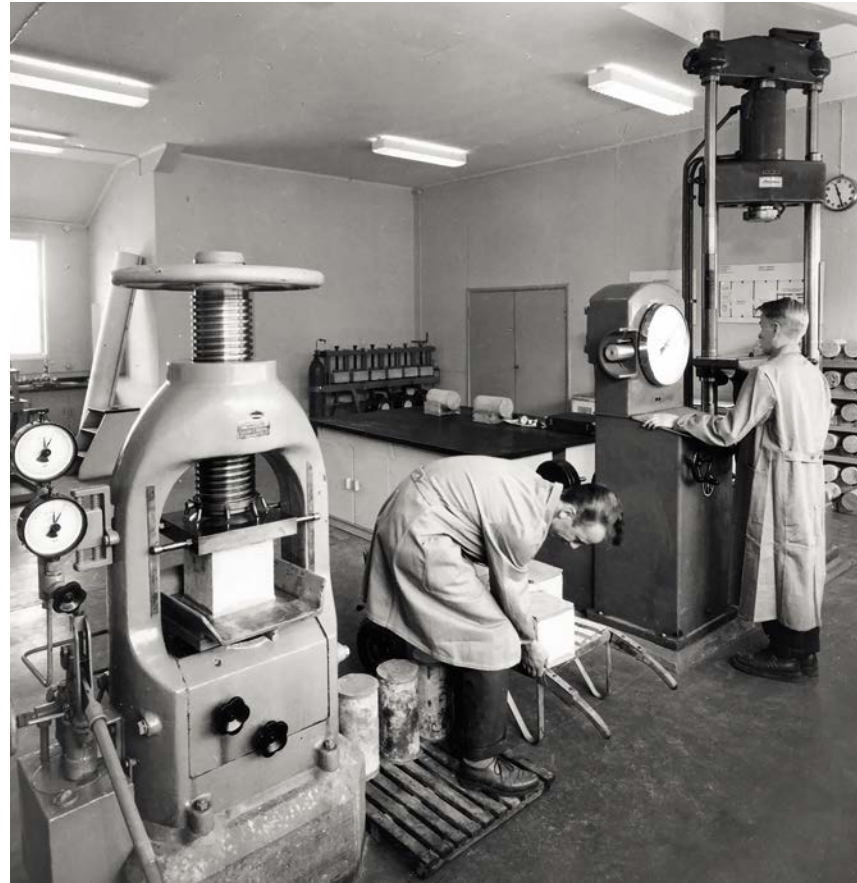
Samaa voi sanoa Eero Pollarin pitkästä työurasta: 45 vuotta voimabetonin laadun valvojana. Aluksi työnantajana Leppiniemessä oli Oulujoki Oy, myöhemmin IVO. Ja Fortum viimeksi Vantaalla. Tehtäviin kuuluivat myös voimalaitosten maapadot. Kymmeniä komennusmatkoja kertyi Suomessa, Ruotsissa, Venäjällä ja Virossa.

Mainittakoon, että Eero on työstään saanut tunnustuksia: Kutsun Presidentti Kekkonen itsenäisyyspäiväjuhlaan, valinta Fortumin hallintoneuvostoon ja Suomen Valkoisen Ruusun Ritarikunnan I Luokan Mitalin Kultaristein.

”Sähköenergia oli elintärkeä Suomen selviytymiselle sodan jälkeen. Rakennetut vesivoimalaitokset ovat kestäneet. Loviisan atomivoimalaitoksen elinkaareksi oli ajateltu 40 vuotta. Jo nyt on odotus ylittynyt. Energian talous-, sosiaali- ja ympäristökysymykset odottavat kokonaisarviointia. Uudet energiamuodot ovat vauhdilla tulossa. Mitä jätämme tuleville sukupolville?” pohtii Eero Pollari.

Eero Pollarin haastattelun 13.4.2021 pohjalta muistiin merkinnyt veli Toivo Pollari

Eero Pollari siirtelee betonikoekappaleita puristuslujuuskokeeseen ja Leo Moilanen ohjaa konetta lokakuussa 1960. Kuva: Fortum Oyj

Mökkeilyä Oulujoen varressa

Eero Tervaskanto

Suvullamme on mökki Oulujokivarressa noin kymmenen kilometrin päässä Oulun keskustasta Sanginsuun paikkeilla. Mökki sijaitsee Korhosen saarella, jonne on mentävä veneellä. Aikoinaan jokea ruopattiin uittoa varten. Vastapäistä rantaa oikaistiin, jolloin joen sivuvirta tyrehtyi. Muistan Marionin jyskyttäneen yötä päivää tuolloin. Irtouitosta siirryttiin nippu-uittoon 60-luvun lopulla. Ruoppaaminen kesti parisen vuotta, mutta uitto loppui miltei heti sen jälkeen. Maisema muuttui ruoppaamisen myötä paljon ja Madekosken virtauksen muuttuminen oli harmillista.

Isäni alkoi rakentamaan mökkiämme saareen jo 40-luvun lopulla. Sitä on pidetty todella hyvässä kunnossa. Isäni siskoilla oli myös mökit samalla saaren pohjoispuolella, jotka ovat nykyisin serkkujeni hallussa. Vierailimme toistemme mökeillä aina välillä. Eräs mökkinaapurimme oli Kyronmiehen hovi, jonka omistaja oli sukua Armi Kuuselalle. Siellä on käynyt myös Kuuselan mies Virgilio Hilario. Myös me kävimme siellä kylässä.

Kesälomat kestivät noin kolme kuukautta, kun olin lapsi. Vietimme miltei koko tuon ajan mökillämme. Meillä oli perunamaa ja mansikka-paikka, marjapensaita ja juurikasveja, joita kesän mittaan sinne laitettiin. Semmoista puutarhan hoitoa se lähinnä oli, veden kantamista ja kasvimaan kitkemistä. Joskus saatoimme käydä jollain matkalla. Mökin rannassa oli sen verran matalaa, että opettelin siellä uimaan. Virta ei ollut kova rannassa, mutta keskellä jokea emme uineet. Uimakouluun ei tarvinnut mennä, kun mökkirannassa oli niin hyvät mahdollisuudet uimaan oppimiselle. Nykytilanne on se, että mökkimme on laitettu myyntiin. Paikasta on jäänyt minulle todella hyvät muistot, joten luopuminen tuntuu haikealta.

Ongenpainoja ja sitruunasoodaa Pyhäkoskelta

Kaarlo Mertaniemi

Isäni koti ja lapsuuteni koti sijaitsee Laitasaaren kylällä Montan ja Pyhäkosken alapuolella. Kodistani on Leppiniemeen noin viisi kilometriä ja Monttaan hiukan lyhyempi matka. Vanhempani pitivät 1920-luvulla Leppiniemen majaa, joka oli maankuulu majapaikka kalastajille. Leppiniemen talo tarjosi lohilordeille ja muille matkalaisille majoitusta ja ruokaa. Tuohon aikaan lohi hyppi nousuaikaan, ja isäni oli valvomassa kullenuotaa joella. Leppiniemien majan juhannusjuhlat olivat suuret, ja sanovat, että siellä olisi ollut jopa nelisen tuhatta juhlijaa. Olen myös kuullut, että Oulusta tuli ylioppilaita talolle nauttimaan kalliista shamppanjapäivällisistä

Kun olin lapsi kuulin vanhemmiltani, että on olemassa suuri rakennustyömaa nimeltä Leppiniemi. Paimenessa ollessa Leppiniemen työmaapillin huuto kertoi, milloin karjaa sai alkaa ajamaan takaisin kotiin päin. Loppupäivän sai sitten olla vapaalla. Lapsena vietimme aikaa pelaamalla pihapelejä. Etenkin uinti ja onkiminen olivat suuressa osassa elämää kesäisin. Opin hyvin varhain uimaan venevalkaman puomeilta

ponnistamalla, jolloin tajusin veden kannattelevan voiman. Mieleeni lapsuudesta on jäänyt, kun pienenä poikana menin toisten poikien perässä keräämään lyijyä ongenpainoiksi Pyhäkosken voimalaitoksen kytkinkentän lähetyviltä. Tämämoisellä retkellä pääsin käymään myös ruokalassa, jossa sisareni oli töissä. Hän järjesti minulle pullapalasta ja sitruunasoodaa, joka oli siihen aikaan mahtava virvoitusjuoma. Sillä reissulla minulle iski päälle paremman elämän maku.

Montan voimalaitosta rakennettaessa joki ylitettiin pohjan tasalta, ja toisinaan ylhäältä tulvaluukkujen tasolta, jotka olivat kymmenkuntametriä ylempänä joenpohjaa. Jokea ei olisi saanut varmaankaan ylittää työmaa-alueella, mutta oikaisimme siitä usein, ja vahdit antoivat meidän pikkupoikien kulkea siitä. Montan rakennus kesti useamman vuoden ja muistan siellä olleet Italian koneet, jotka pumppasivat savea syvälle maahan muodostaen padon.

Kävin keskikoulun Hirven kirkonkylällä. Koulun mentiin veneellä, ja olen kerran tuonut veneenpohjalla säkissä porsaan kotiin kasvaamaan jouluksi. Kun Leppiniemeen tuli hyvät liikenneyhteydet ja linja-auto alkoi kuljettamaan lapsia kouluun, oli minunkin kannattavaa ajaa pyörällä Leppiniemeen ja mennä sieltä linja-autolla kirkonkylälle. Leppiniemen lämmitetyssä lasikioskissa oli hyvä odotella kyytiä. Leppiniemen arkkitehtuuri on jäänyt mieleen jo noilta ajoilta, vaikka sitä on vasta myöhemmin alkanut enemmän arvostaa. Silti paikka tuntui ja näytti jo tuolloin hienolta. Arkkitehtuuri meni Oulun arkkitehtuurin edelle ja teki minuun kovan vaikutuksen.

Nuorena Leppiniemen lasten ja muiden lasten välillä oli niin sanottua kaupunkilaiset vastaan maalaiset -asetelmaa. Esimerkiksi oppikouluaikana saattoi ajatella, että heillä oli jotenkin parempi asema ja kulttuuri. Leppiniemen asukkaila ja lapsilla oli omat kerhonsa, ja joskus jopa puhuttiin, että Leppiniemestä pitäisi tehdä oma kauppa. Semmoista perusvirettä oli, että se

oli jotenkin parempi paikka kuin muu ympäristö. Olimme kuitenkin kaikki tasavertaisia ja hyviä kavereita keskenämme. Leppiniemessä oli myös elokuvateatteri, joka oli lähempänä kotiani kuin kirkonkylän teatteri. Mieleeni on jäänyt, kun olimme naapurin pojan kanssa menossa katsomaan Hopeakannus -elokuva. Naapurini puhui hopeakannusta, mutta minä olin sen verran jyvällä asiasta, että tiesin kannuksen liittyvän hevosen kannustamiseen. Häinkin lopulta huomasi minkälaisesta värkistä oli kyse. Pysin Leppiniemeen töihin erään kaverini kanssa 15-vuotiaana. Kaverini sai töitä, mutta minä en. Samalla reissulla astuin naulaan ja jalkaa piti hautoa viikonpäivät lämpimässä vedessä. Jalka parantui, mutta voisi sanoa, että reissusta jäi puolikarvas muisto. Tämä kuitenkin paikattiin, kun minua pyydettiin muutamia vuosia myöhemmin voimalaitoksen laboratorioon töihin. Minulla oli kuitenkin jo toinen työpaikka Oulussa tuolloin, joten kieltäydyin tarjouksesta.

Palasin maailmalta 70-luvulla takaisin Muhokselle ja kotipaikalleni. Voimalaitokset olivat antaneet sysäyksen kunnalle ja toimineet edistysaskeleena Muhokselle. Voimalaitosten rakentamisella oli monessa mielessä positiivisia vaikutuksia. Ne antoivat paljon töitä ja toivat elintasoja koko kylälle. Myös vanhemmat sisareni hyötyivät voimalaitosten rakentamisesta. Miltei kaikki heistä olivat töissä voimalaitoksilla muun muassa keittiössä, konttorissa ja rakennuksilla. Ennen voimalaitoksia alueen suurimmat työnantajat olivat parantolat ja Pohjolan poikakoti. Teollisia toimipaikkoja alkoi syntyä alueelle 70-luvulla. Mielestäni Muhos oli kehittynyt sivistyneeksi maalaiskunnaksi.

Toivon, että lohennousu pystyttäisiin jälleen turvaamaan erilaisilla tukitoimilla. Vaikka lohien nouseminen mahdollistettaisiin, voisivat vesivoimalaitokset yhä toimia rauhassa. Monessa paikassa asia on jo ratkottu tyylikkäästi. Koen, että keskustelun ilmapiiri joen monikäytöstä on parantunut ajan saatossa. Olen tulevaisuuden suhteen toiverikas.

Oskari ja Ida Pollarin tie Muhokselle

Toivo Pollarin kirjoitus

Saarijärven aika

Isämme Oskar Pollarin syntymäpaikka on Saarijärven Kolkanlahti. Kylän luonnonympäristö vesistöineen on upea ja rakennettu ympäristö on kulttuurihistoriallisesti merkittävä. Se tunnetaan Runebergin kesäpaikkana 1820-luvulla. Hän oli säätyläistalon kotiopettajana ja samassa talossa on nykyisin Saarijärven säätyläiskotimuseo. Kolkanniemessä on myös K.V. Reniuksen ja Bertel Jungin suunnittelema vuonna 1904 valmistunut pappila.

Kolkanlahden kansakoulu perustettiin 1914, mikä oli sopiva ajoitus 11-vuotiaalle Oskarille. Päätötodistuksen kiitettävien arvosanojen hän sai toukokuussa 1918 sisällissodan päättymisvaiheessa. Sama koulu toimii edelleen, tosin viimeistä lukuvuotta tällä hetkellä.

Miksi isän nimi, Oskar Pollari, löytyy Hyytiäisten laajasta sukukirjasta? – Ei se ollut sen ihmeellisempää: Juho Hyytiäinen oli perinyt uuden sukunimen, kun hänen äitinsä Maria Sofia lisakintytär meni uuteen avioliittoon Esaias Pollarin kanssa. Molemmat olivat leskiä. Verenperimä liittyy siis enemmän Hyytiäisten sukuun. Mikkelistä Saarijärvelle muuttaneen suvun kantaisänä voidaan pitää Heikki Hyytiäistä, joka vuonna 1552 on merkitty Saarijärven Kiimasjärven asukkaaksi.

Seppä randoittaa kärryn pyörää. Valok. Tyyni Vahter. Kansallismuseon kokoelmat.

Mummosta ja papasta on vain yksi valokuva, sekin epäselvä Saarijärvi-kirjassa. Valokuvassa lukee, että seppä raudoittaa kärryn pyörää. Kuvan pitkä nainen olisi hyvin todennäköisesti mummomme ja miehistä toinen isoisämme, seppä. Kuva Saarijärvi -kirjasta

Heikki toimi Kustaa Vaasan ohjeen mukaisesti: talonpojilla oli lupa ottaa erämaat haltuun kuninkaan nimeen.

Oskarin isä, Juho Hyytiäinen-Pollari, oli Kolkanniemen pappilan torppari ja seppä. Pappilan torpparina olo ei ollut ongelmatonta. Professori Mauno Jokipii kirjoittaa Saarijärvi-kirjassa: ”Syksyllä 1901 sanottiin irti kuusi torpparia... irtisanominen tuli yllätyksenä ja kuohutti mieliä muidenkin kuin torppareiden keskuudessa. Oli ennenkuulumatonta, että pappi oli mukana sellaisissa teoissa. Olihan nimenomaan sovittu, että torpparit saivat pitää mökkinsä ja viljellä niitä kuin omiaan. Asiasta syntyi pitkälinen oikeudenkäynti.”

Oskar suoritti asepalveluksen 20-vuotiaana. Armeijan jälkeen piti löytää työtä muualta, kun pienen kotitorpan isännöisyys meni vanhimmalle pojalle. Oskar oli yhdeksänlapsisen suurperheen viidenneksi vanhin lapsi. Kolkanniemen kansakoulun päättötodistus olisi oikeuttanut jatko-opiskeluun, jos siihen olisi ollut varaa. Hän oli oppinut paljon kädentaitoja, esimerkiksi hirsirakennusten salvokset ja lohenpyrstöliitoksetkin. Niin hän lähti Viipuriin ja ilmeisesti oleskeli myös Imatralla, jossa voimalaitostyöt oli aloitettu 1920-luvun lopulla.

Ida Hukkanen tätinsä kaupassa Viipurissa. Kuva: Perhealbumi.

Retkellä Imatrankoskella. Kuva: Perhealbumi.

Viipurin aika

Sukututkimuksista Oskar tuskin tiesi mitään Viipuriin muuttaessaan. Sukua oli ollut Viipurin lähellä Muolaassa. Sieltä oli tuotu hevoskärryillä tuotteita Viipurin torille. Sukua oli sitten muuttanut Kannakselta Mikkelin Vesulahdelle.

Kansalaissodan jälkeen 1930-luvun kehitys antoi toivoa paremmasta. Oskarin ja erään Ida Hukkanen tiet kohtasivat 1930-luvun puolivälissä Viipurissa, mahdollisuuksien kaupungissa. Työtä kannatti tulla hakemaan kauempaankin.

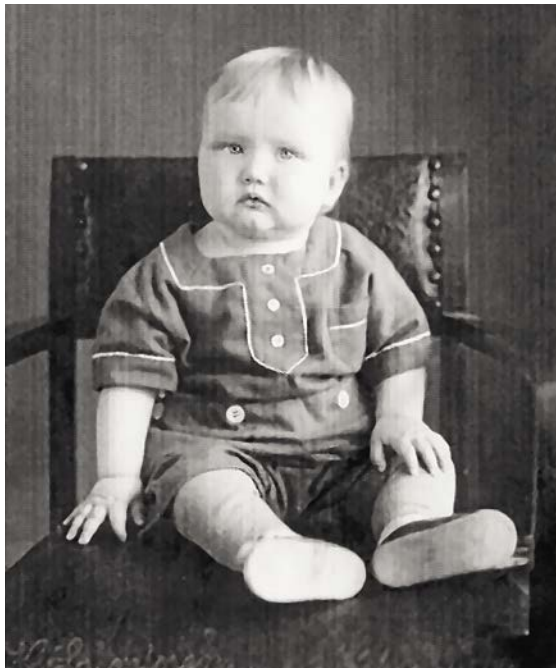
Ida Hukkanen on kotoisin Vieremältä. Äitinsä kuoleman jälkeen nuoren Idan oli otettava vastuuta maalaistalon emännän tehtävistä ja pikkusiskonsa hoidosta. Kun isä avioitui uudestaan, Ida lähti pikkusisko Katri mukanaan Viipuriin tätinsä kauppaan töihin. Ida lauloi Viipurin kirkko-kuorossa, jossa hänellä oli tärkeä korkean sopraanon rooli. Muhoksen kodissa myöhemmin kuulumme usein hänelle rakkaita hengellisiä lauluja. Myös kaunis Monrepos´n puisto tuli usein esiin Idan puheissa, kaipauksella.

Ida ja Oskar menivät naimisiin Viipurissa. Nuori pari muutti Kolikkoinmäen kaupunginosaan, joka oli tuhoutunut pahoin sisällissodassa. Eero syntyi Viipurissa vuonna 1937.

Talvisota pakotti nuoren perheen pakenemaan. Lähtöön annettiin aikaa vain puoli tuntia. Pullat jäivät uuniin. Turvapaikka löytyi Vieremältä Idan veljen luota, Toivo Hukkasen tilalta. Talvisodan

jälkeen myös Oskar tuli Vieremälle Idan kotitalalle. Tilanne muuttui ratkaisevasti valoisammaksi, kun perhe muutti Kajaaniin, jossa Oskar sai töitä Kajaani Oy:ssä.

Valokuvassa on yksivuotias Eero, josta hän itse sanoo: "hyvin on poikaa hoidettu". Muhoksella kasvua kertyi huimasti lisää. Keskkikoulun liikunnanopettaja kirjasi kasvutulokseksi terveystorttiin 194 cm. Kuva: Perhealbumi.

Ida, Oskar, Eero ja Yrjö välirauhan aikana Kajaaninkatu 13:ssa Kajaanissa. Kuva: Perhealbumi.

Muhoksen aika

Leppiniemen voimalaitostyömaalle timpuriksi palkattu Oskar pääsi soutamalla Pyhäkosken yli tai riipusillan kautta. Niin myös pojat muistavat tehneensä. Niin tekivät riipusillalta tuhannet matkailijat, jotka ihailivat 15 metriä korkealta sillalta koskiveneitä kuohuissa ja tervan kuljetusveneitä Ouluun tai kalastajien mahtavia lohisääliitä.

Ajautuminen jatkosotaan kesällä 1941 hiljensi Pyhäkosken voimalaitostyömaan osittain. Naistyövoimaa lisättiin, myöhemmin käytettiin sotavankeja. Ammattimiehet olivat osittain rintamalla, osaksi voimalaitostyömaalla. Niin teki Oskarikin. Pyhäkosken voimalaitos valmistui 1949.

Sodan aikana Oskarin perhe asui Lassilan talossa viisi kilometriä voimalaitostyömaan yläpuolella. Vuokratiloissa ei ollut mukavuuksia. Pikku sähkömiehet, Eero ja Yrjö, tuottivat sähköä pyörittämällä polkupyörän takaratasta, joka dynamon kautta tuotti äidille valoa kotiaskareissa.

Tieto rintamamiestontista, joka ei ollut suuren suuri, vain 0,39 ha, oli tärkeä uutinen. Äiti oli heti valmis: "Ostetaan lehmä, siellähän on yhteislaidun ja pojat kyllä hoitavat lehmän kuljetuksen."

Ida-äiti ja lehmä. Kuva: Perhealbumi.

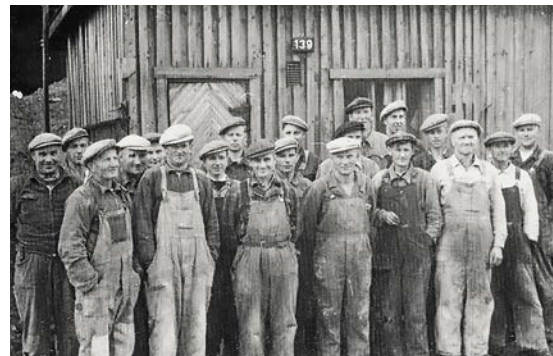
Oman talon rakentamisessa isä sai kiitettävästi talkooapua. Vaikea ja työläs oli vesijohdon vetäminen aseman vesitornilta puolentoista kilometrin päähän Tillmannin sahalle, vaikka hanke oli seutukunnan yhteinen. Suorien mäntytukkien sisään kairattiin kahden tuuman reiät. Ongelmia tuli kaivannoissa, joiden seinämät osin sortuivat. Myöhemminä vuosina tuli keskeytyksiä vedentulossa, kun putket halkeilivat.

Ammattiyhdistysmieheksi Oskar Pollari nautti laajaa luottamusta. Hän oli noussut Muhoksen rakennustyöväen osaston puheenjohtajaksi. Kannatus tuli enimmäkseen Leppiniemen voimalaitostyömaan rakentajilta, timpureilta.

Oskar oli myös kirkonkylän kansakoulun johtokunnan puheenjohtaja. Tehtävään hänet oli valinnut vasemmistoennemmistöinen kunnanvaltuusto. Työläisperheen kotiin tuli oululainen Kansan Tahto. Vappumarssille muistaa Toivokin osallistuneensa 10-vuotiaana kerran isän kanssa.

Hihtoretellä Rokualla Jurvakaisen kaupan henkilökunnan kanssa. Takarivissä sauvoihin nojaamassa Eero ja Toivo. Kuva: Perhealbumi.

Oulujoki Oy:n timpureita. Oskar Pollari eturivissä ensimmäinen vasemmalta. Kuva: Perhealbumi.

Oskar teki melkein kaiken itse, muun muassa lapsille ns. hikilautasukset puusta ja luistimet raamisahan terästä, joka kiinnitettiin puualustaan ja joka puolestaan kiristettiin kenkään remmillä. Toimeliaita olivat Viipurissa syntyneet pojatkin: molemmat hakeutuivat Muhoksen kirkonkylän Rantasen elokuvateatteriin töihin, Eero elokuvakoneen käyttäjäksi ja Yrjö ovivahdiksi. Näin etuna tulivat ilmaiset elokuvat. Omat valokuvat pojat kehittivät saunan pimiössä. Hyvin itse kehitetyt kuvat ovat säilyneet muistoina yli 60 vuotta.

Keskikoulun opettajat ja oppilaat pesäpallon ystävyysottelussa. Lukkarina on Eero Kokko, joka siirtyi Oulujoki Oy:n sosiaalipäälliköksi. Kuva: Perhealbumi.

1950-luvun puolivälissä tuli kauppias Antti Jurvakainen kotiimme esittelemään uuden lin kaupan rakennuspiirustuksia. Oskar ei kuitenkaan ottanut urakkaa, koska hän ei ollut enää hyvässä hapessa.

Oskar kuoli joulukuussa 1959 Oulun lääninsairaalaissa. Hänen viimeiset sanansa olivat: "Käy sinä niitä kouluja."

Miltä elämä maistui perheen lapsille sodan jälkeen?

Ruokaa, vaatteita ja leikkikavereita riitti. Kaikki oli ihan hyvin, kun muusta ei tiennyt. Leikit keskeytettiin klo 11.55, kun radiosta tuli Kalle-Kusta Korkin ja Pekka Lipposen seikkailut vakio-kuulutuksin: "Jatkuu huomenna!"

Meillä ei ollut omaa radiota vielä 1952, jolloin tuli olympiakisojen avajaiset. Hyvän naapurimme Hemmin radioyhteys toimi. Sukulaismies Toivo Hyytiäinen heitti keihäässä olympiapronssia. Muutoin, naapurissa asuvasta sairaanhoitaja Kerttu Hemmistä tuli myöhemmin oululainen kansanedustaja. Kohokohta oli Miss Universum Armi Kuuselan vierailu. Pyhällinnassa oli suuri kansanjuhla, jossa Armia ja filippiiniläistä Giliä kansa ihasteli.

Muhoksen kirkonkylän koulun oppilasmäärä kaksinkertaistui 1950-luvun alussa. Kirkonkylän Ponkilan koulun oppilaista puolet oli siirtolaistaustaisia. Koulukuva Perhealbumista

Kulttuurien kohtaaminen näkyi koulussa ja urheilussa

Muhokselle tuli paljon siirtolaisia Karjalasta. Voimalaitostyömaat toivat kädentaitajia, kirvesmiehiä, metallimiehiä, tekniikoita ja insinöörejä. Karjalasta tuli runsaasti maatilansa ja kaiken omaisuutensa menettäneitä.

Kulttuurien sulautumisyhteisö toi uutta voimaa ja osaamista. Kulttuurin vahvistuminen näkyi hyvin urheilussa. Painija Tapio Sipilä toi maailmanmestaruuden ja olympiahopeaa. Muhoksen Voiton painijoukkue saavutti SM-voittoja. Joukkueessa oli useita painimestareita, siirtolaistaustaisia nuorukaisia, jotka asuivat Kylmälänkyläntien varrella Eeron naapureina, kuten Kaakot ja Hämäläiset. Leppiniemessä toimi Pyhäkosken Pyörre.

Tunnetuin hiihtäjä oli Senja Nuolikivi (o.s. Pusula), Suomen viestijoukkueen olympiamitalisti vuonna 1964. Hän hiihti useita SM-mitaleita ja edusti Muhoksen Laitasaaren Vetoa.

Muhoksen Urheilijat pelasi 1950-luvulla mestaruussarjassa. Muhoksen Voitto puolestaan saavutti useita mitalisijoituksia TUL:n mestaruussarjassa. Mestaruus tuli vuonna 1962. Ystävyysottelut Muhoksen hegemoniasta olivat aina tiukkoja. Toivo Pollari pelasi Voiton joukkueessa.

Joukkueissa oli useita pelaajia, joilla oli siirtolais- tausta ja yhteinen nimittäjä: työpaikka Oulujoki Oy:ssä. Yhtiön palkkalistoilla oli Muhoksen Urheilijoiden lukkari Kaarlo Kolehmainen ja kovalyöntinen Matti Piippo. Muhoksen Voitossa kilpailivat betoni- ja maalaboratorion Teuvo Keinänen ja Teuvo Alakylmänen, joka oli myös mestaripainija.

Leppiniemen ja Jylhämän voimalaitokset kilpailivat useissa lajeissa. Eero Pollari muistaa lentopallo-ottelut, joissa hän itse pelasi. Leppiniemi-Jylhämmä ottelut hiihdossa ja shakissa keräsivät runsaasti osanottajia.

Voimalaitosten rakentamisen merkityksestä

Näkemykseni noudattanevat kuntapäätäjien ajatuksia Oulujoen koskien valjastamisessa. Sodan jälkeen tehtiin maamme selviytymishistoriaa. Suomi piti saada nousuun. Sotavelat oli maksettava. Siirtolaiskysymykset ja rintamamiesasutus oli hoidettava. Vammautuneita sodasta palanneita ja monella tavalla sairaita perheitä oli paljon.

Yritän ajatella isäni tilannetta sota-aikana ja sen jälkeen. Hän teki aivan oikein muuttaessaan perheineen sodan jaloista Muhokselle, jossa oli

töitä ja toimeentuloa tarjolla. Verotulojen kasvu oli hyväksi Oulujokilaakson kunnille, jotka saattoivat asteittain panostaa koulutukseen, sosiaalipalveluihin, terveydenhuoltoon, kunnallistekniikkaan.

Paikalliskulttuuriin maassamuuttajat sopeutuivat nopeasti ja antoivat kehittämispanoksensa.

Ympäristöasioita otettiin huomioon rakennusluvissa, kuultiin asianosaisia lakien mukaan. Eriäviä näkemyksiä kompensatiovaatimuksineen on ollut tietysti kysymyksissä, jotka liittyivät lohien kalastukseen, tervankuljetukseen, matkailuun ja vesialueiden lunastuksiin.

Aikanaan päättäjät tekivät vahingossa ympäristöteon valitsemalla puhtaan vesienergian. Voimalaitosten rakentamisesta hyödyt ovat moninkertaiset verrattuna haittoihin.

Omanikin kehitykseni ja sosiaalisen nousun kannalta oli tärkeää, että Muhokselle saatiin lukio. Leppiniemen voimalaitoksen henkilökunnan lukiovaatimuksilla lienee ollut painoarvoa. Alkuvaiheessa opiskelijoita tuli naapurikunnista: Tyrnävältä, Vaalasta, Puolangalta, Utajärveltä ja Kestilästä.

Toivo Pollari, ex-koulutoimenjohtaja ja eläkeläinen Helsingistä

Pikkutyttöjen leikkejä Leppiniemessä

Seija Saarikon kirjoitus

Muistoissa mukana sisar Sirkka ja paras ystävä Ulla.

Olen syntyperäinen leppiniemeläinen. Synnyin vuonna 1949 kauppaa vastapäätä olevan parakkirakennuksen ns. hellahuoneeseen, nykytermeillä rivitalon yksiöön. Isäni oli tullut Leppiniemen sahalle töihin suoraan Lapin sodasta vapauduttuaan. Äitini muutti perässä sisareni kanssa heti kun ensimmäiset perheasunnot alueelle valmistuivat. Ristiäiset pidettiin yhdessä kahden muun samoihin aikoihin syntyneen lapsen kanssa. Heti kohta syntymäni jälkeen muutimme toiseen parakkiin, jossa oli kamari, ja iso tupakeittiö. Parakkeja vastapäätä oli koulu, kauppa ja posti. Kasvamiseen ympäristö antoi hyvän perustan, sillä meillä suurella lapsijoukolla oli paljon turvallisia aikuisia, jotka huolehtivat koko kylän lapsista tarpeen tullen.

Leppiniemen parakkialueen pohjapiirros Leppiniemen lasten muistelujen pohjalta, työstänyt Onni Mäkinen

Seija Saarikko synnyinkotinsa pihalla ja Leppiniemen lapsia vuodelta 1952.
Kuvat: Seija Saarikon ja Sirkka os. Saarikon yksityisarkistosta

Voimalaitoksen rakennustöissä oli myös ulkomaalaisia asiantuntijoita, vasemmanpuoleisessa kuvassa tsekkiläinen Gitza Moutelikova, joka ohjasi naisvoimistelun tapaan vuosina 1949–50 Leppiniemen pikkutyttöjä. Hän oli Leppiniemessä miehensä mukana, joka oli tehtaanedustajana paikalla ja toimi kytkinasentajana ja koneistajana voimalaitoksella. Säestäjänä soitteli leppiniemeläinen Sulo Antikainen hanurinsa kanssa.

Isäni rakensi kotimme takapihalle leikkimökin, jossa leikimme paljon pikkutyttöinä pääasiassa ”kotista”. Kun isosiskoni oli tarpeeksi vanha, nukui hän kesäisin leikkimökissä. Eräänä yönä hän oli unissaan kävellyt sisälle kotiin tietämättä itse asiasta mitään. Hänen piti kiivetä ikkunanlaidalle ja ottaa ikkunan yläkarmin päällä oleva vaa-avain päästäkseen sisälle. Siihenkään hän ei

ollut havahtunut. Leikkimökkiin liittyy myös karvas muisto, kun kinastelimme naapurin pojan kanssa mökin avaimesta. Kinastelun tuloksena iso metalli-avain kolahti posliinipäisen nukkeni, Eilan, päähän rikkoen sen. Eila oli minulle mieluisen leikkikalun, jonka olin saanut Eila-tädiltäni. Lapsen maailmassa Eilan rikkoutuminen oli pahinta, mitä pikkutyttöille voi sattua.

Leikeistä suosituin oli leikkiä ”kotista” kaikilla mahdollisilla tavoilla kesät, talvet, niin leikkimökissä, metsässä kuin lumihangessakin. Eilan lisäksi minulla oli paljon pikkunukkeja, joiden kanssa kesäisin teimme retkiä vihreille sammalpedeille puiden juureen. Puhdistimme sammalpelelta risut ja lehdet ja rajasimme alueelle kodin, jossa oli keittiö ja muutamat huoneet huonekaluineen. Sisutukseen soveltuivat mm. kärpässienet pöydiksi. Pihalla laidunsivat käpylehmät. Käytimme pikkunukkejamme heille rakennetussa sammalkodissaan. Joskus pidimme paikalla pikkulinnun hautajaisiakin. Teimme nukeille vaatteita ompelutöitä tekevän naapurimme Hilosen Bertta-tädin antamista kangastilkuista. Talvella teimme talon pohjapiirustuksen lumihankeen

tamppaamalla seinät vakiojalkineet, huopatosut jaloissa.

Teimme lumileikki-taloomme myös keittiön ja muutaman huoneen huonekaluineen ja taas leikimme ”kotista”, nyt lumihangessa. Vanhempana meitä on naurattanut muisto siitä, kun yhtiön roskakuski Tyyne-Kalle ajoi lumileikkiemme päältä useasti hevoscarryllään, eikä välittänyt jättämistämme kieltolapuista.

Meillä oli pieninä tyttöinä paljon mielikuvitusta, kun leikimme muun muassa ”hienoa neitiä”. Olimme nähneet, kuinka yhtiön naiset olivat odottaneet kyytiä linja-autopysäkillä (varmaan menivät tansseihin kirkonkylälle) ja aloimme matkia heitä. Laitoimme villasukat jalkaan ja koron virkaa toimittamaan äidiltä leikkeihin saadut maustepurkit. Puretusta narusta teimme kiharat ja laitoimme pipon kallelleen päähän. Näillä sitten mennä vinksuttelimme bussipysäkillä istumaan ja odottamaan leikisti linja-autoa. Muistan myös, kuinka leikimme ”lihavaa neitiä” laittamalla hiekkaa puseron alle urheilusaunan pihalla olevasta hiekkakasasta. Kotona pelasimme Musta Pekka -korttipeliä isän ja siskon kanssa. Meillä häviäjää kutsuttiin pököksi, ja yleensä se oli isä. Minua harmittaa, kun nykypäivänä tuon korttipelin nimellä on niin huono kaiku. Meille se oli peli pelien joukossa, eikä sanalla ollut meille muuta merkitystä.

Kuvissa olevat tytöt ovat suurta ikäluokkaa vuosina 1941–44 syntyneitä. Sisareni on mukana kuvissa. Oikeanpuoleisessa kuvassa koolla pikkutyöille pidetty nukkekerho. Kuvat: Sirkka os. Saarikon yksityisarkisto.

Seija ja Sirkka leikkimökkinsä edustalla ja kavereiden kanssa leikin lomassa. Kuvat: Seija Saarikon yksityisarkisto.

*Kuvan potkukelkkailijat ovat vuosimallia 1944, liukumäen laskijat 1949–50.
Kuvat Sirkka os. Saarikon ja Seija Saarikon yksityisarkistosta.*

*Joel pohjoispuolen uimaranalla n. 1955.
Kuva: Seija Saarikon yksityisarkisto.*

*Sirkka ja Telle harjoittelevat pyörällä-
ajoa 1950-luvun alussa.
Kuva Sirkka os. Saarikon yksityisarkisto.*

Parakkialueen saunoista mieleeni on jäänyt ns. miehistösaunan eteinen ja siellä oleva pingispöytä. Sisareni muistaa sen mieluisana paikana, jossa oli kiva käydä pelaamassa pingistä. Minun ikäluokalleni muutamat vanhemmat lapset pitivät siellä kielikurssia, josta perittiin pääsymaksuna penni. Meidät ”opettajia” pienemmät lapset istutettiin pingispöydälle opettelemaan verikieltä: ”tover miver javer mikver kover over vatver kaver vevar reiver taver” (=tomi ja mikko ovat kavereita).

Seuratalo oli meitä lähellä, ja siellä näytettiin elokuvia. Pekka ja Pätkä -elokuvat olivat tuolloin suosittuja. Joulupukki toi meille useana vuotena Pekka ja Pätkä -sarjakuvakirjan. Minulle suurin elokuvakokemus oli Itävallan prinsessasta kertoneet historialliset Sissi-elokuvat. Ne olivat niin erilaisesta maailmasta, että ovat jääneet lähtemättömästi mieleeni. Sisareni oli ahkera elokuvissa kävijä. Hänelle on jäänyt miellyttävä muisto Seuratalon vahtimestari Heinvirrasta, joka päästi sisareni sisään lastenlipulla, vaikka ikäraja oli jo ylittynyt. Istumapaikankin hän oli ohjannut taemmas pikkulapsista.

Leikit olivat pääasiassa ulkoleikkejä, sillä tilaa ei kodeissa ollut paljoa. Koska lapsia oli alueella paljon, leikimme usein isoissa porukoissa. Yhtiö oli rakentanut parakkialueelle suuren leikkikentän (kartassa pesutuvan ja kasvimaan välissä), jonka keinuilla sai kovat ja korkeat vauhdit. Hyvistä vauhdeista huudettiin ”Kuka uskaltaa mua vastustaa, mull’ on Kippari-Kalle taskussa” ja haastettiin muita kovempiin vauhteihin.

Leikkikentällä oli myös tuohon aikaan suosiossa ollut ponkkuulauta. Mielestäni oli hulppean näköistä, kun vanhemmat lapset saivat pompauttua toisiaan korkealle ilmaan. Meille pienemmillemme oli pienempi ponkkuulauta pihalla. Laudalla pelattiin pomppimisen lisäksi kymmentä tikkua. Myrrän ja narun hyppely oli myös hauskaa puuhaa. Naruhyppelyssä huusimme ”jää jää jästipää, jos et jää nii jätetään” -lorua taitaville hyppijöille, joiden hyppiminen ei meinannut päättyä ollenkaan.

Talvisin leikimme ”junasta” laittamalla potkukelkkoja peräkkäin junaksi. Yksi oli kuljettaja, joka ostatutti leikisti muilta liput ja lasi kelkkelkan mäkeä alas.

Erään kerran Ullan kanssa potkukelkkailuumme liittyi näkkileipä. Toinen meistä kävi kotonaan ja haki voilla voidellun näkkileivän, jota söi potkukelkassa istuen. Rouskutusta kuunnellessaan alkoi toisellakin tehdä sitä mieli. Niinpä hän potkutteli kotiinsa rouskuttelija kyydissään ja haki itselleen leivän ja vuorostaan nyt istui kyytiin. Voi miten hyvälle se maistui! Potkuri kääntyi vuorostaan taas Ullan kotia kohti ja jonkun kerran tämä sai jatkaa, kunnes kotiväki huomasi touhumme.

Yhtiö toi talveksi lasten iloksi kelkkamäet. Laskutyylejä oli monenlaisia ja housuntakapuoli lujilla. Vaatetus oli pakkasen kestävä: huopatossut, sarkatakki, hiihtohousut ja äidin kutomat lapaset ja lakki.

Koulukuvassa suuret ikäluokat vuonna 1952 Leppiniemen kansakoulussa. Sisareni Sirkkan koulukuva. (ei liity edelliseen ilkivaltaan). Kuva Sirkka os. Saarikon yksityisarkisto.

Uimataidon tärkeys otettiin Leppiniemessä hyvin huomioon ja lapsille järjestettiin uimakouluja yhtiön puolesta. Itse opin uimaan isäni selässä roikkumalla, kun hän kävi töiden jälkeen uimassa. Uimakouluissa oli mahdollista suorittaa uimamaisterin tutkinto kesän lopussa. Itse en maisterin papereita saanut, sillä en useista yri-

tyksistä huolimatta pystynyt sukeltamaan vaatteet päällä pohjassa olevaa rengasta ylös. Leppiniemessä oli varmasti joka talossa maistereita tuohon aikaan. Minusta on hienoa, että lasten uimataidosta pidettiin huolta jokivarressa. Olen tuntenut oloni vesillä aina varmaksi.

Meillä oli naisten pyörä, jolla isä kulki töissä. Sen avulla on pyöräilyn salat ja tasapaino ovat löytyneet. Olihan se aivan kauheaa veivaamista, kun pikkunen tyttö isolla pyörällä keikkuen ja heiluen yritti tasapainolla. Isä teki pyörän rungon välille pienen laudan, johon pääsin istumaan ja polkemaan. Monet opettelivat ajamaan miestenpyörällä polkien tangon välistä pyörä miltei vaakatasossa. Vaikka kaatumisia sattui paljon, asfaltti-ihotuma oli tuntematon käsite. Oman pyörän sain 12-vuotiaana.

Yhtiö ylläpiti luistinrataa, joka jäädytettiin saunan seinässä olevalla pitkällä letkulla. Vesi laskeettiin saunasta ennen pakkasyötä. Jää ei aina ollut hyvässä kunnossa, mutta meille se kelpasi. Ensimmäiset luistimeni olivat terät, jotka ruuvattiin monojen pohjaan. Niillä sitten linksutettiin menemään. Luistelun taitekohta tuli joskus 1957, jolloin luistinradalle tuli taitoluistelijoita esiintymään Oulusta. Luistelijoilla oli ihanat kellohameet karvareunuksineen ja he osasivat tehdä erilaisia kuvioita. Siitä alkoi meidänkin kaunoluistinten ruinaaminen. Ulla sai luistimet ensin ja kauniin punaisen mekon, jossa oli se ihana karvareunus. Mekko oli samanlainen mitä oululaisilla luistelijoilla oli ollut. Olin kauhean kateellinen ja sain lopulta itsekin kaunoluistimet, joissa on kasvunvaraa edelleenkin. Niihin piti laittaa monta villasukkaa, että niillä pystyi luistelemaan. Jääkiekkoilijat eivät vielä olleet vallanneet rataa. Joukolla oli mukava leikkiä mm. Mustaa miestä. Tälläkään leikillä ei ollut mitään yhteyttä siihen,

miten sanonta tänä päivänä ymmärretään. Se oli leikki leikkien joukossa. Kerran oli joku kisa mahdollisesti Ruotsia tai Jylhämää vastaan, jossa koko kylä luisteli kierroksia niin että jää oli aivan sohjoa. Siitä sai muistoksi ommeltavan merkin puseron hihaan.

Välillä isossa porukassa tyhmyyskin tiivistyi. Toisella luokalla ollessani, oli syksyn pimeinä iltoina porukka käynyt soittamassa niin sanottua pirunviulua ihmisten ikkunoiden alla. Pirunviulua soitettiin siten, että kiinnitettiin karhunlankaa ikkunanlautaan ja vingutettiin siinä pihkaa. Ääni oli inhottava ja korkea. Leppiniemessä asui silloin kaikille tuttu Aukusti, joka oli perheetön, vanha poika, joka oli taitava tekemään kaikenlaisia työkaluja ja rautaesineitä. Hän oli kertonut koulun opettaja Mankiselle, että kakarat ovat käyneet vinguttamassa pirunviulua hänen ikkunansa alla. Koulussa sitten kyseltiin, kuka oli ollut asialla, ja kun syyllisiä ei alkanut löytymään, joutui koko luokka jälkiseisontaan. Koulussa saadun rangaistuksen lisäksi myös kotona saatiin sapiskat.

Unohtaa ei sovi Leppiniemessä SPR:n kioskia, jossa minun lapsuuteni aikana oli ystävällinen Oksasen-täti myymässä meille lapsille karkkia ja jäätelöä.

Minun lapsuuteni Leppiniemessä urheilun saralla yhtiön toiminnan lisäksi aktiivinen toimija oli Pyhäkosken Pyörre. Se oli työväen urheiluseura

Kuva: Seija Saarikon yksityisarkisto.

(1947–1978), joka on tehnyt painin ja pesäpallon osalta pohjaa Muhoksella menestyneille lajeille. Sen toiminta vakiintui pian kattamaan kaikki halukkaat. Leppiniemen kahtiajako työläisiin ja herroihin, sulasi pian yhteistyön ja ns. rajaojan kuivumisen myötä.

Isäni oli yksi aktiiveista, jotka järjestivät toimintaa, jota oli mm. hiihdossa, yleisurheilussa ja maastajuoksussa. Joka vuosi oli sarjahiihdot, joissa oli kolme osakilpailua, joiden perusteella voittaja ratkaistiin. Yleensä minun ikäryhmässäni itseni lisäksi oli kaksi muuta tyttöä, Ulla ja Riitta. Tavallisesti Riitta voitti, minä olin toinen ja Ulla kolmas. Jos järjestys oli toinen, oli se iso uutinen. Kun palkintosijoja tuli paljon, kuvittelin olevani parempi hiihtäjä kuin todellisuudessa

olin. Omissa ympyröissä olin hiihtäjä, ja sain siellä luottamusta, että hallitsen homman. Karu toisuus paljastui, kun tulin valituksi koulujen välisiin kisoihin, joissa kuitenkin jäin kuin nalli kalliolle. Hiihto on seurannut elämässäni mieluisana harrastuksena, josta olen kiitollinen leppiniemeläisille vanhemmille, jotka järjestivät meille lapsille mielekästä toimintaa.

Yhtiö järjesti viikon kestäviä kesäleirejä Oulujärvellä ja sinne tuli lapsia niin Leppiniemestä kuin Jylhämästäkin. Keskellä viikkoa oli vierailupäivä, jolloin perheet tulivat yhtiön kyydeillä tervehtimään leiriläisiä. Joskus koti-ikävä saattoi yllättää, ja kotiin oli päästävä vanhempien mukana. Näin kuitenkin tapahtui harvemmin. Urheilu oli leireiläkin tärkeää, ja ohjelmassa oli joka aamuksen lipunnoston jälkeen erilaisia leikkejä, leiriolympialaiset ja naamiaiset. Leiriläisten muistoihin kuuluu ehdottomasti iltatee ja voilla voideltu näkkileipä. Oulujärvi oli uimapaikkana mahtava ja turvallinen, sillä matalassa rannassa sai kahlata pitkälle ennen kuin järvi syveni. Oulujärven leirit olivat ikimuistoisia.

Oulujoki Osakeyhtiön henkilökunnan piirissä perustettiin myös henkilökuntayhdistys OHY. Tämä yhdistys toimi perustamisensa alkuaikoina erittäin aktiivisesti monella saralla. Henkilökunta perusti yhtiön suotuisalla myötävaikutuksella majan Rokuan Neittävän puoleiselle Saarijärvelle. Henkilöt osallistuivat tietyllä osuudella maapohjan ostoon ja yhtiö avusti rakennustarvikkei-

den saannissa. Isäni kertoi, että hän on ostanut viisi mäntyä, kun Saarijärven tonttia oli hankittu. Niinpä sain olla ensimmäisten joukossa, kun sinne mentiin. Ensimmäinen kesä nukuttiin teltoissa saunanrakennustalkoissa. Saarijärvellä meillä lapsilla riitti tekemistä. Ongimme ahvenia turossa kirkasvetisestä Saarijärvestä, uimme, laskimme mäkeä Euclidin renkaan sisällä pyörien, ja minä uitin pikkunukkejani veneen perästä. Inhoimme kyykäärmeitä ja hiiriä maakellarissa. Mutta mukavaa oli. Kotiin viemisinä äidillä oli sienä ja marjoja.

Kaikki olivat kuin yhtä suurta perhettä, sopu antoi sijaa, ja siskonpeti tuli useimmille tutuksi. Saunan jälkeen nousi uhkea päärakennus. Joka lauantai kesät ja talvet töiden jälkeen lähti Leppiniemestä Saarijärvelle Hepokatti (kuorma auto, jonka lavalle oli tehty istuimilla varustettu koppi). Joka kerta Taipalus-Lassi muisti painaa kaasua Nuojualla olevan notkelman kohdalla, jolloin lavalta kuului kiljahduksia, kun matkustajat lennähtivät ilmaan. Matkaa Leppiniemestä oli noin 60 km ja se taittui laulamalla omasta laulukirjasta mm. suosittua "Oli Hepokatti maantiellä poikittain ..."

Saarijärvellä oli OHY:n lisäksi vastakkaisella rannalla Oulun Ladun maja, josta myös joka viikonloppu näkyi kynttilän loimu ja kesäisin kuului lentopallon jytke. OHY:n ja Oulun Ladun yhteistyö oli kitkatonta. Yhteiseksi iloksi raivattiin noin 3 km:n päähän Anttilan järveen laskeutuva rin-

Oulujärven leirin aamunavaus ja naamiaiset vuodelta 1963.
Kuvat: Seija Saarikon yksityisarkisto.

Kuva ensimmäisestä Saarijärven käynnistä 1955.

Saarijärven ensimmäinen sauna ja Saarijärven hiihtoretelle valmistautuminen Leppiniemen kaupan edessä 1960. Saarijärven kuvat: Seija Saarikon yksityisarkisto.

ne laskettelurinteeksi. Sinne rakennettiin myös taukotupa, Oululaisilla ja joillakin yhtiöläisillä oli oikeita laskettelusuksia ja monoja. Suurin osa nautti, jos uskalsi, rinteen suorasta laskusta. Sekä OHY:n että Oulun Ladun majalla oli ahkiot tapaturmien varalta ja muistanpa että kyllä niitä käytettiin. Laskettelu teki tuloaan ja innostus oli kova. Voi miten siellä paistettu lenkkimakkara maistuikaan hyvältä!

Joka talvi OHY järjesti Saarijärvellä kaikille yhtiöläisille talvikisat, lajeina olivat hiihto ja mäenlasku. Hiihtoladut olivat koti-Leppiniemen maastoihin verrattuna vaativat. Tapana oli, että isän kanssa saimme kotiin tuomiseksi hiihtokilpailuista lusikat. Talkoovoimin oli majan läheiseen rinteeseen noussut hyppymäki, joka oli poikien ja poikamaisten miesten ahkerassa käytössä. Regnagel-tyyli oli olympiakisojen lisäksi käytössä Saarijärvelläkin. Mäen ennätys oli Tiaisen Aarella 15,5 metriä. Isäni oli käynyt mäkihyppytuomarin kurssit ja toimii yhtenä mittamiehenä ja tyyli pisteiden antajana. Muistanpa yhden äidin ihailevan toteamuksen, kun hän hänen poikansa hyppäsi: "Kyllä tuolla meidän Ekillä on sitten hyvä tyyli".

Saarijärvi on kulkenut mukani tähän päivään saakka. Liityin Oulun Latuun ja olen toiminut aktiivisesti sen parissa 1980-luvulta lähtien. Oulun

Isän suurin hauki painoi 11 kg oli 111 cm pitkä. Kuvassa pihallamme Ilmari Rintakuusi ja isäni oikealla.
Kuvat: Seija Saarikon yksityisarkisto.

Ladun Saarijärvellä oleva Laturinne on tukikoh-
tanani Saarijärvellä käydessäni. Leikkimökkini
häämöttää vastarannalla entisen OHY:n tontilla.
Saarijärven ystävä olen ollut siis jo yli 60 vuotta.

Muutimme vuonna 1961 Leppiniemestä Mont-
taan. Siellä pelasimme paljon sulkapalloa ja pin-
gistä. Laskimme persmäkeä kanavan reunavalle-
ja myöten housun takapuolet ruohosta vihreinä.
Rannalla olimme, jos ei ongella, niin seuraamas-
sa tukinuittoja ja myöhemmin nippujen siirtoa.

Isä alkoi kalastamaan Montassa ja minunkin
mielenkiintoni kalastukseen heräsi. Ongella ole-
minen oli niin jännittävää, että joskus unissakin
ongen koho hyppi veden pinnalla. Olin muuten
omatoiminen kalastuksessa, mutta kerran tart-

tui rapu mato-onkeen. Sen irrottamiseen tarvit-
tiin isän apua. Verkkojen laskussa olin soutua-
puna. Verkkojen nostaminen oli aina jännittävää
seurattavaa. Kalat tulivat kaikin puolin tutuiksi.

Vuonna 1998 olin mukana järjestämässä Leppi-
niemen lasten tapaamista. Kutsuja lähti yli 500
kappaletta. Tapahtuma yllätti kaikki. Peräti 148
entistä Leppiniemessä kasvanutta tuli tapaa-
maan lapsuuden kavereitaan. Tapahtumassa
nousi esille muistomerkin saaminen Leppinie-
meen muistuttamaan siellä kasvaneista lapsista.
Toimin ko. hankkeen sihteerinä. Muistomerkin
paljastustilaisuus pidettiin 8.7.2000. Muistomer-
kin symboliikka oli eri-ikäluokkien lapset (kivet),
turvallinen kasvuympäristö ja kiitollisuus Oulujö-
ki Osakeyhtiölle (laatta),

Muistomerkin työryhmä valmiin työn äärellä sen paljastustilaisuuden
jälkeen. Kuvat: Seija Saarikon yksityisarkisto.

Räjätystöitä Utajärvellä

Ilpo Aksila

Utasen voimalaitoksen alakanava ja Oulujoen uoma vierekkäin 1956.
Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.

Olen syntynyt ja kasvanut jokirannalla noin neljän kilometrin päässä Utajärven keskustasta. Isäni oli voimalaitosten rakennustyömailla automiehenä, ja olen seurannut hyvinkin tarkkaan niiden rakentamisaikaa. Olin paljon isäni kyydissä, koska en tuolloin ollut vielä kouluikäinen. Tutuiksi tulivat Jylhämän, Nuojuan, Utasen ja Pällin työmaat. Utajärvellä joki halkaistiin kahtia Merilään asti laittamalla sen keskelle penkkatie. Alakanavan rakentaminen oli valtava projekti, eikä miesmenetyksiltäkään välttytty. Lapsuudesta muistan, kuinka mustat autot alkoivat liikkumaan kylällä, ja jokiyhtiön herrat yrittivät lunastaa ja painostaa vesioikeuksia emänniltä miesten lähdettyä töihin. Mieleen on jäänyt kyyneleistä kostuneet esiliinan helmat tuolta ajalta.

Lapsuudenkotini oli maapaikka, jossa oli metsää ja viisi lehmää. Ensimmäisenä talvena, kun voimalaitosta rakennettiin, pumpattiin joki tyhjäksi. Kaivomme kuivui ja vettä kuljetettiin meilile sinä talvena paloautolla. Seuraavana talvena kauneuskanavaan saatiin vettä, ja sen pohjaan upotetusta vesijohdosta saimme vetemme. Kesällä kuivaksi pumpatusta joesta kävimme syöntikalaa pienistä lämpäreistä, joihin isot kalat olivat jääneet. Keräsimme myös simpukoita paperipussiin ja kielloista huolimatta piilotimme ne pihallemme. Emännät eivät olleet iloisia, kun simpukat alkoivat haisemaan pusseissa.

Kalassa kävin paljon, ja muistan, että uistelin kävelemällä kanavanreunaa vavassa vain uistin. Harvoin tarvitsi tehdä tyhjää reissua, sillä haukia tuli aina. Tuohon aikaan ei ollut telkkareita eikä muita, ja lapset kokoontuivat yhteen urheilemaan. Talvella hiihdettiin ja hypättiin mäkeä. Meillä oli Alakylässä hyppyrinäki, jonka mäkiennätys oli 24 metriä. Se oli melkoinen nyppylä, joka oli rakennettu kaksiosaiseen penkkaan siten, että toisella puolella tietä oli hyppyrinokka, josta hypättiin tien yli toiselle puolelle. Pariin otteeseen mäki työnnettiin nurin maisemointeja tehdessä. Toisella kerralla maksettiin kuitenkin satasen korvaukset, ja taisi pojat syödä karkkinsa niillä rahoilla. Joskus hyppäsimme mäkeä neljään saakka aamulla, sillä kuutamoo oli hyvä. Kouluun mentiin sitten yhdeksäksi.

Räjätystöiden alettua jouduimme lähtemään aina keskiyöllä ampuja pako. Miehet tulivat laittamaan ikkunoihin luukkuja, ja herättivät samalla talonväen. Meillä oli noin 400 metrin päässä suoja, johon menimme räjäytyksien ajaksi. Joskus sinnekin lenteli pieniä kivenmurusia. Keran naapurimme olivat heinänteossa toisaalla, eivätkä kerenneet viedä vasikoita turvaan räjäytysten ajaksi. Yksi vasikka kuoli, kun sen päälle lensi kivi. Muita eläinvaurioita ei aikanamme

alueella käynyt. Räjähdykset etenivät hitaasti, ja meidän seudullamme ne kestivät yhden kesän. Räjähdyksen ohella rakennusvaiheesta mieleen jäivät tietenkin isot koneet, Marionit ja Pisarukset. Joesta kaivettu maa-aines vietiin Saviniemen murskaamoon, jossa valmistettu sepeli on tietääkseni rautateillä ja Oulun kaupungissa.

Rakennustyöt toivat alueelle valtavasti töitä ja sitä mukaa ihmisiä ympäri Suomea. Kylän toiminta vilkastui, ja mukana tuli muun muassa kauppa ja uusia leipomoita. Joukossa oli myös urheilumiehiä, ja Utajärvelle syntyi kaksi Suomen mestaruussarjassa pelannutta pesäpallojoukkuetta. Kylällä oli urheilukenttä ja siellä järjestettiin urheilutapahtumia, joissa kävi Suomen huippujakin kisaamassa. Lajikirjo oli iso näin pienellä paikalla. Itse olin mukana pesäpallohommissa ja juoksin kilpaa. Oikeastaan silloin harrastettiin kaikkia lajeja, eikä erikoistuttu mihinkään tiettyyn lajiin. Kun rakennusaika alkoi hiipumaan, lähti osa rakentajista Kemijoelle ja Tulomaallekin.

Ennen voimalaitosta kuljimme joen yli usein veneellä. Joskus joki oli niin täynnä uiton puuta, ettei sen yli tahtonut päästä. Puita piti työnnellä sauvalla pois tieltä. Muistan kun uiton hännät tulivat, ja meidän rannassamme oli haminapaikka. Siihen tuli nuotiolle uittoemäntä laittamaan ruokaa ja kahvia uittoväelle, ja häntä siinä seurattiin. Aikoinaan joki oli myös tärkeä kalastusjoki ja lohenuistelijat kulkivat alueella. Kerran eräät kalastajat antoivat isälleni ja sedälleni uistimen, samalla kieltäen jyrkästi, ettei uistinta saisi pitää vedessä keskijoella. Pojat eivät olleet tätä muistaneet, ja uistimeen oli tarttunut suuri lohi, joka vei uistimen mennessään.

Lohijoen menetystä on paljon surkuteltu jälkeenkäpäin, mutta toi rakentaminen jotain hyvääkin. Nuorena penkkatiet olivat hyviä mopoilu- ja pyöräilyreittejä ja onkimassa kävimme alakana-valla ja kauneusaltailla. Joki on yhdistänyt tämän alueen ihmisiä ja antanut yhteisiä keskustelun- ja ihmetyksenaiheita kyläläisille.

Turvallinen lapsuus ja nuoruus Oulujoki Oy:n voimalaitoskylässä

Sinikka Rantalankilan kirjoitus

Sinikka Asko-enon moottoripyörän päällä kesällä 1954.
Sinikka Rantalankilan arkisto.

Uusi koti Uutelassa

Perheemme muutti Jylhämään vuonna 1949 isäni Eino Rantalankilan tullessa töihin Jylhämän voimalaitokselle. Hän oli opiskellut Porin teknillisessä koulussa sähköteknikoksi sodan jälkeen ja tämä taisi olla hänen ensimmäinen vakituinen työpaikkansa. Äiti Hilja (os. Karppinen) oli kotoisin Manamansalosta, joten hän palasi tavallaan kotiseudulleen. Uusi kotimme oli Jylhämän Uutelassa, paritalossa lammen rannalla. Voin vain kuvitella, miltä vanhemmistani tuntui muuttaa siihen asuntoon. Olihan se ensimmäinen asunto, missä oli kaikki mukavuudet, mikä oli siihen aikaan todella harvinaista maaseudulla ja jopa kaupungissakin. Perheessä oli silloin kaksi tytärtä Liisa ja Lea, jotka olivat syntyneet Kemissä 1943 ja 1946. Jylhämässä syntyi vuoden 1950 lopussa Sisko ja minä syksyllä 1953. Kotisynnytyksen hoiti kätilö Aino Seppänen. Synnytyksen alkua odotellessa äiti ja kätilö olivat yhdessä lukeneet romaaneja ja keskustelleet kirjoista. Olisinkohan jo silloin saanut rakkauden kirjallisuuteen.

Ensimmäiset muistot Nokkalasta

Seuraavana vuonna isäni sai siirron Nuojuan voimalaitokselle valvomoon. En tiedä, mikä oli virallinen tehtävänimike. Siihen aikaan oli tapana, että asunto oli sen voimalaitoksen asuntoalueella, missä oli työpaikka, joten meidänkin tuli muuttaa Nokkalan uudelle asuntoalueelle. Äitini ei ollenkaan tykännyt muutosta. Hänelle Uutelan koti oli rakas ja hän oli saanut Jylhästä paljon hyviä ystäviä. Muutimme keväällä ja äiti kertoi, että oli kuin olisi tullut navettaan, kun talon valkoinen, rapattu seinä oli rapainen. Ilmeisesti pihatöitä ei oltu vielä tehty.

Minun ensimmäinen muistoni on Nokkalan kodista, vaikka en ollut vielä vuottakaan. Ehkäpä se on kerrottu minulle, mutta muistan istuneeni olohuoneen messinkisessä kukka-altaassa ja pitäneeni reunoista kiinni. Ehkäpä se on mahdollista. Sisareni puolestaan koki kauhun hetkiä, kun hän kurahousuissaan vahingossa laski talon takana olevaan rotkoon. Nokkalahan on korkealla joen törmällä ja rinne talon takana oli kymmeniä metrejä syvä. Oli kantohanki ja nelivuotias pikkutyttö meni vauhdilla alas asti. Tästä jäi Siskolle lapsuuden painajainen, joka kuulemma usein toistui unissa aikuisikään asti. Hän oli luullut hukkuvansa, kun joki häämötti siellä alhaalla. Joelle tosin oli vielä matkaa tasamaalla,

joten sitä vaaraa ei ollut. Naapurin täti, Nordlundin Airi, kävi hakemassa itkevän tytön, mutta hänelle se olikin rankempi reissu, kun hanki ei aikuista kantanut.

Valoisa koti ja kylpyamme

Nokkalaan kuitenkin kotiuduttiin – äitikin lopulta. Olihan kylä viihtyisä ja asunnot valoisia ja kauniita. Parasta meistä lapsista oli kylpyamme, jonne pääsi päivän leikkien jälkeen pulikoimaan. Meidän kodissa oli kaksi makuuhuonetta, olohuone, halli (ruokasali) ja pieni keittiö. Se oli toisen pitkän rivitalon päätyasunto.

Muutimme muutaman vuoden kuluttua ensimmäiseen rivitaloon samanlaiseen asuntoon. Asunto oli aika pieni kuusihenkiselle perheelle, mutta onneksi lisätilaa löytyi sekä vintiltä että kellarista. Isolla siskolla oli oma kammarinsa vintillä, mutta siellä ei voinut asua talvella. Kellarissa oli pannuhuone, mutta jossain vaiheessa tehtiin kylälle keskuslämmitys talousrakennukseen ja talojen päädyissä olleet pannuhuoneet tyhjennettiin. Sieltä saatiinkin hyvät tilat sekä isän puutöille että äidin kangaspuille ja myös leikkitalaa sekä teini-ikäiselle oma soppi. Pannuhuoneen muistona sinne jäi myös tulisija, jossa oli kiva paistaa makkaraa ja myöhemmin teininä salatupakoida uunin äärellä.

Asuntoihin tehtiin pintaremontit noin viiden vuoden välein, ja asukkaat saivat vaikuttaa tapettien kuosiin ja seinien väreihin. Kun meidän asunto remontoitiin 1960-luvun lopulla, remonttimiehiä järkyttivät teinien valitsemat kirkkaat värit komeroiden oviin. Äidin suureksi suruksi ja vastustuksesta huolimatta kauniit puulattiat peitettiin muovimatolla, joten aina eivät toiveet toteutuneet.

Saunavuorot, leivontapäivä ja puhdas pyykki

Talousrakennuksessa oli sauna, jossa oli perheiden saunavuorot. Sauna oli iso ja siellä oli sähkökiuas. Halutuin oli tietysti lauantain vuoro. Keskiyöksi oli myös yhteiset miesten ja naisten vuorot. Rannassa oli myös sauna, mutta sinne oli vuorot vain ”herroilla”. Lusuan Vappu lämmitti tämän kertalämpiviävän saunan kerran viikossa ja muulloinkin kutsuvieraille. Taisipa Kekkonenkin kylpeä tässä saunassa useamman kerran.

Talousrakennuksessa oli alun perin myös leivintupa, jossa äiti kävi paistamassa leipää ja karjalanpiirakoita. Leivontapäivä oli juhlaa, kun lämpimäiset tuotiin kotiin. Leivintupa kuitenkin purettiin pannuhuoneen tieltä, mistä äitini oli hyvin pahoillaan.

Nokkalan kodin terassilla Sinikka ja täti, vieressä Liisa-sisko. Sinikka Rantalankilan arkisto.

Sinikka nailonmekossaan renkaissa. Sinikka Rantalankilan arkisto.

Samassa rakennuksessa oli myös iso pyykkitupa, jossa oli valtava pulsaattoripesukone ja supertehokas linko ja jättikokoinen (pelottava) mankeli omassa huoneessaan sekä kuivaushuone, jossa oli myös koneellinen kuivauspuhallin. Pyykkipäivä oli aina iso urakka, jossa äiti aloitti jo aamuvorhain tai jo edellisenä iltana viemällä pyykki likoamaan. Me lapset autoimme kykyjemme mukaan ja joskus pääsimme uimaan isoissa betonialtaissa, kun pyykki oli siirretty koneeseen. Illalla pyykkien kuivuttua oli vielä mankelointiurakka. Lopuksi puhtaat, valkeat lakanat vietiin pärekorissa kelkan tai maitokärryjen kyydissä kotiin ja kaappiin. Puhdas pyykki oli joka emännän kunnia-asia. Pikkupyykkiä varten meillä oli pieni pesukone kylpyhuoneessa. Se oli sellainen kattilan mallinen, jossa oli siipirasat keskellä. Me sanottiin sitä lonkslonksuksi sen pitämän äänen perusteella. Se oli kätevä myös pyykin keittämiseen ja myöhemmin 70-luvulla solmubatiikin värjäämiseen. Olen lahjoittanut pesukoneen Riihipihan museolle.

Leikin riemua, uimista ja ohjattua urheilua

Lapsia oli viisikymmentäluvulla paljon, mutta Nokkalassa taisi perheessä kahdesta neljään lasta olla aika vakio. Kuitenkin kavereita löytyi ihan mukavasti. Kylän keskellä oli leikkikenttä, missä oli keinut, jotka ovat siellä vieläkin ihan alkuperäisessä muodossa. Rautaiset kettingit ja puinen istuin, jossa on rautaputkesta kaareva selkänöja. Keinut olivat turvallisia pikkulapsille

Nokkalan lapsia luistinkopin edustalla keväällä 1955. Sinikka Rantalankilan arkisto.

ja isompien oli kiva keinua kaverin kanssa kahdestaan "kukkoa ja kanaa". Kesällä leikkikentällä oli iso hiekkalaatikko, rekkitanke ja keinulaudat. Leikkikentän takana oli tenniskenttä, jossa oli tiilimurskapohja ja metalliverkko ympärillä. Siellä se on vieläkin. Kentän laidassa oli iso puumäki, missä oli leveämpi ja kapeampi osa sekä portaat ylös. Siitä oli talvella kiva laskea pyllymäkeä tai viilettää kelkalla tai vanerista tehdyllä liukurilla.

Luistelukenttä jäädettiin myös joka talvi ja kentän kunnossapidosta isompien tuiskujen jälkeen vastasi talonmies Veikko Isoniemi, mutta yleensä kolasimme kentän ennen kuin aloimme luistella. Kentän laidalla oli pieni luistinkoppi, jossa oli keskellä kuuma sähköpatterit. Koppi oli paitsi luistimien vaihtamista varten myös paikallinen nuorisotila, jossa istuttiin monet illat tiiviisti vierivieressä pienessä tilassa. Nokkalassa enimmäkseen vain luisteltiin, mutta Jylhämässä oli ihan oikea jääkiekkjoukkue Ipatin Heikin valmentamana.

Kesällä yhtiö palkkasi kiertävän urheiluohjaajan, joka kävi voimailoskylissä opettamassa lapsille eri urheilulajeja ja järjesti erilaisia kilpailuja. Minä en ollut kovin urheilullinen, mutta yleensä osallistuin toimintaan, vaikka en menestynyt missään lajissa. Ainut urheilulaji, mistä tykkäsin, oli uiminen ja siihen olikin Nokkalassa hyvät mahdollisuudet. Oulujoen poukamassa ns. Nuujan lammella oli tehty hiekkaranta uimakoppeineen. Siellä viihdyttiin kaikki kauniit kesäpäivät, milloin emme olleet mummolassa. Yleensä me lapset olimme rannassa uimassa ihan päineen, ilman valvontaa. Pidettiin huoli toinen toisistamme. Yleensä ensimmäisen kerran uitiin jo heti jäiden lähdettyä, mutta virallinen uinti meidän perheessä oli aina 31.5. kevätkuuhlan jälkeen yhdessä isän kanssa.

Suosittuja leikkejä erilaisten pallopelien lisäksi olivat piiloleikit, joita leikittiin yleensä talousrakennuksen ympärillä ja sen takana olevien hallojen välissä. Kymmenen tikkua laudalla ja rosvo ja poliisi olivat suosikkeja. Välillä talossa asuva ”vanhapiika” hermostui lasten metelöintiin ja komensi meidät kauemmaksi.

Tyttöjen kanssa leikittiin tietysti nukeilla ja työneltiin nukenvaunuja pitkin kylän raittia. Ehdoton lempiharrastukseni oli lukeminen ja ystäväni Riitan kanssa vaihdettiin kirjoja ja luettiin yhdessä. Nokkala oli aika suljettu yhteisö, joten muiden kylien lapsiin tutustuimme vasta koulussa ja sielläkin usein yhtiöläiset, varsinkin jylhämäläiset, olivat omissa porukoissaan. Keskikoulussa aloin saamaan kavereita myös Vaalasta ja illalla pitikin usein päästä kylille, minne mentiin yleensä joko pyörällä tai liftaamalla. Oulujärven kesäleirit

Yhtiöllä oli monenlaisia henkilöetuja ja toimintoja, joihin myös perheenjäsenet saivat osallistua. Oulujoki Oy:n henkilökuntayhdistyksellä oli kaksi kesäviikkoaluetta, jotka oli rakennettu henkilöstön talkoovoimin ja joita henkilökunta sai käyttää. Niissä järjestettiin erilaisia yhteisiä tilaisuuksia.

Oulujärven maja oli Oulujärven hiekkarannalla. Siellä järjestettiin kesän lasten leirit. Isossa päärakennuksessa oli takkahuoneen lisäksi keittiö, ns. emännän huone sekä huoneita kerrossänkyi-

neen. Joskus leirillä oli niin paljon lapsia, että osa joutui majoittumaan puolijoukkueteltassa tai omissa teltoissaan. Vanha korsusauna oli rannan hiekkatormässä ja myöhemmin rakennettiin uusi, iso sauna rantatormälle.

Lasten leiri oli monelle lapselle kesän kohokohta. Leirit olivat erikseen tytöille ja pojille. Ohjaajina oli urheilullisia nuoria, jotka lapsen silmissä olivat aikuisia, mutta taisivat olla nuoria ensimmäisessä kesätyössänsä. Leirillä oli emäntä, joka vastasi leirin ruokahuollosta ja siivouksesta ja varmaan myös kurinpidosta. Ruokana oli keittoja, vellejä ja puuroja, siis aina lusikkaruokaa. Leipänä peltileipää eli kunnan maitonäkkiä. Mikään ei maistunut niin ihanalta kuin haudutettu, valmiiksi sokeroitu tee ja siihen kastettu näkkileipä. Jokaisella oli omat astiat mukana ja ne tiskattiin joko isossa paljussa saippuavedessä tai hiekalla järven rannassa.

Leirillä tietysti utiitiin joka päivä moneen kertaan ja lisäksi oli monenlaisia urheilu- ym. kilpailuja. Keskiviikkona oli vanhempien vierailuilta, jolloin mukana oli myös sosiaalipäällikkö Eero Kokko, jota sanottiin Mönsäksi. Hän yleensä laulatti ja viihdytti lapsia, jotka myös esittivät jotain ohjelmaa. Kanttiinista sai ostaa karkkia. Kotoa yleensä annettiin muutama markka karkkirahaksi. Koska leirille tuli lapsia koko Oulujokiyhtiön alueelta, siellä tutustui myös uusiin lapsiin, joita tavattiin taas seuraavan kesän leirillä. Joidenkin kanssa oltiin kirjeenvaihdossa myös talvella.

Nukkeleikkejä nurmikolla, Sisko ja Sinikka Rantalankila ja Marja Honkanen. Sinikka Rantalankilan arkisto.

Saarijärven maja, slaalomi ja talvikisat

Toinen vapaa-ajan viettopaikka oli Saarijärven maja. Se sijaitsi syvän suppalammen, Saarijärven, rannalla Pikku-Rokuan vaaramaisemissa. Siellä oli päärakennus, jossa oli takka sekä keittiö ja kamari. Rannalla oli sauna ja saunakamari sekä laituri. Saunaa sai varata myös yksityiskäyttöön. Usein mentiin sinne joko isän kanssa tai kaveriporukalla saunomaan. Laiturilta oli hauska hypätä kristallinkirkaaseen, syvään veteen.

Talvisunnuntaisin Saarijärvelle oli kuljetus Jylhästä ja myös muualta yhtiön alueelta (en tiedä, mistä kaikkialta). Siellä oli koko päivä aikaa hiihdellä ja majassa voi lämmitellä ja pais-

taa makkaraa takassa. Kun laskettelu alkoi tulla muotiin, tehtiin myös Pikku-Rokualle, sähkölinjan alle oma laskettelurinne eli slaalomi. Olikin aika rankkaa hommaa, kun piti ensin hiihtää yli kaksi kilometriä jäykällä pujottelumonoilla ja sitten tampata mäkeä ylös ja sitten hurauttaa alas mutkitellen. Itse viihdyin loivemmassa rinteessä, mutta sen ongelmana oli vauhdin hyytyminen. Vastakkainen rinne oli aika jyrkkä ja silloiset pitkät laskettelusukset olivat aika vaikeat hallita. Alhaalla lammen rannalla oli pikkuruinen koppero, missä oli kamina. Paluumatkalle piti lähteä hiihtämään ajoissa, että ehti Pätjän kyytiin.

Talven huipentuma oli Saarijärven kisat, joissa hiihrettiin kilpaa, hypättiin hyppyrimäessä ja pujoteltiin slaalomia. Sisareni Lea uskaltautui hyppäämään hyppyrimäestä ja taisi pärjätä pojillekin. Isäni sai monta lusikkaa pujottelusta. Hän taisi ollakin lajin pioneeri Vaalassa. Minä

Saarijärven vanha sauna, josta myöhemmin tehtiin majoitustila. Sinikka Rantalankilan arkisto.

en edelleenkään menestynyt missään urheilulajissa, mutta pujotteluharrastus tuli myös minun elämäni jo 1960-luvun lopulla. Kaikki urheiluvälineet ostettiin tietysti Oulusta, Mustosen pyörästä, jonne yhtiön henkilöstöllä oli alennetut hinnat.

Klenkalla ostoksille Ouluun ja yhtiön lipulla Helsinkiin

Yhtiö tosiaan järjesti henkilöstölleen myös shoppailumahdollisuuksia. Joka viikko kulki yhtiön Klenkka eli VW Kleinbus Ouluun ja kerran kuussa tai jos oli tilaa, useamminkin oli mahdollista mennä ostosmatkalle Ouluun. Ilmeisesti yhtiölle haettiin viikoittain kaikenlaista tarviketta Oulusta, joten samalla annettiin rouville ostosreissumahdollisuus, mitä myös teini-ikäiset lapset saivat hyödyntää. Muistan käyneeni elämäni ensimmäisen kerran ravintolassa Oulussa Lentävässä Lautasessa. Oulureissulta äiti toi aina Antellin leivoksia, kuusi erilaista, jotka jaettiin kristillisesti tasan niin, että jokainen sai maistaa kaikkia. Mustosen Pyörän lisäksi alennuksia sai ainakin Hammarin Sähköstä, mistä ostettiin kaikki kodinkoneet, kun niitä alkoi tulla markkinoille.

Yhtiöllä oli myös ns. Helsinki-lippu, jolla sai käydä pääkaupungissa junalla. Sitäkin saivat myös perheenjäsenet käyttää, jos lippu oli vapaana. Myös ulkomaan matkoja sai alennettuun hin-

taan, kun oli riittävän pitkään ollut yhtiöllä töissä. Tätä mahdollisuutta eivät minun vanhempani koskaan käyttäneet. Omavastuu, tuntui ilmeisesti liian kalliilta, kun kuitenkin elettiin yhden miehen palkalla ja meillä investoitiin kesämökkiin ja muihin harrastuksiin.

Kino Jylhämä

Jylhälässä oli elokuvateatteri, Kino Jylhämä, missä oli elokuvat kaksi kertaa viikossa. Sinne oli myös kuljetus Nokkalasta yhtiön autolla, jota sa-
nottiin Pätkäksi. Elokuvissa käytiin ahkerasti varsinkin teini-ikäisinä, vaikka elokuvat eivät aina ihan uusia olleetkaan.

Ensimmäiset elokuvamuistoni ovat yhtiön lasten juhlista, missä näytettiin Disneyn piirrettyjä. Vieläkin muistan, miten surullinen Bambi-elokuva oli. Erityisen suosittuja olivat Pekka ja Pätkä -elokuvat, joita käytiin katsomassa koko perheen voimin. Suetzista etelään oli pelottavin elokuva, minkä muistan, mutta kyllä Tarzanin poika oli myös tosi jännittävä. Nuoruuden parhaat elokuvat olivat tietysti Easy Rider ja Rosemaryn painajainen, jotka saatiinkin jo melko tuoreina Jylhä-
mään.

Silloin elokuvateatteriin eivät kaikki edes mahtuneet. Kino Jylhälässä oli puiset penkit, joten mu-
kaan otettiin yleensä oma tyyny ja paljon eväitä. Teini-iässä ei elokuva ollutkaan aina se tärkein asia, vaan kavereiden tapaaminen elokuvateat-

terin lämpimässä. Ipatin Heikki oli itseoikeutettu Kino Jylhämän vahtimestari ja Leppäsen Rauni lipunmyyjä. Kino Jylhämässä eli seuratalolla järjestettiin myös monenlaisia henkilöstön juhlia, pikkujouluja, vappunaamiaisja ja lasten juhlia, jossa oli aina monipuolista ohjelmaa.

Kerhotoimintaa ja brittienglannin opiskelua

Oulujoki Oy:n henkilökuntayhdistys järjesti monenlaista yhteistä toimintaa sekä lapsille että aikuisille. Isäni oli sekä shakkikerhon että kalastuskerhon vetäjänä. Kalastuskerho rakensi oman kalamajan Pikku-Palosen saareen. Nokkalan rouvilla oli oma ompeluseura, joka kokoontui ehkä kerran kuussa vuorotellen jonkun kotona kahvitellen, neuloen ja keskustellen (juoruillen). Ompeluseuran aikana lasten oli syytä pysyä omassa huoneessa ja olla hiljaa. Palkkioksi sai tilaisuuden päätyttyä jotain rouville leivottua herkkua.

Lapsille oli paljon vapaaehtoisvoimin järjestettyä toimintaa. Jylhämässä järjestettyihin rientoihin en kuitenkaan osallistunut, koska ei aina ollut kyyditystä. Partio, puhallinorkesteri, kansantanssi ym. saivat minun osaltani jäädä. Nokkalassa meillä oli kuitenkin oma Papukaijakerho, minkä siskoni perusti. Kaikki Papukaijakerhot kutsuttiin vierailemaan Helsingissä Sirkus Papukaijan ohjelman nauhoituksessa. Siskon lisäksi kaksi

tyttöä Lisse-siskon valvonnassa saivat käydä junalla Helsingissä, mutta minä olin tietysti liian pieni päästäkseni mukaan. Minä olin kateudesta vihreä.

Omasta englannin kielen taidostani saan myös kiittää joki-yhtiötä. Vuosittain yhtiö palkkasi jonkun brittinuoren, miehen tai naisen, opettamaan englantia henkilökunnalle. Opettaja kiersi eri voimalaitoskylissä ja häneltä sai ottaa tunteja joko yksityisesti tai ryhmänä. Isäni oli innokas kielen opiskelija, joten hän varasi opettajan yksityisesti kotiin. Niin minäkin siskoni kanssa päästiin harjoittelemaan englannin puhumista aidon britin kanssa. Kun oltiin lukioikäisiä ja opettaja ei ollut paljon meitä vanhempi, alkoi juttu sujua ihan mukavasti. Christine, Brian ja Alan ovat jääneet mieleen. Jylhämäläisten englannin keskustelutunnit pidettiin Uutelan aitassa, jossa oli sähkölämmitys.

Kasvimaat rannan tuntumassa

Asuntoalueilla oli myös kasvimaat, mistä sai varata oman puutarhapalstan, marjapensaat ja perunamaan sekä kasvihuoneen. Nokkalassa kasvimaat olivat alhaalla rannan tuntumassa, joten sinne oli aina aika vaivalloinen matka jyrkkää polkua pitkin. Lapsuuden kesiiin kuului tietysti rikkaruohojen kitkeminen ja kasvimaan kastelu sekä kasvihuoneen luukkujen avaaminen ja sulkeminen aamua iltaa. Palkkiona siitä olivat

tietysti herkulliset retiisit, porkkanat, herneet ja viinimarjat sekä uudet perunat, joita käytiin uinitireissulla hakemassa.

Rannassa oli myös vene, jota rohjettiin joskus lainata omin päinkin. Ehdoton raja oli kuitenkin uittopuomi, jonka taakse ei saanut mennä, ettei joutuisi Kurenkoskeen. Vasta aikuisena sain nähdä, ettei Kurenkoski enää ollut mikään oikea koski. Tietysti meitä varoitettiin myös menemästä Nuojuan kosken kiville, koska ei voinut koskaan tietää, milloin luukut aukaistaan. Toki isä olisi siitä meitä varoittanut.

Lentokonesohva ja Yön kuningatar

Nokkalan kylästä kulki oikopolku Nuojuan voimalaitokselle. Polku ylitti kaksi ns. raviinia eli rotkoa, joiden yli oli rakennettu puiset riippusillat. Usein iltaisin, kun isä oli iltavuorossa, kuljin tämän polun eväskassin kanssa ja menin isää viihdyttämään voimalaitokselle. Valvojan työ oli aika tylsää silloin, kun kaikki voimalaitoksella oli hyvin. Isä esitteli minulle voimalaitoksen kellarista vintille ja hienointa olikin ajaa voimalaitoksen hissillä. Sehän oli maalaislapselle aivan ainutlaatuinen kokemus.

Nuojuan voimalaitoksella oli siihen aikaan myös toimistotiloja, missä työskentelivät mm. palkanlaskijat ja kirjanpitäjät yms. Myös yhtiön puhe-
linvaihde oli Nuojuan voimalaitoksella. Toisessa

Äidin uusi Monark-polkupyörä Nokkalan raitilla.
Sinikka Rantalankilan arkisto.

kerroksessa on valvomotila ja pieni taukotila, missä isän kanssa syötiin eväitä. Vieläkin muistan, miltä siellä tuoksui. Aulatilasta johtivat kierreportaat seuraavaan kerrokseen, missä oli sininen "lentokonesohva" ja seinällä oli koko vesistöalueen kartta korkeuseroineen. Muut huonekalut olivat Aallon suunnitteleimia. Aulassa oli isoja huonekasveja, mm. appelsiinipuu. Yhtenä yönä isä soitti meidät katsomaan, kun Yön kuningatar aukaisi nuppunsa.

Muistojen maisema

Nokkala oli hyvin kaunis kylä. Valkoiseksi rapatut talot tiilikattoineen ja luonnonkivestä tehtyine portaineen, autotallit, joissa oli turvekatto sekä pienet peikonmajat eli kellarit olkikattoineen, viimeisen päälle hoidetut nurmikentät sekä upeat petäjät talojen pihapiirissä ja ympärillä ovat piirtyneet sielunmaisemaksi, joka ei varmaan koskaan katoa.

Nokkala ei kuitenkaan ollut sellainen lapsuuden kylä, mihin saattoi juurtua, koska siellähän oltiin asumassa vain työn takia. Kun isäni jäi sairauseläkkeelle jo 55-vuotiaana, piti asunto luovuttaa kolmen kuukauden kuluessa. Itse olin silloin jo muuttanut omilleni ja luulin, etten koskaan tulisi kaipaamaan Nokkalaan. Kuitenkin huomaan, että tunneside sinne on aika voimakas.

Vaikka Nokkala on ollut ihan hyvässä hoidossa sen jälkeenkin, kun yhtiö sen hylkäsi, se ei tietenkään ole enää sama kuin se oli minun lapsuudessa ja nuoruudessa. Onneksi muistot elävät ja olen nyt saanut mahdollisuuden kertoa muistojani myös muillekin. Nämä ovat tietysti minun subjektiivisia muistojani, joten joku muu voi muistaa asiat toisin. On ollut kiva muistella menneitä ja toivottavasti näistä muisteloista on iloa myös jälkipolville.

Sinikka Rantalankila, entinen nuori Nokkalasta

Vastuullisissa tehtävissä

Uolevi Myllyselkä

Menin kysymään Pyhäkosken voimalaitokselta töitä 13-vuotiaana. Huoltopäällikkönä oli tuolloin Sairanen, joka neuvoi minua menemään järjestelykonttorille Rajalan puheille. Tein työtä käskettyä, ja minut palkattiin töihin lähetiksi. Lähetin työhön kuului monenlaista hommaa. Voimalaitosalueella oli toistatuhatta miestä majoina parakkeihin, ja minun työhöni kuului jakaa niihin sanomalehtiä. Asunnot olivat kymmenen hengen huoneistoja, jonne vein Oulujoki Osakeyhtiön maksamat lehdet työntekijöille vapaa-ajan lukemiseksi. Työtehtäviini kuului myös täyttää Leppiniemen vierasmajalla olevat juomakaapit. Oli mukavaa, kun sai itsekin juoda limonadia juomakaappia täyttäessä, sillä tuolloin tavarat olivat vielä kortilla sodan jälkeen.

Vein työntekijöiden tunti- ja vuorokortit järjestelykonttorista palkkakonttoriin voimalaitosrakennuksen seitsemänteen kerrokseen. Ylös pääsi hissillä, mutta vanhemmat lähetit tekivät minulle kiusaa pysäyttämällä hissien avaamalla sen haitariovia. Palkkakonttorissa työntekijöiden palkat laskettiin ja pussitettiin läpinäkyviin tilipusseihin, jotka minä hain pakettipyörällä järjestelykonttorille. Rakennusmestarit tulivat hakemaan tilipussit sieltä ja jakoivat työntekijöille. Poliisikonttori oli järjestelykonttoria vastapäätä, ja autoin työmaapoliisi Mämmiä eri asioissa.

Työntekijöitä Pyhäkoskella oli paljon. Tilipäivän koittaessa Oulusta tuli ”lentävät poliisit” pitämään huolta järjestyksestä. Minulla on jäänyt mieleen, kun konstaapeli Mämmi otti minut mukaan kiertämään parakkeja. Koska jaoin postit parakkeihin, minulla oli niihin yleisavain, ja lähdin availemaan Mämmille ovia. Ukkapelit olivat tuolloin kiellettyjä, mutta usein tilipäivinä parakeissa pelattiin jopa omakotitalon suuruisilla panoksilla. Kortinpelaajat olivat menneet kuivaushuoneeseen pelaamaan, sillä tiesivät virkavallan kiertävän valvomassa aluetta. Kun avasin oven, oli huoneen lattialla korttipotti. Mämmi syöksi sisälle ja laittoi kouransa potin päälle julistaen sen nyt kuuluvan valtiolle. Eräs pelaajista oli todella iso mies, jota kutsuttiin Isoksi-Paavoksi. Iso-Paavo nosti konstaapelin käden potin päältä, ja totesi, että ”Eihän sulla oo ees peli”. Iso-Paavo laittoi rahat omaan taskuunsa, ja lähdimme Mämmin kanssa ulos huoneesta. Vaikka rahat jäivät saamatta, oli pääasia, että korttipeli saatiin lopetettua.

Olin lähetin töissä Leppiniemessä 8 kuukautta, eli sen ajan, kun edellinen lähetti oli armeijassa. Kuljin töihin kotipaikaltani Muhoksen Sosolta, josta kävelin ensin neljä kilometriä peltojen poikki Muhoksen rautatieasemalle. Asemalta pääsin linja-autolla Leppiniemeen. Olin päivisin

viisi tuntia töissä, ja illalla menin jatkokouluun Muhokselle. Koulu loppui vasta illalla kahdeksalta. Työnantaja ei tiennyt minun olevan samaan aikaan koulussa, eikä Sairanen olisi minua muuten töihin ottanut, sillä hän piti nuorten puolta.

Oulujoki-yhtiö järjesti työntekijöilleen erilaisia harrastusmahdollisuuksia. Elokuvia näytettiin Seuratallolla, ja työhöni kuului hakea filmit ja elokuvamainokset Oulusta tulevasta linja-autosta. Filmit kuljetettiin metallilaatikoissa, sillä ne olivat hyvin paloherkkiä. Kun elokuva oli näytetty, vein filmin takaisin linja-autoon, josta se matkasi seuraavaan elokuvateatteriin. Leppiniemessä oli monipuoliset mahdollisuudet liikuntaharrastuksille. Oli urheilupaikat ja urheilusaunat. Ladut pidettiin hyvässä kunnossa, ja yhtiö järjesti kilpailuja. Hiihtokilpailussa oli palkinto myös huonoimmalle, ja muistan, kun kaksi velikultaa kilpailivat jumbopalkinnosta. Tuona kertana palkintona oli viisi kiloa makkaraa. Lopulta järjestäjien piti mennä sanomaan miehille, että he saavat molemmat palkinnon, sillä muuten kisa ei olisi päättynyt ollenkaan. En tiedä mitään muuta firmaa, joka olisi pitänyt työntekijöistään yhtä paljon huolta kuin Oulujoki Osakeyhtiö.

Seuraavan kerran menin voimalaitokselle töihin Monttaan, kun olin 16–17-vuotias. Toimin työmaalla ylösottajana, ja tehtäväni oli merkitä paperille ruksilla kuormien määrä, sillä maata ajettiin kuormapalkalla. Montan työmaalle tulivat valtavat Italian koneet, jotka porasivat syviä reikiä saviseen maaperään. Reiät valettiin betonilla, jotta maaperästä ja rakenteista saatiin tukevampia. Työntekijöitä kuljetettiin työmaalle Pyhäkosken parakeista, mutta osa rakentajista asui väliaikaisesti hylätyissä rautatievaunuissa Montan voimalan lähellä. Kun Montan voimalaitosta alettiin rakentamaan, tehtiin sinne työpadot, jotka pettivät. Työmaa laitettiin tukkoon ja Montan tielle laitettiin vartijat pitämään sivulliset poissa. Olin itsekin vartioimassa tiellä, ettei kukaan menisi alueelle. Padon petettyä työ piti aloittaa alusta. Onnettomuus haluttiin pitää salassa, mutta olen kuullut, että joku viikkolehti olisi saanut kuvan rikkoutuneesta padosta. Huhut kertovat, että Oulujoki Osakeyhtiö olisi ostanut sivun pois lehdestä.

Montan rakennustyömaalta menin Utajärvelle Utasen työmaalle, jossa raavittiin alakanavaa. Asuin aluksi parakeilla, joissa oli 1500 työmiestä majoitettuna. En viihtynyt siellä, sillä yöt olivat levottomia. Sain kuitenkin yöpaikan erään paikallisen luota. Utasella kaivinkone Marion oppo-

si Merilän kohdalle. Kone käveli kahdella jalalla ja painoi 500 tonnia. Sen puomi oli 73 metriä pitkä, ja kone pystyi heittämään kahdeksan kuution kauhan toistasataa metriä. Marionin nostamiseen meni kolme kuukautta, ja ympäröivät metsät tyhjenivät, kun koneen jalkojen alle tuotiin tukkeja. Kun Marion alkoi nousemaan uomasta, opposivat tukit maan alle. Merilän kohdalla on edelleen paljon tukkeja pohjassa, sillä ne jäivät sinne nostamisen jälkeen.

Kuten Montassa, otin Utasella ylös kuormia. Et sin itselleni aina hyvän merkitsemispaikan aurinkoisesta ja lämpimästä paikasta. Utasen kanavaa rakentaessa tehtiin paljon räjäytyksiä. Oulujoki Osakeyhtiö teki sopimuksen maanomistajien ja karjanomistajien kanssa, että jokaiselle räjäytyksiä evakkoon lähtevälle maksettiin 100 markkaa per räjäytyskertta. Isot perheet saivat paljon korvauksia, kun jokaista kohden maksettiin 100 markkaa ja räjäytyksiä tehtiin neljäkin vuorokauden aikana. Rahamäärä oli melkein sama, kun meidän työntekijöiden tuntipalkka. Räjäytysten aikana paikallisten kodeista särkyi uuneja, jotka Oulujoki Osakeyhtiö joutui korjaamaan. Myöhemmillä työmailla uunit käytiin tarkistamassa ja kuvaamassa ennen räjäytyksiä, jotta kustannuksilta säästyttiin.

Aina kun voimalaitos valmistui, ei työmaalta toiselle voinut vaihtaa noin vaan, vaan välissä täytyi ottaa itse lopputili. Utasen jälkeen menin Muhokselle työnvälitykseen ja lähdin Vuotungin voimalaitokselle Kuusamoon. Sieltä tieni vei Pirttikosken voimalaitostyömaan ja Naantalin Höyryvoimalan työmaan kautta Ruotsiin betonitehtaalle. Etenin työmailla ylösottajasta Euroopan suurimpien porakoneiden rasvariksi, ja edelleen itse porariksi. Pyhäkosken voimalaitoksella lähettinä työskentely oli mielenkiintoista hommaa, eikä tapahtumat lähde pois muistista koskaan. Jälkikäteen ihmettelen, että miten pääsin aina töissäni aitiopaikalle. Minut laitettiin semmoisiin paikkoihin, joista olin jotenkin vastuussa.

Yhteen hiileen puhaltamista Pyhäkosken voimalaitosalueella

Kristiina Mämmi

Minun muistoni liittyvät Seitenoikeaan, Ämmänsaareen ja Leppiniemeen eli Pyhäkosken. Isäni ura Oulujoki osakeyhtiössä alkoi vuonna 1948, jolloin hän on ollut jossakin Jylhämän alueen rakennustyömaalla kesäaikana. Siellä hän on ensimmäisen kerran tavannut äitini. Vakituiseen työhön isäni tuli Oulujoki Osakeyhtiölle 1954. Pyhäkosken voimalaitosmuseolla on Marionin päiväkirjoja, joiden merkinnöissä isäni on ollut johtamassa työmaata. Myös äitini kaksi veljeä olivat yhtiöllä töissä. Itse olen syntynyt Rovaniemellä, mutta muutimme Jylhämään miltei heti syntymäni jälkeen. Sieltä muutimme Ämmänsaareen, mutta tietenkään en muista siitä ajasta mitään.

Seitenoikealla asuimme niin sanotuissa herrojen taloissa. Asunto oli hyvä, oli ylä- ja alakerta, sekä sisä-wc jo tuolloin 1959. Meitä oli kolme naapurusta, joilla jokaisella oli neljä lasta. Toisessa talossa oli eräs Ritva-tyttö, jonka hiukset muistan kynineeni melkein pä muliksi. Tyttö piti laittaa parturiin sen jälkeen, että saivat hänet vähän sievemmäksi. Olen ollut 3-5-vuotias, kun asuimme Seitenoikealla, ja muistan sieltä valtavat ja äänekkäät Euclid-autot. Tuntuu, että nykyinen säikkyyteni kovia ääniä kohtaan juontuu noilta ajoilta.

Hihtokilpailussa. Kuva: Kristiina Mämmin yksityisarkisto

Muutimme takaisin Ämmänsaareen vuonna 1962 ja asuimme siellä parakkialueella neljä vuotta. Asuimme parakissa, jossa oli kuusi asuntoa; kolme rannan puolella ja kolme sisäpihalla. Asuntomme oli sisäpihan puolella, ja meillä oli kaksi huonetta, keittiö ja sisä-wc. Nukuimme kaikki neljä lasta samassa makuuhuoneessa, jossa jouduin jakamaan hetekan nuoremman veljeni kanssa. Hän sai aina nukkua hetekan yläosassa ja minä jouduin nukkumaan alaosassa. Sauna, mankeli ja pyykkitupa olivat erillisessä talusrakennuksessa, jossa käytiin vuorollaan saunomassa. Uimaranta oli hyvä, mutta muistan siellä olleen paljon iilimatoja.

Leikkeinä hypimme twistiä ja ruutua. Talvella rakensimme lumeen koteja, jotka olivat vähintään vyötärölle asti – Kainuussa kun lunta oli hirveästi. Pukeuduimme talvisin villapaitoihin, joihin kerääntyi lunta kokkareiksi. Luistinradalla kävimme paljon. Kyytiä emme saaneet, vaan sinne oli itse päästävä. En muista äidin tai isän sitoneen luistimia jalkoihin, vaan oli kunnia-asia osata sitoa omat luistimet. Koska asunnot olivat pieniä, emme leikkineet koskaan muiden luona, vaan kaveri haettiin leikkimään huutamalla nimeä ulkona. Perheet olivat suuria, meitä oli vähintäänkin 50 lasta parakkialueella. Äidit eivät olleet pihoilla katsomassa lasten perään, vaan sisällä huolehtimassa kodista. Pelkäsin lapsena Ämmänsaaren kanavaa, sillä se laskeutui jyrkästi veteen ja vedessä oli koko ajan pyörteitä. Ne

olivat jotenkin uhkaavan näköisiä. Kuitenkaan kukaan lapsista ei hukkunut.

Vastapäätä Kiantajärveä oli Teräväniemi, yhtiön huvila, jossa kävimme veneellä. Muistan, että siellä oli hienoja pikareita, joista vedenkin juominen tuntui hienolta. Yhtiö tarjosi asukkaille paljon tapahtumia; oli joulujuhlia, hiihtokilpailuja, ostosretkiä Pyhäkoskelta Kajaaniin, Muhokselle ja Ouluun ja hiihtoretkiä Saarijärven majalle Nuojuan lähelle. Eräältä ostosreissulta muistan, kuinka söin Kajaanissa Valjuksen baarissa vaniljajäätelöä hienosta pikarista, kun olen ollut silloin 1.–2. -luokkalainen. Ämmänsaaressa kävimme myös Pyhäkoulussa, joka sijaitsi korkeassa kerrostalossa. Sieltä sai jokaiselta kerralta sievän lammastarran, joka liimattiin Jeesuksen kuvalla koristeltuun paperiin.

Kesäisin Oulujoki Osakeyhtiö tarjosi voimalaitosalueiden lapsille ilmaiset viikon kestävät tyttö- ja poikaleirit. Olen ollut leirillä kerran leiriohjaajanaakin. Aamuisin oli lipunnosto ja aamupala, jolla tarjottiin teetä ja näkkileipää. Päivisin urheilimme ja lauloimme. Muistiin on jäänyt ainakin Nuotiolaulu, jossa lauletaan ”Meil on metsässä nuotiopiiri”. Meitä oli aina neljä tyttöä samassa pienessä huoneessa, jossa oli ylä- ja alapetit. Leirillä kisattiin esimerkiksi kymmenottelussa, jossa oli arviointia, soutua, juoksua, uintia ja muuta liikuntaa. Muistan tämän sen takia, että olen itse kerran voittanut kisan. Iltaisin saimme vapaa-ai-

Euclid -kaivinkonetta lastataan Seitenoikealla 50-luvun lopussa. Kuva: Kristiina Mämmän yksityisarkisto.

kaa ja muistan, kuinka joskus menimme muutamien kilometrien päähän Oulujärven kioskille karkkia ostamaan. Leirialueella oli myös valtava sauna, josta oli hyvä kirpaista Oulujärveen.

Muutimme Leppiniemeen Pyhäkosken voimalaitosalueelle 1966. Asuimme kerrostaloasunnossa toisessa kerroksessa. Asunnossa oli kolme huonetta, keittiö, ranskalainen parveke ja iso wc, jossa oli amme. Se oli ylellisyyttä. Samassa talossa alakerrassa asui myös yhtiön vuodeksi palkkaama englanninopettaja. Tuohon aikaan Leppiniemessä oli oma puhelinkeskus, jonka kautta puhelut tulivat. Meillä oli erään naapurin kanssa sama puhelinumero, joten kun meille soitettiin, saattoi puhelu olla naapurille. Silloin soittaja sanoi suoraan: ”Taskilalle”, ja me laitet-

*"Heijaa ruusut tulipunaiset" 14.12.1974. Esiintyminen Oulujoki Oy:n joulujuhlassa. Kasvot yleisöön päin Tiina Haavisto.
Kuva: Kristiina Mämmin yksityisarkisto.*

tiin puhelinkeskus kiinni. Sen jälkeen puhelin kilahdi uudestaan. Kun emme vastanneet, naapuri tiesi, että puhelu on heille. Yhtiöllä oli paljon etuja. Oli puhelinkeskukseen lisäksi omat sähkö-, vesi- ja viemäriyhtymät, halvat vuokrat ja erilaisia alennuksia. Maitoa sai ostaa yhtiön maitotilalta, muistaakseni tilan nimi oli Tahvola. Aamulla maito käytiin hakemassa E-kaupan edestä, jossa oli nimellä varustettu pääläri. Myös bensa oli halvempaa Leppiniemessä kuin muualla.

Leppiniemessä asuessamme olin 9–14-vuotias, ja kansakoulussa kolmannella ja neljännellä luokalla, josta pyrin sitten oppikouluun. Leppiniemen koulussa luokat olivat yhdysluokkia, ja meitä oli noin 75–80 oppilasta koulussa. Istuimme

paripulpeteissa pituusjärjestyksessä. Koska olin toiseksi lyhyin, istuin toiseksi lyhyimmän pojan vieressä. Opettajan ei tarvinnut kävellä paikasta toiseen, vaan kun hän kääntyi, näki hän toisella puolella 4. luokan ja toisella puolella 3. luokan. Opettajanani oli Kaarina Räsänen. Hän piti voimistelukerhoa, ja esiinnyimme yhtiön eri juhlissa. Hän oli innostava opettaja, jolta sain tähän ikään asti kestäneen voimistelu- ja liikuntaharrastuksen.

Kulutin nuorena paljon aikaa kolmen ystäväni kanssa voimalaitoksen toisella puolella, jossa uittokourut olivat. Siellä me liikuimme ja olimme luonnossa. Pyörällä ajettiin siten, että tarkalla istuva polki ja ajajanpaikalla oleva ohjasi. Kun Hai-saappaat tulivat muotiin, vaihdoimme erään kaverini kanssa toisen saappaan keskenämme. Siten molemmilla oli toinen punainen ja toinen sininen saapas. Se oli varmaankin jokin tapa kertoa, että olimme parhaita ystäviä. Otin välillä myös yhteen neljä vuotta nuoremman veljeni kanssa. Mieleen on jäänyt kerta, kun hän hermostui ja yritti heittää minua kolmijakkaralla. Ehdin laittaa oven kiinni, ja yksi jakkaran jaloista meni ovesta läpi. Olen myöhemmin ajatellut, että olisi kiinnostavaa tietää, kuinka isämme selitti yhtiölle ovesta olevan reiän.

Leppiniemessä oli harrastustalo, jossa muun muassa pystyi voimistelemaan ja kutomaan mattoja ynnä muuta sellaista. Seuratalolla pidet-

tiin yhteisiä juhlia ja näytettiin elokuvia. Samassa rakennuksessa oli myös ruokala, joka oli tupaten täynnä kesäisin, kun olin puutarhalla töissä. Pääsin puutarhalle töihin 17-vuotiaana, ja olin siellä kuutena kesänä. Työ oli rankkaa ja hiki lensi, mutta sain siitä hyvät käsivoimat. Välillä pääsi viikonlopputöihin, jolloin piti käydä kastelemissa voimalaitosrakennuksen kukat. Rakennuksen hissi oli pieni, enkä pidä ahtaista tiloista. Reippaana tyttönä sitten juoksin alas kuudenteen kerrokseen, josta lähdin kastelemaan kukkia kahdenteentoista kerrokseen asti. Sitten taas pyörällä hurautin takaisin työpaikalle. Oli ihanaa olla puutarhalla kesät ulkona töissä, kun talvet kuluivat sisällä opiskellen.

Muistoissani me voimalaitosalueen asukkaat puhallettiin aina yhteen hiileen. Olimme aika suljettu yhteisö, jossa ei ulkopuolisia ollut. Meillä oli kaikki mitä tarvittiin; kauppa, posti, kirjakauppa, pellot ja muut edut. Yhteisö huolehti, että säännöistä pidettiin kiinni. Yhdessä tehtiin töitä kaikkien hyväksi ja kasvatettiin lapset. Kuuluimme suurempaan kokonaisuuteen ja yhteisö oli turvallinen. En koskaan tuntenut mitään pelkoa. Oltiin "me yhtiöläiset" ja muut. Tämän huomasin, kun muutimme Muhokselle, enkä enää tuntenut kaikkia naapureitamme. Yhtiön lapsena oleminen on ollut sitä, että yhtiö on ollut meidän perheellemme elinehto. Ruoka ja vaatteet – kaikki on ollut turvattua, kun isä on ollut yhtiöllä töissä.

Yhtiön kainalossa

Irma Wikman

Sotien jälkeen opettajakoulutus oli hyvin erilais- ta kuin nykyisin. Osa miesopettajista oli kaatu- nut rintamalla, ja suuret ikäluokat olivat tulossa kouluun, joten opettajapula oli huutava. Minä valmistuin opettajaksi poikkeuskoulutuksella, johon kuului kuuden viikon kesäkurssi, yhden lukuvuoden ”opetusharjoittelu” ilman ohjausta, toinen kesäkurssi ja kokonaisen lukuvuoden mit- tainen opettajakoulutus. Valmistumisen jälkeen lähdimme toisen tamperelaisen opettajatyön kanssa opettajiksi Sallaan, jossa tapasin mieheni Henryn.

Meidät vihittiin vuonna 1953 Tampereella. Tuolloin minä toimin opettajana Pöytyällä, ja mieheni opiskeli vielä Turun OKL:ssa. Kun mie- hen keväällä valmistui, aloimme etsiä yhdessä opettajan virkoja. Halusimme paikkaan, jossa olisi korkea syrjäseutulisä, joten etsimme virko- ja Lapista. Hakijoita oli kuitenkin paljon, ja alkoi tuntua, että jäämme ilman paikkoja. Sitten sil- miimme osui opettajalehden ilmoitus kahdesta opettajan virasta Jylhämässä. Haimme paikkoja ja saimme ne. Aloimme heti tehdä muuttoa, sil- lä koulun alkuun ei ollut enää kauan. Tavaroita meillä ei ollut paljoa, sillä mieheni oli opiskelija ja minä yritin tulla toimeen mahdollisimman vä- hällä, ettei muuttokuorma olisi suuri. Tulimme mieheni kanssa Jylhämän kouluun opettajiksi vuonna 1954 ja toimimme virassa kaksi ja puo- li vuotta odottaen uuden koulun valmistumista Vaalan keskustaan.

Vastaanotto Jylhämässä oli upea. Meille oli jär- jestetty asunto koulun läheltä paritalosta, joka oli vielä maalattavana, kun saavuimme. Majoi- tuimme Jylhämän ensiapuasemalle muutamaksi yöksi ja saimme käydä vierasmajalla ruokaile- massa omalla kustannuksella. Uudessa parita- loasunnossamme oli alakerrassa keittiö ja olo- huone ja yläkerrassa makuuhuone. Asunto oli meille hieno, sillä olimme tottuneet pikkukylien kouluilla opettajina ollessamme asuntoihin, jois- sa ei ollut vesijohtoja, viemäreitä tai keskusläm- mitystä. Jylhämän asunnossamme oli vesijohto ja viemäri. Lämmitys oli puulämmitys, mutta ylä- kerran makuuhuoneessa oli lisänä sähköpatteri. Polttopuita ei tarvinnut itse pilkkoa, vaan puu- laanille soittamalla. Sieltä toimitettiin polttopuut ”puuhevosella” liiteriin asti pinottuina.

Yhtiöläiset tiesivät paljon sähköstä ja sen käytös- tä, ja neuvoivat meitä käyttämään uppokuumen- taja pyykkiä pestessä. Uppokuumentaja laitet- tiin pulsaattorikoneeseen ja se kuumensi veden, jonka jälkeen koneeseen lisättiin pyykki. Meissä ihmetystä herätti se, kun meille ei tullut sähkö- laskua, eikä missään ollut edes sähkömittaria. Mieheni kysyi asiasta yhtiöläisiltä, jotka totesivat sähkön olevan niin sanottua hukkasähköä, jota sai vapaasti käyttää. Totta kai olimme tilantee- seen tyytyväisiä. Kun tulimme Jylhämään, emme olleet osanneet odottaa mitään tällaista. Paikka oli meille hiukan outo ja eksoottinenkin, mutta äärettömän mukava.

Myös asukkaiden puolesta vastaanotto oli hyvä. Asunnossamme oli yhtiön puolesta puhelin, ja eräänä päivänä meille soitti nainen esitellen itsensä Pirkko Taviaksi. Hän kutsui meidät hänen ja miehensä Arvon luokse kyläilemään. Arvo toi- mi käyttöpäällikkönä Jylhämän ja Nuojuan voi- malaitoksissa. Meistä tuli pitkäaikaiset tuttavat ja ystävät, ja olimme lastemme kummeja ristiin. Opettamieni lasten kautta tutustuin myös hei- dän vanhempiinsa. Silloin oli tapana, että lasten opettajat kutsuttiin kylään ainakin pienillä paik- kakunnilla. Kerran erään oppilaani äiti kutsui meidät perheensä luokse kylään Nuojuanka- kaalle hulppeaan omakotitaloon. Se oli kevättä juuri ennen koulun loppumista. Odotin tuolloin esikoistamme ja minulla oli kauhea jäätelönhi- mo, joten santsasin tarjolla ollutta jäätelöä hiu- kan häpeillen. Sama rouva oli myös naiskuoron johtaja, ja kun menin naiskuoron kevätjuhlaan erään koulumme naisopettajan kutsumana, oli tarjolla taas jäätelöä. Kun kaikki olivat ottaneet annoksensa, katsoi rouva minua ja sanoi, että ”Rouva Wikman tykkää tästä jäätelöstä, että ol- kaa hyvä vaan”. Otin lisää, mutta kyllä minua nolotti. Rouvan tytär oli luokallani, ja olen edel- leen hänen kanssaan yhteyksissä. Saimme mie- hen kanssa kutsun myös yhtiön järjestämiin pikkujouluihin, vaikka emme yhtiön palkkalis- toilla olleetkaan. Pikkujouluissa oli kekseliästä ohjelmaa, ja erinomaisia esiintyjiä olivat etenkin Erik Hakulin ja Martti Ruokolainen sketseineen. Juhlassa esiintyivät myös mies- ja naiskuorot.

Jylhämän koulu oli Oulujoki Osakeyhtiön rakentama ja meitä opettajia oli viisi. Se oli suurin koulu, missä kumpikaan meistä oli koskaan opettanut. Yleensä pikkukouluissa oli kaksi tai kolme opettajaa tuohon aikaan. Luokkahuoneita oli vain kolme, joten teimme tilavasta opettajanhuoneesta ja eteisaulasta uudet luokat. Minun luokkani oli tuo opettajanhuoneeseen tehty luokka, jossa opetin pientä 17 oppilaan luokkaa. Mieheni opetti eteisaulassa, joka oli talvisin todella kylmä, kun pakkaneen hiipi oven raoista sisään. Hyvin me siellä kuitenkin pärjättiin. Koululla oli tietenkin koulukeittola ja keittäjä, joka keitti meille aina päiväkahvit. Eräänä päivänä keittäjä tuli sanomaan miehelleni, että keittolan puuhellan levy oli haljennut siten, ettei siinä enää voinut tehdä ruokaa. Mieheni soitti heti yhtiölle, ja ennen neljää keittolaan oli tuotu sähköjakkara. Toisen kerran saimme nopeasti apua, kun luokassani alkoi haista pahalta. Ilmoitimme korjaamolle hajusta, eikä aikaakaan, kun yhtiön miehet tulivat ja ottivat lattian auki. Lattian alta löytyi kuollut rotta, josta haju levisi. Olimme ällikällä lyötyjä siitä, että asiat hoituivat Jylhämässä niin nopeasti. Emme olleet tottuneet niin nopeaan palveluun missään.

Koulurakennuksen yhteydessä oli elokuvateatteri, jossa pidimme myös koulun kevät- ja joulujuhlat. Siellä oli valmiina katsomo yleisölle, joka koostui vanhemmista ja oppilaista. Jylhämän ympäristö oli viihtyisä ja hyvin hoidettu. Tiet aurrattiin talvella ja keväällä yhtiön puutarhatyön-

tekijät pitivät huolta pihosta ja istuttivat kukkia. Yhtiöläisten oli mahdollista saada itselleen osiota yhtiön kasvihuoneista, joihin sai jo aikaisin keväällä kasveja kasvamaan sähkölämmityksen ansiosta. Itse emme tätä etua päässeet hyödyntämään, sillä vietimme kesät syntymäsaarellani Längelmäellä. Vieraita varten Jylhämässä oli Uutelan alueella vierasmaja, joka on Aarne Ervin toimiston suunnittelema. Siellä on hienot tilat, jotka ovat hyvällä maulla ja tarvikkeilla varustettu. Vierasmajalla oli taitava emäntä, joka laittoi Helsingistä tulleille pääkonttorin herroille hyvää ruokaa, muun muassa ruttupottuja.

Rakennusvaiheessa ihmisiä tuli Jylhämään ympäri Suomea. Olen myöhemmin miettinyt, ettei siellä ollut mitään omaa murretta, sillä ihmisiä tuli niin monelta eri suunnalta. Kaikilla oli omia ominaispiirteitä, mutta ei ollut mitään murretta, joka olisi lyönyt läpi koko asujaimiston. Joitakin hassuja sanontoja piti joskus tarkentaa, mutta suurempia katkoksia ei ymmärtämisessä kuitenkaan ollut. Koulumaailmassa oppilaiden erilaiset taustat näkyivät jonkin verran. Esimerkiksi minun luokalleni tuli oppilas, jonka perhe tuli jostakin idästä päin. Hän puhui savolaismurretta ja sanoi käärmettä ”kiärmeeksi”. Se herätti muissa hilpeyttä ja oppilas oli tietysti hämmentynyt. Minun täytyi tarkentaa hänelle, että emme nauraaneet hänelle, vaan oudolle sanalle, joka oli muille vieras. Säätyerot eivät kuitenkaan mielestäni näkyneet koulussa, eivätkä pienet lapset niitä varmaan vielä ajatelleet.

Jylhämä oli kahtiajakautunut työläisiin ja herroihin. ”Terävä pää” asui Nuojuan voimalaitoksen läheisyydessä Nokkalan asuinalueella ja osa Jylhämän Uutelan asuinalueella. Työläiset asuivat Jylhämässä parakkiasunnoissa, jotka he olivat kalustaneet varsin viihtyisiksi. Myöhemmin parakkeja purettiin ja tilalle rakennettiin rivitaloja, joiden asunnot olivat haluttuja. Väki oli jo tuolloin vähentynyt, kun rakentajat olivat siirtyneet toisille työmaille. Silti rivitaloasuntoja ei riittänyt kaikille ja niistä syntyi kilpailua. Jylhämän kahtiajaon lisäksi myös Vaalan kunta oli jakautunut eri ryhmiin. Kun kunta perustettiin alkuvuodesta 1954, liitettiin siihen Säräisniemi ja Utajärvelle kuuluneet Jylhämä ja Nuojua. Olen kuullut, että entiset säräisniemeläiset olivat nyreissään siitä, että he menettivät kirkonkylän statuksen ja katsoivat liitosalueen ihmisiä hiukan nenänvarttaan pitkin. Tarina myös kertoo, että eräs utajärveläinen maatalonemäntä organisoii suruliputuksen päivänä, jolloin tieto Vaalan kunnan perustamisesta ja kahden voimalaitoksen, Nuojuan ja Jylhämän, jäämisestä uuden kunnan alueelle tuli julki. Kirkko jäi Säräisniemelle, mutta kunnan hallinnollinen puoli siirtyi Vaalaan. Uusi kirkko rakennettiin Vaalaan vasta 60-luvun alussa. Jako säräisniemeläisiin ”meihin” ja liitosalueiden ”niihin” oli voimakasta. Viimeistään urheiluseura Vaalan Karhun urheilutalon talkootyöt madalsivat raja-aitoja ja rakensivat yhteisöllisyyttä. Ennen ihmiset siis jakautuivat täällä neljään ryhmään: säräisniemeläisiin, liitosalueiden ihmisiin ja herroihin ja työläisiin. Talkootyöt kuitenkin yh-

distivät alueen asukkaita, eikä Vaalassa enää nykyisin ole minkäänlaista jakautumista ”meihin” ja ”niihin”. Uusi sukupolvi on kasvanut.

Jylhämällä oli myös osansa koko Suomea kohtautaneessa Kyllikki Saaren murhassa vuonna 1953. Itse murha tapahtui Isojoella, mutta täällä huomio kiinnittyi kolmeen mieheen, joista kaksi oli jylhämäläisiä yhtiön miehiä. Elokuussa 1955 naapuritalossamme pidettiin ristiäiset, joihin meidätkin oli mieheni kanssa kutsuttu. Ristiäisissä levisi huhu, että yksi kolmesta miehestä olisi syyllistynyt pahaan rikokseen. Kävi selville, että parakeilta oli löydetty raa’asti murhattu nainen. Naapurit olivat menneet asuntoon sisälle, kun olivat kuulleet kauan jatkuvaa lapsen itkua ja löytäneet naisen. Mies oli kadonnut, ja huhuttiin, että hän piileskelisi jossakin Jylhämän alueella. Silmä tarkkana katselimme ympärillemme, ja aina silloin tällöin jossain pusikko liikkui. Se oli karmeaa. Kun tulimme ristiäisistä kotiin, löysin vessamme lavuaarin reunalta tupakan tuhkaa muistuttavaa roskaa. Mistä se oli siihen tullut? Ei selvinnyt, mitä roska oli, mutta mielikuvitukseni laukkasi. Muutaman päivän kuluttua murhasta mies löytyi hukuttautuneena yläkanavasta. Tähän mennessä oli levinnyt huhuja siitä, että tällä kuolleella miehellä ja kahdella muulla miehellä oli jotain tekemistä Kyllikki Saaren murhan kanssa. He olivat liikkuneet vaalealla autolla, jollainen oli nähty ajavan myös Isojoella murhan aikaan. Miehet olivat kätkeneet auton latoon ja maalanneet sen uudestaan. Myöhemmin toinen näistä

miehistä teki itsemurhan voimalaitoksen valvomossa ja kolmas heistä joutui mielisairaalaan.

Sotien jälkeen rakennustyömaille tuli paljon jollain lailla irtonaista porukkaa, joka oli joutunut rintamalle ennen kuin olivat ehtineet hankkia ammattia itselleen. Pohjaa, miltä ponnistaa ei ollut, ja sotapalveluksen jälkeen tehtiin sitä työtä mitä tarjottiin. Olen kuullut tarinoita rakennusvaiheen ajalta, joiden mukaan työmiehiä katosi työmailta ilmoittamatta. Hurjimmat tarinat kertovat, että heitä olisi hautautunut betoniin jollakin voimalaitostyömaalla. Näitä tarinoita ei ole kuitenkaan koskaan todennettu. Työmiehet olivat kuitenkin vain lähteneet omille matkoilleen etsimään uusia työmaita. Työmaille tapahtui kaikenlaisia onnettomuuksia, ja osassa rakentajia valitettavasti menehtyi.

Joulun alla 1956 muutimme Vaalaan ja joulun jälkeen aloitimme koulutyön uudessa isossa kansakoulurakennuksessa. Myös kunnallinen kokeilukeskikoulu, joka oli aloittanut Jylhämässä yhtiön työmaaparakissa syyslukukauden alussa, siirtyi uuteen kansakoulurakennukseen. Jälkeen päin olen kuullut ja lukenut jylhämäläisten muistoja lapsuudestaan. He ovat esimerkiksi käyneet uimassa aika lailla likaisessa lammikossa Jylhämän kupeessa ja uineet todella virtaavissa paikoissa. Minun tietääkseni ei hukkumisonnettomuuksia kuitenkaan tapahtunut. Lapset myös pyöriskelivät Poukamonkankaalla sijaitsevan tanssipaikan Lankun eli Mutterin, läheisyydessä. He olivat

liian nuoria päästäkseen tansseihin, joten istuskelivat lähellä olevilla portailta. Tuohon aikaan purukumi oli hyvin suosittu tuote, mutta kaikilla lapsilla ei sitä ollut. Portaiden alle oli kuitenkin laitettu pureskeltuja purukumeja. Oppilaani keräsivät purukumit, pesivät ne joessa ja käyttivät ne itse uudelleen.

Kun voimalaitokset oli rakennettu, en muista ihmisten purnanneen siitä, että kosket on valjastettu. Vesivoimalaitokset rakennettiin sotakorvausaikaan, jolloin sähköä tarvittiin. Tampereen suomalaista yhteiskoulua käydessäni muistan, kuinka sähkökatkaisijan vieressä oli tarra, jossa luki ”Säästä sähköä teollisuudelle”. Silloin tällöin tulee puhetta siitä, kuinka voimalaitokset pitäisi purkaa, jotta arvokala pääsisi nousemaan kutupaikoilleen. Mutta mikä on sen puhtaampaa kuin vesivoima?

Vaarallisia tilanteita voimalaitostyömailla

Valde Väisänen

Minun muistoni liittyvät Pyhäkosken, Pällin ja Montan voimalaitostyömaille, joissa olin töissä yhteensä 9,5 vuotta. Ensimmäisen kerran olin työmaalla Pyhäkosken voimalaitoksella kesällä 1942. Pesti kesti muutaman kuukauden. Olin tuolloin 13-vuotias ja tehtävänäni oli raivata risuja joen lähistöltä, jotta ne eivät jäisi joen alle vetä nostessa. Työaika oli aamukuudesta iltakuuteen ja siihen sisältyi muistaakseni puolentoista tunnin mittainen ruokatauko. Palasin takaisin Pyhäkoskelle vuonna 1947 ollessani 17-vuotias. Toimin aputyömiehenä ja erään sukeltajan kaverina. Sukeltaja tuli Imatran voimalalta ja pystyi poraamaan syviä reikiä veden alla.

Kotini oli kauempana Tyrnävällä, joten asuin Pyhäkoskella parakeissa. Kesällä 1942 asuttamani parakki oli entinen sotavangeille tarkoitettu parakki. Asukkaita oli 16 ja huoneissa kolmikerrokset kerrossängyt, josta minulla oli alapunkka. Luteita parakeissa oli enemmän kuin omaksi tarpeeksi. Palatessani takaisin Pyhäkosken työmaalle 17-vuotiaana asuin parakeissa pidempään. Minulla ei ollut häppöisiä vuodevaatteita tuohon aikaan; patjanani toimi Helsingin sanomat, peitteenäni tuppivyö ja tyynynäni nyrkki.

Monen parakkiasukkaan vapaa-aika tahtoi mennä kortinpeluuseen ja juopotteluun. Kerran miehet olivat pelanneet korttia koko yön, kun poliisi Mämmi tuli aamulla keskeyttämään pelin. Pellissä oli pottina jo 6000 markkaa, jotka Mämmi takavarikoi ja antoi siivoojalle. Kortinpelaajilla oli omat lempinimensä ja he kiersivät eri pelipaikkoja. Eräs heistä sai yhden yön aikana seitsemän kultasormusta, sillä ihmiset laittoivat peliin panoksiksi vihkisormuksiaan. Miehet sanoivat minulle, tuolloin 17-vuotiaalle pojalle, ettei minun tarvinnut korttipeleihin sekaantua. Sota oli juuri loppunut, ja suuri osa työmiehistä tulivat työmaille rintamalta. Miehet olivat sodan vaikutuksesta hermostuneita, ja välillä tappeluitakin syntyi. Ratsioita parakkeihin tehtiin melko tiheästi, kun viranomaiset etsivät työmiehien joukosta etsintäkuulutettuja henkilöitä. Kerrankin ratsiaa teki minun laskujeni mukaan 17 poliisia. He eivät löytäneet ketään etsimäänsä, mutta minun nimeni muistutti paljon jonkun etsityn nimeä. Ikä ei kuitenkaan täsmännyt, enkä 17-vuotiaana pojanviikarina näyttänyt gangsterilta.

Pyhäkoskelta muistan, kun teimme ylitöitä lauantaina purkamalla rautatievaunuista 50 kilon sementtisäkkejä ja kannoimme ne varastoon. Jos kantoi 330 säkkiä, sai palkaksi arkipäivän palkan, joka oli muistaakseni noin 1000 markkaa. Kun voimalaitosta rakennettiin, törmäpääskyt olivat tehneet pesiä eteläpuolen törmälle. Kuulin, että ylimestari oli sanonut, ettei kalliolle tehdä mitään ennen kuin linnut ovat lähteneet. Viimein kun kallio päästiin räjäyttämään, satuin paikalle. Räjähdyksessä näytti siltä kuin tuli olisi syöksynyt kalliosta Oulujoen puoliväliin saakka sivusuunnassa. Seinämään oli kuulemma porattu 360 reikää, jotka oli kaikki panostettu dynamiitilla. Pällin työmaalla meidän piti lapioida sepeliä tilavuudeltaan 200 litran kärryihin, jotka vietiin sementtiasemalle. Kahdentoista tunnin aikana noita kärryllisiä lapioitiin 74, ja homma oli rankkaa, kun sepeli ei tahtonut edes pysyä lapiossa.

Minulle on sattunut elämäni aikana paljon onnettomuuksia ja läheltä piti -tilanteita. Työmailakin oli muutaman kerran hengenlähtö lähellä. Kerran olin työkaverini kanssa muuntoaseman läheisyydessä tekemässä hommia, kun salama iski sähköpylvääseen lähellemme. Iskusta kuului ihmeellinen hurina, ja liekit näyttivät sinertäviltä. Voimalaitos oli iskun myötä pysähtynyt, kun sähkö oli ilmeisesti mennyt pylvään kautta maahan ja voimalaan. Eräällä toisella kerralla olin jälleen muuntoasemalla hommissa, kun yhtäkkiä yksi sähköjohdoista paloi poroksi ja putosi maahan tuhkana. Pällin voimalaitoksella olin murskaajalla töissä, kun sain käsittelyyni ison kiven, joka ei mahtunut murskaimeen kokonaisena. Päätin halkaista kiven poraamalla siihen ilmaporakoneella reiän. Laitoin reikään rautakiilan, jota hakkasin lekalla. Kun kivi halkesi, sen sisältä paljastui kaksi dynamiittipötköä ja sähkönalli viiden sentin päästä siitä kohdasta, johon olin porannut. Olen myös meinannut jäädä törmältä vierivän kiven alle. Muut huusivat minulle, että nyt täytyy paeta, kun 40 sentin kallion pala lensi pääni yli. Minulla on ollut matkassa tuuria.

Vaarallisia tilanteita sattui myös työmatkoilla. Lähdin Leppiniemestä linja-autolla Muhokselle, josta tarkoitukseni oli jatkaa pyörällä kotiin Tyrnävälle. Matkalla bussikuski pysäytti linja-auton ylikäytävälle Leppiniemeen vievän junaradan kohdalle, sillä oikealla puolella hänelle huiskutti nainen. Kuski luuli naisen haluavan linja-auton kyytiin, mutta naisen huiskutus oli todellisuudessa merkki siitä, että vasemmalla puolella oli juna tulossa autoa kohti. Minä istuin ikkunapaikalla juuri junaradan kohdalla. Muistan vieläkin junan keulassa olleen messinkisen numeron 528, kun se lähestyi linja-autoa. Kerkesimme hilkulla pois junan alta. Montassa töissä ollessani ajoin 17,5 kilometrin työmatkan pyörällä Remantietä kesätalvet. Kun työt alkoivat kuudelta, täytyi matkaan lähteä jo puoli viideltä. Pitkät, 12 tuntia kestävät työvuorot, ja raskaat työmatkat uuvuttivat minut. Heräsin kerran maantiellä auton valojen heijastukseen, kun olin väsyksissäni nukahtanut matkalla. Erään toisen kerran heräsin hangesta suolta, jonne olin pyörälläni kotiintulomatalla kaatunut.

Tuohon aikaan duunari ei ollut minkään arvoisen. Työnjohto oli tiukkaa ja lopputilin saattoi saada milloin tahansa. Alkuvuodesta 1947 pakkaneen nousi 41 asteeseen, ja meille sanottiin, että ne, jotka eivät pysty ulkona 8 tunnin työpäivää tekemään saivat lopputilin. Monella oli ainoastaan armeijasta saadut villapuserot ja lippalakit, eikä niillä tarjennut niin kovassa pakkasessa. Pällissä määrärahojen loputtua annettiin muistini mukaan yhdessä päivässä 418 miehelle lopputili. Minä sain tuolloin paikan Montan alkavalta työmaalta, jonne siirryin kahden muun miehen kanssa aloittamaan työmaata. Montassa muistan erään miehen olleen pumpun juurella kainaloitaan myöten keräämässä risuja pois pumpattavasta vedestä. Hänellä oli päällään märkähaku, mutta pakkasta oli 30 astetta. Hän kysyi työnjohtajalta, voisiko hommaan vaihtaa välillä miestä. Työnjohtaja tokaisi, ettei hänen tarvitse kuin hakea lappu konttorista, tarkoittaen lopputiliä.

Montan työmaa oli minulle viimeinen voimalaistustyömaa. Sen jälkeen lähdin merille.

A Visit to Finland in 1956

A student's travels and experiences on a visit to a power station construction site by John Woodman

First published in Great Britain 2021 by Woodman Publications

In Oulu. Photo: Mr John Woodman's personal photo collection.

Introduction

For many years my wife and children had been pressing me to write about my unusual early life. When sorting out various papers left by my parents I found three brown envelopes about ten years ago.

One contained letters and cards I'd written home from St Austell, in Cornwall where I had been evacuated in 1944 at the time of the flying bombs when I was eight. The second envelope had letters from when I was in Germany doing my National Service in 1959-1960. The third envelope had letters from Finland in 1956 where I was visiting the site where a hydro-electric power station was being built. This was as part of my studies while on an engineering course at King's College in London.

The letters from St Austell are included in a book 'Growing up in Challenging Times 1935-1948' which I published in 2015. The letters from Germany which I typed up about ten years ago could form part of another book. But for some reason, apart from glancing through the ones from Finland, I had not read them since I sent them home all those years ago. My family has again been asking me to type them up and this is the result.

Reading the letters jogged my memory of my two months in Finland and the happy time I had there in what were very different times. For instance it took me five days to get there and eight days to get back taking three days to get to Helsinki and going via Oslo! There were three other students besides me, one from Paris, one from Salzburg and one from Sarajevo. There was also a young Finn and we all spent a lot of time together. I was twenty and the others were the same or a little older.

I spent two months in the north of Finland where the company Oulujoki Oy was building a power station at Utanen. Oulu is the name of the town at the mouth of the river on which the power station was built; 'joki' is Finnish for 'river' and 'Oy' is Finnish for 'Company'. Hence Oulujoki Oy.

The letters and post cards sent home in 1956 are typed in normal type. Any additional information from my memories is in italics. I sent home lots of postcards when I was on the move. Much of the information was duplicated in subsequent letters so I have only typed up the information on the post cards where it provided extra details. I also brought back details of the project which they had given to me. All this is in 'Part One - 1956' which excludes anything that I learnt subsequently.

I had a number of photographs given to me by the other students when we were actually at the plant. They were mainly of people with just one or two of the plant itself. I decided to write to Fortum Power and Heat Oy, the company which now owns the six plants built by Oulujoki Oy, asking if there were any photographs taken during the construction of the plant. To my great surprise I was sent back pictures which were actually taken while I was there. I was also asked if my story could be shared on its website. I then got an email from an organisation which is currently working on a project to get the whole system of power plants declared a UNESCO World Heritage Site which also wanted permission to print parts of my book. All the pictures of the construction site are from 1956 or before.

My passport provided information about the currency regulations at the time which will be surprising for younger readers and bring back memories to older ones who travelled abroad after the war until the 1970s. For full details see chapter on 'My Passport and Currency Restrictions'. It also provided confirmation of my dates of travel with the stamps showing when I passed from one country to another and my visa and working permit for Finland.

Acknowledgements

I am very thankful that my parents saved the letters which I sent back from Finland.

I am also very grateful for the help given to me by three contacts I found in Finland which I believe has made this book more interesting and given it an extra dimension.

Firstly, Paula Parnanen who is the Communications and Marketing Manager of Fortum Power and Heat Oy. I was not only given permission to quote from its literature, including an update on the power plant from November 2020, but also to include a number of excellent photographs many of which were taken in July 1956 while I was there.

I also include extracts from two items. The first is from a leaflet given to me by Oulujoki Oy, called 'Power Plants on the Oulu River', while I was on site in 1956. The second is from a comprehensive account of the history of the whole project and the six power stations built by Oulujoki Oy called 'Power on the Oulu River' dated 1953 which I received this January.

Secondly, Pekka Elomaa, Architect, Project Manager, Council of Oulu Region who acts as Project

Manager on the Finnish side of the VekuVaku project. The VekuVaku is a cross-border EU project. VekuVaku stands for, in English, 'The cultural environment of hydropower', and has the ultimate goal to make the Oulu River power plant chain and residential communities part of a UNESCO World Heritage Site. I am grateful for his enthusiasm and help.

Thirdly, Helena Hirviniemi, for her article 'The Oulujoki Power Plants and Communities'. This gives an overview of the whole project of which the Utanen hydro- electric power station is a part.

I brought home or was sent many photographs from the three other students who were with me some of which are included and I have in addition included two or three pictures given to me by people working at the power station site. Also included are other pictures and post cards which I brought or sent home where I cannot trace the origin.

I must also thank those of my family who have read the proof, pointing out errors in my typing and querying anything which is unclear. This is most important as I am publishing the book and the printers will reproduce it exactly as I have sent it.

John Woodman – May 2021

Preparations for my visit

In 1956 as part of the engineering course at King's College in London students were placed with engineering companies in the UK and other European countries. We were given a list to choose from. Students could also find their own placements if they wished provided the College gave its approval. I spotted an opportunity in the north of Finland where a hydro-electric power station was being constructed. I made this my first choice and found to my surprise that no one else had made it theirs.

I had to make my own travel arrangements which were hurried as I had only received the final details shortly before I was due to leave. I visited the Finnish Embassy the day before I was leaving to get a visa and a Working Permit. According to the visa I had to enter Finland before 25th August and stay no longer than 90 days. The only English on the Working Permit stated:

'This Working Permit does not authorize any transfer of currency without the approval of the Bank of Finland. The bearer of this passport must obtain a Finnish taxation book and produce it to his employer.'

On the day of my departure I left Halliday Hall, my hall of residence in Clapham, to collect my travel tickets, travellers cheques and Finnish currency. I went to the Thomas Cook office in Grace-

church Street, London EC3, near Monument Station on the Circle and District underground lines. Don Thompson, one of the Encombe boys who had been evacuated with us to Dorset at the beginning of the war, worked there. (He had also got my tickets when I had visited The Netherlands and Germany at Easter in 1955.) Besides my tickets which Don had ready I bought travellers cheques and 7,200 Finnish Marks at a cost of £9.

In addition to what was in my passport I was provided with a card, sent from Finland, asking for people and organisations to give me help if I needed it in Finland. However, everybody in Finland was so welcoming and helpful I never needed to show it.

*S. Aallotar - My ferry to and from Helsinki.
Photo: Mr John Woodman's personal photo and postcard collection.*

The journey to Finland

The letters and post cards sent home in 1956 are typed in italics. Any additional information is [in normal type].

Monday 2nd July 1956

Dear M. and O.B.,

I have reached Utanen.

Perhaps you would like the story of my journey. The first incident happened in London. I had done everything and was in Monument Station having got my travellers cheques. My case I had deposited at Charing Cross (now renamed Embankment) so I had to get there before Liverpool Street. The time was about 1.35 pm. Having got round to Mansion House in the usual Circle Line fashion the train stopped for five minutes. On going into the tunnel we waited another seven minutes and thereafter five minutes in each station and each tunnel to Temple. I was getting a little worried about the time now and considered the awful possibility of being stuck in the tube between Temple and Charing Cross. So I leapt out of the train and decided to run for it - needless to say the light immediately changed to green and I jumped in again hoping my luck had turned and the train went through slowly to Charing Cross without a stop, the time being 2.20 pm. I was told that there had been some kind of breakdown at Westminster.

My luck held as I rushed to collect my case and proceeded to Liverpool Street non-stop – leaping in a train at Strand (now renamed Charing Cross) as the doors closed. On arriving at Tottenham Court Road, I changed platforms and caught a train which was just entering the station. I reached Liverpool Street Station at 2.40 pm and so had about twenty-five minutes to spare. I had a straight-forward journey to Harwich, boarded the ship and found my berth. It was very comfortable – there were four bunks one of which was unoccupied, two basins and four pot-ties. I went to bed early and had a good night's rest despite the noise of the engine and found that the boat was rocking somewhat. I got up about 9.00 and shaved.

Then I decided to resume the horizontal as I felt queer. A West Indian chap lent me a magazine or two – he happened to be in the same room – and I looked at these for an hour or two deciding breakfast was not the thing. A steward came round and asked if we were all right and a continuous commotion suggested others were not in such good trim as I. I got up later and felt very well and not at all disturbed by the motion of the boat. On reaching the deck I did not see the bloke I had spent the previous evening with and who was also going to Finland. The supper we had had, had not been very good, we could eat as much as we wanted but there was nothing filling and we polished off the bread for four people as there was no one else on our table for four.

On strolling about deck I found the West Indian chap and another bloke who was coming on the same scheme i.e. Roger. He was studying geology and was going to work at a mine. Roger and I decided to have lunch on the train as it was still very choppy. Another bloke, namely Chris, turned up and explained that he had been sick. There was not much of a customs examination at Esbjerg and we got on the train and found that there was no dining car but we would have to wait till we were on the ferry from Nyborg to Korsor. The scenery was not much and as expected i.e. flat but knobbly. When we got on the ferry we thought that we might as well wait to eat until we got to Copenhagen.

At Copenhagen we had a good meal in the station and had a brief look round the city before we took the ferry to Malmo. Chris stayed behind because he was taking a later train. Here we met two New Zealanders and kept with them until we got to Stockholm. On the Swedish railway the seats deteriorated and were wood with very little padding - the Danish being as good as the worst on the Southern Railway. We left Copenhagen at 9.10 pm and were overnight on the Swedish line. Needless to say I did not sleep very well as the seats were very hard and I might have slept better had not a ticket collector woken us up at 1.00 am and 3.00 am to see our tickets.

At Stockholm we arrived at 8.45 am and said goodbye to the New Zealanders and went into the city to get a meal. When Roger and I reached a likely café we went in and sat down. At the next table was a woman somewhat dumbfounded at the menu after which she looked at the waiter and said "I want bacon and egg" in a strong American accent. We found the ship to Helsinki and left at noon. The fjord to Stockholm is long and we wove about in it for about three hours. It is impossible to say how long as we were never far from land and continually weaving in and out of islands which were very low lying and covered with pine trees. I noted that on the boat notices were in three languages – Finnish and Swedish (the official languages in Finland) and English. The meals on the boat were very expensive, i.e. 14/- approx. (70p), but you could eat as much as you wanted. So we waited until we were very hungry and then had one large meal. A couple of Americans who sat with us did the same. We reached Helsinki in the morning at 9.00 am and outside the customs I said 'cheerio' to Roger. Now began a time of ups and downs, fortune changing very quickly.

It started all right. [I visited the headquarters of Oulujoki Oy (Oulu River Company) where they said I had to make my own way to the site on the Oulujoki River at Utanen in the north of Finland. It was here that the company was building a hydro-electric power station.] I was told that I could get to Oulu for about 2,000 Finnish Marks (£2.22) by train or 4,000 Finnish Marks (£4.44) by air. So I

chose train and decided to go to the railway station and leave my case. I had found a useful booklet and took a taxi as the station was some way and the fare came to 3s 6d (17½p) which was not bad and there is no tipping in Finland. Having left my case I found a travel bureau and after some difficulty paid my fare and received my ticket. The fare to Nuojua was very cheap - £2 9s 7d (£2.48). The trains here are wood burners. Utanen it appeared was not on the railway line but some three miles from it. The travel bureau telephoned Oulujoki Oy and they said that I had to get off at Nuojua. I had to wait till 6 pm for the train so had about eight hours to wait.

I wandered up to a bookstall and to my surprise there were copies of the Daily Mail, the Daily Express and Herald and several English books. It is easy to see how foreigners pick up some English as adverts like 'Guinness is Good for You' which abound in the city and on looking in shop windows many of the goods have English labels - i.e. 'Kellogg's Corn Flakes' etc. with no attempt at any Finnish at all. On looking in another window I saw some 'Education World Globes' which said on the packet what a good thing it was to have one and so learn the Geography of the world. The fact that it was in English did not seem to trouble the people although the names of the countries are very different in Finnish: Austria - Itavalta Estonia - Viro France - Ranska Germany - Saksa Netherlands - Alankomaat Russia - Venaja Sweden - Ruotsi. The finishing touch was a bright maroon van which said 'Yes Sir! Boston's Cigarettes are sure the Best!'

[Apparently the first set of traffic lights in Finland had just been installed in Helsinki and lots of people stood around watching the lights change colour. I needed to go to the loo so having checked the signs on the doors I opened what I thought was the right one and was immediately in front of a kiosk with a woman sitting at a desk. Before I could back out thinking that I had made a mistake she waved me forward. As I reached the kiosk she pressed a button and a ticket jumped out on to her desk. It was like getting a ticket when going to the cinema. Having paid I was about to go on to the right when she pointed to my left and on the wall at about shoulder height was a loo roll from which I was to take sufficient sheets. As I walked inside it was a large room with a row of wash basins on the left, opposite on the right was a row of toilets. There were partitions up to about waist high but otherwise quite open. There was a woman cleaner mopping round but otherwise men were getting on with it.]

When I went for the train all I could see were sleeper coaches. Having walked the length of the train and shown my ticket to a porter he pointed to one of them with Oulu on it and I got in. Now began the most uncomfortable railway journey I have experienced. There were pull-down seats in the corridor of the sleepers but it did not seem right somehow. The ticket inspector was not satisfied with my ticket and expected something more and was nattering

with the passengers. Then someone informed me that there were normal carriages further up the train. I had obviously boarded the train before they came in. So with a heavy case I walked along at least eight coaches. The connecting links were a little old-fashioned with just a hand rail in the open air. All the seats were taken so I sat on my case in the corridor. I then realised that in the hurry I had left my coat back in the other coach! Having retrieved it rock bottom was reached when I knocked over a bottle of orange squash which had been left in the corridor.

Hardly had I done this, however, when two blokes approached and one said in a Ludwig Koch manner "Are you a Britisher?" [Ludwig Koch. was often on the wireless and spoke English with a very strong German accent. He came to England in 1936 as he was worried about his safety because of what was happening in Germany. He was interested in natural history and especially in the sounds made by animals and birds. He was often on the BBC in the 1940s and 1950s where he played his sound recordings. In 1953 HMV produced a record of his recordings with the title 'Songs of British Birds'. He never lost his very distinctive strong German accent.] I said "Yes" and to my surprise he said "So am I" and pulled out an Australian Passport. They led me to a carriage and gave me a seat. The conditions on the train were too difficult to describe. The train kept stopping and people came in to claim odd reserved seats but this

was difficult as others had moved the reservations about so that none of them now corresponded to their seat numbers.

[As there were not enough seats people changed from sitting to standing from time to time and nearly everybody had a chance to sit down at some stage. Ludwig said it was the right thing to do and that people who were able to and did not were unfriendly. The train stopped for several minutes at some stations and one in particular was Tampere. Most people got off here including Ludwig and his friend. Not knowing what was happening or when the train was going to leave I stayed on the train. Suddenly after about twenty minutes there was a rush of people from all directions, including Ludwig and his friend, getting back on the train. He said that they had got off to have some refreshments. It was getting late but no one seemed to be interested in sleeping and they were all jabbering away to each other and this continued through the night.]

It never got dark at all, the sun setting and rising in about an hour and a half. The seats were wooden with some thin carpet stuff tacked over. Fourteen and a half hours later I reached Oulu. The train was running 20 minutes late. As there were only ten minutes between the timetabled arrival and departure of my connection I was a little worried but it was all right as my train was waiting.

[While changing trains I noticed a couple of wood-burning steam engines. With their large funnels they reminded me of films I'd seen in the mid-west of the United States. Steam engines back home were all coal fired. Unfortunately, I had no time to have a closer look at them. Wood was the obvious choice as timber was the only natural product available in quantity.]

I arrived at the station Nuojua to be told in signs that it was the wrong one. I should have got off two stops earlier. I carried on a conversation of signs and broken German with the man in charge who rang up the company. Someone on the phone spoke to me in English and said that she would send a car.

I was taken to an office in the car and introduced to the secretary who spoke very good English. After a preliminary talk she asked me how much my fare was as it would be refunded i.e. from Helsinki. When I told her she said "But that is second class and you should have come first class and so the first class fare will be refunded to you together with some other money for the time spent on the journey." So I was given 6,880 Finnish Marks. At the official rate of exchange of 900 marks to £1 this is about £7.10.0 (£7.50). I felt that I had earned it though. She then gave me some dinner, very welcome after a seventeen hour train journey. I had been unable to get any food on the train although I drank some water which was provided in each carriage. I was then driven to Utanen.

Next instalment soon but I am quite O. K. Please would you send me the following:

1. *Pencil*
2. *Some mosquito stuff – before and I left the other at Halliday Hall in a special place where I would not forget them. That's life! Insects have not been very troublesome as yet but things may, of course, get worse.*

Cheerio for now, John

[For some reason I referred to my father occasionally as 'Odd Bod', hence 'Dear M. and O.B.' My Aunt Edith often told me off for using slang or colloquial words, for example, using 'bloke' or 'chap' for a man. Surprisingly, however, she said 'bread-basket' for 'stomach'!]

Getting settled in at the construction site

[On arrival I was shown to my room. It was early afternoon and I was extremely tired as I had been travelling for five days and had not had any sleep on the overnight journey from Helsinki.]

Saturday 7th July 1956

Dear M. and O.B.,

I trust that things are all right at home and that you are having good weather. Please keep me informed of cricket developments – expect Surrey have lost many matches. [Surrey had won the County Championship for the last four years so this seems a bit pessimistic.]

I expect that you wish to hear about my doings of the last week so here they are. As you can well imagine I slept well on the Saturday afternoon and night. [I woke up and it was broad daylight. I jumped out of bed with alacrity, looked out of the window, it was bright sunshine and then I looked at my watch. It was just after 2.00 am. Well, I was near the Arctic Circle!] I got up at about 8.30 am on the Sunday not knowing what I'd find. A description of my room would be probably to your liking. Size 14' x 8'. Furniture 1 bed, 1 upright chair, desk-bookcase one side, drawers the other, 1 sink, 2 high cupboards – one with shelves and one without - about the same as my cupboard upstairs - and one small cupboard.

I live in a superior wooden hut which has sixteen inhabitants altogether. Most Finns live in superior huts up here and indeed all at Utanen. I share the place with 'housemasters' to use the literal translation - a superior type of foreman. Utanen owes its existence to Oulujoki Oy and quite a lot of people hang out here. 2½ miles away is Utajärvi, a town of some 6,000 bods. There is a general store and a pop-shop there. [I used the term 'pop-shop' because no alcoholic drinks could be sold anywhere nearby. The nearest place was Oulu which was about 60 miles away.] It is difficult to buy some things in Finland as shops are few and far between with the nearest in Utajärvi.

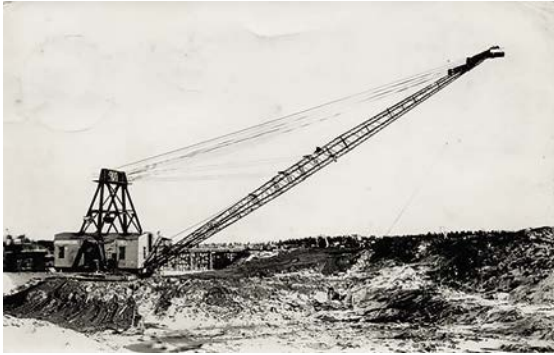
So, on the Sunday morning I waited for things to happen. At 12.00 the cleaners came to make my bed and they started things off. I had made a couple of sorties earlier but had not discovered anything of note. Five minutes later a bloke knocked at my door, came in and shook hands. He signified that I was to eat and we went to the village mess room. The housemasters have a small room of their own and this is where I eat. I spent most of the afternoon being shown round and drinking coffee in various people's rooms. I had another meal at 4.00 pm and at about 8.00 pm I was invited to play a game of handball which is quite popular here. [One evening I was asked if I would like to play darts. We went out and fixed to a tree was a target just like one used in archery. We stood about eight yards away and each threw three arrows at the target. The scoring was as for archery. It took a

Builders' restaurant, a typical wooden building at the site. Photo: Fortum Oyj photo archive (U7 19-21.5.1953).

Rayner. Photo: Mr John Woodman's personal photo collection.

The largest crane working in Scandinavia. This Post Card of the crane was sent from Utanen to my sister Pamela who had been complaining about the midges when she had been on holiday in Scotland. The midges there are very troublesome, just as I had found them in the North of England and Wales on scout camping holidays. I wrote: The midge sort here are very good and don't trouble me much. This crane is the largest one in Scandinavia and I was working just by it in my first week. The weather here is very good - i.e. not too hot. Mr John Woodman's personal photo and postcard collection.

while to get the hang of it but I improved quickly.] After having coffee with one of the chaps who could talk German I went to bed.

[After the 4.00 pm meal I had another try to find the loos. My little English/Finnish dictionary had proved to be very useful. So I approached someone and pointed to the word 'lavatory' and he pointed out a very large hut. I hurried over and went in. There were lots of people washing and showering and having walked right round with people giving me puzzled looks I came out. I realised that it was just what the word originally meant - washroom. It was at this point I no-

ticed someone walking to an old hut about 50 yards into the forest. He went into the hut and in a few minutes came out and walked back. I thought that I would investigate and on nearing the hut I could make out on the door in large letters 'WC' (abbreviation for Water Closet). On-going in I found that over a six foot deep trench was a wide plank with about five holes spaced out to sit on. It was not a place to linger so I did my business and left. It was very similar to the loos when I went on camping holidays with the school scout troop. One of the first jobs on arriving there was to dig trenches and erect the tents around them.]

On the next morning I was shown round the power station which is being built here and in the afternoon I was taken some 8 kilometres down a channel [the tailrace] which is being dug for the power station. All through last week I have been working down there from 2.00 pm - 10.00 pm and on Saturday 10.00 am - 4.00 pm. I was working with a couple of housemasters - one of them, Rayner, a young engineer and the other, Tuli, a merry chap of thirty. Rayner speaks very good English and Tuli some.

Each evening we have a bathe in the river - it was surprisingly warm. [It was warmer than bathing in the sea on the south coast of England.] The food here is quite like at home. They drink milk at all their meals and have potatoes cooked in an approved fashion. Meals here are if anything slightly cheaper than in England. One or two things are

markedly more expensive e.g. one medium sized tomato - 9d (3¾p).

There is much more farming here than ever I thought there would be - much forest of course. Meals are at odd times, 10.00 - 11.00 am and 4.00 - 5.00 pm, both being a dinner kind of meal. It hasn't got at all dark here since my arrival and it isn't merely a question of where the sun is, when it is below the horizon there is much evidence of it. I find it a little difficult to sleep. It is not at all cold and I don't often need a blanket. In the middle of the day it is sometimes very hot.

Monday 8th July 1956

Saturday evening I went to a dance with Rayner and had quite a good time. Rayner's father is the station master at Utajärvi. Yesterday I went there in the evening and we played canasta. Today they did not give me anything to do and tomorrow I am going to work in the Concrete Laboratory. (I still get my 1,520 marks though.) Incidentally, I have more money now than when I left England a fortnight ago and I've not been paid yet. Today a Yugoslavian student, Marko, arrived and I shall be going to work with him. He speaks German and a little English.

P.S. Please send a German dictionary of some sort as I may have to carry on some conversation in the language.

Cheerio for now, John

[From time to time I went with Rayner on the back of his motor bike. I also had one or two excursions on my own on a borrowed bicycle. There are no tarmac roads up here. The dirt roads are wide enough for two lorries to pass each other but only the middle of the road is to a good standard. There is not much traffic and when vehicles meet they drive to their side and pass each other very slowly. Otherwise they drive straight down the middle. As far as cyclists are concerned, if something is coming from either direction they immediately dismount and get right off the road. They are very dusty and service vehicles drive along regularly spraying them with water. Lorries particularly were throwing up a lot of dust as well as small stones in their wake. For cyclists the roads were very uneven and bumpy. You can well imagine the conditions did not make it very pleasant.]

Two more students coming

Saturday 14th July 1956

Dear M. and O.B.,

Thank you very much indeed for the letters, different from the Finnish, German, Swedish, French and Yugoslav which appears all round me. I spend most of my time with the Yugoslav bloke who is a good sort. He doesn't know much English and I don't know much German but he speaks German perfectly. We are rapidly learning some of the others' lan-

guages. I have spent much time learning German and Finnish and teaching others English. A French bloke is coming soon so I have asked Pamela, (my sister), to send some French things. An Austrian student arrives this weekend.

The weather is still very good. I have taught the Yugoslav, his name is Marko, to play crib which he picked up very quickly but I nearly always win. We also play chess and he nearly always wins.

Monday 16th July 1956 - today the Austrian student, Willie, came and he is a very good chap as well. The weather is still very good.

Cheerio for now, John

Life continues on and we all have saunas

Monday 23rd July 1956

Dear M. and D.,

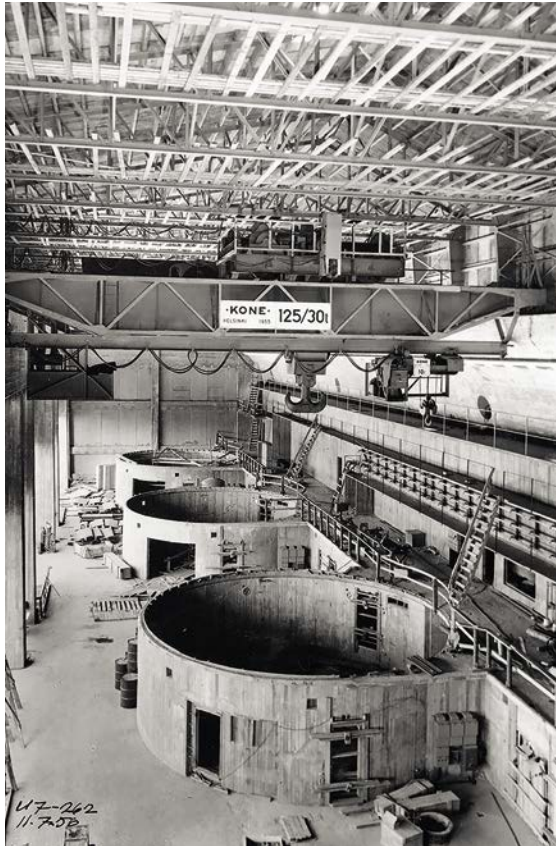
So what is happening here? We are continuing on in the same fashion and I am learning quite a lot of German. On Saturday we three, myself, Marko and Willie with Willie's friend from Nuojua (he is studying electrical engineering) and Rayner went to a dance in Utajärvi and had quite a good time. Willie's friend Gethert had a room in Utanen for Saturday night but when he went to catch the bus yesterday he found that it did not run on Sundays and so he had to spend the night in an armchair.

*The power station and start of the tailrace.
Photo: Fortum Oyj photo archive (U7 261 - 11.7.1956).*

*The dam on the left and power station on the right
Photo: Fortum Oyj photo archive (U7 260 - 11.7.1956)*

Inside the power plant Photo: Fortum Oyj photo archive (U7 262 - 11.7.1956)

Rayner on the left, Marko on the right.
Mr John Woodman's personal photo collection.

Workers' accommodation. Photo: Fortum Oyj photo archive (U7 21 - 21.5.1953)

I got my first pay packet last Wednesday and it was 19,000 Finnish Marks or £21 2s 3d (£21.11) approximately. Please will you forward my address book if you can find it and the addresses of the Dutch and German people. [My mother and father had met them in Switzerland when on their Silver Wedding holiday in 1954 and I had visited both families in the Easter of 1955.]

Thank you very much indeed for the newspaper cuttings they are just what I wanted. [They were the details of the test matches against Australia and Surrey's county games. It was the year that Jim Laker took all ten Australian wickets in their game against Surrey and a feat he repeated when they played England later! When I told people here they could not understand how a match could take five days.] I'm afraid that I lost the letter in which they came. I cannot think what happened to it and I hope there was nothing important in it.

I've been having a few saunas - the Finnish steam bath. Here is the full story. Marko had had one and had come out like a boiled lobster so I decided not to have any. Last Tuesday Willie had one just before tea. They have steam baths in Austria apparently and at tea he mentioned the fact and so we talked about saunas. The housemasters who have tea with us told us that the best saunas had a temperature of 120° C and informed us that it did no harm as the skin protected the body quite well. I told them

that it was better to swim in the river at which they were very shocked and after a little the talk drifted on to other matters.

Anyway at 6.00 pm two of the housemasters arrived and said that we must go to the sauna. They only spoke Finnish but the word sauna and impelling gestures left us no choice. Willie had to have another one and they would accept no excuses so off we went. It was pretty hot and I lost two kilos by the scales. Now about three times a week various housemasters call and take us to the saunas. I think poor Marko suffers the most. The ones we have only have a temperature of 100° C. I must stop writing now as I must catch the post.

Love from John

Correspondence and drink problems on site

Friday 27th July 1956

Dear M. and D.,

I have not unfortunately received the mosquito stuff and the pencils. It seems that the powers that be have decided that they will not let me have them. Since my last letter I have received the German dictionary and the French things. The German dictionary is a very good one but I am afraid that the French student, Robert, has been directed elsewhere.

Thank you very much indeed for the cricket cuttings. I enjoy reading them very much and I hope Surrey keep going. Could you please send me a map of G. B. of large size. Willie is thinking of coming to England next year and I wish to show him the best places to go.

The weather is still good. I had a bathe in the river yesterday and I have also had one or two more saunas. I do my own washing. We don't do any work here - we just watch other people working and wander round the site seeing things. It is very interesting.

I was interested to receive your letter of 20th June. Why didn't you give it to me when I was in England? [It could have been posted to me at my hall of residence and I would have received it before I left for Finland.]

I may as well tell you about Finland at its worst - I expect that it's the same in all countries. Here at Utanen we are well out of the way on the whole and the firm pays high wages to attract labour. When the men have it they have nothing much to spend it on and so some of them get drunk at week-ends. Now the Finns are very hospitable whether they drink or not and here comes the difficulty for us. Luckily all the housemasters are all very good chaps and we spend much of our time with them.

View of the scale of the excavations. Photo: Fortum Oyj photo archive (U7 256 - 10.5.1956).

But three or four times men have visited us who have had too much to drink bringing bottles of beer and strong wine etc. The thing we do in such cases is to drink some beer etc. and after an hour to say - or rather indicate that we now have to go elsewhere. The worse time we had was with one man who found some cards on the table. He examined the cards carefully and indicated that we must play. We played one or two hands of pontoon which was very interesting to look back on. We were so placed that it was easier for him to collect the cards than anyone else and I noted with interest that before he dealt he put low cards on the bottom of the pack

and high ones on the top. He then brought out with a flourish a 100 Finnish Mark note i.e. 2s 3d (11p). When I say 'we' I mean Marko and me as Willie was elsewhere.

We examined the note with interest as if it was a rarity – it was needless to say a common sort of note. By way of return I showed him one or two English coins. We then played the hand for which the 100 Finnish Mark note had been brought. We both lost not very surprisingly as he took some low cards from the bottom and then a high one from the top so that we both bust. I noticed though that

Left to right Robert, me, Marko and Willie.
Mr John Woodman's personal photo collection.

an unobtrusive moment he removed the note and we thought that was that. Before my deal I shuffled the cards very thoroughly much to his distress and we played until it was again his deal.

He again put low cards on the bottom and high cards on the top and with a flourish produced a 50 Finnish Mark coin i.e. 1s 1½d (5½p). We pretended not to see it and he put the cards for Marko to cut. He then neatly put the cards back to their original position and we played. I was not very surprised when I bust. I had 13 with two cards and you have to have at least 15 to stick. He then brought a king from the top of the pack with an extra flourish so I bust. He then pointed to the coin and so there could be no mistaking his meaning. We said "ei! ei!" (no! no!) and "huono" (bad) and with much disappointment he withdrew his coin.

Marko then indicated to me that it would be good if all the drink was gone so we drank ours very quickly – it was very strong. We noted that although at the beginning he had drunk quickly he now drank very slowly. Having finished the drink it got round to his deal again and so with what must have been his last hope he produced a 5 Finnish Mark coin (1d). We again said "ei! ei!" and after the hand we stood up and pointed to the clock. Then we got outside with him and we shut the door. As we went out he had us one on either side by the arm. I think he was too drunk to do much but I held on tightly to

my wallet just in case. Fortunately he met a friend in the corridor – I say friend but the man did not seem at all pleased and we disappeared rapidly. Afterwards Marko and I had a good laugh about it.

[Another time one Sunday morning at about 8.00 am there was a knock on the door. On opening it a man came in with half a bottle of spirits and two glasses. He poured out two glasses and raised his glass and said the equivalent of "cheers" in Finnish. I raised my glass and had a sip or two. As was the custom his glass was emptied at one go and he indicated that I should do the same. In sign language I said that I must eat first. This explanation he, with reluctance, accepted and then he poured out another glass for himself. After about another fifteen minutes of sign language I indicated that I had to get dressed and go out. So we shook hands and he left. He was, of course, just being friendly. Another day I was invited to go to a film show. I went to the recreation room where a number of benches were set out in front of a screen. There were not many people there. The show consisted of a few old American cartoons and two Laurel and Hardy shorts. It certainly made a change and I enjoyed the show.] I hope to have another interesting story next month.

Cheerio for now, John

Language problems

[I think here I should give some explanation of the language problems and how we tried to overcome them. With more students arriving conversations became more difficult and a sort of Pidgin English developed between the four of us and the people on the site. The position with us was this: John – From England - English with a little German and French, Marko – From Yugoslavia - German with a little English, Robert – From France - French with some English, Willie – From Austria - German with some English.

As for the Finns we came into contact with, because in the south west there is a Swedish population, Swedish was taught as a second language. German had been taught as a third language although schools were starting to teach English instead. Because of this quite a number of Finns were able to talk with us in German. There were only a few who had any English and only two, Rayner and the engineer Mr Liimatainen who was in charge of us, at all fluent.

With the Finns, many of whom spoke no other language, there was sign language and my very small English/Finnish dictionary. I still have it and it measures 55 x 75 mm. It surprised me how quickly you can pick up gestures and sign language when that is all you have. I could also point at words in my little dictionary and show the equivalent.]

*Oulu Tower.
Mr John Woodman 's
personal photo collection.*

*Marko on the left, Willie in the middle. Timber floating in the sea near Oulu. Timber is the most important industry here.
Mr John Woodman 's personal photo collection.*

*One of the three Kaplan turbines.
Mr John Woodman 's personal photo collection.*

*Looking down into the tailrace.
Photo: Fortum Oyj photo archive (U7 263 - 11.7.1956)*

*The largest crane working in Scandinavia.
Photo: Fortum Oyj photo archive (U7 264 - 11.7.56)*

The French student, bilberries and cricket

Wednesday 1st August 1956

Dear M. and D.,

Thank you for your letters which I received today. The French student will come here, after all, in a fortnight so the books will come in useful. My head is so full of German at the moment that I doubt that I will be able to think in French.

Every day we eat loads of bilberries which grow in abundance near here round the huts.

Thank you very much indeed for the news about the test match; it seems very good so far.

I must stop now if I am to catch the post.

Cheerio, John

Post at last and a visit to Oulu

Sunday 5th August 1956

Dear M. and D.,

Much post has come this week and I think that I have now all I ought to have, i.e. Insect stuff, address book and Y. H. A. (Youth Hostels Association) book. The letters get here so much quicker than newspaper packets so please would you continue to cut out and enclose bits.

This weekend I have been to Oulu with Marko in a chap's car and we had a good time looking round the city of some 50,000 bods. The picture is of the highest structure in the place which we climbed and had a very good view. The enclosed picture does not give much idea of its height which is 51 metres.

I will be glad when I can read about Jim Laker's feat of 10 wickets again. Not much else has happened here this week Robert, the French student, should come tomorrow. By the way insect cream received instant use as Willie had been out in the woods and got rather badly bitten.

Yours, John

Finnish Greeting

[One day the three of us were in one of the site offices and men were coming and going. This was before Robert had arrived. We greeted them by saying "Hyvää huomenta" that is "good morning" in Finnish. One of them said to us that it was usual in working situations like here to use a less formal greeting. Having practised this new greeting a few times he left. When more men came in we used the new greeting. After a few minutes someone came in and then left but rushed back and said something to the person in charge who just had time to tell us that the greeting could not be used when greeting a woman as it did not apply. One of the main office secretaries immediately came in with an urgent message.

We could see the relief on the men's faces when we reverted to our previous greeting. Some 64 years later this is one of the few Finnish phrases that I remember!]

Power stations, going on a trip and saunas

Thursday 16th August 1956

Dear M. and D.,

I have run out of writing paper but still have plenty of envelopes so letters in future will be written on this. [The Paper had lines and was torn from an exercise book]. Officially, I have two weeks more work before I come home but on Saturday we are going for a little trip. Please get out a map. We start by going to Oulu. I will send you a card from our destination. I think I will leave Utanen on 28th August but nothing is certain. I have decided to buy a good camera - it will use up some Marks and anyway cameras are much cheaper in Finland. I don't know how much duty I will have to pay on it but I think it will still be much cheaper. I have with me a camera expert from Austria and he will advise me in my choice.

I have thought up some things that I want for my birthday, (my 21st), football boots, left hand batting gloves, wrist watch and a drawing board. I also think it would be good to have French and a German novel to read.

On Sunday we went for a trip round all the six power stations of Oulujoki Oy. It was very interesting and the weather was very good. The colour of the lakes is wonderful when the sun is shining and the sky is very blue here. I don't know why, but lakes always fascinate me much more than the open sea.

I cannot remember whether I thanked you for the maps but they have arrived.

Details about Saunas

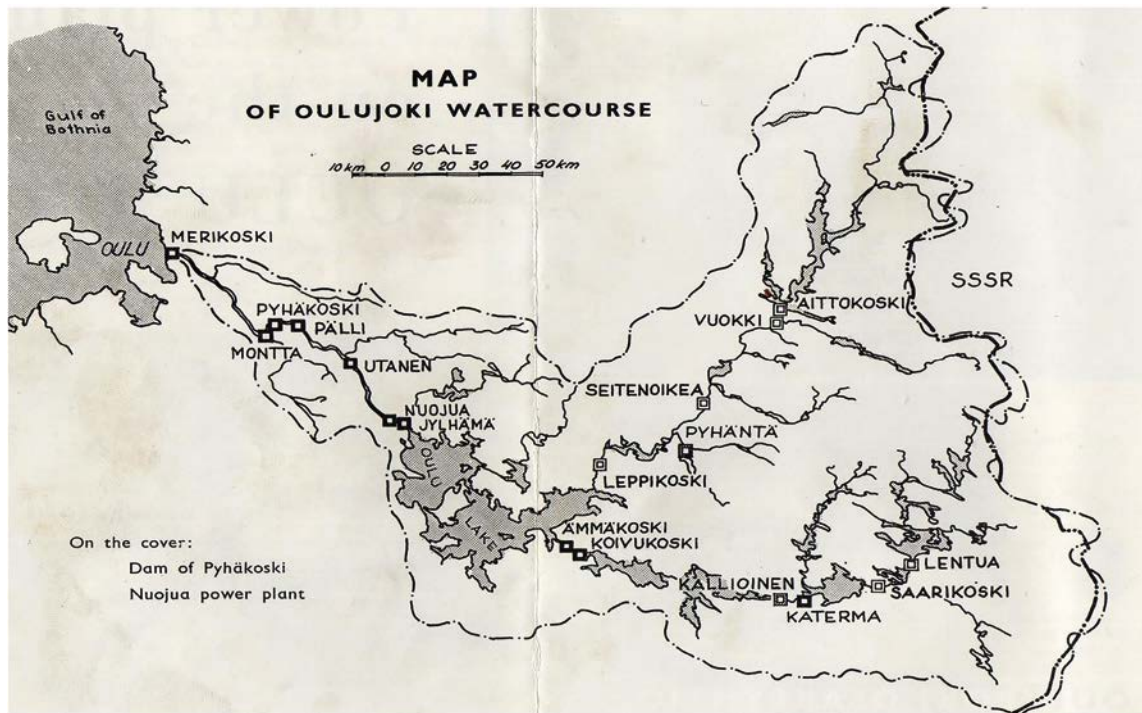
You undress and then walk into a washing room where people wash after or in between sessions in

the sauna. Here you collect a bowl and fill it with cold water. Next you go into the sauna itself. It is a room with tiers of seats stretching from the floor to the ceiling. The room is very dark with two foot square windows and a dim lamp. The higher one sits the hotter it is as steam rises to the ceiling. It is considered rather curious though if you do not sit at the top and there is much laughter if somebody takes a lower seat because of the heat. In one corner is a stove-like contraption into which you pour water where it is immediately vaporised. After about ten minutes it is time for a cold shower which is in the sauna room and after another five minutes you go out and wash, pouring large quantities of water over yourself. After washing you return to the sauna room for about five minutes and then go and dry and get dressed.

I hope the weather is a little better now for you.

Cheerio, John

[Larger houses had their own sauna. The engineer in charge of us, Mr Liimatainen, had one and he invited us to his house to use his. It was in a separate hut beside the river and was to a higher standard. Instead of a shower after the sauna we bathed in the Oulujoki River. We had a good evening meal there afterwards.]

The catchment area of the Oulu river system.

Power plants on the Oulu River

On Sunday 12th August, when we went on the tour of the six power stations built by Oulujoki Oy, we were given a leaflet giving us details of the whole project. I am quoting from it as follows:

'The power plants of Oulujoki Oy

The water course of the Oulu River (Oulujoki) is the fifth biggest in Finland, its catchment area being nearly 23,000 sq km. The mean discharge of the river is 240 cubic metres per second, and the central basin, Oulu Lake (Oulujärvi) comprises 900 sq km. The Oulu River, which flows from Oulu Lake, to the Gulf of Bothnia (Pohjanlahti), has a total length of 107 km. The total head of 122.5 metres has been terraced in seven power plants of which Oulujoki Oy has built six.' These are, in the order that they were built, Pyhäkoski, Jylhämä, Pälli, Nuojua, Montta and Utanen. Refer to map on page 59.

'The company was established in the spring of 1941 to develop the water power of the Oulu River, with the exception of the Merikoski rapids, which are owned by the city of Oulu.

'Utanen

'Utanen, the last power plant on the building schedule of Oulujoki Oy, will be completed in 1957. The total head of Utanen rapids, 15.7 metres, has been connected by a tailrace, 12 km in length. The construction of the plant was started in 1952. The effect is 55,000 kW and the annual output of energy 280 million kWh. Earth-moving at Utanen tailrace has been carried out on an extensive scale, more than 7 million cubic metres of earth and rock having been removed.

'Regulation of the watercourse

By regulating the lakes of the watercourse, a total reservoir volume of 4,600 million cubic metres will be available, 3,200 million of it being already so. Two-thirds of the total annual amount of water of the Oulu River can be stored in the lake reservoirs and thus, from the point of view of the power economy, complete regulation of the watercourse can be obtained.' This ends the quotation from the leaflet. The catchment area of the Oulu river system covers a very large area in the north of Finland from Oulu on the Gulf of Bothnia in the west to the Russian border in the east. Other named rivers feed into the very large lake, Oulujärvi, on which more power stations have been built as shown in the map. This report is based entirely on a report by Oulujoki Osakeyhtiö. It is here with the permission of Fortum Power and Heat Oy."

Our return from Lapland and preparations to leave Finland

[As we had only just arrived back at Utanen the previous letter did not complete the story of our journey because I wished to catch the post.]

Thursday 30th August 1956

Dear M. and D.,

Here begins the last letter from Utanen. Let me first finish the story of our journey. Robert and I said "Goodbye" to Willie and went to the Youth Hostel where we met many interesting people. There were two Finnish, two Norwegians, two Italians, two French and a German. After a very enjoyable evening, in the morning we left town for Karigasniemi, some 20 km away, with the two French people.

The day was fine and we had a very pleasant walk. We reached Karigasniemi in Finland at about 5.00 pm and as we had an hour and a quarter before the bus went to Ivalo we went into a café and had a cup of coffee. We had just finished our drink when we heard the noise of a bus and looked out of the window to see our bus rushing by. We dashed out of the café but it was too late. Then we remembered that Finnish time is one hour in advance of Norwegian!

The four of us as the two French people were coming with us were talking by the side of the road. Suddenly a car came out of a side way which was empty apart from the driver and going in the direction of Ivalo. Robert and the two French people jumped into the road and blocked the car's way. We asked him if he would catch the bus for us. We were all talking very excitedly and loudly but I think he understood anyway and we all climbed in and off we went.

In half an hour we saw the bus stopped by the side of the road with all the occupants standing round in the road. The bus had knocked down a reindeer which was sitting by the side of the road. After a consultation among the people present one man took out a sheath knife and killed it. For me it was a rather horrifying experience. Afterwards the man asked us to return to his car and we continued to Ivalo in it where he dropped us off at the bus stop.

[As I needed to go to the loo I went into a hotel. There were lots of people milling about in reception. I spotted two doors which looked like what I wanted. When I walked over I found that each door had a picture of a Laplander in their very colourful costumes. The problem was I did not know which was which, so my only option was to wait for someone to go in or come out of one of the doors. I had to wait for what seemed a very long time but was probably three or four minutes. Then a woman went in through one of the

*Dam on left of power station with log chute in between.
Photo: Fortum Oyj photo archive (4.7.56)*

doors so I used the other one. On coming out I had a very close look at the signs but was none the wiser.]

We did not have to wait long for the bus. It was driven very fast through the night to Rovaniemi and then on to Oulu which was reached about 12.00 midday last Friday. [(24th August) We got the bus to Utajärvi and then walked the two and a half miles back to Utanen.]

[Somewhere on our journey I bought a set of reindeer antlers which I still have and also a packet of cheap cigarettes. The cigarettes were nothing like the ones you could buy in England. It was a packet of twelve, each only 6 mm diam-

eter and 75 mm long with half the length a filter. There are still nine left! These are the only physical mementos of my time in Finland.]

Now for what is with me now. I leave Utanen on Saturday 1st September. I do not know exactly when I arrive in Dorking but on Sunday 9th or Monday 10th most likely. I will keep you informed as I travel home. Anyway I come to Dover and come to Dorking Town (now called Dorking West) via Folkestone, Tonbridge and Redhill. I arrive in Dover early in the morning, about 8.00 am I think, but you must wait a little for more exact information.

It will be good to be home after being away for so long. I am looking forward to seeing you very much. I can't think of anything else to write so you must wait until you receive a card from my journey.

John

The journey back to England

On my return from Lapland I had one more week at the power station. I had planned the journey home before our trip to Lapland and bought the tickets in Oulu. The first step had been to decide how to get back to Helsinki. Having studied the leaflets I'd been given at the travel agents there were really only two possibilities. Either to return to Helsinki the way I travelled up or head south-east. I had looked at the map I had with

me and going south-east looked more interesting. The area close to the Russian border has more lakes than dry land so that's the way I went taking three days to get to Helsinki. After that I had decided to visit the capitals of the three Scandinavian countries by travelling at night and visiting them during the day.

A problem was how to cope with my case. It was quite large and it would be tiring carrying it far by the handle. I was given some thick rope at the site and made a harness so that I could carry it on my back. I was very pleased with it and it worked well. The set of antlers I'd bought had to be fixed to the top of the case with the bottom of the case against my back. It stuck out quite a long way so I had to be careful, particularly when getting on and off buses and trains. I did get a few comments and odd looks on my way home.

I said "goodbye" to everybody and thanked the people working at the power station site. I especially thanked Mr Liimatainen and Rayner Tuovinen who had been with us much of the time for all they had done to make it such an interesting experience. I left early on 1st September. The first stage was to walk to Utajärvi station. It was a lovely sunny morning and I was really looking forward to my trip. There weren't many people on the train so I could change from side to side in my carriage to look at the scenery. It was not long before we reached the large lake Oulujärvi (Oulu Lake) which fed the Oulujoki (Oulu River).

The tailrace. Mr John Woodman's personal photo and postcard collection.

The tailrace after landscaping. Photo: Fortum Oyj photo archive (DSC 4520 w)

Inside the Utanen power station. Photo: Fortum Oyj photo archive (DSC 4484 w)

The deep blue colour of the water was very striking. There were very few settlements but much forest along the way. We were told that more than two thirds of Finland was covered by forest. Not surprising then that timber was a major export.

Utanen hydropower plant

Utanen hydropower plant, completed in 1957, is located at Utajärvi. The output of the power plant is 58 megawatts and the head is 15.7 metres. There were three Kaplan turbines. Average annual production covers the annual electricity use of about 13,000 households with electric heat.

History

Preparatory works for Utanen started in late 1952 by building temporary and service buildings. The actual residential area was built later

in the 50s. Construction of the power plant started the following year. The north side of the dam was finished at the end of 1953 and the southern side soon after this. The sets of machineries were ordered from two Finnish companies, turbines from Tampella and generators from Strömberg.

Earthworks for the tailrace started in the spring of 1954. Excavations for the canal were extensive. Almost 4 million cubic metres of rock had to be removed. Nine diggers, more than ten bulldozers and 30 heavy dump trucks were assigned to the task. It turned out to be the largest earth moving job in Finnish history. People of Utajärvi had to stay inside during rock blasting and Oulujoki Power Company paid them 100 Marks per blast. The power house, designed by Aarne Ervi, has an in-situ concrete frame. Facades were constructed out of precast panels. In May 1956, water was released to the reservoir. The tailrace was finished at the end of the year and the first

set of machinery was connected to the power grid on 19th November 1956. Because of the long tailrace landscaping went on for decades.

The second set of machinery was connected to the power grid late in 1956 and the third one in the summer of 1957. Electricity production started in autumn 1957. Utanen has a maximum capacity of 58 Megawatts, which makes it the third largest power plant on the Oulujoki. After Utanen was finished the main channel of the Oulujoki was completely harnessed to electricity production.

Early History

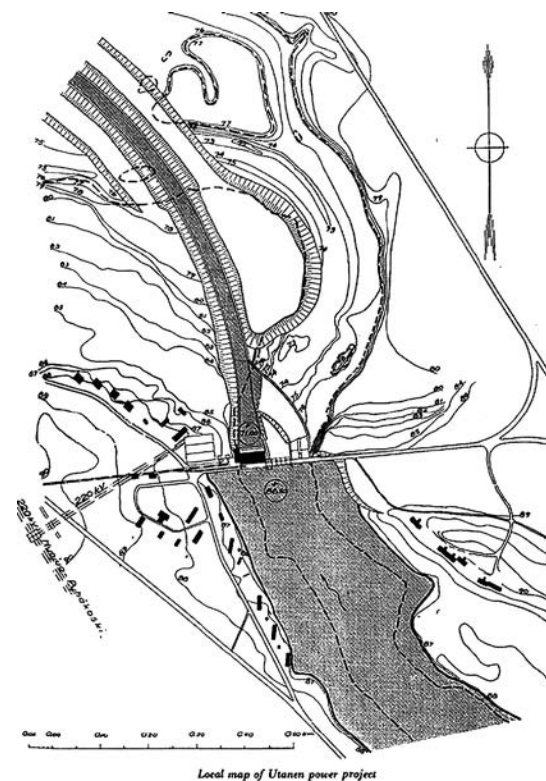
The idea of using the water power of the Oulu River really began at the beginning of the twentieth century. In 1906 the Senate set up a committee to explore and examine suitable power resources including among others the Oulu River and particularly the Pyhäkoski rapids which had the greatest drop. Interest continued through and after the First World War. In 1930 field work was carried out along the whole river valley and in 1935 the Governor of Oulu district proposed that technical and economic research be done so that construction costs could be estimated and how and where the energy could be sent. This was followed up and as a result it was hoped that a proposal could be made for a power station at the Pyhäkoski rapids. Here the head was the highest at 32.2 m. In order to move on a power company was set up in the spring of 1941.

Work begins

Immediately, after the set-up of Oulujoki Oy, work began on the building of the power station at Pyhäkoski. At the same time it was necessary to build a completely new community in the wilderness of north Finland. As this was being done investigations were continued to develop the building of power stations along the whole of the Oulujoki (Oulu River) from its source at Oulujärvi (Oulu Lake). The total head was divided among seven power stations six of which were built by Oulujoki Oy.

All the power plants in the Oulujoki are located in the river bed. The power station and the regulation dam are placed side by side in the same line so that a headrace is unnecessary. It was decided to concentrate the total head using modern techniques on as few power stations as possible. As the rapids are gently sloping, long tailraces have been built especially at Utanen which will have a tailrace of 11 km.

With ever increasing demand for power in the autumn of 1952 preliminary works were started at Utanen rapids. This was the last of the six power plants being built by Oulujoki Oy. The power house is located on the southern bank of the river and the regulation dam will extend across the bed of the river on the northern side of the power house. The dam is designed as a concrete gravity dam. Two spillways have radial gates situated in the regulation dam, which also has a log

Local map of Utanen power station Utanen Power Plant.
Source: Power on the Oulu river (1953) p.23

chute. This power station is expected to be ready at the end of 1956. Five million cubic metres of earth and rock will need to be removed. For this and other similar work the company has obtained a drag-line, Model Marion 7400, supplied with a six cubic metre bucket.

In designing the six power plants Oulujoki Oy had a considerable amount of hydrographical information together with research into the nature of the watercourse and soil. The Architect Aarne Ervi was responsible for the design of all six power stations.

Power Transmission

As the main consumer centres of energy are located in southern and central Finland, high voltage lines at 220 kV had to be provided. The first of these lines was from Pyhäkoski to Hikiä, in the south and not that far from Helsinki, a distance of about 500 km. Another 220 kV line is being built with a starting point of Nuojua the next power station upstream from Utanen. In addition to these lines the building of 110 kV and 20 kV lines are partly projected and partly in the course of erection.

This report is entirely based on a report by Oulujoki Osakeyhtiö and dated in Helsinki June 1953. It is here with permission of Fortum Power and Heat Oy

Oulujoki Power Plants and Communities

Built in the middle of the wilderness of northern Ostrobothnia and Kainuu, the hydro-electric power plants along the watercourses of the Oulu River, together with the communities connected to them, form a totality that was realised by means of modern architecture and building techniques, yet modelled on early industrial communities. The harnessing of the watercourses of the Oulujoki River was the largest integrated construction project in post-war Finland intended to ensure energy production.

The work commissioned by Oulujoki Oy was a long-term and comprehensive assignment among the works of Aarne Ervi and his architect's office from the 1940s to the 1960s. A total of seven power plants were built on the Oulu River, six of which were designed by Ervi: Montta, Pyhäkoski, Pälli, Utanen, Nuojua and Jylhämä. Additionally, three power plants were built at the headwaters, along the Emäjoki River, which begins at Suomussami: Seitenoikea, Aittokoski and Ämmä, as well as the Oulu Pikkarala substation and transformer substation. The first and largest power plant was Pyhäkoski and the Leppiniemi housing area linked to it, the construction of which began during the Interim Peace in 1941. The complex was finally complete in 1963 when the new community hall in Leppiniemi was taken into use.

Ervi, who had set up his own office in 1938, worked on Finland's reconstruction projects, in particular tasks concerning standardisation, but also on Oulu's planning projects at the turn of the 1940s and 1950s. The construction along the watercourses of the Oulu River was the realisation of Ervi's thinking regarding regional planning.

The construction of hydropower plants along the Oulu River provided Ervi with a concrete opportunity to test and apply architectural ideas at all levels, ranging from regional planning to the smallest building details. The layout of the power plant communities followed, on the one hand, the modernist planning ideologies of low density, adapting to the surrounding nature and terrain while also, on the other hand, the early industrial communities based on the hierarchical structuring of the area. The architecture of the buildings supports the town planning ideas. The power plants together with their surrounding service buildings are simple and monumental, whereas the residential areas form a lush park-like environment. The architecture of the residential areas is small-scale, carefully detailed and of a high quality both technically and architecturally. The housing construction forms a topological system, which was applied in all the power plant areas. In all his design tasks, Ervi emphasised the development of building technology, standardisation and industrial prefabrication.

The power plants built for Oulujoki Oy are nowadays owned by Fortum Oy and still produce electricity. The housing areas have been sold to private owners. The protection of the areas has been secured by means of the town planning regulations, as well as the guidelines for building and repair methods linked with them. The totality is still well preserved and the communities are vibrant.

*Text by Helene Hirviniemi
(<http://en.docomomo.fi/contributors>) Docomomo Suomi Finland*

The importance of the whole project

Covering the years from 1941 to 1963 seven power stations were built along the Oulujoki (Oulu River) from the Oulujärvi (Oulu Lake). This was a sparsely populated area in northern Finland so besides the power stations themselves there was a need for planning the housing of the communities which would be needed to run the plants once they were built.

The project was the largest integrated one in Finland at this time and six of the seven including the one at Utanen were designed by Aarne Ervi for Oulujoki Oy. The building of the first one, which was the largest, began in 1941. This was a great opportunity for Ervi to bring his new ideas for the construction of industrial plant down of the planning for small residential urban communities. His new modern ideas were a great success for which he received national acclaim.

Helena Hirviniemi's piece in a previous chapter above gives an excellent overview of the whole project. While I must have been told verbally, I had nothing in writing about the communities or about Aarne Ervi the architect of the project. The details about the six power stations and the catchment area of the Oulu River system were given to me in a leaflet in 1956.

Since my time in Finland I have read about its history and especially of what happened during the Second World War. I am astonished that such a large project was started during that time when it is not an exaggeration to say that its very existence as a free country was under threat.

I hope that the details of the Oulu power stations and the fact that the communities to service them had to be built at the same time will convince you that this is a project worthy of World Heritage Status.

Reflections on my travels and my time in Finland

So what are my thoughts now over sixty years later? I am extremely grateful for the opportunity I had then to travel to Finland. At that time, not very long after the war, travelling abroad was not that common and it took much longer. It took five days to get to Utanen and because of two diversions eight to get back.

So here in 1956 four young men met whose countries had all been through very difficult but completely different times – France, England, Yugoslavia and Austria. We enjoyed each others' company and our shared interest in the engineering involved in the building of a power station. The lack of a common language did not seem to be a problem and did not detract from the whole experience.

When I got to Utanen I was told I would be sharing accommodation with a number of 'housemasters to use the literal translation - a superior type of foreman' as I wrote in my letter. I've since tried to find another word which we would use. In English a housemaster is a teacher, particularly in a boarding school, who is responsible for a group of children in a dormitory or house. In 1956 most Finns we spoke to were more familiar with German than English so I looked in my German/English Dictionary. However the literal

My very small dictionary was only 75 mm x 55 mm. I could point at a word in English and provided the person could read the tiny print, get a response. However, it was only one way as there was no Finnish to English section. Mr John Woodman's personal photo and postcard collection.

word in German is 'hausmeister' which means 'caretaker', that is someone looking after a building. In English we use the words 'manager' and 'supervisor'. Both these words would normally be qualified as, for example, 'works manager' or 'office supervisor'. Alternatively, a phrase such as 'Section Leader' or 'Engineer in charge of ...' might also be used. The building I was in had 16 single rooms. Other accommodation buildings were of a similar size.

The site was a happy place and the workers were obviously enthusiastic about what they were doing. In their spare time we were invited to join them with games of handball and darts and to have coffee. My dismissive view that I'd rather swim in the river than have a sauna was greeted with surprise and led to us students being taken to have one three times a week! Two men would come and collect us and they appeared to have a rota for this task. In fact I really enjoyed the saunas.

As to be expected as a young man abroad in a strange country, it was the things that were different that were written about in my letters home. There were twenty four hours of daylight when I arrived and I found this quite difficult to adjust to. The buildings I described as 'superior huts'. I've wracked my brains but I don't think I'd seen more than one or two wooden houses previously. Of course in Finland it was the obvious choice.

One thing that might surprise people in Finland was when I wrote 'The food here is quite like home. They drink milk at all their meals and have potatoes cooked in an approved fashion.' I cannot tell you now what I meant exactly by 'an approved fashion'. At home we mostly had boiled, mashed or roast potatoes. The previous year I had stayed with a family in Germany for three weeks and there was quite a lot I did not like. Of course, you cannot judge one family's meals as being typical. Meat was either eaten raw or, to my taste, well undercooked. One day I was offered 'bacon and eggs' which I accepted. I was asked if I liked it and replied in what I thought was a tactful way. "In England we usually cook the bacon a little more." "Cooked!" they exclaimed, "It's raw." The bread we had was always on the stale side. One day I went into the kitchen and smelt bread which had just come out of the oven. I said hopefully "Are we having some of it for tea?" But my hopes were dashed. "No" said the mother "we leave it for three days as it's not a good idea to eat it when it's fresh." On another occasion I was offered a glass of milk which I accepted only to find it was sour. However, I had no complaints about the food in Finland.

In many cases I have converted prices from Finnish Marks and £ s d to £ p. I'm not sure how useful this is as it is so hard to understand the value of things after such a long time and where there has been so much inflation.

I took the decision to type up the letters exactly as they were written and to leave nothing out. Once you start doing that where do you stop? I doubt that many of you reading this are interested in how Surrey was doing in the County Cricket Championship in 1956! When I started to write this account I was disappointed that I had so few photographs. However, now with the photographs I've had sent to me from Finland and a few others which I found at home I am content. Although, it was only two months in my long life it has been a pleasure for me to recall this memorable and happy time.

John Woodman

*In my garden in Penrith.
Photo: Mr John Woodman's personal photo
and postcard collection.*

HYRYNSALMEN REITTI

Hyrynsalmen reitti on Oulujoen vesistön toinen suuri latvereitti. Sen pääjoki on Emäjoki, joka saa alkunsa Kuusamon eteläosista. Emäjoki virtaa Suomussalmen Kiantajärven, Hyrynsalmen, Ristijärven ja Paltamon kautta Oulujärveen.

Hyrynsalmen reitin neljästä vesivoimalasta ensimmäisenä valmistui Ämmä, joka aloitti toimintansa vuonna 1959. Seuraavaksi valmistuivat Aittokoski, Seitenoikea ja viimeisenä Leppikoski Paltamossa. Nämä voimalaitokset aloittivat toimintansa 1960-luvun alussa.

Elämää Emäjoen ehdoilla

Irma Kurkinen

Olen syntynyt kotimökissäni Kummunsaaressa vuonna 1945. Olen kymmenlapsisen perheen neljänneksi vanhin lapsi. Lapsuus oli ihanaa aikaa. Paikka ja luonto olivat kauniita ja uimavedet olivat lähellä. Uimataito karttui, kun täytyi uida joen yli hakemaan vene vastarannalta. Kalastus- ja marjastustaidot olen myös oppinut lapsuudestani. Tilat saarella olivat kaikki pieniä, sillä elintilaa ei ollut paljoa. Meillä oli keskimäärin kolme lehmää ja noin viisi hehtaaria maata, josta suuri osa oli kuitenkin suota.

Talomme oli rintamamiestalo, jossa oli yläkerrassa kesähuoneet ja alakerrassa pirtti sekä kaksi huonetta. Äitini sisaruksista kolme kävivät perheineen vakituisesti luonamme lomalla kesäisin. Talossa oli melkoista vilskettä, kun perheemme kymmenen lapsen lisäksi oli vielä sukulaisiakin kylässä. Tilaa kuitenkin löytyi aina ja ruokaa sai. Vaikka perheemme oli köyhä, en ole koskaan ollut nälissäni. Ruokaa sai aina vedestä, metsästä ja kasvimaalta. Isäni oli hyvin luonnonläheinen ja taitava mies. Hän opetti minut taitavaksi kalastajaksi, ja halusi minut aina mukaan tuulustusreissuille. Isälläni oli myös taito parantaa palovammoja ja käärmeenpuremia. Minulla on kädessäni yhä arpi käärmeenpuremasta, jonka isäni on parantanut, kun olin kaksivuotias.

Isossa perheessä pyykkiä tuli paljon, ja autoin äitiäni pyykinpesussa. Pyykit laitettiin saaviin ja saavit hevosen liisterekeen, jossa ei ollut reunoja. Joessa pyykkiä oli hyvä huuhtoa, kun vesi virtasi ja oli puhdasta. Näpit tosin meinasivat aina paleltua kylmässä vedessä. Puhtaiden pyykkien lisäksi toimme kotiin puhtasvesisaavin käyttövedeksi kotiin. Minä aina valjastin hevosen, kun lähdimme pyykkäämään. Vedin rinnusremmin tiukalle painamalla länkiä toisella jalalla. Hevosten kanssa olen pärjännyt pienestä pitäen, ja kävin tarvittaessa hakemassa hevosemme yhteishaasta, joka oli muutaman kilometrin päässä Möykkysenjoen lähetyvillä. Meillä oli sen hevosen kanssa luonteva ja luottavainen yhteistyö, ja olemme yhdessä ylittäneet Emäjoenkin.

Saaressa oli meidän lisäksi kolme perhettä ja taloa. Vanhimmassa Kummunahon talossa asuivat Leinoset. He majoittivat vanhempiani, kun he saapuivat saarelle ja rakensivat omaa taloaan Pääharjun paikalle. Kaikkien saarelaisten välit olivat hyvät, vaikka erään talon emäntä oli temperamenttinen ihminen. Muistan kerran, jolloin naapurin lehmä oli tullut pihallemme ja polkenut kasvimaamme. Siitä tuli sanomista, ja naapurin emäntä pyöräytti hameenhelmat niskaansa ja pyllisti meille. Isäni oli leikkisä mies,

ja tuumasi, näyttäisikö emäntä vielä uudelleen. Toisten auttamien ja tukeminen oli saarella tärkeää. Jos joltain puuttui jotain, sitä lainattiin. Ei siellä olisi voinut elää, jos yhteisö ei olisi toiminut.

Paikka oli hieno etenkin kesäisin. Myötävirtaan pistävän Pääharjun lahdekkeeseen, niin sanotulle Rauvanlahdelle, uittajat kokosivat puulauttoja. Meistä lapsistahan hieno paikka juosta ja leikkiä oli puu- ja tukkilauttojen päällä. Siellä tuli tasapainoiltua ja juostua kesälämpimillä. Tukkilautat tarjosivat myös hyviä onkipaikkoja, ja etenkin ahvenet viihtyivät niiden lähetyvillä. Uittomiehät kulkivat rantoja pitkin ja perkasivat irralliset tukkiuittopuut rannoilta puhtaaksi. He joskus yöpyivät rannassa tai aitassamme. Puu-uiton aikaan joella oli välillä sellaiset sumat, ettei veneellä tahtonut päästä joen toiselle puolelle. Asioille kirkonkylälle tai muualle ei kuitenkaan päässyt kuin veneellä, joten täytyi aina älyllä katsoa, milloin ja mistä läpi pääsee. Isäni ja vanhemmat veljeni olivat uitossa kesäisin töissä aina viimeiseen vuoteen asti, jolloin uitto lopetettiin Emäjoella. Korkeat jokitorvät olivat myös ihania paikkoja. Meillä oli siellä lammis- ja lehmähaat. Joen rannat olivat tuolloin hienohiekkaisia ja sitä pitkin oli mukava juosta vedessäkin.

Leikkikavereita oli saarella paljon. Pelailimme, juoksimme tukkilautoilla, luistelimme ja teimme lumesta linnoja ja onkaloita. Jos jäät olivat kirkkaat, Mateen moukkiminen, eli sen tainnutaminen jään läpi, oli hauskaa puuhaa. Teimme me huonojakin ratkaisuja. Eräänä pyhäamuna lähdimme kielloista huolimatta ennen kirkonmenoja porukalla jäälle kokeilemaan kuinka paljon se kestää. Lastasimme potkukelkkaan niin monta kuin mahtui ja jalaksille lisää. Jää upotti ja ensimmäiset pääsivät istuinosalta hyppäämään kuivin jaloin pois, mutta jalaksilla ja alimmaisina olleet kastuivat. Edellisenä päivänä oli lämmitetty sauna, joten menimme sinne ja laitoimme vaatteemme orsille kuivumaan. Istuimme siellä aikamme, kunne kokeilimme, olivatko vaatteet jo kuivuneet. Vielä mitä! Ne olivat alkaneet jäättyä. Äiti löysi meidät lopulta saunasta, ja totesi meidän olevan niin surkean näköisiä, ettei antaisi meille selkään. Muistan myös erään kerran, kun saimme korvamakiaa. Silloin teimme lumen alle onkaloita, ja pojat veivät niiden sisälle olkia ja kynttilöitä.

Kouluun Ristijärven kirkonkylälle kuljettiin vesitse. Ensin täytyi ylittää joki, jonka jälkeen maakannas ja sitten Pakarilahti. Talvisin ja keväisin rospuutto, eli jäiden sulaminen, vaikeuttivat matkaa. Isäni oli taitava vesillä ja hän viitoitti vesireittitiet syksyisin niin Emäjoelle, kuin Pakarilahdenkin yli kirkonkylälle. Vuoden 1952 syksyllä olin ensimmäisellä luokalla, kun kuulin koulumatkallani, että joku huusi apua. Meille oli aina sanottu, ettei apua saa huutaa turhaan, ja ajattelin, olikohan naapurin lapset kuitenkin sortuneet turhaan avunhuutoon. Kun tulin lähemmäksi joenrantaa, huomasin äitini olevan veden varassa veneen reunassa. Äitini oli jäänytynyt vaatteistaan veneen hankaimiin, ja virta painoi venettä jään reunaa vasten. Veljeni oli edellisellä päivänä pudonnut puusta jäiseen maahan ja katkaissut kätensä. Hän odotti äitiämme ja meitä koulukkaita kotiin, mutta kun äitiä ei näkynyt tai kuulunut, juoksi hän rantaan ja kuuli avunhuudot. Hän yritti kädellä työntää venettä, mutta tajuissaan oleva äitimme huusi, että naapurista oli mentävä hakemaan apua. Naapurinmies ja hänen poikansa Pyörteen talosta tulivat pelastamaan äidin veneellä ja taluttivat hänet rannasta kotiin. Äiti selvisi alaraajapaleltumilla ja tämän tapahtuman jälkeen Ristijärven kunnassa alkoi koulukuljetus. Isäni sai kuljettaa meitä saaren lapsia aina syksyisin ja keväisin kouluun niin sanotun rospuuton aikaan.

Talvisin koulumatkat hiihrettiin tuiskussa ja kovassa pakkasessa. Tytöt hiihtivät hameet päällä, joten vauhtia oli lisättävä, etteivät polvet paleltuneet. Kehityinkin hyväksi hiihtäjäksi ja voitin Vuokatin piirimestaruuskisoissa pronssia 13-vuotiaana. Harrastin nuorena paljon muutaakin kilpaurheilua, kuten juoksua ja pituushyppyä. Liikkuminen saaresta muualle hoitamaan asioita oli sekin urheilua. Ensin oli soudettava joen yli pyörä poikittain veneen kyydissä ja poljettava sitten metsätietä viitostielle. Kävimme naapurin tytön Hellin kanssa myös tansseissa Jokikylän Louhelassa. Sinnekin meneminen vaati veneen ja pyörän, ellei saanut pojilta kyytiä tanssipaikalle.

Vuonna 1966 asukkaat joutuivat lähtemään saarelta. Kauppakirjat kirjoitettiin Hyrynsalmella ja vanhempanikin kävivät ne siellä kirjoittamassa. Ensin täytyi mennä veneellä joen yli, että päästiin mantereen puolelle. Tämän jälkeen täytyi kävellä joitain kilometrejä viitostien varrelle yhteyksien päähän. Siihen aikaan alkoholia käytettiin melkein joka paikassa ja niin kauppakirjoja kirjoittaessa isällenikin tarjottiin. Äitini oli toppakana ihmisenä sanonut, että tarjoilu täytyi lopettaa, sillä hänen oli saatava miehensä takaisin veneeseen ja kotiin. Itse asuin tuolloin omilani Ristijärven kylällä, mutta olin kotiin paljon yhteyksissä ja kävin auttamassa vanhempiani lehmien kanssa. Vanhempani muuttivat saarelta Toijalaan, Kummunahon Leinoset Lohjalle, Pyörteen Härköset Ristijärven keskustan lähelle Parkarilahden Koivurinteelle ja Kelloniemen Keräset Ristijärven kirkonkylälle. Väkeä lähti saarelta ja samalla Ristijärven pitäjistä paljon. Oli etelään lähdössä jotain hyvääkin, sillä perheemme kouluikäiset lapset pääsivät kouluttautumaan siellä ammatteihin, Ristijärvellä kun ei ollut kouluja kuin keskikouluun saakka.

Lapsuus Kummunsaarella oli hyvä, vaikka vesitöt hankaloittivat liikkumista. Katkeruutta herättää yhä tavat, joilla yhtiö hoiti asiat ihmisten kanssa, jotka menettivät kotinsa. Isäni ikävöi usein kotiin Etelä-Suomessa, ja toivoi, että olisi saanut elää hiljaa virtaavan veden äärellä. Sinne hän ei enää kuitenkaan päässyt vanhuuttaan asumaan. Emme saaneet apua muuttokuorman kuljetukseen, vaan isäni kuljetti kaiken itse veneellä autolle. Vaikka lapsuus ei ollut yltäkyläistä, olen saanut ruokaa ja oppinut elämään ja työntekoon. Minulla ei edelleenkään mene sormi suuhun hankalan paikan tullen. Olen käynyt Kummunsaarella muutamia kertoja aikuisiälläni. Saari on ollut metsittyneenä, eikä vanhoja tuttuja paikkoja tahdo enää löytää. Se on ikävää, kun muistaa yhä lapsuudenaikaiset maisemat, jotka nyt ovat muuttuneet ryteiköksi.

Emäjokivarren tyttö

Sirkka Kinnunen

Olen lapsesta asti asunut Emäjoen varressa Jokikylässä. Isäni oli töissä Seitenoikean rakennustyömaalla kirvesmiehenä ja aputyömiehenä. Kerran hän vei minut ja äitini polkupyörällä katsomaan vielä keskeneräistä voimalaitosta. Kun voimalaitos valmistui, järjestettiin Jokikylältä bussikyvyditys Seitenoikealle. Väki sai mennä katsomaan Seitenoikeaa viimeisen kerran ennen patoluukkujen sulkemista. Muistan hämärästi, kun sillalta katsoimme veteen.

Kotini sijaitsee joen rannassa, kohdassa, jossa joki tekee mutkan ja muodostaa niemekkeen. Kulkuyhteydet ovat aina olleet hyvät, sillä vitostie ja junarata ovat myös lähellä. Joki on aina vaikuttanut minun ja perheeni elämään. Kotimme on ollut uiton aikana keskeisellä paikalla, ja siellä on monesti yöpynyt uittomiehiä. Myös isäni oli kesät uitossa töissä, ja muistan, kuinka uittomiehet kokoontuivat aamuisin meille ennen seitsemää ja lähtivät yhdessä joelle. Tilinmaksupäivänä tulivat uittoherrat mukanaan ruskeat tilipussit, jotka jakoivat miehille pirtissämme. Meidän rantamme kohdalla oli vastuu, jossa tukkiniput otettiin kiinni ja laitettiin laivan perään letkaksi. Viikonloppuisin, kun uittotyöt ja Seitenoikean sähköntuotanto olivat seisahtuneet, lähtivät tukkiniput hiljalleen nousemaan takaisin ylävirtaan.

Joskus joki oli niin täynnä tukkinippuja, että jotkut nuoret miehet hyppelivät niitä pitkin toiselle rannalle. Soutelemaan ja uistelemaan oli hankala lähteä, kunnes maanantaiaamuna joessa alkoi taas virta käymään ja uittotyöt alkoivat. Uitto loppui 1991 kokonaan. Isälleni se oli kova paikka, sillä hän oli ollut uitossa joka kesä, eikä enää pystynyt katselemaan uittotöitä kodistamme.

Lapsena pienellä tilillamme oli muutamia lemmiä. Heti kun pystyin, autoin kotitöissä. Tiskasin, lakaisin lattiaita ja juotin vasikoita. Olin pitkään ainoa lapsi, joten opin leikkimään paljon yksin. Minulla oli aikoinaan tädilleni tehty leikkimökki pihalla. Minulla oli pari kaveria, jotka asuivat suhteellisen lähellä meitä. Heidän kanssaan leikin aina kesällä nukkekotileikkejä, leikkimökikileikkejä ja pallopelejä. Talvisin kuljin Jokikylän kouluun hiihtämällä ja kävellen, kun taas kesäisin kuljin polkupyörällä. Koulumme oli tuolloin aika uusi, ja olen myöhemmin kuullut, että meitä olisi ollut noin 70 oppilasta 60-luvun alkupuolella. Nuorena luin paljon kirjoja, tein käsitöitä ja hengailin kavereiden kanssa. Ensimmäinen kesätyöni oli Kajaani yhtiö taimitarhalla, jossa kasvatettiin puuntaimia. Alkukesästä taimet piti istuttaa kasvatuskennoista maahan ja peltoon vahvistumaan.

Mukavia muistoja joen virkistyskäytöstä on jäänyt etenkin 2000-luvun alusta, jolloin järjestettiin muutaman vuonna 'Tervasoutu rajalta rannikolle'. Olin kahtena kesänä soutamassa ja yhtenä kesänä Jokikylän venevalkamassa kahvittamassa soutajia. Eräällä kerralla lähdimme matkaan Suomussalmelta kirkkoveneellä. Seitenoikealla nostimme veneen ja veimme sen padon toiselle puolelle. Samalla pidimme ruokatauon. Soudimme Jokikylään, jossa kahvitelimme, ja jatkoimme matkaa Ristijärven pirtille. Seuraavana päivänä jatkoimme Iijärveä pitkin Leppikoskelle, jossa oli taas pato ylitettävänä. Lopetin soutuni Mieslahden rantaan, mutta osa soutajista jatkoi Ouluun saakka. Soudin Ristijärveläisten tekemässä kirkkoveneessä, jonka nimi oli Helemi. Soutu kulki Tervareittiä pitkin, joka on toiminut valtatieenä ennen teitä ja junaratoja.

Nykyisin joki on yhä suuressa osassa elämässäni. Käyn paljon kalastamassa ja veneilemässä. Kuitenkin vedenkorkeuden vaihtelu surettaa. Tässä kohdalla vedenkorkeus voi vaihdella jopa puoli metriä lyhyessä ajassa, jos patoluukut ovat kiinni. Se vaikeuttaa joen virkistyskäyttöä ja vaikuttaa kalakantoihin. Ihastelen jokea usein. Se on ikään kuin elämänvirta. Se on siinä aina ollut ja siinä aina vesi virtaa. Tuntuu, että sielu lepää, kun menee jollekin rannalle istuskelemaan ja katselemaan joen virtausta.

Kosken kohinaa Seitenoikealla

Erkki Oikarinen

Vietin lapsuuttani 6-vuotiaaksi asti Kainuun komeimman kosken, Seitenoikean partaalla. Perheemme täytyi muuttaa muutamia kilometrejä jokivartta alaspäin vuonna 1960, sillä lapsuudenkotini Myhkyri jäi Seitenoikean tekoaltaan alle 11 muun talon tavoin. Ostomiehet tulivat kesällä 1958 ja kiersivät paikallisia taloja. Minunkin kotiini he tulivat ostamaan maita ja koskia. Ihmiset olivat tuolloin hyvin nöyriä ja lainkuuliaisia, eikä heillä ollut vaihtoehtoja. Maat täytyi myydä Oulujoki Osakeyhtiölle, ja moni perhe joutui muuttamaan pois synnyinseuduiltaan.

Meidän perheemme sai Oulujoki Osakeyhtiöltä kahden ja puolen hehtaarin maapalstan joen varresta, jonne saimme siirtää entisen hirsitalomme ja rakentaa uuden kodin. Kesällä 1960 meillä ei tavallaan ollut kotia, vaan asuimme pienessä saunassa ja aitassa. Uunissa paljaan taivaan alla äiti paistoi leipiä ja pullaa, sekä valmisti ruokia. Saman vuoden lokakuussa pääsimme muuttamaan uuteen kotiimme Jokilehtoon. Itkin usein ja sanoin äidilleni, että lähdetään kotiin Myhkyriin. Kesän alussa 1961 Seitenoikean voimalaitos liitettiin valtakunnan verkkoon, patoluukut suljettiin ja vesi alkoi nousta tekoaltaaseen. Katselimme äitini kanssa surumielisinä puretun Myhkyrin raunioilla, kuinka vedenpinta nousi peittäen alleen hiljalleen tutut maisemat ja viimein synnyinkotini Myhkyrin. Tuttu kosken kohina oli vaiennut jo aiemmin.

Veljekset Eino ja Tauno Oikarinen laittavat pöhnää koskeen muikunpyyntiä varten. Takana näkyy Myhkyri. Kuva: Erkki Oikarisen yksityisarkisto.

Ennen voimalaitoksia Emäjoki oli luonnontilassa ja komeaa seutua. Hyrynsalmen kirkonkylältä lähdeettäessä ensimmäisenä olivat niin sanotut Nivan virrat, Siitti ja Vääräkoski. Näiden jälkeen oli tämä kolme ja puoli kilometriä pitkä Seite-noikean koski, jota monet asiantuntijat ja vierailijat ovat kuvanneet Kainuun helmeeksi. Vietin lapsuudessa paljon aikaa koskella, sillä isäni oli uittotyömiehenä ja äitini kesäisin kokkina. Olin usein heidän mukanaan, kun tuohon aikaan ei päivähoidtoa ollut. Kesäisin aitassa nukkuessa kosken kohina kuului taukoamatta. Ääni ei ollut missään nimessä huono asia, vaan hyvää taustamusiiikkia. Ilma oli kostean raikasta hengittä. Keväisin jäiden lähdön aikaan nähtävillä oli mah-tava luonnonnäytelmä. Jäälohkareet kohosivat useiden metrien rökkiöiksi purkautuen ryskyen ja paukkuen virran vietäviksi.

Turistivene Seite-noikean kosken kuohuissa todennäköisesti vuonna 1960, koska rannat on hakattu. Veneessä perämies ja soutaja. Kuva: Erkki Oikarisen yksityisarkisto.

Kuljimme paljon kalalla ja koskesta sai hyviä kalasaaliita. Isäni oli kalastanut koskella syntymästään saakka ja sai suuria lohisaaliita vielä 1930-luvulle saakka. Kun voimalaitoksia alettiin rakentaa Oulujoen vesistöön, alkoi kalakanta hiipumaan. Kuitenkin Seite-noikean voimalaitoksen rakentamiseen asti kalaa oli hyvin saatavilla. Voimalaitosten aiheuttamat ongelmat kalakannalle ovat nousun vaikeutuminen, veden suuret vaihtelut, sekä pienet altaat. Henkilökohtaisesti kalastus on ollut minulle tärkeä ajanviette. Siitä asti, kun olen oppinut kävelemään, on onkiminen ja kaikenlainen verkkokalastus kuulunut elämäni. 1960-luvulla kalastin jo itsekseni muikkuja veneellä joesta.

Seite-noikean voimalaitoksen rakentaminen alkoi loppuvuodesta 1958. Ihmisiä oli paljon liikkeellä ja joen toiselle puolelle tehtiin asuinalue, jossa työmiehet asuivat parakeissa perheineen. Joen itäpuolella oli kolme hienoa Ervin suunnittelemaa rakennusta. Tähän tuli sitä mukaa posti, poliisilaitos ja kauppa. Rakennusmiehiä oli paljon lähipitäjistä ja ympäri Suomea. Paikalliset ja muualta tulleet tutustuivat ja ystävystyivät. Se oli sellaista kulttuurin vaihtoa. Perheitä oli muun muassa Lapualta, Savosta, Karjalasta ja Porin seudulta. Siinä oli sellainen murteiden, ruokatottumusten ja elämän sekamelska ja vuorovaikutus. Minulla oli näistä perheistä mukavia kavereita, joiden kanssa pelailtiin ja kalasteltiin.

Voimalaitoksen rakentamisvaiheessa jokea ruopattiin Jokikylälle asti lähemmän 10 kilometriä. Jokea ei kaivettu millään pienillä kaivinkoneilla, vaan koneet olivat jättimäisiä ja mahtava näky. Joen reunalle tuli korkea maavalli, kun joesta nostettiin maata. Näky ei ollut sievä ensimmäisen kymmenen vuoden aikana, kun kasvillisuutta ei penkoilla ollut. Kun voimalaitos valmistui, purettiin sen alapuolella ollut puinen apusilta. Laudanpalat päästettiin jokeen, ja puutavaraa meni joen täydeltä alavirtaan. En usko, että moinen onnistuisi nykyisin. Voimalaitoksen mukana tuli kulkuyhteyksiin valtavia parannuksia. Tuli uusi iso viitostie ja voimalaitossilta joen yli.

Ennen joki ylitettiin veneellä. Lapsuudenkotini Myhkyrin takana sijaitsi Kokkovaaran kylä, josta ihmiset kävivät Hyrynsalmella kaupassa. Heidät piti viedä veneellä joen yli, ja takaisin tullessaan he huusivat kosken takaa venettä ja heiluttivat hattujaan. Siskoni kävi vanhempana heidät sieltä hakemassa, kun jaksoi soutaa kosken yli. Joki oli myös turistimatkojen kohde. Isäni laski turisteja Hyrynsalmen kirkonkylästä Oiningille pitkällä turistiveneellä. Minäkin pääsin pikkupoikana mukaan veneeseen.

Nuoruudessani väkeä tällä alueella ei enää paljoa ollut. Keskikouluaiikoina oli enää muutamia perheitä, joiden lasten kanssa käytiin kylässä toistemme luona. Meille kotiin saatiin sähköt vasta 1970-luvulla, mikä on tavallaan outo ironia, sillä asuimme vain alle kilometrin päässä voimalaitokselta. Meillä ei siis ollut televisiota, joten kävin katsomassa urheilukisoja ja lännenfilmejä muiden perheiden luona. Kalastuksen ohella ravustaminen oli minulle nuoruudessa tärkeä harrastus ja tulonlähde, jolla pystyin kustantamaan opiskelujani. Toisena tulonlähteenä oli myös uitto, jossa olin kymmenisen vuotta kesäisin töissä. Työ oli monipuolista ja opettavaista. Kun koko kesän oli ollut veden päällä, oli syksyllä hyvä rusketus. Työ oli opiskelujen lomassa yhtä juhlaa, ja aina syksysisin harmitti lähteä takaisin kouluun, sillä uitto jatkui vielä jonkin aikaa. Poikkeuksen teki armeijaan lähtösyksy, jolloin sain nauttia uittotöistä lokakuun puoliväliin saakka.

Kun voimalaitoksia alettiin rakentamaan, ei täysin ymmärretty, mitä oli tapahtumassa. Ajateltiin, että se oli uutta, ja tuo työtä ja sähköä ihmisille. Ihmiset olivat myös nöyriä, eivätkä nousseet vastarintaan. Alkuperäiselle väestölle suuri tunnekysymys on menetetty luonto. Perheiden kodit jäivät Seitenoikean tekoaltaan alle, ja edessä oli muutto uusille asuinsijoille kauaskin synnyinseudulta. Nämä ihmiset joutuivat

Kuva on vuodelta 1960. Kyseessä on irtouiton aika. Menellään on ns. hännänajo. Erkki Oikarinen on kuvan edessä 6-vuotiaana. Rannat on jo hakattu puhtaiksi Seitenoikean tekoallasta varten. Kuva: Erkki Oikarisen yksityisarkisto.

maksamaan osaltaan kovan hinnan yhteiskuntamme kehityksestä hyvinvointivaltioksi. Oma isäni kaipasi vapaata koskea ja kotipaikkaansa koko loppuelämänsä. Isäni kertoi usein, että hän olisi valmis luopumaan kaikesta omaisuudestaan, jos vain saisi takaisin vapaana virtaavan kosken. Juuret ovat todella syvässä sukupolvien ajoilta Emäjoen varressa ja Seitenoikean kuuhiissa. Itse olen sukupolvemme viides, joka on näillä alueilla asunut, ja elänyt tämän joen varrella. Vapaasta koskesta on jäänyt minulle hyvin kauniit muistot.

Kyläilemässä Myhkyrissä

Kyläily oli 60-luvulla tavallinen seurustelumuoto, ja kyläilimme vähintään kahdesti viikossa jossakin. Vierailimme paljon pikkuserkkujeni luona Myhkyrissä, joka sijaitsi töyrään päällä Emäjoen varrella. Seitenoikean viimeinen koski loppui Myhkyrin kohdalla, ja paikasta on jäänyt minulle muistoja niin koskesta kuin koskenlaskustakin. Pyhänseudun aikaan Myhkyrin alapuolelle svantoon ilmestyi usein suuria koskenlaskuveneitä täynnä ihmisiä. koskenlaskenta oli ilmeisesti jonkin sortin viikonlopputapahtuma tuohon aikaan. Matka Myhkyriin taittui siten, että ensin kuljimme autolla siltaa pitkin Emäjoen yli. Toisella puolella ei kunnollisia teitä ollut, joten loppumatkan kuljimme jalan.

Perheemme asui Hyrynsalmen kirkonkylällä aseman alueella. Isäni oli kotoisin Etelä-Pohjanmaalta, eikä hän oikein viihtynyt vesistöissä. Äitini suku on taasen lähtöisin Emäjoen varrelta Lokkiniemi -nimisestä talosta, joten hänen puolelta olimme enemmän veden kanssa tekemisissä. Äitini muun muassa kertoi, että oli lapsuudessa ollut hyvä uimari, ja hänen vanhempansa antoivat hänen uida toiselle puolelle jokea hakemaan veneen, joka aina välillä jäi väärälle puolelle vieraiden lähdettyä. Meidän perheellämme ei omaa venettä ollut, eikä kalastus tai joki sinänsä kuulunut harrastuksiimme. Kouluun Hyrynsalmen kansakouluun kuljettiin sillan yli Emäjoen toiselle puolelle. Silta oli kapea, ja muistan, kun kaivinkone putosi sieltä jokeen väistäessään autoa jalkakäytävälle.

Minulla on joitakin muistikuvia Seitenoikean rakennusajoilta. Mieleeni on jäänyt ainakin Oilingin kauppa, jonka katot oli suojattu pitkillä puilla räjäytystöiden ajaksi, etteivät lentävät kivet tulisi katon läpi. Muutimme Seitenoikean lähelle Karppilaan vuonna 62, vuosi voimalaitoksen valmistumisen jälkeen. Myhkyri ja Lokkiniemi olivat jääneet veden alle voimalaitoksen yläpuolella, ja Myhkyri siirrettiin alemmaksi Jokilehtoon. Leikimme vesistön äärellä pikkuserkkujeni kanssa, kalastelimme ja uimme tukkinippujen kanssa.

Saimme kaloja voimalaitosalueelta myös hirttämillä niitä rautalankasilmukkaan. Suurin saalis tällä tekniikalla oli 4,4 kiloinen hauki. Kun ikää oli enemmän, olin myös töissä nippu-uitossa muuttaman kesän.

Kun isäni ja hänen veljensä olivat ostaneet Karppilan, suopalstan, jolle rakensivat talon, ajatuksena oli ollut vuokrata tai myydä talo voimalaitoksen rakennusten aikana. Jouduimme kuitenkin muuttamaan sinne lopulta itse. Karppilan seutu oli aluksi ojitattamatonta, ja ennen kun paikalle rakennettiin vetoviemäriä, oli kevättulvilla talolle mentävä veneellä. Talo on puolikerroksinen ja hirsirakenteinen, ja sijaitsee aivan radan vieressä. Pihassa on ällän muotoinen ulkorakennus, jossa oli heinälato, liiteri, navetta ja hevostalli. Alun perin pihassa oli myös pieni hirsinen sauna, jonka ovi avautui suoraan junaradalle päin. Myöhemmin sauna siirrettiin ulkorakennuksen taakse kauemmaksi radalta. Vaikka sähkölinja kulki talon lähetyillä, emme saaneet Karppiin sähköjä.

Seitenoikean voimalaitosalue oli tavallaan pieni kylä ja yhteisö. Alue oli vilkas vielä valmistumisen jälkeenkin. Tutustuin voimalaitoksen henkilökunnan lapsiin, ja vietin alueella aikaa. Alussa joen molemmilla puolilla oli taloja. Länsirannan puolella oli Ipatin kauppa ja kioski ja rivitaloja. Lopulta kauppa siirrettiin, ja isäni sai kioskin itselleen, kun purki traktorilla kaupan kivijalat ja puhdisti pohjan. Kioski vedettiin tukkiautolla Seitenjärven rannalle voimalaitoksen kautta Viitos-tietä pitkin. Olin kaverini kanssa kioskin sisällä, kun sitä siirrettiin, ja matkalla puusta tehdyt, rautapohjaiset jalakset syttyivät tuleen. Jouduimme siinä samalla sammuttelemaan jalaksia. Kioskista tuli perheellemme pieni kesämökki. Sisällä oli kerrossänky, pikkuinen pöytä ja keittonurkkaus, missä oli kaasupullo. Se oli meille luksusta siihen aikaan.

Yhteisöllisyys ja ihmisten kanssakäyminen oli lapsuudessani 60-luvulla hyvin erilaista, mitä tänä päivänä. Ihmiset tunsivat toisensa ja muodostivat tiiviin asuinyhteisön. Vieraita kävi kylässä ja itse kyläiltiin toisten luona. Nykyisin ihmiset ovat toisilleen kuin vieraita, vaikka asuisivat lähekkäin. Siinä mielessä olemme menettäneet paljon. Minulle Myhkyri oli mieluinen kyläpaikka, kun vastassa olivat tutut ja mukavat ihmiset.

Lapsesta aikuiseksi Seitenoikean voimalaitosympäristössä

Aila Vähämaan kirjoitus

Perhe Jylhämässä

Vanhempani muuttivat työn perässä 1940-luvun lopulla Jylhämään. Pohjois-Karjalasta kotoisin ollut isäni Teuvo Soikkeli ja Pohjois-Savosta tullut äitini Annikki Rissanen tapasivat voimalaitostyömailla toisensa, rakastuivat, menivät naimisiin ja perustivat oman perheen, johon syntyi kuuden vuoden sisällä neljä lasta – kolme tyttöä ja poika. Perheemme asui aluksi Jylhämän voimalaitostyömaan työntekijöiden parakkialueella tavallista lapsiperhe-elämää. Tästä ajasta minulla ei ole kovinkaan tarkkoja muistoja, koska olin vasta 6-vuotias pikkutyttö muuttaessamme Emäjoen voimalaitoksien rakentamisen vuoksi Seitenoikealle syksyllä 1959.

Muutamia muistoja kuitenkin. Asuinalue sijaitsi melko lähellä korjaamoaluetta ja Vaalaan oli matkaa muutama kilometri. Perheellämme ei tuolloin ollut omaa autoa, vaan isämme liikkui työmatkansa moottoripyörällään ja äitimme kulki useimmiten pyörällä tai kävellen kahden nuorimman lapsensa kanssa Vaalaan. Rautatiesillan muistan hyvin ja aseman, jonne mentiin monesti sukulaisia vastaan tai lähdettiin äidin kanssa ”lät-tähattu”-junalla Iisalmen mummolaan. Jostain syystä myös kunnantalon aulan karhu on jäänyt mieleen ja lähellä olleen kaupan tulipalo. Kaksi vanhempaa sisarustani, Aune ja Aulis, kävivät kansakoulua Vaalassa. Minäkin pääsin joskus mukaan ns. kuunteluoppilaaksi. Harrastimme paljon liikuntaa. Voitin kerran Vaalan Vauhdin

lasten hiihtokilpailutkin, mistä on edelleen muistona ensimmäinen palkintolusikkani. Joskus alueen lapsille järjestettiin mukavaa ohjelmaa, taisi siellä lähellä olevalla kentällä tivolikin vierailia. Lapsia oli paljon ja kaikenlaista touhuttiin ja keksittiin.

Uusi kotiseutu Seitenoikealla

Muuttomme Seitenoikealle on jäänyt lapsen mieleen. Isä ja veljeni Aulis lähtivät viemään perheemme muuttokuormaa isän ajamalla kuorma-autolla ja äiti sekä me kolme tyttöä pääsimme Aaro-sedän Volkkarin kyydissä uudelle kotiseudulle. Minä ja pikkusiskoni Anne olimme seisseet Volkkarin takapenkin tavarakolossa ja ihastelleet auton kahdesta soikeasta peräikkunasta maisemia. Perille päästyämme tutustuttiin hetimiten kotiin ja sen lähiympäristöön. Koti oli pieni kuuden hengen perheelle: siinä oli eteinen, pieni keittiö, olohuone ja makuualkovi. Keittiöön tuli kylmää vettä ja likavedet menivät viemäristä, sisävessoja ei ollut. Ulkokäymälät olivat erillisessä rakennuksessa vähän kauempana asumuksesta, samoin ulkovarastot. Joillakin perheillä oli omia autotalleja, meidän isällä vain pieni talli moottoripyörää varten.

Tällä Hyrynsalmen kunnan puolella sijainneella asuinalueella oli kolme kuuden perheen parakkia ja lisäksi yksi parakki yksinasuvia sekä toimihenkilöitä varten. Alue sijaitsi pienen lammen rannalla ja sen lähellä oli huoltorakennus, jos-

sa oli perhesauna, pesutupa ja mankelihuone. Lampi oli hyvin matala ja heinittynyt, eikä siinä voineet uida kuin sorsat. Lampi oli talvisin lasten luistelurata ja leikkipaikka. Lisäksi alueen lähellä sijaitsi jalasmökkejä, joissa muutamia perheitä asui.

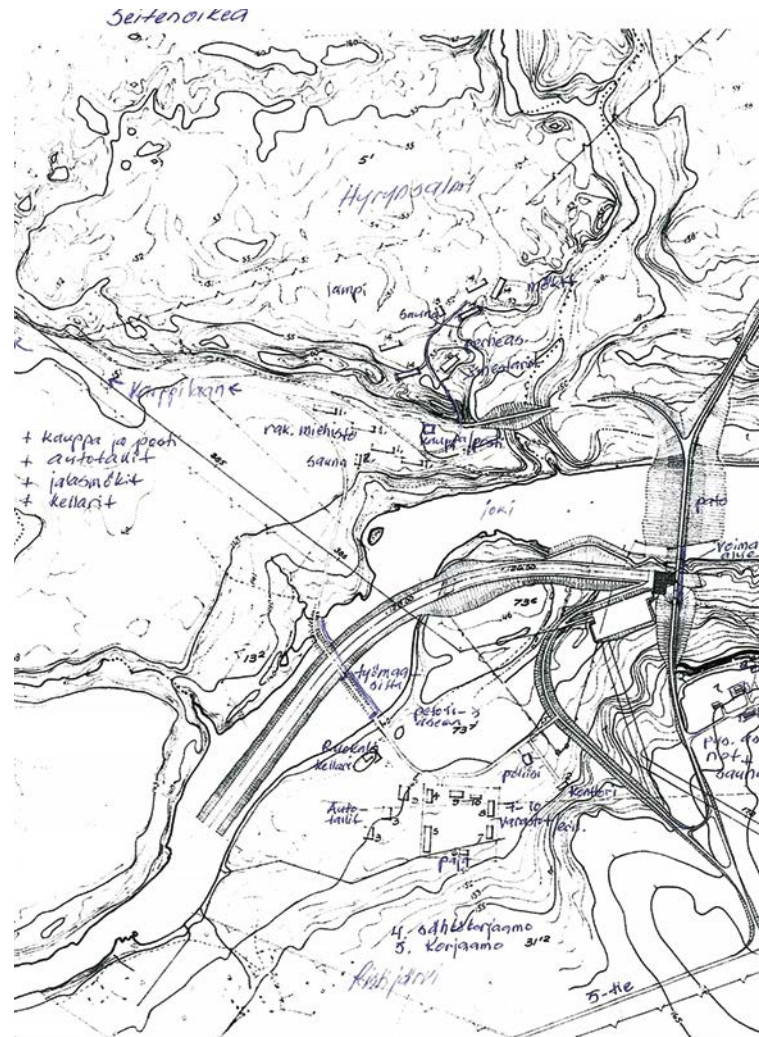
Perheasuntoalueen lisäksi harjun takana oli neljä miehistöparakkia ulkorakennuksineen tiiviisti metsäiselle kankaalle sijoitettuina. Yhdessä nais-tä toimi jossain vaiheessa ruokala. Näitten läheisyyteen oli rakennettu huoltorakennus, jossa oli iso sauna peseytymis- ja pukuhuoneineen, pyykkitupineen ja lisäksi siinä oli suuri mankelihuone. Tien vieressä risteyksessä sijaitsi vielä pitkä autotallirakennus. Alkuvuosina harjun alapuolella oli Ipatin kauppa ja kylän oma posti. Kesäisin

kaupan pihaan ilmestyi jopa jäätelökioski, joka oli varsinkin kylän lasten mieleen. Koko alueella asui parhaimmillaan monta sataa ihmistä, joista lapsia lienee ollut noin viisikymmentä.

Hyrnsalmen puolelta kuljettiin joen toiselle puolelle työmaan aikaista tietä ja joen alajuoksulla ollutta tilapäistä siltaa pitkin Ristijärven kunnan puolella sijainneille kohteille. Siellä olivat voimalaitoksen rakennusaikainen työmaaruokala, betoniasema, autotalleja, korjaamo- ja sähkökorjaamot, paja, erilaisia varastoja, liikenne- ja polttoaineasemat, poliisi- ja paloasema, ensiapu- ja konttorirakennus sekä paljon erilaisia työmaakoppeja.

Tämän lisäksi ylämaastoon joen rantaan, valmiilla olevan voimalaitoksen lähelle oli rakennettu kolme arkkitehti Arne Ervin suunnittelemaa tyylikästä taloa tulevan voimalaitoksen vakituista henkilöstöä varten. Taloissa oli aluksi puulämmitteinen keskuslämmitys ja kaikki mukavuudet, mm. kylpyammeet ja nykyaikaiset saniteettitilat. Näiden talojen asukkaiden käyttöön oli rakennettu upea hirsinen rantsauna ja tarvittava talusrakennus. Pysyvän asuinalueen ympäristö oli hyvin suunniteltu ja toteutettu, lapsille oli leikkipaikat ja asukkailla kasvimaat ja jopa -lavatkin vihannesten kasvatukseen. Aluetta kutsuttiin alkuajoina "herrojen alueeksi". Mehän lapset emme kielloista välittäneet, vaan menimme sinne leikkimään herrasväen lasten kanssa.

Aila Vähämaan täydentämä kartta Seitenoikeasta.

Kaikkeä edellä kuvaamaani oli aloitettu rakentamaan jo syksyllä 1958 ja vuoden 1959 voimalaitoksen betonirakenteet olivat jo niin korkealla, että joen virtaus voitiin johtaa tulva-aukon läpi tulvakanavaan. Kesän 1960 aikana tehtiin suuri, massoiltaan Suomen korkein maapato, jonka vuoksi maisema muuttui ja myöhemmin keväällä 1961 tehdyn veden noston jälkeen joen kosket jäivät veden alle. Näin voimalaitoksen yläpuolelle muodostui laaja järvi, Seitenjärvi. Valtatie 5:n uusi linjaus ja rakentaminen voitiin aloittaa vasta tämän jälkeen.

Viimeinen koskenlasku, valtava työmaa ja vilas Kekkosesta

Muistan, kun olimme perheemme kanssa katsomassa vielä viimeistä koskenlaskua Oilingin maatilán rantaan, joka sijaitsi padon alapuolella olleessa jokiuomassa. Jostain syystä lapsen mieleen on jäänyt myös suuret maansiirtoautot ja oudot itselastaavat ”hirviövaunut”, jotka ajoivat maa-ainesta patotyömaalle. Ne kulkivat tiuhaan tahtiin parakkialueemme ohi. Koska vielä silloin ei ollut uutta viitostietä, liikenne voimalaitosalueelta vanhalle viitostielle kulki Karppilantien kautta ja siitä edelleen muualle Kainuuseen. Lähin rautatie oli Kontiomäeltä Hyrynsalmelle vievä rata, jossa siihen aikaan oli paljon tavara- ja henkilöliikennettä. Karppilan pienelle rautatieasemalle kylältä oli matkaa noin kolme kilometriä.

Oravivaaran kansakoulun alaluokkalaista vuonna 1960.
Kuva: Ailla Vähämaan arkisto.

Emäjoen voimalaitosten rakentaminen oli selväpiirteistä sarjatyötä. Kullakin työntekijällä oli työmaalta toiselle siirtyessään oma tehtävänsä, jossa hän oli hankkinut itselleen hyvän työaidon ja kokemuksen. Seitenoikea oli tämän sarjatyön kolmas kohde, ja sai näin ollen kokea suuren rakentajajoukon saapumisen paikkakunnalle. Kesällä 1959 rakentajia arvellaan olleen yli 1300 henkeä. Tästä määrästä osa asui voimalaitosalueella tai sen lähiympäristössä ja osa kulki pitkiäkin matkoja töihin kotipaikkakunniltaan. Niin teki myös isämme syksyyn 1959 saakka. Kun voimalaitoksen eri työvaiheet valmistuivat, väkimäärä väheni pikkuhiljaa noin 200 työntekijään. Osa rakentajista muutti joko yksin tai perheineen

muihin työkohteisiin (Ylä-Tuloma, Rautaruukki) tai Oulujoki Oy:n muille sijaintipaikkakunnille (Jylhämä, Leppiniemi ja Ämmänsaari).

Isämme sai kuitenkin jäädä töihin Seitenoikealle ja koko perhe jäi sinne asumaan. Voimalaitos valmistui vähitellen. Kävimme lapsena uteliaina katsomassa ja ihmettelemässä sen erilaisia työvaiheita. Minulle on jäänyt mieleen, kuinka sukeltajat tulivat ja menivät ihmeellisissä sukelluspuvuissaan veden alle töitään tekemään. He jopa puhuivat yläpuolen lautalla olleille avustajilleen veden syvyyksistä. Yksi yhtiön sukeltajista oli huomannut pikkutyön kiinnostuksen asiaan ja kysyi minulta, että haluatko lähteä mukaan. Pelästyneenä vastasin heti – ei kiitos!

Voimalaitoksen valmistuttua vajaan kolmessa vuodessa Seitenoikean koneisto kytkettiin lopulta voimajohtoverkkoon 8.6.1961. Tämän jälkeen jatkuivat vielä ympäristön viimeistelytyöt ja rakennusaikaista tilapäistä rakennuskantaa alettiin vähitellen purkaa. Koko Emäjoen rakentamisen päätösjuhlaa vietettiin Aittokoskella 6.6.1963 tasavallan presidentin läsnä ollessa. Juhliin menomatalla presidentti Kekkonen autoa saattue poikkesi Seitenoikean voimalaitoksella. Me lapset olimme katsomassa tätä mustien autojen letkaa voimalaitoksen padolla. Halusimme nähdä edes vilauksen presidentistämme.

Kodista toiseen kuntarajan yli ja nykyaikaan

Perheemme joutui usein muuttamaan asunnosta toiseen. Hyrynsalmen puoleisella alueella asuimme vuosina 1959-62 kolmessa eri paikassa. Kun väkeä muutti muualle, niin parakki parakilta näitä väliaikaisia rakennuksia purettiin ja asukkaita siirrettiin seuraaviin tyhjiin asuntoihin. Jouduimme myös välillä muuttamaan Ristijärven puolelle sekä taas pian takaisin Hyrynsalmen puolelle vuonna 1962, jotta veljeni Aulis pystyi menemään Hyrynsalmen keskikouluun sinne päästyään. Vielä siihen aikaan kuntarajojen noudattaminen oli hyvin tiukkaa ja se aiheutti harmia asukkaille. Asuimme Hyrynsalmen puolella aina vuoteen 1966 saakka, jotta minä ja nuorempi sisareni Anne saimme myös käydä Hyrynsalmen keskikoulua.

Väen vähetessä kaikki Hyrynsalmen puolella olleet rakennukset lopulta purettiin ja siellä vielä silloin asuneet joutuivat muuttamaan pysyvästi Ristijärven kunnan puolelle. Perheemme muutti entiseen palo- ja poliisiasemarakennukseen, jossa meillä oli käytössä kaksi pienehköä huoneistoa yhteisellä eteisellä. Vanhemmat asuivat toisella puolella, jossa oli olohuone ja keittiö ja me lapset miehitimme toisen puolen. Koulunkäyntiimme muutto ei nyt vaikuttanut. Näin asuimme vuosina 1966-68.

Myöhemmin yhtiö rakensi arkkitehti Ervin suunnitteleminen talojen yläpuolella olevalle mäelle uuden kolmen perheen rivitalon, johon sitten loputkin työntekijät perheineen muuttivat vuonna 1968. Huoneistoissa oli olohuone, kaksi makuuhuonetta, keittiö, iso vaatehuone, eteinen sekä mikä ihaninta, nykyaikainen kylpyhuone ammeineen, suihkuineen ja sisävessoineen. Vasta nyt perheemme oli päässyt nykyaikaan. Rivitalon lähellä sijaitsivat autotallit, varastot, askarteluhuone ja lisäksi talon alakerrassa oli kellarit jokaista perhettä varten. Talousrakennus ja rantasauna olivat kaikkien käytössä.

Nuorista aikuisiksi

Tässä rivitalossa asuimme aina vuoteen 1977 saakka. Noina vuosina me lapset kasvoimme nuorista aikuisiksi ja elämässämme tapahtui paljon. Kävimme koulua itse kukin tahoillamme, osa vielä keskikoulua Hyrynsalmella, isosisko ja veli jo muualla, ollen viikot pois kotoa. Syksyllä 1969 minä lähdin Kajaaniin lukioon, josta sitten pääsin ylioppilaaksi keväällä 1972. Myöhemmin tieni vei Kajaanin Kauppaoppilaitokseen ja valmistuin sieltä vuonna 1975. Näiden opiskeluvuosien aikana asuin viikot Kajaanissa alivuokralaisena ja viikonlopuiksi oli pakko päästä kotiin. Noihin vuosiin mahtui monenlaisia perhejuhlia, oli rippijuhlia, ylioppilasjuhlia, syntymäpäiviä, kihlajaisia ja häitäkin. Kotonamme kävi paljon sukulaisia, muita vieraita ja myös meidän lapsien kavereita. Silloin elimme parasta nuoruusaikaa,

Aila Soikkeli 1970-luvulla, jolloin käytiin usein uittopuomeilla uittomiehiä tai -naisia jututtamassa ja aikaa kuluttamassa. Takana näkyy kodin nurkka ja uimaranta laitureineen. Kuva: Aila Vähämaan arkisto.

kävimme tansseissa, tapasimme ystäviämme Hyrynsalmella ja järjestimme joskus kotibileitä äidin ja isän poissa ollessa. Kaikkea tätä on mukava muistella. Vähitellen kaikki lapset olivat jo muuttaneet pois kotoa ja vanhemmat jäivät kahdestaan. Tosin veljeni Aulis oli insinööriksi valmistuttuaan vähän aikaa töissä voimalaitospäivystäjänä, jolloin hän asui osittain kotona ja osittain oman perheensä luona Kajaanissa.

Vihdoin omakotitalo järven rannalla

Isämme oli vähitellen edennyt työurallaan ja saanut yhtiön antaman koulutuksen, toimien lopulta voimalaitospäivystäjänä. Tämän vuoksi vanhempani joutuivat vielä kerran muuttamaan syksyllä 1977. Tämä muutto oli heille mieleen,

Rantasauna ja vanhempien uusi koti järven rannalla.
Kuva: Aila Vähämaan arkisto.

sillä nyt he saivat kodikseen voimalaitospäivystäjiä varten rakennetun, arkkitehti Ervin suunnitteleman tyylikkään omakotitalon järven rannalla. Olohuoneen isoista ikkunoista näkyi kaunis järvimaisema, tummahirsinen rantasauna ja voimalaitos. Asuintiloja oli kolmessa kerroksessa ja niiden lisäksi autotalli sekä iso terassi. Me aikuis-tuneet lapset vierailimme vanhempiemme luona usein omien perheittemme kanssa. Tästä talosta ja paikasta tuli noin kymmenen vuoden ajaksi lastenlapsille rakas mummola, jossa oli mukava käydä ja viettää pitempiäkin loma-aikoja. Siellä serkusten oli kiva tavata ja leikkiä yhdessä. Joskus meitä oli parikymmentäkin henkeä koolla yhtä aikaa. Oli kiva nauttia yhteisistä hetkistä koko perheen ja suvun kesken. Tuosta ajasta mieleeni on jäänyt vain lämpimiä muistoja.

Voi tuota kultaista nuoruutta!

Millaista elämämme silloin oli kaiken kaikkiaan. Isämme työskenteli alkuaikoina kuorma-autonkuljettajana ja äitimme aloitti siivoojan työnsä vasta perheemme nuorimmaisen lähdettyä kouluun. Me lapset aloitimme koulunkäynnin Oravivaaran kansakoulussa, josta siirryttiin joko keskikouluun tai kansalaiskouluun Hyrynsalmelle. Kouluun kuljimme erilaisilla koulukyydeillä, joskus yhtiön omalla autolla, joskus koulutakseilla tai linja-autoilla. Lukioon tai muihin ammatillisiin oppilaitoksiin mentiin pääasiassa Kajaaniin. Kautemmaksikin tuki lähdettiin, jos opiskelut tai tuleva ammatinvalinta sitä vaativat. Perheessämme

harrastettiin liikuntaa, mm. hiihtoa, luistelua, yleisurheilua, uimista ja pyöräilyä. Lapset pelasivat keskenään erilaisia pallopelejä ja leikkivät yhdessä omia leikkejään lähimetsässä ja pihapiirissä. Minä hiihdin jopa kilpaa Ristijärven Pyryssä.

1960-luvun lopulla kävin kesäisin myös nuorten yleisurheilukilpailuissa. Pidin kilpailemisesta ja pärjäsin kohtalaisen hyvin. Myös luontoon liittyvät harrastukset olivat tärkeitä. Perheemme kävi lähimetsissä marja- ja sienireissuilla. Isämme kalasti paljon ja opetti meidät lapsetkin kalastamaan. Kylän naiset kokoontuivat pitämään ompeluseurojaan vuorotellen toistensa koteihin. Nämä illat olivat tärkeitä myös meille lapsille, sillä niissä oli kiva tavata kavereita. Nuoruusvuosista muistuu mieleen yhteiset tanssireissumme Hyrynsalmen Iskulle ja Reitinhoviin, Ristijärven Uvalle sekä joskus jopa Ämmänsaareen tai Kajaaniin. Tansseissa oli mukava käydä ja siellä näki ystäviään kouluajoilta. Voi tuota kultaista nuoruutta!

Hämmennystä ja yhteen hiileen puhaltamista

Voimalaitoksen rakentajille siirtyminen ja muuttaminen paikasta toiseen toi myös omia sosiaalisia paineita monilla tavoin. Jo se, että kylän alkuperäiset asukkaat kohtasivat tämän suuren muutoksen ja uusien, eri puolilta Suomea tulleiden asukkaiden saapumisen paikkakunnalle, aiheutti hämmennystä ja joissakin jopa epäluuloa.

Muutammat jokivarren maanomistajat olivat joutuneet myymään jokiyhtiölle vanhat kotitilansa ja muuttamaan toiseen paikkaan voimalaitoksen tieltä. Tämä saattoi osaltaan aiheuttaa katkeruutta ja näkyi joskus ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Pääsääntöisesti kuitenkin kaikki kylällä asuneet puhalsivat yhteen hiileen ja tulivat hyvin toimeen keskenään. Hyvää oli se, että voimalaitoksen rakentaminen toi alueelle vaurautta ja antoi ihmisille töitä.

Yhtiö piti huolta

Oulujoki Oy piti hyvää huolta työntekijöistään ja heidän perheistään. Yhtiö järjesti niin työntekijöille kuin heidän perheilleen monenlaisia juhlia ja tapahtumia. Henkilökunnan ja lasten pikkujoulut pidettiin vuosittain ja koko perheen mukavia liikuntapäiviä järjestettiin milloin minnekin. Joskus mentiin yhdessä hiihtämään, laskettelemaan, patikoimaan tai vaikkapa yhtiöläisten välisiin kilpailuihin Saarijärven majalle. Henkilökunnalla oli käytössään myös muutama vapaa-ajan vietto- paikka, joita pystyi vuokraamaan oman perheen käyttöön. Yhtiö järjesti mukavia lasten kesäleirejä Oulujärven majalla Vaalassa ja mekin saimme niihin osallistua. Tämän lisäksi yhtiö huolehti jopa perheen nuorisosta ottamalla heitä kesätöihin, tarjoamalla heille harjoittelupaikkoja tai jopa pysyvän työpaikan. Me lapsetkin tunsimme olevamme ”yhtiöläisiä” ja olimme siitä ylpeitä.

Seitenoikea pysyy minussa

1970-luvulla alueella asui enää kuusi perhettä ja voimalaitoksen automatisoinnin edetessä lopussa vain kolme perhettä henkilökunnalle tarkoitetuissa omakotitaloissa. Voimalaitoksen huoltojen ja remonttien aikana lisää työntekijöitä tuli tarpeen mukaan muilta laitoksilta. Isämme jäi sairauseläkkeelle vähän ennen omaa eläkeikänsä ja äitimme jatkoi työssään voimalaitoksen ainoana siivoojana 65-vuotiaaksi, jolloin hän saavutti oman eläkeikänsä syksyllä 1987. Tuota aikaa oli pelonsekaisin tuntein pitkään mietitty, sillä se merkitsi vanhemmilleni poislähtöä omasta kodista ja luopumista pitkäaikaisesta, rakkaaksi tulleesta kotiseudusta. Me lapset jouduimme jättämään hyvästit kodillemme ja lastenlapset mummolalle. Muuttaminen oli raskasta ja se teki kipeää kaikille. Itkien ja haikain mielin sieltä lopulta lähdettiin. Onneksi vanhempani olivat aiemmin hankkineet oman kerrostaloasunnon Kajaanista, johon oli sitten helppo muuttaa.

Seitenoikeasta oli vuosien saatossa tullut meille rakas kotipaikka. Isäni olikin tiedustellut Oulujoki Oy:ltä mahdollisuudesta ostaa kotitalomme omakseen ja jäädä siihen asumaan. Mutta siihen aikaan vastaus henkilökuntaan kuuluneelle oli ollut ehdottomasti ei. Kun laitoksen automatisointi eteni ja käyttömiehistöä ei enää alueella tarvittu, asuntoalueen talot myytiin kuitenkin yhtiön ulkopuolisille yksityishenkilöille. Siitä vanhempani olivat hiukan katkeria loppuelämänsä.

Tänä päivänä voimalaitosalue ei ole enää siinä kunnossa ja loistossaan kuin ennen. Asuntoalueen isot puut on kaadettu ja talot törröttävät paljaina mäen harjanteella. Piha-alueita ei ole liioin hoidettu eikä uimarantaakaan näytä olevan. Koko maisema on muuttunut ja tienvarret, pato mukaan lukien, vesakoituneet. Näkymä ei enää vastaa lapsuuden kauniita mielikuvia. Seitenoikea pysyy kuitenkin minussa aina ja sieltä olen kotoisin. Minun on yhä pakko käydä siellä muutaman kerran vuodessa. Joskus käyn padolta katsomassa entistä kotitaloaamme, joskus ihailemassa kevään tulvajuoksutuksia ja joskus syksyisin lapsuuden marja- ja sienimetsissä luonnosta nauttien ja entistä elämäämme muistellen.

Aila Vähämaa (os. Saikkeli) syksyllä 2020

Lähteet

Vasala Paavo, toim. Vesivoimaa Oulujoesta 50 vuotta – Sähköllä eteenpäin. Oulujoki Oy, Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva 1991.

Kuvat: Aila Vähämaan kuva-arkisto.

Matkalla Kokkovaaraan

Raimo Karppinen

Mieleeni on jäänyt kaksi vahvaa muistoa Seite-noikean voimalaitoksesta. Toinen muistoista sijoittuu aikaan ennen voimalaitosta ja toinen voimalaitoksen rakentamisaikaan.

Asuimme perheemme kanssa Hyrynsalmen rautatieaseman parakeissa, kun olin lapsi. Parakit olivat saksalaissuomalaisen Polar Oy:n rakennuttamia, eikä niitä oltu poltettu sodan aikana, kuten muuta Hyrynsalmen ympäristöä. Parakirakennukset olivat sen aikaisen tielaitoksen, TVH:n, hallussa ja toimivat työntekijöiden asuutoina. Eräänä talvipäivänä äitini veljen vaimo Kaija tuli poikansa Oivan kanssa käymään meillä, ja jostain syystä sain lähteä heidän hevoskyydillään Kokkovaaraan äitini kotipaikalle. Oli pimeä pakkasilta, ja muistan kirkkaan tähtitaivaan ja kuutamon. Rekireitti meni Emäjoen vartta, ja koski jymysi ja höyrysi pakkasessa. Hevonen jolkotteli edellämme kello kilkuttaen ja Kaija ohjasi rekeämme. Istuimme Oivan kanssa rekivällyjen suojassa. Olo oli lämmin ja turvallinen. Katsella killistelin tähtitaivasta ja kuutamoa hevosen kellon kilkutus taustallani, ja olin uppoutuneena lapsen mielikuvamaailmaan. Muistan edelleen ajatelleeni, kuinka pieni poika olen verrattuna suureen, jymyvään koskeen, jossa oli jonkinlaista julmuutta. Vieläkin muistan reen tunnelman tuona kirkkaana pakkasiltana.

Työmaasilta Seite-noikealla talvella 1959. Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.

Toinen muistoni koskee niin ikään matkaa Kokkovaaraan. Lähdimme mummoni kanssa lättähatulla Hyrynsalmen rautatieasemalta ja jäimme pois Karppilan seisakkeella, joka sijaitsi Seite-noikean voimalaitoksen läheisyydessä. Rakennustyöt olivat tuolloin jo alkaneet, ja kosken yli pääsi pengertietä ja rakennussiltaa pitkin. Se oli ensimmäinen ja viimeinen kerta, kun olen nähnyt kaavinvaunuja. Minusta ne olivat hienoja. Tuohon aikaan ihmiset eivät olleet kuulleet,

mitä sana "linja" tarkoittaa, ja Kokkovaaraankin oli jo hakattu aukeaksi alue, johon sähkölinjan oli tarkoitus tulla. Muistan, kun mummoni sanoi minulle, että mennään tuota "niljaa" pitkin. Kiipesimme sitten vaaralle "niljaa" pitkin, kun linja taipui nilja. Ennen voimalaitosta kulkeminen joen yli tapahtui siten, että aikuiset huusivat venettä alasuvannolla. Toisella puolella olevasta Oilingin talosta tuli sitten joku hakemaan veneellä ihmiset joen yli.

Muistoja Uuran kylältä ja Leppikosken rakennustyömaalta

Reino Moilanen

Muistoni liittyvät Uuran kyläyhteisöön ja sitä ympäröiviin koskiin ja jokiin. Uurankoski ja likoski olivat meillä hyvin tunnettuja, sillä vietimme siellä usein aikaa kalastellen ja oleskellen. Uurankoski oli helposti lähestyttävä, lempeä koski ja likoski taas komea ja jyrkkä koski. Molemmat kosket olivat perhokalastukseen sopivia. Leppikoski jäi minulle vieraammaksi koskeksi, sillä se oli iso ja pitkä koski. Joskus olimme sen lähellä kalastamassa, ja muistan, kuinka kosken voimakas imu herätti minussa pelkoa. Kesäisin likoski oli yleinen paikka, jossa oli useampia venekuntia kalastelemassa. Istuimme nuotiolla ja yövyimme rannoilla. Mukana oli nuoria ja vanhoja, elettiin mukavaa kesäelämää siellä.

Kotini on Kiehimäjoen varrella sijaitseva Uuran kylä. Meidän kotitalomme sijaitsi rannassa ja näimme usein viikonvaihteessa, kun veneitä alkoi lipumaan ylöspäin koskille kalastamaan. Liikenne oli siinä hyvin vilkasta silloin ennen. Talomme oli nimeltään Alatalo, ja joen vastakkaisella puolella oli Alila-niminen talo, johon Paltamosta tuleva maantie päättyi. Alilan rannasta ihmiset huusivat aina venettä ja joku meistä Alatalon veljeksistä lähti heitä hakemaan. Joskus joku saattoi antaa palkaksi lantin, jolla kävimme ostamassa lakupätkät makeannälkään Leppikosken läheltä Rinteen kaupasta.

Leppikosken voimalaitoksen työmaa vuonna 1962. Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.

Lapsia meitä oli paljon, yhdeksän sisarusta. Myös yhdeksän serkkuamme asuivat naapurissamme. Liikuimme ikäistemme seurassa ja olimme kesäisin paljon yhdessä. Olimme vesien ääressä paljon; tutkimme rantoja ja uimme. Tuolloin käynnissä oli vielä irtouitto, ja seikkailimme ja uimme tukkien välissä. Uinnin jälkeen vedimme lempi-

puumme rantaan talteen odottamaan seuraavaa uintikertaa. Kesäisin kun koskille muodostui puusumia, oli tukkien päältä mielenkiintoista heitellä perhoja. Luistelimme ja kalastelimme kylän alla olevalla järvellä, jonne kuului kylän jutut helposti. Paltamossa kulkevan junan jyrinä kuului hyvin vettä pitkin Uuralle.

Uuran kylä oli varsin yhteisöllinen. Koulussa oli noin 60 lasta ja kylällä oli Osuuskauppa ja maa-kuntakauppa. Kesäisin oli urheilutapahtumia ja kylien välisiä kilpailuja. Kylätalo Uurtajan alueella oli areena, jossa oli juoksuradat, moukarinheitto- ja kuulantyoöntöalueet sekä metsäreitti maastojuoksuun. Myös kylän sisäisiä kilpailuja pidettiin, joissa Uuran kylä oli jaettu Alakylään, Keskikylään ja Yläkylään. Viereisestä kylästä liivaarasta lapset kävivät koulua Uuran koulussa, kunnes heille rakennettiin oma koulu. Silloin olimme paljon yhdessä ja kylällä riitti vipinää. Uurtajassa näytettiin myös elokuvia jopa viikoittain. Monet Pekka ja Pätkä -elokuvat olen siellä katsonut. Liikenneyhteydet olivat toimivat, kun linja-auto kulki aamuin Kajaaniin ja illalla sieltä takaisin.

Leppikosken voimalaitoksen rakentamisen johdosta osa rannoista ja pelloista jäivät veden alle. Kosket ruopattiin ja vesi tuli tasaiseksi. Meiltäkin suurin osa pelloista jäi veden hukuttamiksi. Pelloista saaduilla rahoilla isä osti lisää peltoa noin kymmenen kilometrin päästä läheltä Paltamoaa. Uudet pellot olivat tien samalla puolella, ja helpommin tavoitettavissa kuin joen takana olleet vanhat peltomme, jonne täytyi matkata aina veneellä muutamia kilometrejä. Pelloille meneminen ja hevosen uittaminen joen yli oli joka kesäinen puuha. Jos irtouitto oli käynnissä, joutui odottelemaan sopivaa rakoa, josta uskalsi hevosen kanssa lähteä uimaan. Kun voimalaitoksia

alettiin rakentamaan, ei koskien menettämisestä ollut mitään puhetta.

Menin Leppikosken työmaalle timpuriksi keväällä 1961. Pääsin pieneen kirvesmiesryhmään, joka teki töitä kolmessa vuorossa. Meidän tehtävänämme oli telineiden tekeminen ja purkaminen, sekä betonivalumuottien purkaminen. Ensimmäisenä työvaiheenani oli korkean muotitiseinämän muotin purkaminen yksin. Suoraan sanottuna homma oli pelottavaa, mutta lähti vähitellen käyntiin. Yhtenä merkittävänä työvaiheena oli pohjakallion putsaaminen. Timpureina teimme koteloita pohjavesivirtausten suojaksi, jotta pohjavirtauksille jäi mahdolliset virtaustiet voimalaitoksen pohjan valamisen jälkeen. Hommaa tehtiin talvella pimeällä työmaavaloissa. Se oli outoa työtä se.

Työyhteisö oli tiivis. Suurin osa porukasta oli ollut jo muillakin voimalaitoksilla töissä. Monet siellä tuntuivat puhuvan muista voimalaitoksista ja siellä olost. Meidänkin ryhmässämme oli yksi kaveri, joka oli ollut Seitenoikealla, ja muistaakseni myös Ämmäkoskella rakentamassa. Hän on jäänyt mieleeni, sillä polki aina polkupyörällä töihin Jokikylästä Ristijärven ja Hyrynsalmen välistä. Työmatkaa hänelle tuli miltei 30 kilometriä. Työmaalla oli ruokala, josta saimme lämpimän ruuan myös yöllä. Yövuorossa työntekijöitä ei ollut paljon, vain 10–20. Tosin kun betonia valettiin, oli porukkaa yövuorossa enemmän. Valut olivat

syviä ja pitkiä ja minäkin olin puuosia lyömässä pois muottien sisällä. Nyt tuntuu, että olimme rohkeasti liikkeellä. Jos sieltä olisi pudonnut, sinne olisi myös jäänyt. Työturvallisuus oli kovin erilaista kuin nykyisin. En kuitenkaan muista, että minun aikanani työmaalla olisi mitään vakavaa tapaturmaa tapahtunut.

Eräs työmaalla tapahtunut tilanne on jäänyt minulle mieleen. Menossa oli aika lailla viimeinen rakennusvaihe, jolloin rakennus oli muurattu ja peltikatto ja ikkunat laitettu paikoilleen. Voimalaitoksen viereen tehtiin voimakenttää ja työvuoron aikana tehtiin kallion räjäytys. Räjäytykset tehtiin yön aikana, kun paikalla ei ollut niin paljoa porukkaa. Panostaja laittoi paukut panosreikään, mutta panostajan apulainen oli leikkisä kaveri, ja laittoi perään vielä lisää dynamiittia. Varoitusääni soi ja kuului paukku. Paukku se tosiaankin oli. Tavaraa lensi pitkin rakennusta särkien ikkunoita ja kattoa. Panostaja nimettiin muistaakseni Paukku-Peteksi ja hän joutui lähtemään työmaalta seuraavana päivänä, vaikka syy oli ollut hänen avustajansa.

Leppikosken työmaa tarjosi jännittäviä työpaikkoja, kun muotteja purettiin mutkaisissa tiloissa, joissa vesi virtasi. Mieleen on jäänyt upeat elokuun yöt, kun katselimme korkealta elosalamia, jotka löivät Oulujärven yllä. On harmillista, ettei tuohon aikaan ollut kameroita. Hienot kuvat jäivät ottamatta.

Osana Oulujoki Oy:n suurta perhettä

Aslak Mämmi

Oulujoki Oy:n ylläpitämä luistinrata. Taustalla näkyy Viitostie ja luistinkoppi, jossa luistimet laitettiin jalkaan ja käytiin välillä lämmittelemässä. Kanava sijaitsee luistinradan oikealla puolella. Kuva: Aslak Mämmän yksityisarkisto.

Aslak Mämmi ja porokoira Ami Ämmänsaarella keväällä 1963. Taustalla näkyy vanha korjaamorakennus. Kuva: Aslak Mämmän yksityisarkisto.

Minun muistoni liittyvät kolmeen voimalaitosalueeseen: Aittokoskelle, Ämmänsaareen ja Leppiniemeen. Olen syntynyt Oulussa, mutta syntymäkotini on Utajärvi, koska vanhempaini asuivat tuolloin Utasen voimalaitosalueella. Olin kuitenkin niin pieni, kun muutimme Aittokoskelle, etten muista Utasesta mitään. Lapsuusaikani muistot alkavat Aittokoskelta, jossa asuimme parakkialueella vuosina 1958–1960. Isäni toimi Aittokosken voimalaitoksella tuohon aikaan työnjohtajana. Myöhemmin hänestä tuli myös Oulujoki Osakeyhtiön palopäälikkö työnjohtotehtävien lisäksi. Päällimmäisenä Aittokoskelta muistan valtavat maansiirtoautot Euclidit ja muut suuret vehkeet, joita katselimme tien vierestä. Ne tuntuivat pikkupojasta pelottavilta.

Ämmänsaareen muutimme vuonna 1960, ja asuimme ensimmäiset pari vuotta parakkialueella Kiantajärven rannassa. Asuntoja oli parakin molemmin puolin, ja muistelen, että yhdessä parakissa asui kuusi perhettä, kolme molemmilla puolilla. Parakit olivat harmaansävyisiä ja niiden asunnot hyvin pieniä. Perheemme asui päätyhuoneistossa, jossa oli keittokomero, olohuone ja alkovi. Nukuin sisarusteni kanssa kerrossängyssä alkovissa, ja isä ja äiti nukkivat olohuoneessa. Asunnossamme ei ollut sisävessaa, vaan parakkialueella oli ulko-wc. Meitä lapsia parakkialueella oli paljon ja siellä oli erilliset leikkikentät. Muistan, että siellä oli valtavan suuri liukumäki. Minulla oli kolme hyvää kaveria,

joiden kanssa olimme keskenämme paljon. Ämmänsaaren parakkialueelta muistan myös semmoisen vanhan miehen, Kallion papaksi häntä sanottiin, joka kävi paljon kalastamassa. Hän savusti usein ahvenia, joita lapset tulivat syömään savustuspöntön ympärille.

Parakkialueelta muutimme kanavan rantaan Oulujoki Osakeyhtiön omakotitaloon, joka sijaitsi parakkialueen ja voimalaitoksen puolivälissä. Talossa oli kolme huonetta, keittiö ja sisä-wc. Tuntui tosi hienolta päästä asumaan sellaiseen taloon. Kanavanrantatalosta muutimme Ämmänsaaren kansakoulun lähelle Ervin suunnitelmaan omakotitaloon Koulukatu 5:een vuonna 1964. Vaikka muutot eivät etäisyydeltään olleet pitkiä, noin alle kilometrin, muuttuivat kaveripiirit muuton yhteydessä. Parhaat ystävät olivat usein lähinaapurista. Kaverisuhteiden päättämiseen vaikutti myös parakkien purkaminen ja ihmisten muuttaminen muualle. Osa perheistä asui voimalaitosalueilla sen aikaa, kun voimalaitosten rakentaminen kesti, ja muuttivat sitten pois. Alueelle jäivät asumaan sellaiset työntekijät, jotka pyörittivät sitä hommaa siellä. Isäni oli Töpinän työnjohtaja ja hänen alaisuutensa kuului yleismiehiä ja rakennusmiehiä. Isäni hoiti asioita, joita oleminen ja eläminen voimalaitosalueella vaati.

Leikimme lapsena paljon ulkona kesät talvet. Kaverit haettiin parakkialueella leikkimään siten, että huudettiin kaverin nimeä ulkona. Siihen aikaan kun ei noissa asunnoissa ollut ovikelloja eikä oveen koputettu. Kesäisin hyppäsimme seivästä ja korkeutta sekä kalastelimme paljon. Kävimme isän kanssa paljon verkoilla ja onkimassa. Myös pyöräily kuului ajanvietteisiin. Muistan vieläkin, kun sain 7-vuotissyntymäpäivänä Comet-merkkisen vihreän vaihdepyörän. Pyörä oli tilattu Kajaanista ja se tuli Ämmänsaaren Oulujoki Osakeyhtiön kauppa-auton kyydissä. Monella ei siihen aikaan ollut vaihdepyörää, joten se oli hieno lahja. Talvisin luistelimme ja hiihdimme. Oulujoki Osakeyhtiö ylläpiti luistinrataa, jossa luistelimme miltei kaikki illat. Piilouduimme myös aura-autoja tien reunoille penkköjen päälle. Kun auto ajoi ohi, lensi lumet meidän päällemme. Se oli hauskaa.

Nuoruusaikana seilasimme voimalaitoskanavassa kavereiden kanssa uiton puunipuilla ja uimme Taivalalasan uimapaikalla. Tuohon aikaan ajoin mopolla. 12-vuotiaana ostin vanhan Helkama-mopon paikalliselta sahanjohtajan pojalta. Poliisit pysäyttivät minut Ämmänsaarella ja totesivat, että mopossa ei ole takajarruja. Käskivät käydä näyttämässä korjattua mopoa poliisilaitoksella viikon sisällä. Isän kanssa laitoin jarrut kuntoon ja menimme laitokselle sitä näyttämään. Paikan päällä isä ja poliisi puhuivat niitä

näitä, kaikenlaista muuta asiaa. Ämmänsaariikin oli niin pieni kylä ja pieni yhteisö, että kaikki tuntsivat toisensa ja hoitivat asiat ryhdikkäästi.

Minun mielestäni Ämmänsaarella Oulujoki Oy:läiset olivat hyvin läheisiä toisilleen ja esimerkiksi parakkialueella käytiin toisten luona kylässä iltaisin. Muistan, kun Hugo Leinonen osti varmaankin Ämmänsaaren ensimmäisen television. Olimme miltei kaikki lapset siellä heidän ahtaassa olohuoneessa lattialla katsomassa mäkihypykilpailuja. Oltiin vähän niin kuin yhtä suurta perhettä kaikki. Oli semmoinen tiimihenki, kun oli näitä kaikkia yhteisiä tapahtumia ja kilpailuja. Kiantajärven toisella puolella oli myös Oulujoki Osakeyhtiön omistama huvila, Teräväniemi, jossa järjestettiin muun muassa juhannusjuhla yhtiön työntekijöille ja perheille. Huvilaa sai käyttää myös muulla ajalla perheen kanssa. Jos meillä oli vieraita, lähdimme käymään Terävässäniemessä. Se oli hieno paikka, jossa oli rantasaunat ynnä muuta. Ei taida tänä päivänä enää sellaista yhteisöä olla missään, kuin Ämmänsaaren Oulujoki Oy:llä oli.

Kävin Ämmänsaarella lukiota yhden vuoden, kunnes muutimme isäni kanssa Leppiniemeen, Pyhäkosken voimalaitosalueelle, vuonna 1973. Äitini ja sisareni jäivät asumaan Ämmänsaaren vielä vuodeksi, sillä sisaruksilla oli lukion viimeinen vuosi menossa. Leppiniemessä pääsin Oulu-

joki Osakeyhtiölle kesätöihin. Olin semmoisessa Nallekerhon porukassa, joka korjasi ja huolsi voimalaitoksia. Olen muun muassa ollut vaihtamassa turbiinien siipitiivisteitä Pällin voimalaitoksella yhtenä kesänä. Montan kalanviljelyslaitoksella olin töissä myös muutaman kesän. Olin aina mukana, kun kalaa kuljetettiin Kainuuseen, sillä tunsin Suomussalmen ympärillä olevat järvet hyvin. Ne olivat minulle tuttuja paikkoja, sillä olin kalastanut siellä paljon isän kanssa pikkupoikana. Työpäivät olivat pitkiä, ja nuorelle pojalle palkka oli kohtuullisen hyvä. Kesätöiden lisäksi suoritettiin Oulun Tekun vuoden kestävä harjoittelun Leppiniemen auto- ja konekorjaamolla. Oulujoki Osakeyhtiö oli hyvä työnantaja, sillä se järjesti kaikille tiettyyn ikään tulleeille nuorille kesätöitä ja oli työntekijöilleen turvallinen ja varma työpaikka.

Muistan Ämmänsaaresta vielä sen, kun tuli näitä isoja herroja käymään eri toimipaikoista ja Helsingistä asti. He majoittuivat Ervin suunnittelemissa vierasmajassa voimalaitoksen lähellä. Isä vei meidät lapset koivumetsään, jossa revittiin koivunoksia, ja isä sitten illalla teki herroille niistä vastoja. Myös Urho Kekkonen kävi 60-luvun alussa Aittokoskella ja minun isäni oli siinä järjestelytoimikunnassa puuhamiehenä. Kerran se otti minut matkaan mukaan ja mentiin siellä Aittokoskella käymään. Sinne voimalaitoksen

takapihalle oli järjestelty pitkät pöydät valkoisilla pöytäliinoilla. Muistan sen vielä, kun siitä Kekkosesta puhuttiin, että semmoinen herra tulee käymään. Se sai joki-yhtiön herroissa kyllä liikettä aikaan.

Kävimme 90-luvulla kiertämässä Emäjoen voimalaitosalueet isäni, äitini ja vaimoni kanssa, jotta saisimme muistella menneitä. Silmiinpistävää oli, kuinka huonossa kunnossa ulkopuolelta voimalaitokset olivat, ja ovat tänäkin päivänä. Kaiheet olivat ruoteessa ja lyhtypylväiden lamppuja kivitetty rikki. Oulujoki osakeyhtiön aikana näistä asioista olisi huolehdittu. Nykyinen ränsistyneisyys on pettymys, kun on nähnyt voimalaitosalueiden ja Oulujoki osakeyhtiön kukoistuksen, jolloin paikat olivat siistejä ja niistä pidettiin huolta.

Lopuksi sanoisin, että oli hienoa viettää lapsuus ja nuoruus Emäjokivarressa ja Aittokoskella, ja oli hienoa kuulua Oulujoki Oy:n ”suureen perheeseen”.

Urho Kekkonen vierailulla Aittokosken voimalaitoksella kesällä 1963. Etualalla vasemmalla Pankinjohtaja Aarre Simonen, keskellä Presidentti Urho Kekkonen ja oikealla Vuorineuvos Niilo Saarivirta. Kuva: Fortum Power and Heat. Kuvaaja: Foto Roos.

Tutkimusryhmiä ja työmaakoneita Emäjoella

Jorma Mulari

Olen syntynyt Niskalan talossa Emäjoen varrella. Matkaa kodistani Aittokoskelle oli noin 12 kilometriä ja Ämmän voimalaitokselle hiukan pidempi matka. Kotimme sijaitsi aivan joen rannalla alajuoksulla, ja veteen matkaa oli vain noin parikymmentä metriä. Kohdaltamme alkoivat Niskakoski ja Kerälän virrat, joilla oli pituutta viisi kilometriä. Kosket tulivat hyvin tutuiksi, kun jo pienestä pitäen puljasin niissä kalojen perässä. Kotipaikalleni ei päässyt autolla, sillä lähin tie kulki noin kahden kilometrin päässä. Kun voimalaitosta alettiin rakentamaan, parantui myös tiestö joen varrella. Tie tuli Marionin mukana ja yhtyi Ämmänsaaressa muihin teihin. Myös sähkölinjoja rakennettiin, ja lähin linja oli noin kilometrin päässä kodistamme. Sähköjä emme kuitenkaan saaneet kotiimme, sillä kaikki voimalan tuottama virta meni suoraan Marionille. Meni liki kymmenen vuotta, ennen kuin Niskalaan saatiin sähköt.

Ämmänkoskelta lähdettäessä 14 kilometrin matkalla on kymmenen koskea ja niiden yhteinen putouskorkeus on noin 40 metriä. Olen saanut kahdesti olla veneen kydyssä, kun vapaat kosket on laskettu. Näillä kerroilla olimme palaamassa tukkilaiskisoista kotiin turistiveneellä, jonka isä oli saanut uitolta lainaan. Veneessä oli lisäksi me toistakymmentä muuta alajuoksun asukasta. Tukkilaiskisat olivat seudullamme suuri juhla, ja siellä oli akrobaatteja, taikureita ja tanssijoita esiintymässä ulkomailta asti. Lajeina kisoissa

oli muun muassa koskenlasku, puomilla juoksu, rullaus ja estesoutu. Veljeni oli soutamassa uiton porukoissa vuonna 1952, jolloin he sijoittuivat lajissaan toiseksi häviten vain puolella metrillä voittajajoukkueen. He saivat isot lusikat ja hienot mitalit sievissä rasioissa, joissa oli painettu na vuosiluku ja tukkilaisen kuva.

Isäni ja veljeni olivat uitossa töissä kesäisin. Muistan, kun Emäjoella oli vielä lapauitto. Laivat toivat puuta Kiantajärveltä Hossasta asti. Jokisuussa puut päästettiin vapaana Emäjokeen, ja joskus vuolaan joen tukki puusuma. Isäni toimi uitossa honkamiehenä, eli hän vartioi noin kolmen kilometrin matkalta, ettei joki tukkiutuisi puista. Meidän kotimme kohdalla oli puomi, jolla joen sai tukkoon. Tällä estettiin, ettei puusumaan tulisi lisää puita yläjuoksulta. Kerran puusuma oli niin paha, että miehiä oli toistakymmentä purkamassa sitä kokonaisen viikon. Täytyi olla ammattitaitoa, jotta näki, mikä puu kannatti pykätä pois kivenkolosta. Yhden puun irtoaminen saattoi purkaa ruuhkaa isolta alueelta. Vesi nousi ja työ oli vaarallista. Vedenpaine oli niin voimakas, että kavereita lenteli tukkien mukana koskeen. Itse olen ollut töissä nippu-uitossa viitenä kesänä Pukamossa, jolloin puut tulivat ränniä pitkin voimalaitoksen ylitse. Aittokoskelta puut seilasivat vapaana Hyrynsalmelle päin noin viisi kilometriä. Sieltä puut laitettiin litkaan ja laivojen perään, jotka veivät ne Seitenoikealle taas purettavaksi ja voimalaitoksen yli eteenpäin.

Rakennustöiden aloittaminen merkitsi jokivarsille myös tiestön parantumista. Kuvassa Volkswagenin Kleinbus ajaa huoltotietä alakanavan varressa Aittokoskella kesällä 1961.

Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvajaaja: Foto Roos.

Kalastus oli minusta mielenkiintoista jo pienestä lapsena, ja olinkin usein mukana kalastushommissa. Opin taidon äkkiä, ja pystyin kalastelemaan paljon yksinkin, kun ikää tuli hiukan lisää. Koskikalat olivat koko kesän ruokaa ja etenkin harreja ja lohia sai paljon. Kesäisin lähdimme auringon laskiessa kalaan ja tulimme takaisin aamuyöllä. Onkija istui veneen perässä ja soutaja liikutteli venettä taitavasti siten, että perho liikkui virran mukana luonnonperhon lailla. Se oli mukavaa hommaa ja kalaruokaa riitti.

Viikkoa ennen juhannusta harri alkoi syömään luonnonperhon väristä perhoa. Joskus perholitkaan tarttui viisikin harria, ja langat olivat tiukilla. Kalastajia tuli alueelle ympäri Suomea veneilään ja he majoittuivat teltoissa joen rannoilla. Jokivarressa vedestä pyydettiin paljon, ja sieltä myös saatiin kasapäin saalista. Kosket olivat ennen hyvin kalassa, ja nykyisin käy sääliksi, kun kosket ja kalakanta tuhottiin.

Kalastuksen lisäksi myös raakun ja niiden helmien etsiminen oli aikoinaan suosittu harrastus Emäjoella. Isäni etsi helmiä työksensä valokuvaaja Konrad Hollon kanssa. Raakkuja pyydettiin kirkkaalla ilmalla siten, että veteen laitettiin torvi ja sen ympärille säkit estämään valon pääsyä. Silloin näki jopa kolmen metrin syvyyteen, ja pystyi nostamaan ne raakut, joissa oli helmi. Kärsinyt raakku oli merkki siitä, että sisällä oli jonkinlainen helmi. Minäkin keräsin raakkuja, kun joki oli kuivatettu ja Marion oli kaivamassa. Simpukoita sai kerätä miltei säkillisiä penkoista, ja löysin erään hienon helmenkin. Rahan tarpeessa kuitenkin myin sen valokuvaaja Konrad Hollolle, joka välitti helmiä Emäjoelta Helsinkiin ja sieltä eteenpäin ulkomaille kuninkaidenkin kruunuihin. 1950-luvulla raakku suojeltiin, ja sen pyynti loppui siihen.

Ennen kuin voimalaitosta alettiin rakentaa, kävi Emäjoella tutkijoita kartoittamassa aluetta. Muis-tan ensimmäiset tutkimukset, kun helikopterit alkoivat lentelemään ja kuvaamaan ympäristöä.

*Irtouittopuita Aittokosken vesivoimalaitoksen alakanavassa.
Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.*

Ne laskeutuivat joen pintaan kellukkein ja ottivat kuvia. Lehmät pelkäsivät matalalla lentänyttä helikopteria ja laukkasivat hirveästi. Myöhemmin tuli tutkimusryhmä, joka majoittui vanhasa hirsirakennuksessa talven yli. Teimme heille ruokaa ja lämmitimme saunaa. Tutkijat olivat geologeja, jotka tutkivat alueen maaperää ennen rakennuskoneiden saapumista. Ryhmässä oli muistaakseni kuusi henkilöä, ja heillä oli mukanaan valtavat tutkimuslaitteet. Maaperä saatiin täriseämään dynamiittipanoksilla, ja salkuissa olevat koneet piirsivät käyrät filmille. Il-tasella koneenkäyttäjät valmisti filmit, tutki ne

ja laittoi johtoportaalille tiedot. En ollut koskaan nähnyt sellaisia laitteita ennen. Olin usein tutkijoiden luona seuraamassa heidän työskentelyään, ja he selostivat minulle mitä tekivät milloinkin. Eräs ryhmäläisistä oli saksalainen nuori mies, joka oli tekemässä työharjoittelua. Hänellä oli hyvä kamera, jolla kuvasi revontulia kovassa pakkasessa.

Emäjoki kuvattiin myös ennen voimalaitosten rakentamista elokuvavärifilmille. Isäni tiesi kosket ja oli kuvaajaryhmän oppaana kaksi viikkoa. Hän kuljetti ryhmää moottoriveneellä ja toimi elo-

Marion-kaivinkone työssään maaliskuussa 1960. Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.

kuvan kertojana ja asiantuntijana. He menivät Emäjokea ainakin Seitenoikealle asti, ja tallensivat joen luonnontilassa. Kuvaajat kävivät meilläkin, ja eräällä naiskuvaajalla oli kamera, jolla sai värikuvia. Hän pyysi minua ja veljeäni kuvaan, ja olimme ihmeissämme, sille emme olleet koskaan kuulleetkaan värikuvista. Myöhemmin kuva tuli meille postissa ja se oli todella hieno.

Tutkimusten jälkeen Marion tuli kaivamaan alakanavaa 50-luvun lopussa, ja joen vesi muuttui kuin puurovelliksi. Koska Emäjoki teki mutkan talomme yläpuolella, joki oikaistiin Pyssyniemen lävitse. Yhtiö joutui lunastamaan maita paikallisilta, ja meiltäkin meni puolet metsämaatilasta. Metsää kaadettiin talven yli syksyyn saakka, ja minäkin olin siellä auttamassa minkä koululta ehdin. Sahasimme puut ja ajoimme ne hevosella pois. Lauantaitkin vietimme metsätyömaalla ja apunamme oli myös muita työntekijöitä. Joskus puupinoja täytyi lähteä siirtämään yölläkin, kun Marion ammensi jokea. Silloin vesi ja maa uhkasivat peittää puupinot alleen. Lastasimme puut pillarin vetämään rautarekeen, joka ajoi ne kuivalle maalle.

Katselemista rakennustyöt toivat paljon. Minua kiinnosti nuorena miehenä isot koneet ja autot, kuten Marion ja Euclidit, jotka kulkivat työmaalla. Ennen työmaata syrjäseuduilla ei kulkenut autoja kuin kauempana viitostiellä. Oli elämys nähdä, kun suuria koneita alkoi tulemaan jokivartta pitkin. Seurasin niitä mielelläni ja vietin aikaa vapaapäivinäni työmaalla. Marionin kuski otti minut mielellään juttukaveriksi, ja menin usein hänen kanssaan lasiseen ohjauskoppiin istumaan tuntikausiksi. Juttelimme ja joimme paljon kahvia. Rakennusmiehet olivat huumorintajuista porukkaa, joiden kanssa tuli hyvin toimeen. Joillekin haasteeksi muodostui, kuinka aikaa kuluttaisi, sillä muun muassa rasvarit hoitivat työnsä lähinnä ruokatunnin aikana.

Vahinkojakin työmaalla sattui. Kerran Marionia pienempi kaivinkone valui saven mukana maapenkereeltä keskelle kanavaa. Putous oli viisi metriä, mutta kone pysyi miltei asennossaan, eivätkä moottorit päässeet kastumaan. Työmaalta soitettiin voimalaitokselle ja käskettiin äkkiä laittamaan juoksutukset pois, ettei kone hautautuisi veteen. Sattui olemaan aprillipäivä, joten päänsinööri voimalaitoksella ei ollut uskoa kaivinkoneen oikeasti olevan kanavassa. Lopulta hän kuitenkin uskoi ja katkaisi juoksutuksen ennen kuin kone kastui liikaa. Paikalle piti tuoda lisää työmaakoneita ja rakentaa liuskoja, joiden avulla kone saatiin takaisin kuivalle maalle. Nostamiseen kului kuukausi ja veljenikin oli siellä auttamassa.

Harmin puoli voimalaitoksen rakentamisessa on, että kaikki asukkaat lähtivät alueelta. Vakituisesti asuttuja taloa oli ennen 12 Aittokosken ja Hyrynjärven välillä. Ihmiset saivat maistaan kohtuulliset korvaukset, jos niitä ei pakkohuuto-kaupattu. Pakkohuutokauppoja ei muistaakseni tullut, sillä kaikki tiesivät, että saisivat maistaan surkea korvauksen, jos siihen joutuisi. Monet alueen asukkaista muuttivat Kajaaniin ja lähisille kirkonkylille. Osa lähti Etelä-Suomeen. Voimalaitosta rakennettaessa ihmiset alkoivat hoksaamaan, kuinka paljon rakentaminen vaikuttaa maisemaan. Monia muutos tympäisi, ja he hylkäsivät alueen asuinpaikkana. Ei jälkiseurauksia ymmärtänyt, ennen kuin näki omin silmin korkeat maavallit ja likaisen veden. Isoja maatiloja myytiin Oulujoki osakeyhtiölle, kun ihmiset muuttivat pois. Rakentamisen seuraukset ympäristöön olivat monelle varmasti suuri pettymys. Myös minä kaipaän ja muistelen vapaita koskia yhä tänäkin päivänä. Nykyisin vesivoimaloita tuskin rakennettaisiin, mutta siihen aikaan sähkön tuottaminen oli tärkeää ja tarpeellista.

SOTKAMON REITTI

Sotkamon reitti saa alkunsa itärajan tuntumasta Kuhmon alueelta, ja laskee Nuasjärven kautta Kajaaninjokeen ja siitä edelleen Oulujärveen. Tällä reitillä on viisi voimalaitosta – Ämmäkoski, Koivukoski I-II, Koivukoski III, Kallioinen ja Katerma. Kallioisen ja Katerman voimalaitokset ovat Eino Pitkäsén suunnittelemlia ja rakennettu Ontojoen varteen 1950-luvun aikana. Nykyisin ne ovat UPM Energian omistuksessa.

Elämää Ontojoella

Markku Heikkinen

Sotkamon reitti lähtee Kuhmosta ja kulkee Kaajanin kautta Oulujokeen ja sieltä edelleen mereen. Vesi- ja kulkureittinä joki on ollut ratkaisevassa roolissa etenkin tervanpolton aikaan, kun joen varressa miltei jokaisen kylän kohdalla on poltettu tervaa. Minun mummoni on ollut muuttaman kerran mukana tervasoudussa, kun tynnyreitä on soudettu Ontojoelta Ouluun saakka. Matka kesti reilun viikon, ja yötä oltiin milloin missäkin voimien mukaan. Vaativia koskia matkalla oli useita, joten mukana on ollut oikeat koskenlaskijat, jotka ovat tienneet ja oppineet jokaisen kiven matkan varrelta.

Perheemme muutti sodan jälkeen Ontojoelle Kurkivaara-nimisestä paikasta. Isäni alkoi raivamaan meille tilaa saaneelleen kahden hehtaarin rintamamiestontille. Ontojoen kylä on lähtenyt alkuunsa siitä, kun sotamiehet ovat saaneet alueelta tontteja ja rakentaneet sinne tilojaan ja raivanneet peltojaan omin käsin. Elämä on alkanut viriämään siitä. Puolet kylän väestöstä olivat evakkoja Karjalasta ja puolet olivat kainuulaisia. Ihmiset ovat yksissä tuumin auttaneet toisiaan. Siirtolaisia oudoksuttiin hiukan aluksi, sillä heidän murretaan ei tahtonut ymmärtää. He kuitenkin aina hyväntahtoisesti selittivät, mitä tarkoittivat sanoillaan. Karjalaiset olivat tottuneet kalastamaan eri tavalla kotiseuduillaan, ja kun saimme tietoon, että he kaipasivat kalaruokaa, viritimme jokeen haukikoukkuja ja katiskoja.

Myimme saaliimme karjalaisille ja he tulivat meille tutuiksi, kun halusivat ostaa kalasaaliita uudelleen ja uudelleen. Karjalaiset olivat hyvin vieraanvaraisia, ja kutsuivat meidät usein teelle ja syömään piirakoita.

Sodan jälkeen tarvittiin paljon sähkövoimaa sahoja ja muuta teollisuutta varten. Kallioisen voimalan rakentaminen oli siis tärkeä ja iso projekti. Täytyi avata uusi vesiväylä, johon voimala rakennettiin. Rakentaminen työllisti koko kylän väen, ja työntekijöitä tuli myös muualta Ontojoelle. Isäni velikin muutti Ruotsista perheineen, jotta pääsi voimalalle töihin. Majoituspaikkoja ei tuolloin ollut, joten he asuivat luonamme. Jaoimme rintamamiestalon keskenämme siten, että toisessa huoneessa oli vuokralla setäni perhe, ja meidän perheemme asui pirtin puolella. Sopusijaa antoi. Rakennustyöt toivat tullessaan uusia ihmeellisiä koneita. Osa kyläläisistäkin hankki kuorma-autoja maamassojen ajoa varten. Kallion läpi porattiin uusi leveä väylä vedelle ja sivuhaara tukittiin luukulla. Patoa rakennettaessa kylän pelloilta haettiin isot kivet raaka-aineiksi, joka oli meillekin helpotus. Pääsimme viljelemään kivettömille pelloille muun muassa kauraa ja ohraa. Oli mahtavaa katsoa, miten voimalaitos nousi. Työmaalla ei tosin ollut suotavaa olla, sillä siellä oli vaarallista.

Työmaalta saadut räjäytyslangat olivat pienien poikien suosiossa, sillä niistä punottiin muun muassa avaimenperiä. Olin eräänä päivänä me-nossa hakemaan työmaaporarina toimineelta sedältäni lankoja. Näin kuitenkin matkalla isäni, joka oli betoniasemalla betonimyllärinä. Hän pyysi minua käymään hänelle kaupasta juomista ennen kuin menen tapaamaan setääni. Kun astuin kaupasta ulos, kuorma-auto ajoi kovaa vauhtia kyydissään työmaapoliisi ja sairaanhoitaja. Isäni veli oli porannut uutta reikää kallion räjäytysreikään, kun yksi dynamiittipanokas oli jäänyt suutariksi ja räjähti poran sattuessa siihen. Kuorma-auto oli viemässä setääni Kajaaniin, mutta hän menehtyi matkalla. Menetyks oli suuri ja setäni nuorikko muutti poikansa kanssa takaisin Ruotsiin.

Rakentaminen toi kylälle kolme kauppa ja postin. Kylä laajeni ja uusia lapsia syntyi. Ontojoen kansakoulussa oli kolme isoa luokkaa ja kaksi opettajaa. Kylälle raivattiin myös pesäpallokenttä ja Ontojoen joukkue pelasi Sotkamon Jymyn alasarjassa. Työväen talo Moskovassa järjestettiin tansseja ja elokuvia. Etenkin Pekka Puupää-elokuvat olivat suosittuja, ja ilmoitus elokuvasta tuli viikkoa ennen. Elokuvannäyttäjät olivat kiertäviä, ja esiintymässä kävi myös pieniä teattereita, joissa näytteli oikeita näyttelijöitä. Tanssien aikaan penkit siirrettiin pihalle ja grammari laitettiin soimaan. Poikasina kävimme salaa talolla

harjoittelemassa tanssimista, kun paikalla ei ollut muita. Menimme avaimella sisään ja laitoimme päälle vain huomaamattomat valot, ettei meitä huomattaisi, ja aloimme harjoitella. Keran menin töihin uittoon ja kerroin työkavereileni, että kävin viikonloppuna Moskovassa tansseissa. Äijät ihmettelivät, kuinka olin niin kauaksi lähtenyt tansseihin.

Yhteisöllisyys oli Ontojoella kaikki kaikessa. Kun sodan jälkeen oli pula miltei kaikesta, auttoivat kyläläiset toisiaan ja lainasivat tavaroitaan. Se, joka sai traktorin, teki koko kylän traktorityöt. Yhteisöllisyys kasvoi koko ajan, kun lapset tutustuivat koulussa. Jos jollekin sattui onnettomuus, kaikki auttoivat selviämään siitä. Työssään isäni leikkasi auki puukolla 50 kilon säkkejä, joiden sisällä oli hienoa sementtiä. Sementti pudotettiin betonimyllyyn, ja joka paikka täyttyi sementtipölyä. Tuohon aikaan ei käytetty minkäänlaisia hengityssuojaimia, joten isäni joutui hengittämään sementin pölyä. Lopulta pöly oli mennyt keuhkoihin, ja isäni sairastui keuhkosityöpään. Hän menehtyi, ja minä jouduin vanhimpänä poikana ottamaan vastuun perheestä. Minun täytyi 14-vuotiaana opetella kaikki maatalontyöt, kuten kauran kylvöt, perunoiden istutus ja eläinten teurastaminen. Kuitenkin yhteisö auttoi meitä. Työmaiden työnjohtajat antoivat minulle ja siskolleni pöllipalstan toiselta puolelta jokea. Aloimme siskoni kanssa tekemään pöllejä isältä

jääneellä melkein uudella moottorisahalla. Talvella menin kysymään töitä tietyömaalta. Koska alaikäistä ei tuolloin ollut laillista palkata, sanoivat kylän miehet ottavansa minusta vastuun, jos jotain tapahtuisi. Pääsin työmaalle töihin vaaitsemaan ja kepittämään linjoja.

Voimalaitostyömaan lisäksi myös puunerottelu toi alueelle työntekijöitä ympäri Suomea ja työllisti yli sata henkeä. Erottelu tapahtui Kallioisen alapuolella, johon puut tulivat irtouittona. Siellä puut eroteltiin eri omistajille lyömällä niiden päähän merkit. Osa työntekijöistä oli opiskelijoita, ja onpa Urho Kekkonenkin aikoinaan ollut uitossa Ontojoella. Hänen raapustamansa nimikirjaimet ovat yhä kaiverrettuna vanhan viljamakasiinin ovelle. Itse olin uitossa viisi kesää. Uittoyhdistyksen sauna oli vapaassa käytössämme, ja laitoimme sen ruokatunnillakin lämpenemään. Myös yövuorosta pois tullessa kävimme aamulla saunomassa. Erottelu virkisti kylää, ja toi sinne nuoria. Miesten ja naisten kämpät olivat erikseen, mutta työntekijät tapasivat toisiaan ja jutustelivat rannoilla ruokatuntien aikana.

Kosket harmittavasti hävisivät rakennusten myötä, ja alussa tuntui hirveältä, että hienot kalavedet olivat pilaantuneet ja luonnollinen taimen- ja harjuskanta kuihtuivat pois. Myöhemmin kanta on kuitenkin elpynyt, ja nyt joesta saa muuta kalaa. Voimalaitoksen rakennusaikana kehitys oli

nopeaa ja kylä kasvoi silmissä. Voimalaitoksen valmistuttua ihmiset, jotka olivat hankkineet talon ja tontin, jäivät asumaan alueelle. Osa pääsi voimalaitokselle töihin. Olen toiminut reilu kymmenen vuotta kalastuksentralvoijana tällä jokiosuudella, ja käyn silloin tällöin katsomassa kalastajilta luvat. Kolme vuotta sitten ostin keskeltä jokea saaren, jossa on pieni mökki. Paikka on rauhallinen ja sinne voi mennä nauttimaan iltauringosta. Nykyisin Ontojoen väestö on vanhentunutta, ja suuri osa entisistä asukkaista on muuttanut alueelta pois. Vietän yhä kesät kotipaikallani ja hoidan puutarhaani. Vaikka maatalous ja tilat ovat nykyisin hyvin pieniä, ovat ihmiset täällä onnellisia.

Kallioisen kasvattama - Mielikuvia ja muistoja lapsuudesta

Marjo Lukkarin kirjoitus

Kevät 1966

Keväisin voimalaitoksen asuinalueen rouvat kullottivat Kiikarilampeen laskevan rinteeseen ja talojen ympäristön, kuten auringon lämmittämien pihahainikoiden ollessa kuivia oli tapana tehdä. Viimeiset lumenrippeet nakeltiin puiden ja pensaiden suojaksi tulelta, mikä yleensä oli meidän lasten tehtävä. Samalla valvoimme, ettei tuli etene liian lähelle taloja.

En muista, oliko nurmikkojen kuloutuksen merkityksenä pitää tuholaiset loitolla vai pihat ja maisema kauniina. Kulotus tuhosi rikkakasvien siemeniä ja haitallisia ötököitä, tuotti luonnollista lannoitetta maaperälle ja ehkä torjui hiiriäkin. Joka tapauksessa keväisin asuinalueen pihat kullotettiin aivan rantaveteen saakka.

Myös kukkapenkit laitettiin talven jäljiltä kuntoon. Erityisesti talo numero 3 oli tunnettu upeista kukkaistutuksistaan. Keväällä 1966 oli pihatöillä aivan uusi merkitys – useiden vuosien jälkeen Kallioiselle oli saapunut vauva.

Talossa 1 asuivat Jaakolat, talossa 2 Tiihoset ja talossa 4 Sutiset. Ja talossa 3 asuimme me, Lukkarit. Toisten perheiden lapset olivat jo aikuisia tai opiskelijoita, eikä pieniä lapsia asuinalueella enää ollut. Minä synnyin vuonna 1966, ja seuraavana vuonna Tiihosten perheeseen syntyi myös tytär, jonka kanssa kasvoimme yhdessä ikuisiksi ystäviksi. Olimme siis viimeiset voimalaitoslap-

set sanan varsinaisessa merkityksessä. Sittemmin voimalaitosperheisiin ei enää lapsia syntynyt. Voimalaitoslapsihan on voimalaitosalueen perheessä vauvasta asti kasvanut.

Koti

Asuinalueen talot ja pihapiirit tulivat meille tutuiksi varttuessamme. Yhä muistan talomme huoneet ja huonekalujen, melkein jokaisen tavaranakin, sijainnin. Erikoisinta siihen aikaan oli sisä-wc, jonka vesisäiliö oli ylhäällä ja vessa vedettiin ketjusta vetäisemällä. Usein vesisäiliö ”hikoili” eli keräsi pintaansa vesipisaroita, jotka tipahelivat omaan tahtiinsa alas. Vessaa ei myöskään voinut vetää montaa kertaa peräkkäin, koska säiliön piti ehtiä täyttyä aina välillä.

Sähkö helpotti perheiden elämää. Meillä esimerkiksi oli sähköliesi, valaisimet, jääkaappi, pakastin, keittiön monitoimikone Kenwood ja mustavalko-tv. 1970-luvun alussa meillä oli jopa astianpesukone ja pyykkikone, jotka eivät siihen aikaan olleet joka taloudessa laisinkaan tavallisia. Väritelevisio hankittiin myöhemmin, kun kanvasia saatiin kolme.

Keittiöön liittyi parikin mieluisaa muistoa. Makaan keittiön lattialla räsymaton päällä vatsallani ja tuijotan edessäni hiljakseen jytisevää kiiltävää mustaluokkuista isoa laatikkoa. Se oli tiskikone Hoover. Sen luukku oli kuin tumma peili, josta oli kiva katsella omaa kuvaansa. Toinen muisto

*Minna ja Marjo hiekkalaatikolla kotipiirissä.
Kuva: Marjo Lukkarisen arkisto.*

liittyi puisiin keittiönkaapistoihin. Pitkin niiden puisia vetimiä, jotka olivat kuin pienet tikapuut, oli lapsen helppoa kiivetä keittiön tasolle ja ylettyä yläkaappien kätköihin.

Talot olivat samanlaisia, pihoja lukuun ottamatta. Talot nro 3 ja 4 sijaitsivat jyrkemmässä rinneessä kuin toiset talot. Niiden pihatie kohti alakerran autotallia oli jyrkkä, samoin rinne kohti rantaa. Siinä oli lapsilla suuri riski laskea pulkalla tai suksilla päin autotallin ovea, rantasaunan seinää tai pusikkoon. Ihme kyllä vahinkoja ei meille tapahtunut. Emmekä koskaan voimalaitoksen kanavaan edes yrittäneet mennä – olisiko joku järki siinäkin mukana ollut? Muistaakseni siitä ei suuremmin edes varoiteltu. Ehkä siksi, että jo pienenä näki veden valtavan voiman sen pauhassa voimalaitoksen läpi.

Varhaisin muistikuvani alakanavasta liittyy voimalaitoksen sivulla olleeseen uittoränniin, jota pitkin irtopuut poukkoilivat alas. Seisoin tiellä voimalaitoksen alapuolella äitini kädestä kiinni pidellen. Seurasimme tukkien tuloa ränniä pitkin ja katoamista hetkeksi veden kuohuihin. Sieltä ne pompsahelivat ylös jatkaen matkaansa virran vieminä. Uitto muuttui sittemmin nippu-uitoksi ja voimalaitoksen kupeeseen rakennettiin suuri kehys nippunosturia varten.

Talojen rantavesi oli matalaa ja talvisin jäätyi usein. Suurta hinkua jäälle menoon ei ollut. Sen sijaan kesäisin viihdyimme järvessä, kunnes huulet sinisinä palasimme saunaan tai koteihimme lämmittelemään. Meidän talon kohdalla oli loivasti viettävä hiekkapohjainen poukama, jossa pienten oli hyvä uida käsipohjaa ja leikkiä rantahiekassa. Muutoin rannat olivat kaislikkoista liejupohjaa, jossa oli paikoitellen isoja kivenmurikoita.

Isäni rakensi meille tytöille hiekkalaatikon ja kolmeistuisen lastenkeinun talojen 2 ja 3 väliselle tasanteelle. Saimme Katermasta tarpeettomaksi jääneen leikkimökin majaksemme. Lisäksi leikimme usein saunan kuistilla ja isolla rantatasanteella. Meillä oli omat lapsenlikat vahtimassa meitä silloin, kun äidit olivat kiireisiä omissa hommissaan. Näin työllistettiin kylän nuorisoa ja meistä pienimmistä pidettiin huolta. Kerran ystävänä Minna ehti kiivetä saunan katolle ja kun yritin mennä perässä, kuului taloilta huuto: ”Ty-

töt, alas saunan katolta, heti!”. Touhumme oli huomattu.

Talot olivat alun perin voimalaitostyömaan työjohtajien asuintaloja. Talon numero 1 erikoisuutena oli sisäovi autotallista suoraan alakerran tiloihin. Toisissa taloissa alakertaan piti kulkea ulkoa alapihalta pannuhuoneen oven kautta. Tämä eroavaisuus johtunee siitä, että talo numero 1 oli voimalaitoksen rakennusvaiheessa toiminut terveysasemana, jolloin pääsy suoraan sisälle oli ollut tarpeen.

Yläpihaa komisti suuri metallikaiteinen avokuis-ti. Kuistin kaiteilla oli jännittävää kiipeillä, mutta ehdottomasti kiellettyä oli mennä kiipeilemään järven puoleiseen päätyyn. Siinä pudotus alapihalle autotallin eteen olisi ollut lapselle liikaa. Itse en juurikaan kaiteilla kiipeillyt, koska kesäisin niihin kiinnitettiin äitini kukkalaatikot. Kerran talvella kieleni jäätyi kaiteeseen kiinni, niin siihenpä vähäininkin kiipeilyni päättyi.

Meillä etupihan portaan läpi kasvoi koivu. Jo talon rakennusvaiheessa sille oli portaaseen jätetty reikä ja siinä se sai kukoistaa vuosikymmeniä. Kyseinen koivu oli talomme erityinen piirre ja on minulle myös tärkeä muisto lapsuudestani. Samoin kuin pihamme vaahtera, jollaisia ei toisten talojen pihossa ollut. Vaahteran lie istuttanut ensimmäinen talon asukas. Joka tapauksessa vaahteranlehtikasassa oli lapsen mukavaa syksyllä hyppiä lehtien haravoinnin jälkeen!

Portaat johtivat etupihalta ulko-ovelle, josta pääsi pieneen tuulikaappiin. Tuulikaapin oikealla seinustalla oli lämpöpatterin. Väliovi avautui patterin eteen. Seuraavana astuttiin suureen eteistilaan – kutakuinkin kuutionmuotoiseen tilaan, jossa oli alapihalle avautuva ikkuna aivan alakeran pannuhuoneen oven kohdalla. Takaseinällä oli puhelinpöytä, jolla kunniapaikalla musta bakeliittipuhelin – ensin kampiversio, sitten kiekkopuhelin. Puhelinliikenne kulki voimalaitoksen kautta.

Erityisesti muistan ns. loppusoitot. Kun puhelu oli päättynyt, kierrettiin kampea tai kiekkoa, jolloin voimalaitoksella päivystänyt mies tiesi kytkeä käynnissä olleen puhelun pois päältä. Myös vapautuneesta saunasta ilmoitettiin puhelinta käyttäen. Rantasauna oli asukkaiden yhteiskäytössä ja kunkin perheen saunavuoron päättyessä saunan vapautumisesta ilmoitettiin puhelimitse.

Eteisen oikealla seinustalla oli ensimmäisenä oviaukko kohti keittiötä ja toinen ovi vessaan. Keittiöön mennessä oli pieni välitila, jossa taas ovi oikealla kohti etupihaa. Siinä oli kylmäkomoero. Kylmäkomerossa oli kahdella seinustalla puiset hyllyt ja takaseinässä kylmäluukku, jota avaamalla voitiin komeron viileyttä säätää. Jääkaapit ja pakastimet jokainen talous hankki itse sitä mukaa kuin niitä alkoi saada markkinoilta. Meille ensimmäinen jääkaappi oli ostettu jo 1950-luvun lopulla, pakastin hankittiin 1960-luvulla.

Pihan suuntaan oli myös toinen ovi, joka avautui eteisen suureen vaatehuoneeseen. Silloiset vaatekaapit olivat lähinnä irrallisia puisia lipastoja ja asunnoissa oli tilavia vaatehuoneita. Eteisessä oli suuri avonaulakko ulkovaatteille. Vasta 1970-luvulla makuuhuoneeseen tuli yhtiön puolesta ensimmäinen nykyaikainen irrallinen vaatekaappi. Myös keittiön nurkassa oli vaatehuone, samoin alakerran ns. askarteluhuoneessa, joka kaikissa perheissä taisi olla toisena makuuhuoneena.

Vaatehuoneisiin liittyy myös erityinen muisto. Me tytöt pidimme mannekiiniesityksiä. Pukeuduimme vaatekomerossa äitini vaatteisiin ja – ikään kuin mallit – esittelimme niitä talomme olohuoneessa innostuneelle yleisölle, yleensä äidille ja isälle. Kyllä se olikin hauskaa!

Eteisestä mentiin suoraan olohuoneeseen, josta avautui suuri ikkuna kohti järveä. Olohuoneesta taas oikealle mennessä oli ovi, josta pääsi makuuhuoneeseen ja sieltä taas samoin oikealle oli ovi keittiöön. Lasten oli kovin hauska juosta taloa ympäriinsä, leikkiä piilosta ja puuhata omiaan, koska tilaa liikkumiseen ja leikkimiseen oli hyvin. Pohjaratkaisussa mallina oli ehkä käytetty rintamiestalon kaavaa. Katerman taloissa toinen makuuhuone oli yläkerrassa.

Keittiöstä pääsi sekä vasemmalle alakertaan, että oikealle eteiseen aiemmin mainitsemani pienen välikön kautta. Keittiön päätyseinän puolella oli vasemmalla ovi vaatehuoneeseen, sen

Kotipiha Kallioisessa. Kuva: Marjo Lukkarin arkisto.

jälkeen kaksi keittiökomeroiden ovea ja reunimaisena oikealla ovi alakerran portaikkoon. Etupihan puolella valoa antoi suuri ikkuna.

Alakerran portaat olivat jyrkät, niissä oli 90 asteen kulma ja jännittävä betoninen seinätasane, ikään kuin kapea hylly. Alhaalla oli edessä askarteluhuoneen ovi. Huoneessa oikealla oli pieni vaatehuone ja järven puoleisella seinällä kaksi ikkunaa maan tasalla. Niistä oli kesäisin mukavaa kiivetä ulos takapihalle. Ikkunoiden välissä laipionrajassa oli samanlainen tuuletusluukku kuin yläkerran kylmäkomerossa. Seinäpinnat olivat maalattua betonia, joten talvisin huone ei ollut kovinkaan lämmin. Jokaisessa asuinhuoneessa oli ikkunoiden alla vesikiertopatterit, askarteluhuoneessakin.

Eräs hauska leikkimme oli porrasmäenlasku. Vaivihkaa haimme alakerran varastohuoneesta varapatjoja, joilla laskimme portaikossa mäkeä. Siinäkään ei suuria kolhuja sattunut – ihme kyllä! Sen sijaan isäni kerran laski ns. kuivankosken, kun villasukkasillaan liukastui portaissa kalalle lähtiessään. Veneessä hän oli alkanut ihmetellä outoa kylkikipua ja vasta lääkärikäynnin jälkeen kertoi äidilleni, että siinä ”kuivassakoskessa” oli pari kylkiluuta murtunut.

Portaiden alapäästä lähti vasemmalle käytävä, jonka vasemmalla puolella vankan puuoven takana oli suuri betoniseinäinen varastohuone sivuseinät peittävine lautahyllyineen. Käytävän perällä samoin vasemmalla oli ns. talouskellari samanlaisen puuoven takana. Siellä säilytettiin hillot ja mehut, samoin muuta tavaraa. Päätyseinässä oli pannuhuoneen raskas metallinen ovi, turvallisuussyistä se lienee ollut ns. paloturvaovi. Nurkassa oli isäni työvaatenaaulakko.

Pannuhuoneeseen tultaessa vasemmalla oli suuri lämminvesisäiliö ja oikealla muuripata, jota siis lämmitettiin puulla. Lieneekö taloissa alun alkaen ollut puulämmitys vesikiertopattereihin, koska siellä oli suuri tyhjä tila mahdollisesti polttopuita varten.

Pyykki- ja pesuvettä lämmitettiin pannuhuoneen muuripadalla, muutoin peseytyminen tapahtui rantasaunassa, joka sekin lämpesi puulla. Vasta 1970-luvulla pannuhuoneisiin tuli suihkut ja osa

miehistä valmisti kansalaisopiston lasikuitukursseilla kylpyammeet pannuhuoneisiin. Sielläpä oli pienen lapsen mukava kylpeä lämpimässä vedessä saunailtojen välissäkin. Saunaillat olivat keskiviikkoisin ja lauantaisin. Muulloinkin sai saunassa käydä, mikäli sauna oli vapaana.

Rantasaunaan tuli suihku ja sähkökiuas muistaakseni samaan aikaan. Siihen asti saunan ja saunaveden lämmitys oli tapahtunut puilla. Sitä en muista, kuka saunan lämmityksestä huolehti. Mutta elävästi muistan sen, kuinka kylmää saunan käytävässä oli, kuinka jäiset saunan pesuhuoneen seinät pakkasilla olivat ja kuinka muurahaiset parveilivat saunan lämpimässä pukuhuoneessa. Pukuhuoneen nurkassa oli takka tai muuripata, jonka tulen loimussa äitini paistoi juustoleipää aina ternimaitoa saatuaan. Saunan edustalla oli avokuisti ja pukuhuoneen ikkunasta avautui kaunis näkymä järvelle. Usein paistoimme makkaraa saunaillan päätteeksi ja nautimme Sitsot tai Jaffat palanpainikkeeksi. Niiden pullonkorkit tekivät sormeen helposti haavan, joten lapsen ei ollut laisinkaan mukavaa edes yrittää niitä avata.

Pihat ja leikkipaikat sijoituivat talojen ympärille. Kullakin talolla oli marjapensaita ja osa rouvista laittoi myös mansikkamaan. Omavaraisuus oli luonnollinen osa sen ajan elämää. Miehet kalastivat ja metsästivät ja taisipa jokaisen talon pihassa olla koira tai kaksi häkissä tai juoksunarusssa.

Koirat, kissa ja muut lemmikit

Jaakolan koira saattoi olla äkäinen meille lapsille, joten sen luo ei ollut suotavaa mennä. Tiihosten pystykorva taas söi kaksi lemmikkikaniani, kun ne olivat häkistään karanneet. Tai ehkä satuin päästämään kanini jaloittelemaan – mistäpä tuota viisivuotiaan aivoituksia voi tietää. Joka tapauksessa kanini olivat menneet metsän puolella sijainneen maakellarin reunalle, ja siitä jotenkin naapurin koira oli juoksunarussaan yhyttänyt lemmikkini.

Meillä oli minulle niin rakas ajokoiria, Vili. Eräänä aamuna koira katosi. Äitini oli pyytänyt minua päästämään sen ulos tarpeilleen. Yleensä se palasi pian kiltisti ovelle. Nyt ei. Isäni sanoi sen ehkä joutuneen jäniksen perässä heikoille jälle voimalaitoksen lähellä. Ikävämme oli suuri, mutta koiran kohtalo ei koskaan selvinnyt, tai minulle ei sitä kerrottu. Voimalaitoksen välppään saattoi päätyä isojakin eläimiä jäihin pudottuaan. Ennen pitkää perheeseemme tuli pystykorva ja ostettiin hirvikoira. Metsästys jatkui kuten aiemminkin.

Oli minulla valkoinen albiinokissakin, ”etunimi Miisu, takanimi Kuuro”. Sekin katosi, koska se ei kuullut ja ehkä siten joutui jonkin pedon suihin. Sen jälkeen sain joululahjaksi undulaatteja. Vuosien mittaan lisääntyivät niin runsaasti, että parhaimmillaan lintuja oli kolmessa häkissä.

Tolppa

Omavaraisuus näkyi pöydän antimissa riistana ja kalana, metsä- ja puutarhamarjoina, itse leivottuina leipinä, piirakoina ja leivoksina sekä Tolpan viljavilla pelloilla kasvatettuina juureksina ja vihanneksina. Siellä sijaitsivat koneenhoitajaperheiden viljelypalstat. Tolpan vanha sotilastorppa oli useiden vaiheiden kautta siirtynyt Kajaani yhtiön edustustaloksi, jossa yhtiön herrat voimalaitoksella käydessään tapasivat majoittua. Katermassa muun muassa Mylly oli vastaava paikka.

Äitini toimi Tolpalla emäntänä kokaten, tarjoillen ja siivoten. Sain usein olla apuna ruokapöytää kattamassa ja ihailin Tolpan vanhoja kauniita huonekaluja ja tapettiseiniä. Äitini tuurasi Katerman emäntiä tarvittaessa ja päinvastoin ja siivosi myös voimalaitoksilla esimerkiksi remonttien jälkeen. Enoni – yksi Katerman voimalaitoksen koneenhoitajista – muistelee yhä, kuinka yhtiön Kajaanin herroilla oli jopa ollut kilpailua siitä, kuka pääsee Kallioiselle työvuoroon ja siten Tolpalle Lillin maittavan ruokapöydän ääreen. Pöydän antimien suurin salaisuus oli perinteinen hyvin kokattu kotiruoka, jota Lilli jo Uiton keittäjänä oli valmistanut. Eineksiä oli tuolloin saatavilla vähän, samoin hedelmät ynnä muut erikoisuudet olivat harvinaista herkkua. Ruoka oli aitoa vanhan ajan ruokaa.

Asuntoalueella kävi myymäläauto kaksi kertaa viikossa. Ne olivat meille lapsille kovin odotettuja hetkiä – lähinnä makeisten, limpparin ja jäätelön vuoksi. Myös kyläkaupassa käytiin tarvittaessa.

Siltä ajalta muistan sen, että maito oli muovipusseissa, jotka usein alkoivat vuotaa kauppakassissa. Tyhjtä maitopussit pestiin ja leikattiin matonkuteiksi kuten käyttökelvottomiksi kuluneet tekstiilitkin. Mitään ei nakattu menemään, jos vaan voitiin hyödyntää jotenkin.

Vanhempani muuttivat isäni kotitalosta ensin Tolpalle, josta käsin isäni aloitti koneenhoitajan työnsä. Äitiäni peloteltiin Tolpan kummituksilla, jotka isäni yövuorossa ollessa saattaisivat aiheuttaa rouvalle häiriöitä. Äitini oli varoitteijoille tuttuun tapansa hymyillen todennut, että ”voi-voi, vanhoissa taloissa on aina omat äänensä – rapinat, nakset ja paukahdukset...” eikä yhtään kummajaista siellä ollut tavannut, vaikka noita ääniä olikin kuulunut öisin.

Isän työ

1950-luvun lopulla vanhempani muuttivat taloon numero 3, jossa asuimme talveen 1982 saakka. Arkinen elämämme keskittyi pitkälti isän työvuorojen mukaiseksi. Keskeytymätön kolmi- vuorotyö sähkön, melun ja huminan keskellä oli vaativaa, vaikka voimalaitoksen valvomo olikin oma tilansa. Eritoten yövuoron jälkeen lasten tuli olla hiljaa ja aiemmin mainitut undulaatitkin

peiteltiin viltillä, etteivät ne sirkutuksellaan olisi yövuorosta tulleen aamu-unia häirinneet. Hälytyksiä voimalalla sattui muun muassa ukkosten takia ja niistä jäi mieleen tilanteiden vakavuus ja kiireellisyys.

Elämää todellakin saneli isän työ ja sen vaatimukset. Silti muistan aina kokeneeni suurta turvallisuutta ja varmuutta asioista. Kun loma alkoi, lomasta nautittiin. Pyhäisin käytiin kyläilemässä sukulaisissa tai tuttavilla, jos isällä oli vapaata.

Usein meilläkin kävi vieraita, mutta kaikki tapahtui isän työvuorojen ja vapaiden aikatauluttamana.

Lapselle voimalalla käynti oli aina jännittävä seikkailu ja omassa mielessäni voimalaitos olikin suuri satujen linna, jonka muurien sisällä oli monta mielenkiintoista soppea ja salaisuutta. Erityisesti mieleeni ovat jääneet vankat betoniseinät, kierreportaat, portaikon keskellä sijaitseva pyöreä vessa ja yläkerran yläkanavan puo-

Kutomapiirin päättäjäiset ehkä keväällä 1972. Taustalla Kallioinen sekä nippu-uittoa. Uitto päättyi kokonaan 1980-luvun alkupuolella. Kuva: Marjo Lukkarin arkisto.

leinen varastohuone, jonka ikkunasyvänteellä istuin monet kerrat lukemassa tai piirtämässä. Jo tuolloin opin arvostamaan sähköä ja sen voimaa.

Ennen kouluikää mieluisa tehtäväni oli viedä isälle työvuoron mukaan lämmin lounas tai päivällinen voimalaitokselle. Äitini pakkasi eväät laukkuun ja riensin kävellen, potkurilla tai pyörälläni viemään ruuan isälleni. Odottelin valvomossa, kunnes hän oli ruokaillut, ja sen jälkeen saatoimme yhdessä katsella lukuisia mittareita ja piirtureita. Sain käydä myös alakerrassa tai istuskella edellä mainitussa yläkerran varastossa, valvotusti tietenkin.

Käsitykseni mukaan yhtiön herroilla ja työntekijöillä oli hyvät välit. Vuonna 1973 perustettuun metsästysseura Kallioisen erästäjät ry:een kuului molempia. Alun perin seura olikin avoin vain yhtiöläisille, nykyisin seuraan voi hakemuksella päästä jokainen, joka täyttää tietyt kriteerit. Perustajajäseniä ei enää ole montaakaan jäljellä, mutta yhtiöläisten perinteitä kunnioitetaan yhä.

Myös koneenhoitajien perheet huomioitiin osana voimalaitosyhteisöä. Minä esimerkiksi sain kesällä 1966 syntymälahjaksi suloisen nallekarhun insinööri Korvelta. Nalle on yhä makuuhuoneessani kunnia paikalla. Insinööriperheistä kak-

si pysyi koko loppuikänsä vanhempieni ystävinä pitäen yhteyttä puhelimitse ja joulukortein. Vierailuillakin käytiin puolin ja toisin.

Rouvat rentoutuivat paitsi pihahommissaan niin myös Sotkamon kansalaisopiston järjestämillä kudontakursseilla ja jumppakerhoissa. Kokoon-tumispaikkoina olivat Ontojoen kyläkoulu ja voimalaitoksen lähellä sijainnut Uiton parakki. Toki kaikki rouvat eivät kursseille osallistuneet. Kurssit tai harrastuspiirit olivat hyvä tilaisuus olla tekemisissä kylän emäntien kanssa, olihan voimalaitosalue kuitenkin omanlaisensa yksikkö keskellä laajaa maatalousyhteisöä.

Uusia kavereita ja harrastuksia

Tiihoset muuttivat Kausalaan talvella 1972. Heidän tilalleen taloon nro 2 muuttivat Piiraiset Katermasta. Heidän nuorimmaisensa oli poika, joten häntä eivät barbi- ja paperinukkeleikit kiinnostaneet. Voimalaitosalueella ei enää ollut muita kavereita kuin isovanhempiensa luona vierailevat minua nuoremmat lapset. Ystävystyin heidän kanssaan, mutta aiemmin tutut iltaleikit ulkosalla katuvalojen alla eivät enää yksin onnistuneet. Keskityin lukemaan, kirjoittamaan ja piirtämään. Olin oppinut lukemaan jo viisivuotiaana kirjojeni ja meille tilattuja Aku Ankkoja se-lailemalla. Minulla oli aina paperia ja kyniä, joten piirtäminen taisi olla aivan looginen harrastus.

Paperia saimme Kajaanin Yhtiön paperitehtaalta sellaisina 65 cm leveinä paksuina rullina, joissa oli metrisiä paperiarkkeja paljon. En tiedä, pitikö niistä maksaa jotain, mutta meillä oli niitä aina. Arkkeja hyödynnettiin talouskäytössä ja minun ajankulunani taiteilussa (meillä niitä sanottiin Voimapaperiksi). Pari kertaa pääsin isän mukana myös käymään paperitehtaalla ja Yhtiön ruokalassa. Kyllä se oli jännittävää!

Erään kerran tämä pieni taiteilija oli päättänyt luoda hieman suuremman teoksen. Äitini oli särkenyt jalkansa puolukoita tuulettaessaan ja kipsin takia liikkui hitaasti. Minä olin napannut ketsuppipullon ja taiteillut makuuhuoneen tappeliseinän. Silloin taisi ”Koivuniemen herra” heilahtaa. Tuulettaminen oli muuten sitä, että tuulisäällä ulkona noustiin esimerkiksi tikapuille ja kaadettiin puolukat alla olevalle alustalle, jolloin tuuli vei marjoista pahimmat roskat.

Vuosi 1973 toi mukanaan monia muutoksia. Tammiukuussa meille muutti tilapäisesti poika, jonka äiti lähti opiskelemaan toiselle paikkakunnalle. Sain siis ”pikkuveljen” noin puolentoista vuoden ajaksi. Hän viihtyi meillä, puuhasteli isäni kanssa autotallissa ja vielä vuosia myöhemmin vietti lomiaan meillä vaunureissuilla ja talvisin isäni kanssa moottorikelkkaillen ja talvikalastaen.

Myös talon numero 1 asukkaat vaihtuivat josain välin, ja Jaakoloiden jälkeen taloon muutti Piiraisia Katerman voimalaitosalueelta. Heidän lapsensa olivat jo aikuisia, mutta jälkikasvusta sain jälleen uuden kaverin, jonka lapsenvahtina toimin aina välillä.

Isän latuhöylä ja versta

Noihin aikoihin isäni teki toistakin työtä – talvisin hän kulki Sotkamon kyläkouluilla tekemässä latuja. Hän saattoi tulla yövuorosta, haukkasi pikaisen aamupalan, pakkasi latuhöylän ja kelkan peräkärriyensä ja lähti kiertämään kyliä. Tämä tehtiin joka viikko ja aina lumisateiden jälkeen, jotta ladut pysyivät kunnossa.

Isäni oli myös tunnettu ”kyläseppänä”. Se perustui siihen, että hänellä oli paljon teknistä ja sähköistä osaamista. Oli autotalli, jossa korjata ja työstää kaikenlaista, sekä hitsausvälineet ja monet muut verstaan työkalut. Muistan yhä, kuinka jokaiselle työkalulle ja välineelle oli oma paikkansa ja kaikki oli aina järjestyksessä. Alapihalla ja autotallissa oli joskus jopa jonossa mo-poja, televisioita, kaivonpumppeja, työvälineitä, autoja, radioita sekä vaikka sun mitä osia ja laitteita korjausta odottamassa.

Jos jollakin kyläläisellä oli ongelmia laitteiden kanssa, hän kääntyi isäni puoleen. Hän korjasi kaiken, minkä pystyi, tai tiesi, mistä hakea apua. Tämä oli hänelle lähinnä harrastus ja periaate.

Vanhempani varttuivat aikoina, jolloin tavaraa ei juurikaan ollut saatavilla. Mitään ei hankittu huvin vuoksi, kaikki korjattiin mikä voitiin, ja mitä ei voitu korjata, kierrätettiin. Minulla on myös mie-likuva, että voimalaitoksella tuli aina olla hitsaus-taitoinen henkilö. Isäni olikin saanut hitsauskou-lutusta työnantajansa kautta.

Autotallista ja alapihasta mieleeni tulee jännittävä varasto avokuistin alla. Sinne pääsi seinässä olevan luukun kautta, kiipeämällä. Toinen varas-totila taloissa oli ullakolla, jonne johti tikapuut etupihan puolella. Sinne en koskaan uskaltanut kavuta, mutta kuistin alla kävin muutamia ker-toja.

Koulu, kesät ja Marionin monttu

Syksyllä 1973 aloitin koulun. Olin sitä ikäluokkaa, joka Kainuussa lähti peruskouluun, joten lauan-tait olivat nyt vapaapäiviä. Koska koulumatkani oli alle kolme kilometriä, en ollut oikeutettu tak-sikytytiin. Koulumatka taittuikin kävellen, pyö-rällä, potkurilla tai suksilla. Myös päivien sisältö muuttui. En enää vienyt lämmintä ruokaa voima-lalle vuorossa olevalle isälleni ja iltapäiviin tuli pitkä läksyjentekohetki. Pimeällä oli mukavaa lähteä koulutielle katovalojen loisteessa, tosin loppumatka olikin valotonta taivalta Kallioisen-tietä pitkin. Paluu kotiin oli vieläkin mukavam-paa, kun Kallioisen valot alkoivat näkyä mutkan takana. Isäni raivasi minulle oikopolun kellarilta metsän läpi suoraan Kallioisentielle. Siellä polun

varrella oli ajan saatossa kärsinyt majantekele – varmaankin edellisten voimalaitoslasten raken-tama?

Kavereita sen sijaan sain lisää ja muutamat heis-tä kävivät usein Kallioisella. Koulussa minua myös kiusattiin, koska olin perheeni ainoa lapsi ja osasin lukea ja kirjoittaa sujuvasti jo kouluun mennessäni. Varmaan voimalaitoslasta pidettiin jotenkin omituisena, koska tavat ja tottumukset olivat erilaiset.

Me koneenhoitajien lapset saimme kaikkien yhti-ön lasten tavoin osallistua kesäisin Ärjän saares-sa Oulujärvellä järjestetyille kesäleireille. Eräänä kesänä olin leirillä serkkuni kanssa, mutta itse kärsin kovasta koti-ikävästä. Leirimuistot siis ei-vät olleet huikeat enkä toista kertaa leirille läh-tenyt. Sen sijaan meidän perheemme matkaili paljon. Vanhempani aloittivat telttamatkailun jo 1950-luvulla. Hyvän toimeentulon, säännöllisen työajan ja pitkän kesäloman ansiosta telttailu vaihtui karavaanarielämäksi vuonna 1973, jol-loin vanhempani hankkivat uuden auton ja mat-kailuvaunun.

1980-luvun alussa leikit jäivät ja aloin liikkuu koulukavereideni kanssa yhä enemmän. Ma-rionin monttu, Uiton parakin edusta, vanhan koskenuoman pato ja voimalan ympäristö uitto-lavoineen olivat nyt meidän nuorten vapaa-ajan-viettopaikkoja. Tuolloin uitto oli nippu-uittoa, ja lavat ja osa muista rakenteista olivat vielä

sijoillaan. Samoin se Uiton vanha parakki, jossa 1970-luvulla kutomapiiriä oli pidetty ja useat kangaspuut paukkuneet. Marionin monttu taas oli taas aivan oma maailmansa.

Marionin monttu liittyi voimalan rakentamiseen, kanavien kaivamiseen ja rakennusmaan ottamiseen Tolpan hiekkakankaalta. Marion oli suuri kaivinkone, joka kuljetettiin voimalaitostyömaille osina ja koottiin paikan päällä tekemään vaativia kaivutöitä tornapullien ja muiden koneiden kanssa. Itse asiassa Marioneita oli maailmalla olemassa useitakin, Suomessa tietääkseni kolme. Itse en ole konetta nähnyt, mutta kuullut siitä kertomuksia ja nähnyt valokuvia. Joka tapauksessa yksi hengailupaikkamme oli legendaarisen Marionin kaivama monttu Tolpan kankaalla. Nykyisin montusta on jäljellä vain pari pientä pyöräkettä.

Tolpan kankaalle siis kaivettiin suuri monttu maansiirtotöiden yhteydessä. Montun korkeissa hiekkaseinämissä pesi törmäpääskyjä, jotka pesiään puolustaessaan syöksyivät meitä kohti. Olisivat ne seinämät voineet sortuakin, kun siellä liikuttii, mutta en muista isoja vahinkoja tapahtuneen.

Padolla – vanhan koskenuoman padolla – taas olisi voinut sattua suuriakin vahinkoja, kun vietimme aikaa alhaalla kallioilla koskenuomaa ja sen reunan möljää tutkien. Möljähän on kivistä tehty valli, jota pitkin veneitä vedettiin kosken kohdalla kävellen ylävirtaan. Pojat taisivat kaikeinkin kiipeillä – siitä pudotus alas kosken kallioiselle pohjalle olisi ollut kohtalokas. Alun perin pato oli maavalli ja sittemmin rakennettiin betoninen pato. Näillä vedenkulku ohjattiin voimalaitokselle. Samalla loppui veden tulo alkuperäisille Kallioisenkoskille, Iso- ja Pieni-Kallioiselle. Myös uittolavoilla olisi saattanut sattua vahinkoja, kun siellä käveltiin ja osa nuoris-ta hyppi tukkinippujen päällä. Joku taisi joskus kastua, mutta henkiä emme menettäneet eikä kukaan pahemmin tainnut itseään loukata.

Kallioinen elää tarinoissa

Asuimme Kallioisella talveen 1982 saakka, jolloin muutimme vastapäätä voimalaitosta isäni kotitalon viereen, uuteen taloon, jonka rakentamisen 30 vuoden työura voimalaitoksella oli mahdollistanut. Isäni kulki voimalaitoksella töissä vielä muutamana vuoden muuttomme jälkeen. Vielä 1990-luvulla, oma poikani sai käydä molemmilla voimalaitoksilla, ukin tai naapurin sedän mukana. Olihan isäni veli vielä tovin koneenhoitajana hänkin. Poikani kertoo muistavansa erityisen hyvin melun ja oudon tuoksun, joka voimalaitoksilla ilmassa tuntui.

Eläkkeelle siirtyneiden koneenhoitajien jälkeen Kallioisen taloissa asui nuoremman polven koneenhoitajia ennen kuin talot siirtyivät kunnan omistukseen ja voimalaitos etäohjaukseen.

Ennen kaikkea mieleeni ovat jääneet asuinalueen ja talojen valoisuus, lämpö ja siisteys, alueen turvallisuus ja rauhallisuus, monet veikeät leikkipaikat ja leikit, naapureista välittäminen, elämisen vaivattomuus ja perheiden taloudellinen hyvinvointi, jotka voimalaitos – vakaa työnantaja – ja tiivis voimalaitosyhteisö mahdollistivat. Ja tietenkin toimeentulon myötä erilaiset hyödykkeet, joita siihen aikaan ei joka perheessä ollut mahdollista hankkia. Näillä kylillä olisi moni talo autioitunut jo aikoja sitten ilman voimalaitosten työllistävää vaikutusta, joten myös laajemmassa mielessä niiden merkitys on suuri. Viime aikoina olen kuullut monia uusia tarinoita voimalaitosajoista ja löytänyt jopa ihmisiä, joita olen lapsena tavannut Kallioisen puitteissa.

Voin sanoa olevani onnekas, koska olen saanut kasvaa voimalaitoslapsena – toisena Kallioisen viimeisistä varsinaisista voimalaitoslapsista. Voimalaitokset automatisoitiin, asuinalueen talot siirtyivät kunnalta yksityisten omistukseen ja koneenhoitajien ja voimalaitosperheiden aikakausi päättyi.

Jokunen vuosi sitten pääsin käymään voimalaitoksella ja todellakin – tunteet nousivat pintaan hyvin voimakkaasti. Valvomon seinää ei enää ollut ja muitakin asioita oli muuttunut. Mutta äänet, portaikko, yläkerran varastohuone ja alakerta olivat kuitenkin ennallaan. Muistot palasivat mieleeni ja ajatuksissani saavuin jälleen eväskassia kantaen voimalaitoksen suurelle ovelle, jossa isäni odotti minua ruokaa tuomaan.

Eräässä vaiheessa sain myös mahdollisuuden käydä asuinalueella. Ränstynyt leikkimökki oli siirretty talon numero 1 kohdalle. Lapsuuteni rakasta porraskoivua ei enää ollut, mutta pihassa nousi yhä ylväänä muutama maahan aikoinaan jäänyt äitini sinnikäs vanha perenna ikään kuin kertomassa noista ajoista.

Sinililjat ja akileijat asuvat siellä yhä ja muistot elävät valokuvina ja tarinoina. Tämä on yksi niistä.

Marjo Lukkari 29.12.2020

Menyy Kallioinen – 1950–1970-luvun ruokia satunnaisessa järjestyksessä

- Jätjänjuusto (katermalainen perinneruoka - lihaperunapata)
- uunijuusto ternimaidosta, pannari ja letut
- karjalanpaisti ja perunat, lihakeitto, lanttukukko, lihakukko, kalakukko, kapakukko, pottukukko
- sianlihastike eli läskisoosi ja keitetyt perunat, makkarastike, nakkikastike, pos-sunkyljykset
- riistakäristys, -paisti, -keitto ja -kastike linnusta, jäniksestä tai hirvestä perunoiden ja kasvien kanssa
- kalakeitto, paistettu kala tai uunikala ja perunat tai muusi ja kananmunakastike, kuorekapakeitto
- perunapuuro, pottumaito, pyttipannu, hernekeitto, munakas, uunikasvikset
- vispimarjapuuro, ruispuolukkapuuro, uunissa tai liedellä valmistettu ohrapuuro, riisipuuro, mannapuuro
- lihapullat, lihamureke, jauhelihaperunalaatikko, jauhelihakastike, jauhelihakeitto
- kesäkeitto, kananmunakeitto eli samettikeitto, kaalikeitto, -laatikko ja -kääryleet, maksaruuat
- makkarakeitto, nakkikeitto, uunimakkara HK:n Sininen, makaronilaatikko, veriletut, veripalttu
- ruisleipä, riisipiirakat, ohrarieska, itseleivotut sämpylät
- marjat, hillot, marjakiisselit, rusinasoppa, luumukiisseli, sekahedelmäsoppa, pullat, munkit, marjapiirakat, kuivakakut
- punajuurisäilykkeet, suolasienet, juuresraasteet, keitetyt kasvikset, itse tehty muikkusäilyke

Katepillarikuskina Ontojoella

Tauno Moisanen

Kaikki alkoi vuonna 1942. Kajaani Oy:n lakimiehet olivat ilmoittaneet ontojokilaisille talonmistajille, että Huutoniemi-nimisessä talossa pidettäisiin kokous, jonka aiheena olisi Siika- ja Kalliokosken koskiosuudet. Paikalle olivat saapuneet Lahdenperän Heikki, Hakkarainen, Kanervan isäntä ja Paavolan veljekset Yrjö ja Vikke sekä tietysti paikalla asuva Huutoniemen isäntä. He kaikki olivat yli-ikäisiä silloisiin sota-ajan joukkoihin ja olivat täten siviilissä. Tuomarit esittivät osuuskien määrän pinta-alan mukaan. Siikakosken kohdalla oleva Siikaniemen talo oli suljettu pois, koska se oli luovutettu asujille valtion maista.

Myöhemmin Kajaani Oy:n hallitus päätti rakentaa voimalaitokset Ontojokeen ensin Katermaan ja sitten Kiimasjärven päähän. Tutkimuksissa tuli ilmi, että Siikakosken putous olisi ollut yhdeksän metriä. Toinen paikka oli ehdolla Kiikarilammen itäpäähän, jossa oli luonnon kaivama uoma. Lammen yläpuolella oli kuiva suo, joka erottui Ontojoesta välillä olevan kallion takia. Kiikarilammen yläpäähän putouskorkeudeksi mitattiin 11 metriä. Siis kaksi metriä enemmän, kuin Siikakosken alapäässä. Se ratkaisi Kallioisen voimalaitoksen paikan. Kallioisen koski ja Siikakoski jäivät kuivaksi. Kalliokosken yläpäähän rakennettiin pato ja uusi väylä avattiin räjäyttämällä kallio.

Vuonna 1954, 27-vuotiaana, olin Kajaani Oy:ssä katepillarikuskina. Joulun alla 1954 sain komennon lähteä joulun jälkeen tekemään aurauksia savotoille. Ensin mentiin Kuhmoon Juntinvaaran ympäristöön. Viikon päästä sitten Hirvelän kylän savottaan ja sieltä Sotkamon Heittovaaraan. Siellä oli Kajaani Oy:n metsähallitukselta ostama leimikko. Raivausta kesti tammikuun 1955 viimeiselle viikolle asti.

Sitten minut siirrettiin koneeni kanssa Ontojoen Lahdenperään, josta oli käsky aurata tie tulevalle voimalaitokselle sekä puhdistaa parakkien pohjat työmiesten asuntoja, ruokalaa sekä työmaan mestarin mökkiä varten.

Helmikuun ensimmäisenä lauantaina, Patokosken Onni, työmaan mestari, tuli luokseni ja kysyi, missä asuin työviikoilla. Vastasin: "Lahdenperän kaupalla." Hän jatkoi: "Maanantaiaamuna odotat siellä kaupalla, sinulle tuodaan uusi ajokki kuorma-autolla. Nouse autoon ja se vie sinut Katermaan. Sieltä rupeat rakentamaan porukan kanssa sähkölinjaa tänne, jotta saadaan sähkövoimaa omasta sähkölinjasta."

Ja näin tapahtui. Maanantaiaamuna tuli kuorma-auto Lahdenperän pihaan, kuskinaan tuttu mies. Kyydissä oli myös melkein uusi katepillari. Pian matkasimme Katermaan. Voimalaitosten alueella oli työmaajohtajana mestari Patokoski ja valvojana insinööri Laaksonen Kajaani Oy:stä.

Katermasta rakennettavasta sähkölinjasta tuli 20 000 voltin linja, joka oli samassa aukossa Katermasta Kajaaniin menevän suuren linjan kanssa. Pylväät piti vetää paikoilleen aina kuopan kohdalle määrättyyn paikkaan ja langat piti vetää koneella suoraksi. Kun linja tuli valmiiksi, jouduin voimalaitokselle maansiirtotöihin.

Kerran sattui muistiin jäänyt tapaus. Olin saanut komennon olla tampparina, kun voimalaitoksen eteläpuoleiselle sivulle rakennettiin sivupatoa. Maankuljetus Pulli oli tuonut ensimmäisen kuorman työmaalle. Insinööri Laaksonen tuli sopivasti paikalle Kajaanista ja kysyi: "Mikäs täällä on homman nimi?" Patokoski oli paikalla ja vastasi: "Sivupadon rakennus voimavesille", johon insinööri vastasi: "Ja aiotte rakentaa padon turpeen päälle? Ei tule kuuloonkaan. Turve pitää kaivaa kovaa maata myöten pois ajoneuvon leveydeltä. Vasta sitten aletaan täyttää patoa." Minulle hän sanoi: "Ja sinä huolehdi, että jokainen kuorma tulee huolella tampatuksi."

Työskentelin voimalaitostyömaalla heinäkuun viimeiseen viikkoon saakka vuonna 1955. Insinööri Jokela tuli yhtenä lauantaina – silloinhan tehtiin lauantainakin töitä – ja toi tilipussini. Minä avasin sen ja huomasin, että palkkaani oli pienennetty. Päiväraha oli puolitettu ja tuntirahaa pienennetty viisi markkaa. Ilmoitin Jokelalle, että en hyväksy tiliä tällöisenä. Jos ei tule parannusta, niin lähden pois. Jokela vastasi siihen: ”Se on sinun valintasi. Viikon perästä saat käydä Tihisenniemellä järjestyskonttorilla. Siellä on sinun lomapalkkasi ja verokirjasi ja se on sinulle lopputili.” Asiasta ei sen enempää neuvoteltu.

Voimalaitostyömaalla työskentely vaikutti elämäni myös toisella, varsin ratkaisevalla, tavalla. Minä ja työkaverini, Reino Kilpeläinen, olimme löytäneet kortteeripaikan Siikaniemen talosta Katerman ja Kallioisen välisen voimalinjan rakentamisen aikaan. Siellä asuessani olin tutustunut talon nuoreen neitiin. Seurustelu eteni niin pitkälle, että pyysin häntä vaimokseni ja hän suostui. Häitä juhlittiin Siikaniemellä elokuun 14. päivä 1955, kunhan ensin oli käyty Sotkamon kirkossa vihillä. Pian tämän jälkeen muutimme Jormuanlahdelle lapsuudenkotiini, iäkkäiden vanhempieni luokse. Asuimme siellä 13 vuotta.

Vaimoni äiti kuoli 1965 ja vaimon veli jäi asumaan yksin lapsuudenkotiin. Hänellä oli vaikeuksia hoitaa kaikkia tilan töitä yksin, joten hän pyysi meitä muuttamaan luokseen Siikaniemelle. Siikaniemellä oli myös paremmat olosuhteet maanviljelylle, joten eräs yönseutu teimme ratkaisumme. Seuraavana päivänä menimme vaimoni kanssa Kajaaniin virastotalolle maanviljelyspiiriin, jossa agronomi Virkkunen hoiti sukupolvenvaihdosasioita. Näin, vuonna 1968, meistä tuli Siikaniemen asukkaita.

Asuimme Siikaniemellä 1970-luvun lopulle saakka. Toiseksi vanhin poikani valmistui Seppälän maamieskoulun tilanhoitajalinjalta 1979. Tuolloin luovutimme tilan hänelle ja muutimme vaimoni kanssa Sotkamoon rivitaloasuntoon. Poikani asuu Siikaniemellä edelleen.

Ontojoen monet vaiheet

Alpo Komulainen

Minun ympäristöni on syrjäinen maaseutuym-päristö luonnon keskellä. Pieni peltotilkku, suuri metsä, kotilampi ja Ontojoki muodostavat maisemallisen taustani. Olen 13. polven kainuulainen, ja esi-isäni ovat aina olleet kalapaikkojen asukkaina. Lapsuudessani elettiin paljolti vielä luontaistaloudessa. Äitini ja isäni olivat pienviljelijöitä ja elämämme oli pienimuotoista. Olen perheemme esikoinen, ja pääsin osallistumaan kaikenlaisiin hommiin jo pienestä pitäen. Onkiminen oli minulle mieleistä, ja äitini pyysi minua käymään onkimassa kalat kalakukkoihin. Pihasta ei tarvinnut mennä kuin 100 metriä, kun pääsi jo ahven- ja säyneapajille.

Lapsuudessa vapaa-ajalla vaelsimme paljon luonnossa. Sunnuntaisin kun isät lepäsivät ja äidit huolehtivat ruuasta ja karjasta saimme roijata ympäri metsiä kavereiden kanssa. Etenkin hankiaikana saatoimme mennä hyvinkin kauas. Kalastus oli melkein puoliksi lapsuusajan työtä, sillä hankimme siten tavallaan elantoa, jolla oli suuri merkitys. Myös metsästys ja urheilu olivat paljon mukana elämässä lapsena ja nuorena. Heti kun lumet sulivat, teimme seiväshyppytelineet ja hyppäsimme seivästä. Olin isäni mukana monissa hommissa. Mieleeni on jäänyt etenkin kerta, kun olimme veljeni kanssa isän mukana parkuu-urakassa Pitkänkosken kupeessa aurinkoisena hankiaamuna. Minä olin 9-vuotias ja veljeni 6-vuotias. Parkkasin päivän aikana 72 pöllä ja veljeni 11, jonka jälkeen hän väsähti ja

nukkui havujen päällä. Oli todella mukava tunne työskennellä kotiväen miesporukassa. Tuo päivä antoi minulle oikeastaan perustan sille, kuinka mukava on tehdä töitä talkoilla ja puhaltaa yhteen hiileen. Fyysinen kunto, havaintokyky ja luonnontuntemus ovat rikkautta, jonka minun sukupolveni on saanut täällä Kainuun maaseutukylillä luonnostaan. Luonto tuli hyvin tutuksi työn ja harrastusten kautta.

Kylä oli yhteisö. Sotien jälkeen yhteishenki oli hyvin vahva, mutta vähitellen alkoi tulla poliittinen kahtiajako Suomen maaseudulle. Kahtiajako näkyi lähinnä sillä tavalla, että maalaisliittolaiset ja vasemmistolaiset rakensivat omat urheilukenttensä kylälle. Naisilla oli omat ompeluseurat, emäntien tarinaillat ja sukankutomistapahtumat. Miehillä taas oli sunnuntaisen turinatuo-kiot, joita pidettiin monesti myös minun kotonani. Kylän veteraanit kokoontuivat muistelemaan sota-ajan asioita, joista ei lapsille puhuttu. Sota oli yhdistänyt kylän miespuolisen väestön, sillä he olivat taistelleet yksissä Kuhmon ja Rukajärven suunnilla.

Isäni oli Kallioisen voimalaitostyömaalla alusta loppuun sekatyömiehenä, ja työskenteli myös Katerman voimalalla 40-luvun lopussa. Katerman voimala rakennettiin paljolti lihasvoimalalla, sillä kaivinkoneet ja maansiirtoautot tulivat Ontojoelle vasta Kallioisen voimalan rakentamisaikana. Olen itse nähnyt voimalaitoksen ra-

kentämisen hyvin läheltä. Kävimme katsomassa työmaata usein, ja rakentaminen vaikutti hyvin suuren maailman tyyliltä. Meidänkin kamarisamme oli rakennusaikoina usein vuokralainen. Eräs vastavihitty pariskunta nukkui hetekan puolikkaassa. Vaimo oli töissä voimalaitostyömaan ruokalassa ja mies ajoi amerikkalaista kauha-kuormaajaa, Tornapullia.

Isä ei aina joutanut töiltään katiskoille, joten olin usein Pykälän vanhana Laurin mukana koke-massa katiskoita. Kallioisen koski oli mahtavan tuntuinen ja hieman pelottava. Muistan edelleen hyvin sen huhtikuun päivän, kun voimalaitos sulki veden. Vuosi oli 57 ja ajelimme sunnuntaina pyörillä voimalaitoksen alueella. Näimme, kuinka suuri joukko isoja taimenia pyöriskeli voimalaitoksen yläpuolella Välpässä. Tunsin lohikaloja kohtaan sekä sääliä, että saalistajan himoa. Sääli oli se, että kalat joutuivat vankilaan, eivätkä päässeet enää Syynäskoskille.

Voimalaitosten rakentaminen oli alueelle todella suuri muutos. Jo uitto ja erottelutyömaa olivat tuoneet mukanaan uutta aikaa ja muutosta kahdeksan tuntisen työpäivän ja säännöllisen työajan muodossa. Itselleni vesivoimarakentaminen toi suuren maailman ja talouden läsnä olevaksi, sillä aiemmin elimme metsän ja maatalouden varassa. Osallistuimme isäni kanssa voimalaitoksen rakentamiseen siten, että rai-vasimme allaspohjia kesällä 56 Pitkäsuvannon

alueella. Raivasimme katajat ja pajut ja poltimme ne syksyllä. Kun vesi nousi varvikkoon, tuli paikasta erinomainen kalapaikka, jossa säyne ja hauki lisääntyivät runsaasti. Kävimme yhtenä aamuna 60-luvun taitteessa velipojan kanssa siellä kalassa, ja saimme muutaman tunnin sisällä 36 haukea.

Ennen voimalaitoksia jokea oli jo käsitelty useita kertoja. Ruotsin vallan alla se on toiminut sotatienä ja asutuksen reittinä, ja jo tuolloin joesta, ja Katerman ja Kallioisen koskista, on yritetty poistaa pahimpia kiviä. Tervanlaskun ollessa kiihkeimmillään 1800-luvun lopussa Ontojoen koskiin rakennettiin kiertoreittejä eli möljiä. Suituan ja Kallioisen kosket olivat pahimmat laskettavat, eikä niitä voitu laskea kuin viiden tynnyrin tervalastilla ennen suurta perkausta, joka tapahtui 1860-luvulla. Myös rautaruukkien rakentaminen oli voimissaan vielä 1800-luvun loppuvuosina, ja Siikakoskeenkin oli tarkoitus rakentaa rautaruukki. Pohjatöitä ruukkia varten oli jo tehty, mutta Saksassa keksitty Haber-Bosch raudanjalostusmenetelmä romahdutti ruukkien rakentamisen Pohjolassa kokonaan. Myös uitto on muokannut jokea, ja nippu-uittoon siirryttäessä vuonna 72 ruopattiin Maihnuankoski ja Kypäräisenkoski. Ontojoki on siis kokenut monia muutoksia ja kulkijoita. Siihen on hukkunut monta miestä ja rikkoutunut useita tervalasteja.

Ontojoella oli uiton erottelutyömaa vuodesta 39 vuoteen 72. Minäkin olin erottelussa töissä 50-luvun lopun ja 60-luvun taitteessa neljänä kesänä. Ensimmäisen kerran olin uitossa Kallioisen voimalaitoksella, jossa puut uitettiin tukkiränniä pitkin alapuolelle. Olin solimassa pöllejä ja tukkeja alamäkeen ja tukkiränniin. Seuraavana kolmena kesänä olin voimalan alapuolella karkealla erottelulla, jossa tukit ja pöllit erotettiin toisistaan. Olin yhtenä vuotena esimiehenä viiden hengen porukassa, eikä työnjohtaja käynyt katsomassa minua kertaakaan sinä kesänä muualta kuin voimalaitoksen sillalta. Se nostatti omanarvontuntoani. Muistan yhä hyvin, kun sain ensimmäisen tilini. Vuonna 57 tuntitaksa oli 180 markkaa ja sain kahden viikon tilistä 27 000 markkaa. Sillä tilillä ostin ensimmäisen rannekelloni Sotkamon Harjun kelloliikkeestä. Kun olin valmistunut Sotkamon lukiosta ylioppilaaksi vuonna 60, oli savotta- ja uittohankkeet tärkeitä opiskelujen rahoituksen kannalta. Rahatalous tuli elämäni nimenomaan uiton, eli joen myötä.

Kalakannat hiipuivat voimalaitosten rakentamisen jälkeen, mutta nyt osa entisistä kaloista, kuten säyne ja lahna ovat tulleet takaisin. Kuitenkin lohikalat ovat yhä kateissa. On sääli, että kalat ovat nykyisin pääasiassa istukaskalaa. Toiveeni olisi, että jokeen istutettaisiin pyyntikokoista kirjolohta, vaikka taimen olisi alkuperäinen kala täällä. Ontojärveen istutetut taimenet jäävät heti onkijoiden saaliiksi, kun tulevat alas voimalasta.

Myös turbiinit rikkovat osan kaloista. Ontojoki on erittäin tärkeä kalastusvesi, mutta valitettavasti se on nykyisin paljolti voimalaitoksen ylä- tai alapuolella olevaa istutetun kalan kalastamista. Jos kuiviin entisiin uomiin laskettaisiin vettä, voisivat harjukset ja siiat mahdollisesti nousta uusille olinpaikoille. Menetyksistä, mitä Ontojoen ihmiset ja eliöstö ovat menettäneet voimalaitosten myötä.

Joki oli työmaa ja kalastuksen kohde. Voimalaitoksen rakentamisen myötä kyläyhteisö pääsi suuren tapahtuman todistajaksi ja osallistumaan siihen. Kiitän Luojaani siitä, että olen sattunut syntymään juuri oikeaan aikaan. Olen päässyt luontoon oikealla tavalla kiinni silloin, kun aistit ovat olleet parhaimmillaan, liikkuminen nopeimmillaan ja erämaa lähellä.

Urheilijapojan elämää voimalaitoksen valoissa

Pekka Jaakola

Pekka Jaakolan koti Ontojoella 1966. Kuva: Pekka Jaakolan yksityisarkisto.

Olen syntynyt Katermassa samana vuonna, kun voimalaitos valmistui. Perheemme asui Kajaani Oy:n voimalaitoshenkilökunnan asuntotalossa, joka oli vanha maalaistalo nimeltään Piiraala. Kun olin 8-vuotias isäni meni Kallioisen voimalaitokselle koneenhoitajaksi ja muutimme Kallioisen voimalaitosalueelle. Asuinalueella oli neljä miltei samanlaista taloa noin sadan metrin päässä joen rannasta. Talot olivat Eino Pitkäsen suunnitteleimia ja niissä oli kaksi asuinkerrosta ja ullakko, jonne pääsi tikapuita pitkin ulkopuolelta. Talossa oli sähköt ja sisä-wc, mutta rannassa oli yhteinen sauna kaikille alueen asukkaille.

Alueella ei tuolloin asunut saman ikäisiä poikia, joten kavereiden luo piti mennä muutamien kilometrien päähän. Kotimme kohdalla joen jäätyminen riippui voimalaitosveden virtaamisesta. Kun talvisin kuljin kavereideni luokse joen ylitse potkurilla, saattoi joki olla menomatalla jäässä, mutta tulomatalla sulana. Leikimme paljon piilosta ja muistan, kun kerran pimeällä piilouduin kaatuneen kuusen juurien muodostamaan onkaloon. Kavereilla meni kauan löytää minut. Eräällä toisella kerralla kaivoin itselleni maahan haudan, jonka naamioin. Kuitenkin pikkusiskoni näki minut rakentamassa piiloa, ja kertoi muille minun olevan siellä. Kesäisin kävimme ongella ja talvisin hiihdimme. Voimalaitosalueella oli hyvät olosuhteet hiihtämiseen ja ympäristö oli valaistu. Teimme myös puusta hyppymäen padolle. Jotta saimme hyppyyn tarpeeksi vauhtia, oli

hyppyripöytä asetettava padon alaosaan. Tästä syystä hypyt menivät usein tasaiselle, mutta kukaan ei muistaakseni loukkaantunut hyppyrimäessä. Kerran siskoni kaatui ja hänen suksensa meni sulaan kanavaan. Koska kyseessä oli puusuksi, saimme haettua kelluvan suksen veneellä takaisin. Vesistö oli mielenkiintoinen, mutta joskus myös vaarallinen. Muutaman kerran olen lapsena rannassa pudonnut jäihin.

Nuorena voimalaitosalueella asuminen opetti itsenäisyyteen. Kävin paljon pitkillä hiihto- ja pyöräretkillä itsekseeni. Neljännen luokan jälkeen lähdin oppikouluun Sotkamoon. Ensimmäiset kaksi vuotta kuljin kouluun kotoa, jonka jälkeen olin viikot koulukortteerissa ja huolehdin itsestäni. Nuorena harrastin paljon urheilua ja olin partiossa. Osallistuin usein Sotkamon kunnan kesäleireille, ja toimin siellä myös isosena. Uitossa olin ensimmäistä kertaa töissä 14-vuotiaana. Puut oli merkitty yhtiön mukaan. Muistaakseni kolmiolla merkityt puut menivät Kajaaniin Kajaani Oy:lle ja O-kirjaimella merkityt Ouluyhtiölle. Työ oli nuorelle raskasta ja sitä tehtiin kolmessa vuorossa. Jos työt alkoivat illalla kello 22 ja loppuivat aamulla kello 6, ei silloin pystynyt vapaa-ajalla tekemään muuta kuin syömään ja nukkumaan työvuorojen välissä. Uitto työllisti paljon ihmisiä ja esimerkiksi opiskelijoita tuli paljon ympäri Suomea töihin Ontojoelle. He majoituivat parakeissa ja kyläläisten taloissa tai kulkiivat parin kymmenen kilometrin päästä töissä.

Meitä oli Kallioisessa pieni porukka, eikä asukasyhdistyksiä tai toimikuntia ollut. Nuorena kuulin paikalliseen metsästysseuraan, jonka nimi oli muistaakseni Kallioisen Erästäjät. Mieleen on jäänyt, kun saimme kerran yhdestä pesästä 11 kettua. Ontojoen kylällä oli Moskova-niminen työväentalo, jossa näytettiin elokuvia ja järjestettiin tansseja. Meillä oli myös oma pesäpallojoukkue, Ontojoen Viri, joka oli aikanaan Sotkamon toiseksi paras lajissaan. Uiton mukana alueelle tuli taitavia pesäpallonpelaajia ympäri Suomea, jotka pelasivat joukkueessa kesäisin.

Olen kuullut isältäni paljon tarinoita voimalaitokseen liittyen, ja hän on myös kirjoittanut muistojaan ylös. Kerran voimalaitokseen iski salama, joka johti voimalaitoksen generaattorin palamiseen. Tapauksesta ei kerrottu ulkopuolisille, sillä se tuli taloudellisesti kalliiksi. Luulen, että juuri samaiseen tapaukseen liittyy, kun eräs kyläläinen poika pelästyivät voimalaitoksesta lentäneitä ikkunaruujuja, eikä uskaltanut mennä laitoksen ohi. Olen myös kuullut, että Koivukosken voimalaitoksella miehet ovat pilkkineet kaloja lattian läpi. Huhu kertoo, että sieltä kalat nähtiin hyvin, eivätkä ne päässeet eteenpäin seinän ja korkeuserojen takia. Lohen nousu loppui tällä alueella, kun Ämmäkosken voimalaitos rakennettiin Kajaaniin. Ukkini muisteli, että suunnitteen vuonna 1907 on täältä kalastettu viimeisiä lohja verkoilla.

Aikuisena hankin oman kanootin, jolla liikuin paljon Oulujoen vesistöissä. Olen myös kerran toiminut oppaana 'Suomi meloo' -tapahtumassa, jossa opastin melojia Kaitainsalmelta Sotkamon Hiukkaan. Kerroin matkalla ympärillä meloiville Sotkamon historiasta. Olen eläkkeelle jäätyäni kouluttautunut erä-, luonto- ja matkailuoppaaksi. Olen opastanut turistiryhmiä myös voimalaitosten alueilla, ja kertonut heille voimalaitosten historiasta. Ryhmiä on ollut niin Suomesta kuin ulkomailtakin. Opastuksillani esitän ihmisille tietokilpailukysymyksen, joka kuuluu näin: "Täällä valmistetaan sellaista tuotetta, jota kaikki tarvitsevat, mutta sitä ei voi yhtään varastoida. Mikä tämä tuote on?" Vastaus on tietenkin sähkö, mitä voimalaitokset tuottavat, mutta mitä ei varastoida.

Vesi virtaa Kallioisella uuteen väylään

Raija Korteniemen kirjoitus

Olin yhdeksänvuotias, kun kylällemme saapui paljon tuntematonta väkeä ja voimalaitoksen rakennus alkoi. Lapselle oli ihmeellisiä koneita ja vempaimia työmaalla. Kylämme asukasmäärä lisääntyi muualta tulleilla rakentajilla. Kodissani-kin oli majoitettuna miehiä väliaikaisesti. Voimalaitos valmistui ja muistan ikuisesti sen päivän, kun vesi laskettiin uuteen uomaan, ja tietysti olimme naapurin tytön kanssa ihmettelemässä sitä näkyä, kun vesi alkoi lähestyä voimalaitosta kohti. Komea oli uusi laitos mutta vanha koski ei enää kohissut. Jäi vain paljaat möljät ja saari, jonka molemmin puolin oli vesi virrannut.

Matti Pulkan kirjoituksia

Tässä luvussa on koottuna Matti Pulkan kirjoittamia juttuja Oulujoki Osakeyhtiön historiasta sekä omista kokemuksistaan yhtiöläisenä. Kirjoitukset on julkaistu myös www.vekuvaku.eu -sivuilta.

Mistä ja miksi työntekijät tulivat ”Jokiyhtiöön”?

Naisia tärkeässä työssä voimalaitoksia rakennettaessa, kun ”patoja ankkuroidaan joen pohjaan”. Syvyysukeltajille pumpataan ilmaa Pyhäkoskella. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Suuret työmaat harvassa 1930–40 luvuilla

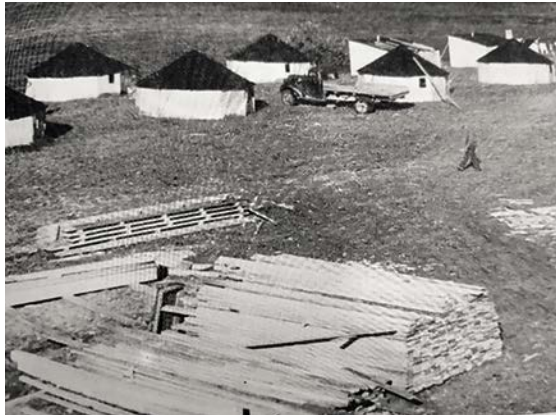
1930-luvulla Suomessa oli yleisen maailman tapaan niukkuutta ja puutetta kaikesta. Isoja työmaita oli harvassa ja varsinkin Pohjois-Suomi eli vielä paljolti maa- ja metsätalouden varassa. Isot joet antoivat kalaa, mutta jokivarren kylät olivat pieniä ja harvaan asuttuja. Oulujoen vesistö oli toki ollut teollisuuden kasvun myötä kiinnostuksen kohteena jo pitkään. Sähkön tarve kasvoi nopeasti koko 1900-luvulla, kun Suomi alkoi teollistua vauhdilla. Aluksi rakennettiin Etelä-Suomen koskia, kun teollisuus oli keskittynyt sinne. Vähitellen painopiste siirtyi pohjoisemmaksi. Varsinkin sotavuosien aikana ja niiden jälkeen pohjoisten isojen jokien hyötykäytön suunnittelu ja rakentaminen alkoi toden teolla.

Sota-aika oli ratkaiseva Oulujoen pitkäaikaisten rakentamissuunnitelmien toteuttamista ajatellen. Maahan oli saatava lisää energiantuotantoa. Rakentamista oli paljon valmisteltu koko 1900-luvun alku. Nyt piti saada rattaat pyörimään. Perustettiin ennen näkemättömän suuret työmaat erämaihin, korpiin missä ei ollut juuri ketään eikä juuri mitään. Aloitettiin jokien valjastaminen energiantuotantoon.

Työntekijöistä pulaa aluksi

Koska tuohon aikaan rakentaminen oli työvoimavaltaista, tarvittiin paljon tekijöitä. Mutta mistä harvaan asuttu jokivarsi yhtä äkkiä saisi tuhansia rakentajia liikkeelle? Olisiko maa- ja metsätöistä saatavissa sellaisia määriä osaavia rakentajia? Lähes joka jokivarren talosta löytyi rakennusväkeä, mutta työmaiden väkiluvun kasvaessa sekä Muhoksella että Vaalassa tuhansiin, alkoivat työmaat luonnollisesti kiinnostaa ihmisiä ympäri Suomen. Puhuttiin jopa ”Klondyke-vaelluksesta”, koska olosuhteet työmailla ja väen asuttamisessa olivat välillä erittäin haastavat. Varsinkin alussa asuminen saattoi olla jopa telttamajoituksen luokkaa.

Yksi merkillinen ja erikoinen aika voimalaitostyömailla oli sodan aika. Miehet oli komennettu puolustamaan isänmaata. Lähes jokainen rivikelpoinen mies oli rintamalla. Oli vaikeaa saada tekijöitä työmaille, kun ei ollut, mistä ottaa. Silloin moni nainen joutui ottamaan miesten paikan: olemaan milloin betonin sekoittajana ja lapiojana rakennustyömaalla, milloin sukeltajan apumiehenä sukellustöissä tai milloin sahalla lautapoikana. Myös varastomiehenä tai konttorin esimiehenä saattoi olla toimenkuvaan sopiva nainen. Mutta hommat hoituivat. Samoin erityismaininnan ansaitsevat lukuisat eläkeikäiset miehet, jotka eivät kelvanneet rintamille. Esiintyi myös sitä, että nuoret pojanklopit ilmoittivat ikänsä ”vanhemmaksi”, jotta saivat työtä.

Telttakylä oli aluksi joidenkin yksin liikkuvien työntekijöiden asumus ennen kuin majoitustilat valmistuivat, niin myös Jylhämässä. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

Mistä työntekijät

Tuohon kiivaimpaan rakennusaikaan valtakunnassa oli menossa ”suuri karjalaisten asuttaminen ja uudelleen sijoittamisen aika”. Satoja tuhansia ihmisiä sai lähteä kodeistaan Karjalasta ja asettua uusille sijoilleen. Muhokselle muutti paljon karjalaisia.

Koulutus uusiin tehtäviin tapahtui paljolti työtä tekemällä. ”Työ tekijänsä neuvoo” oli periaatteenä. Toki opastusta ja koulutusta piti työnantajan paljon järjestää. Jopa niin, että virallista ammattopetusta annettiin yhtiön toimesta nuoremmille, kun sitä ei ennestään ollut kunnassa saatavilla. Ja jotta jatko olisi turvattu ja viihtyvyys varmistet-

tu, perustettiin voimala-alueille kouluja ja muita tarpeellisia palveluja yhtiön toimesta.

Toinen selkeä alue, josta jokivarren työmaille siirtyi paljon väkeä, oli Etelä-Pohjanmaa. Sieltä muutti kymmeniä perheitä työn perässä suuryömaille. Pohjanmaa oli tunnettu yrittämisestä ja ”työnteosta missä vain.” Suurille Pohjois-Suomen ja Koillismaan tukkisavotoillekin oli virrannut satoja miehiä metsätraktoreineen aina talvisin.

Myös aikaisemmin rakennetulta Vuokselta tuli joitakin voimalaitosrakentajia, jotka jo osasivat vesirakentamisen jalon taidon. Ja täytyy myöntää, että yllättävän hyvin sana kiiri valtakunnassa yleensäkin sitä mukaan, kun iso rakennusbuumi toden teolla alkoi levitä yleiseen tietoisuuteen. Niille osaajille ja yrittäjille, jotka vain hakivat työtä, oli tiedossa vuosiksi varma työpaikka. Työtä kyllä riitti.

Työmaat massiivisia hankkeita

Voimalaitostyömailta sanottaisiin nykytermein ”suurhankkeiksi”. Ensinnäkin niissä oli pitkä aikajänne. Useimmiten Oulujoella ja Kemijoella puhuttiin kymmenistä vuosista ja nykyrahassa monen miljardin rahasummista. Toiseksi väkimäärät: töissä oli kerralla tuhansia tekijöitä - parhaimmillaan yli 2000 henkeä per laitos – ja sen lisäksi vielä vilkastuivat muut palvelut alueilla huomattavasti. Kuntien väkiluvut kasvoivat

1950-luvulla jokivarressa kolmanneksella normaalista. Alueella oli ympäri Suomen kerääntynyt väkeä, joka sai aikaan positiivisen ”heimojen sekamelskan”.

Työmaat tosiaan olivat aluksi erittäin työvoimavaltaisia. Tämä johtui siitä, että tällaisiin töihin ei oltu seuduilla totuttu. Viljan viljely ja kalastus kyllä osattiin, mutta ei välttämättä maanrakennusta, vesirakentamista tai sähköntekemistä. Ja ennen kaikkea koneita ei ollut kovinkaan hel-

Työnjohtaja-eläkeläinen - työssä ottaa vastaan työnhakija-eläkeläisen. Forsblom's kontor. Pyhäkoskella. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

posti saatavilla auttamaan perusrakentamista. Amerikasta ja Euroopan muista maista haettiin työskentelymalleja ja tarvikkeita, siis isoja koneita. Jotta työ sujuisi nopeammin, yhtiö itse hankki aluksi melkein kaikki koneet työmaille, mutta jo 50-luvulla alettiin ostaa esimerkiksi kuorma-autopalveluja yksityisiltä. Myös paljon muita palveluja hankittiin tyylillä ”kone ja mies”. Kun sotakorvausteollisuus pääsi Suomessa vauhtiin, alkoivat tarjottavat ulkopuoliset palvelut nopeasti lisääntyä.

Työmahdollisuudet olivat paikkakunnilla, missä voimalaitoksia rakennettiin, erittäin hyvät. Muistelen isäni kertoneen, että yksittäisillä työnjohtajilla saattoi olla kymmenittäin työhakijoita parhaimpina päivinä. Samoin ryntäystä oli havaittavissa, kun sota loppui ja miehet palasivat rintamilta. Lähes jokainen, joka vain halusi töitä ja pystyi siihen, sai paikan. Toki hakijoissa oli ns. lentäjätikiä ja onnenonkijoita, mutta sellaiset eivät viikkoja pitempään saaneet olla.

Vakiintumisen aika

Kun tultiin voimalaitos kerrallaan käyttövaiheeseen, saattoi usein käydä niin, että ”vanhasta rakentajasta” tehtiin kouluttamalla ”käytön ammattilaisia”. Rakentaja oli sen verran jo juurtunut ja tottunut töiden lomassa uusiin saappaisiin, että tuleva työ kävi ammattimaisesti ja osaavasti. Joskus tarvittiin erityiskoulutusta ja ehkä jopa tutkintoa, mutta sekin järjestettiin. Meni muutama vuosikymmen, ettei juuri yhtään henkilöä tarvinnut pestata ulkopuolelta. Niinpä eläkeläisiä kertyi tällä tavalla iso määrä 1980-luvulle tultaessa.

”Jokiyhtiö” tunnettiin myös työnantajana, joka tarvittaessa koulutti työntekijät ammattiinsa. Jos jonkin ammattiryhmän kohdalla ei ollut paikkakunnilla tarjontaa, yhtiö järjesti tavalla tai toisella itse koulutusta. Esimerkiksi sähköalan ammattikoulutus järjestettiin monena vuonna omin voimin. Ja omakohtaista koulutustautumista tuettiin voimakkaasti.

*Etelä-Pohjanmaalta tulivat miehet autoineen urakoimaan voimalaitostyömaille. Louhoksen siirto käynnissä Jylhämässä.
Kuva: Fortum Oyj:n arkisto*

Kaukokäyttö, automaatio, digitalisaatio ja Internet söivät lopulta henkilöstön minimiin vuosituhannen vaihteessa. Työt loppuivat ja koneet jauhavat etäohjattuina edullista säätösähköä valtakunnan verkkoon. Mutta rakenteet pysyvät monumentteina ja muistuttavat meitä valtavasta urakasta luonnonvoiman kimpussa. Vesivoimahan on tarkalleen ottaen ”puhdasta aurinkovoimaa”, sillä veden kiertokulku ei ilman aurinkoa onnistu.

*Lähteet:
Vesivoimaa Oulujoesta 50 vuotta -kirjan (1991) henkilöstöhaastattelut*

Oulujoen voimalaitosten erityispiirteet

Yleistä Oulujoen rakentamisesta

Koskien hyödyntäminen Suomessa on alkanut jo 1600-luvulla lähinnä myllyjen ja muun mekaanisen voiman tuotannolla. 1800-luvulla alkanut teollistuminen johti ensin Etelä-Suomen koskien hyödyntämiseen, myöhemmin myös muualla maakuntiin laajenevin toimenpitein koskien patoamisilla. Mutta vasta viime vuosisadan alussa sekä teollistumisen laajeneminen että rautateiden sähköistämisen alkaminen muualla Euroopassa sai aikaan sen, että Suomen valtio ja isot yritykset alkoivat kaavailemaan isojen pohjoisten jokien valjastamista sähköntuotantoon. Valtion toimesta perustettiin koskivoimakomitea 1917, joka alkoi suunnittelemaan sekä Itä-Suomen että pohjoisten jokien rakentamista. (Oulujoki Oy, 1991:11). Vuoksen vesistön rakentaminen alkoi 1922 ja suuri Imatran voimalaitos valmistui 1929 (Imatran Voima, 1982:13–45).

Oulujoen rakentamisen selvitystyö lähti käyntiin, kun koskivoimatoimikunta perustettiin. Laajempaa mielenkiintoa se alkoi herättää, kun Imatran voimalaitoksen rakentaminen Vuoksen vesistössä edistyi ja toimikunta sai lisää resursseja työhönsä. (Oulujoki Oy, 1991:13) Tätä suunnittelua kuitenkin hankaloitti voimassa oleva vesilaki, joka ehdottomasti kielsi joen sulkevan padon rakentamisen lohিপitoisiin jokiin. Myös tärkeä puun uitto ja turistiveneliikenne olisi hankaloitunut kaikenlaisesta joen rakentamisesta. (Oulujoki Oy, 1991:13). Niinpä ryhdyttiin miettimään lain

muutosta, koska 30-luvun yleismaailmallinen lama ja sähkön tarpeen raju kasvu oli väistämättä edessä. Vesilakiin hyväksyttiin muutos, että lohিপitoisen joen sulkeminen tuli mahdolliseksi, jos kalastukselle aiheutuneet vahingot korvataan ja siitä johtuva haitta on yli kaksi kertaa vähäisempi kuin saatava hyöty. (Oulujoki Oy, 1991:14).

Tällä perusteella alkoivat valtio ja isot yritykset sekä kaupungit etsimään ratkaisuja energian saannin turvaamiseksi. Oulujoen kosket ja rannat olivat verraten hyvin ”mitattu ja punnittu”. Kyse oli sen jälkeen siitä, miten ranta-asukkaan ja maanomistajat saatiin myötämielisiksi rakentamiselle. Rakentaminen oli sidottu paljolti koskiosuuksiin, joita piti hankkia riittävä määrä, jotta rakentaminen yleensä oli mahdollista. Valtiojohtoinen Imatran Voima Oy oli jo ennakkoon hankkinut rantamaita ja muodostanut tälläkin tavalla uusia koskitiloja. Myös isoilla metsäyhtiöillä oli isoja rantakiinteistöjä jo ennakkoon joen varressa. Ja tilakaupoilla yritettiin saada valtaosa vesialueista haltuun rakentamista varten.

Haasteet ja erikoisuudet Oulujoen rakentamisessa

Merikoski

Oulujokisuulla Oulun kaupunki ennätti saada ennen sotia luvan Merikosken voimalan rakentamiseen vuonna 1939. Työt laitettiin käyntiin heti ja Oulujoen suiston pohjoisväylään alettiin rakentaa voimalaitosta, joka 11 metrin putouskor-

keudella tuottaisi Oulun kaupungille kattavasti sähköä. Rakentaminen vaati yläkanavan patoamista ylävirtaan, jotta putouskorkeus voitaisiin hyödyntää täysin joka tilanteessa. Jokisuiston eteläiset haarat jäivät ”palvelemaan” tulvapa-tojen kautta laskettavaa vettä. Eteläisimmässä väylässä, ns. Lasaretin väylässä sijaitsi pieni 1920-luvulla rakennettu vesivoimala. Myöhemmin Merikosken padotuskorkeutta on nostettu noin puolella metrillä Merikosken sähkötuotannon nostamiseksi.

Oulun kaupunki omistaa edelleen Merikosken voimalan ja sitä hallinnoi Oulun kaupungin liikelaitos, Oulun Energia.

Pyhäkoski

Kun alkuperäisiä suunnitelmia tehtiin 30-luvulla, Pyhäkosken osalta, oli tavoitteena tehdä Suur-Pyhän voimalaitos. Pyhäkoskihan oli 12 km pitkä ja liki 60 m korkea koski, joka tasaisen loivana laski vetensä Muhoslampeen. Tällöin suuri voimalaitos olisi sijoitettu Sotkajärven alapäähän ja vedet siitä johdettu kalliotunnelia pitkin Muhosjokeen lähelle nykyistä kirkonkylää. Vaikka Pyhäkosken-Pällin alue oli ikivanhaa kallioperää, niin lähemmissä maaperätutkimuksissa todettiin kallion olevan niin halkeillutta ja rapautuvaa, että sen aikaisella tekniikalla ei ehkä olisi saatu kalliotunnelia helposti vedenpitäväksi eikä tunnelin alapurkupaikkaa kestäväksi syvien savikerrosten takia. Suunnittelussa siirryttiin vaihtoehtoon b, mikä tarkoitti sitä, että Pyhäkosken putouskor-

keus jaettiin kolmen voimalaitoksen kesken; kosken luusuaan suunniteltiin Pällin voimalaitos, keskelle koskea Pyhäkosken voimalaitos ja alimaksi Montan voimalaitos.

Pyhäkosken voimalaitostyömaa avattiin keväällä 1941 keskelle "korpea". Rakennuskohde oli mahdollisimman vaativa jo kanjonimaisen profiilin ja tulevien patorakenteiden korkeuden – yli 60 m – takia. Sellaista ei vielä oltu Suomessa rakennettu. Yhtenä keväänä vei kevättulvat rakennetut maapadot mennessään. Kaikki infra piti suunnitella ja rakentaa tietttömien taipaleiden taakse. Rakentaminen aloitettiin alueiden ojittamisella ja teiden tekemisellä. Kaikesta oli pula; koneista, tarvikkeista ja palveluista sekä miehistä,

joista suuri osa joutui rintamalle. (Oulujoki Oy, 1991:21–27).

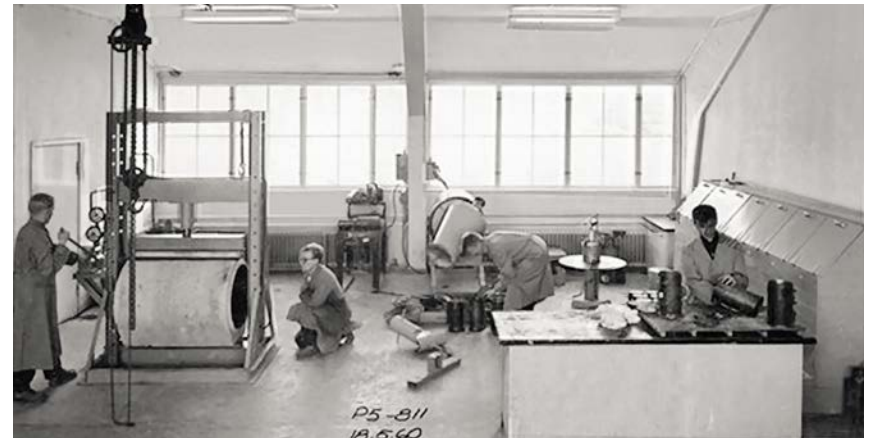
Yhteen aikaan työmaalla oli naisia ja koulupoikia enemmän kuin työmiehiä. Tämän takia itse voimalan ja patorakenteiden rakentaminen sujui verkkaisesti. Taloja, toimistoja ja työtiloja kuitenkin valmistui kohtuullisen ripeästi, niin että kun miehet tulivat sodasta, oli asunnot ja muut valmiina ja työt saattoivat täydellä teholla käynnistyä. Etenkin pato- ja voimalatyömaa eteni rivakasti niin, että jo 1948 padon yläpuolelle voitiin nostaa yläaltaan vesi. Pula kuitenkin oli jatkuvasti maansiirtokoneista, nostureista, kuorma-autoista, kallioporista ja käsityökaluista, joita jouduttiin hankkimaan ympäri maailmaa. Myös

voimalaitosten isot laitteet olivat hakusessa, mm generaattorit lopulta saatiin USA:sta. Huomionarvoista työmaalla oli köysirata joen yli, joka mahdollisti tehokkaan tavarain ja materiaalien siirron vaikeissa maasto-olosuhteissa. Osa koneista olivat aluksi vielä höyrykäyttöisiä.

Pyhäkosken voimalaitos valmistui siten, että ensimmäinen koneisto käynnistyi 1949 ja kolmas 1951, jolloin voimala katsottiin valmistuneen. Suomen korkein pato ja siihen liittyvä konesali oli erittäin vaativa betonitekninen työmaa Suomen oloissa, jonka seurauksena saatiin betoni- ja vesirakentamisen osaamista tulevia rakennustyömaita varten. (Betoni- ja maarakennustoimisto BML, josta tuli yksi tärkeä osa Suomen VTT:tä)

Imatran Voiman vesilaboratoriossa testattiin moneen kertaan pienoismalleilla voimalaitokset. Etenkin vesien käyttäytyminen padoissa oli tarkasti hallittava. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Betonirakentamisen hallinta oli ensiarvoisen tärkeä ja välttämätön. Koko 20 -vuotisen suurhankkeen aikana tehtiin uraauurtavaa työtä betonitutkimuksissa ja -kehittämissä. Kuva: BML:n uudesta tutkimuskeskuksesta. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Jylhämä

Oulujoen vesien hallitsemiseksi alajuoksun rakennusaikaan ja etenkin myöhemmässä vaiheessa aloitettiin Jylhämän voimalaitostyömaa (Oulujoki Oy, 1991:27–37). Joen suu tuli ruopata säännöstelylle sopivaksi ja siitä jouduttiin poistamaan vedenalaista kalliokynnystä huomattava määrä. Näin työn kautta opittiin vedenalaista louhintaa. Saatavasta louhosmäärästä voitiin rakentaa valtavat patorakennelmat yläaltaan vedelle ja yhdistää luontevasti Oulujärven pinta voimalaitoksen yläaltaaseen. Koska työmaa oli laaja ja jokseenkin kaukana kaikesta, yhtiö kunnosti priimakuntoon ostamiaan maatiloja. Niistä hyötyi koko voimalaitosyhteisö vallitsevan pulan ajan aikana. Jylhämä toimi koko rakennusajan yläpuolisen joen rakennuskeskuksena.

Pälli

Pällin voimalaitoksen tarkoituksena oli hallita Pyhäkosken yläosaa eli koskenniskaa. Sen rakentaminen aloitettiin ennen kuin Pyhäkosken voimalaitos valmistui, koska sodasta tuleville ihmisille tuli saada töitä. Täälläkin – kuten Pyhäkoskella – aloitettiin rakentaminen hevos- ja miesvoimien tekemisellä. Myös tänne rakennettiin tilapäisiä asuinrakennuksia suuren työntekijämäärän tarpeisiin. Työnjohto toimi paljolti Pyhäkoskelta käsin. (Oulujoki Oy, 1991: 37–39).

Huomattavinta Pällin rakentamisessa oli betonielementtien käyttäminen voimalaitosrakentamisessa, etenkin ulkoverhouksessa. Muutenkin

Voimalaitosten rakentamisessa tärkeä osa oli vedenalainen rakentaminen ja siinä sukeltajien tehokas työryhmä avustajineen ja kunnollisine laitteineen oli avainasemassa. Kuva Nuojuankoskesta. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

betonin käyttö mm talvirakentamisessa kehittyi huimin askelin; pystyttiin suorittamaan betonivaluja myös tavisaikaan suojaamalla se rakennuspahvein ja lämmittämällä syntyneitä tiloja.

Nuojua

Alun perin, Niskakosken padon suunniteltiin säännöstelevän Oulujärveä. Kuitenkin patojen rakennuspaikkoja tarkemmin tutkiessa huomattiin, että Niskakosken rakentaminen muuttui kahden voimalaitoksen ratkaisuksi. Jylhämän alapuolelle tuli Nuojuan voimalaitos ratkaisuna edulliseksi sen sijainnin ansiosta; kallio pinnassa ja joki sillä kohtaa useammassa uomassa. Samalla kuitenkin opittiin rakentamaan korkeampia maapatoja kuin aiemmin oli tehty; jopa yli 25 metriä työpatoja käytettiin rakentamisessa.

Samalla selvittiin olosuhteisiin nähden lyhyellä alakanavalla. Nuojualla rakennuskustannukset rakennuspaikasta ja olosuhteista johtuen olivat muihin laitoksiin nähden alhaiset. Kuitenkin laitoksesta tuli Oulujoki Oy:n toiseksi tehokkain sähkölaitos. (Oulujoki Oy, 1991:39–40).

Montta

Pyhäkosken koskijakson alin osa oli Montankoski. Sen haasteena oli, että kosken lopussa oli vain savea tai savikiveä. Tavallisesti vesivoimalat tehtiin kallioperustalle. Saven päälle rakentaminen vaikutti koko patorakennelman muotoon, joka ei voinut olla suoraseinäinen vaan ”kulmikas”. Padon rakenteet ankkuroitiin 60 metrin syvyyteen savikivikerrokseen, jotka maaperätutkimuksissa olivat löytyneet. Suomessa erikoisella valutekniikalla saatiin pato ankkuroitua tiukasti paikoilleen, mikä oli uusia aluevaltaus patorakentamisessa vaativissa oloissa (Oulujoki Oy, 1991:41). Samoin haastetta antoivat savisten maiden rakenteiden ja vesirajan välinen alue, koska veden eroosio pyrkii helposti kuluttamaan maaperän pois. Kun rakentaminen toteutettiin kiinteällä, vedettömällä maalla – itse laitos tuli joen niemeen – oli rakenteet vara tehdä järeämmäksi kuin tavallisesti.

Montan voimalaitoksen välittömään läheisyyteen sijoitettiin myös velvoitekalanviljelylaitos, joka on ollut oleellinen osa joen rakentamisen kalakantojen hoitoa ja on sitä vieläkin. (Oulujoki Oy, 1991:40–42).

Utanen

Oulujoen kahden suuren kosken, Niskakosken ja Pyhäkosken välissä oli vielä kaksi koskea ja järvi. Näiden rakentamiseen järkevästi mietittiin useita ratkaisuja. Yksi vaihtoehto oli tunneliratkaisu, joka yhdistäisi nämä kaksi matalaa koskea yhteen voimalaitokseen. Kuitenkin halvemmasi laskettiin avokanavan rakentaminen Utakoskelta Sotkakoskeen ja siitä Sotkajärveen. Kanava, joka oli aikanaan Euroopan suurimpia louhos-työmaita, rakennettiin lopulta Utajärven läpi. Tällä Utasen voimalaitos hyödynsi molempien koskien korkeuseron. (Oulujoki Oy, 1991:42–46).

Merkille pantavaa oli, että työmaalle kehitettiin ja rakennettiin uusia porakoneita ja -vaunuja. Samoin räjäytystekniikkaa kehitettiin, koska työmaa sijaitsi keskellä taajamaa. Työmaalle hankittiin työn tehostamiseksi valtavia kaivinkoneita ja kuljetuskalustoa. Maisema oli kaivamisen jäljiltä aluksi kuin kuun pinnalta, mutta myöhemminä vuosina kehitettiin menetelmiä, millä saatiin puusto ja kasvusto viihtymään louhikoissa niin, että niitä ei enää erota kaivetuiksi mäkimäas-
toiksi.

Emäjoen rakentaminen

Emäjoki oli Oulujoki Oy:n seuraava rakennus-
kohde. Ajateltiin, että vesistön latvoilla oli useita järviä, jotka varastoivat suuren määrän vettä ke-
vään tulvista seuraavaa talvea varten. Veden eli

”polttoaineen” varastointi on ehdoton edellytys järkevälle vesistön säännöstelylle. Tarkoitukse-
na oli saada koko vesireitti tehokkaan sähkö-
tuotannon piiriin.

Emäjoen rakentaminen oli ”sarjatuotannon mes-
tarinäyte”. Yhden vaiheen valmistuttua työmaal-
la, työryhmät siirtyivät seuraavalle työmaalle
tekemään pääosin samoja töitä. Työporukat hit-
sautuivat yhteen ja henkilöt oppivat yhä parem-
min ja laadukkaammin tekemään tehtävänsä. Tämä nopeutti huomattavasti voimaloiden val-
mistumista jopa niin että 3 voimalaitosta syntyi
alle neljässä vuodessa. Myös se, että Oulujoen
voimalaitostyömailta saatiin käyttöön yhä suu-
rempia ja tehokkaampia työkoneita, tehosti työ-
kentelyä työmailla. (Oulujoki Oy, 1991: 47–52).

Ämmän voimalaitos

Ämmän laitoksen avulla oli suunniteltu toteu-
tettavaksi laajan Kiantajärven säännöstely. Voi-
malaitos rakennettiin Emäjoen itäiseen lasku-
haaraan, ja uomat louhittiin kallioon. Läntinen
väylä padottiin. Aiemmin joessa on ollut pieni
voimalaitos, joka purettiin uuden rakentamisen
yhteydessä 1958.

Aittokosken voimalaitos

Aittokosken voimalaitos saa vetensä Vuokkijär-
vestä. Se on rakennettu myös kallioperustalle.
Putouskorkeus on tällä voimalaitoksella harvi-
naisen korkea eli n. 30 metriä ollen vesistön kol-

manneksi suurin. Järven ja voimalan välissä on
vielä yksi säännöstelypato, Vuokkijärven pato,
jossa ei ole muuta kuin säännöstelyluukut.

Seitenoikean voimalaitos

Seitenoikean voimalaitos säännöstelee Hyryn-
salmen Hyrynjärveä ja Seitenjärveä, jotka ovat
Emäjoen osia. Järvien välissä on suoritettu joen
vanhan väylän perkauksia laajasti. Samoin voi-
malan alapuolisilla jokiosuuksilla aina Ristijärveä
myöten. Jättikaivinkone Marion 7400 saattoko-
neidensa kanssa tekivät tämän valtavan urakan.
Joen varret ”verhoiltiin” kaivumassoilla, jotka oli-
vat pääasiassa louhosta ja hiekkaa.

Leppikosken voimalaitos

Samoihin aikoihin, kun Emäjoen yläjuoksua ra-
kensi Oulujoki Osakeyhtiö, oli rakennustyöt
aloitettu Paltamon Leppikoskella Kajaani Oy:n
toimesta. Ennen voimalan valmistumista Oulujoki
Oy teki kaupat ostaakseen sen ja saadakseen
koko joen ”omaan käyttöön”. Yhtiöiden välillä
sovittiin, että Kajaani Oy rakentaa laitoksen val-
miiksi. Näiden tapahtumien johdosta Leppikoski
on erilainen ulkoa ja sisältä kuin muut joen lai-
tokset.

Kuvat ovat Fortum Oyj:n kuva-arkistosta.

Matti Pulkka

Lähteet:

Imatran Voima. (1982). Puoli vuosisataa Imatran Voimaa. s.13–45
Oulujoki Oy. (1991) Vesivoimaa Oulujoesta 50 vuotta – sähköllä
eteenpäin. s.11–52

Rakennusajan työterveyshuolto Oulujoen voimaloilla

1940-luvun vaativat olosuhteet

Kun voimalaitoksia päätettiin ruveta rakentamaan 1940-luvun alussa, oli isot rakennustyömaat Suomessa melko harvassa, varsinkin ne, jotka tulivat ”korpeen”. Kaikki piti ajatella alusta ja uudelta pohjalta. Ja etenkin, kun sotatila oli päällä. Sodasta päästyään nuoret miehet olivat rohkeita, jopa uhkarohkeita. Työturvallisuus oli lasten kengissä ja niin myös kattava terveydenhuolto. Yhteiskunnan resurssit olivat vaatimattomat. Maaseutukunnassa oli yleensä yksi lääkäri ja korkeintaan joku avustaja. Kuitenkin esimerkiksi Muhoksen kunnassa oli parhaimmillaan 9000 asukasta. Yhtiön piti siis toimia itse aktiivisesti työterveysasioissa.

Ensiapuasemat perustettiin jo alkuvaiheessa, siis 1940-luvun alkupuolella, sekä Muhoksen Pyhäkoskelle että Vaalan – silloisen Utajärven – Jylhämään. Niitä hoitamaan saatiin pätevät terveysalan ammattilaiset. Asemilla riitti kiirettä ryskytöissä kolhiutuneiden hurjapäiden paikkamisessa. Kun hoitajan asunto oli samassa rakennuksessa, tultiin sinne joskus yölläkin paikallaan pikaiselle vastaanotolle. Ei siinä auttanut muu kuin lähettää kaveri ambulanssilla kiireesti Oulun lääninsairaalaan.

Pian kuitenkin huomattiin, että tarvittiin alkeellisten asumisolojen takia sairastaville ja hoitoa tarvitseville työntekijöille ”sairastuvat” edistämään paranemisia. Ne autoivat myös epidemioiden

Potilashuone ”sairastupa” oli siisti ja yksinkertainen. Kunnilla ei noihin aikoihin ollut vuodeosastoja muuta kun vanhainkodeissa.
Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

hoidossa. Ensiapuaseman hoitajille hankittiin apuhenkilökuntaa, joka omaksui nopeasti vaativan hoitoroolinsa. Asemien henkilökunta meni myös tarvittaessa perheisiin antamaan erilaista apua perheen jokapäiväisissä askareissa. Varsinkin sairastapauksissa palvelu oli kysyttyä.

Ensiapuasemat pitivät yhteyttä jatkuvasti kunnanlääkäreihin ja niinpä käytännöksi tuli muutaman vuoden perästä (noin vuonna 1945), että kunnanlääkärille järjestettiin säännöllinen vastaanotto terveysasemien yhteydessä kerran viikossa. Potilaita oli joskus jonoksi asti odotushuoneessa: kuka oli pahasti ruhjeilla, kuka romuskassa. Jälkeen päin lentävänä lauseena oli tuolloin, että ”haetaanpa Sipilän Eikalta asperii-

Oulujoki Oy:n ensimmäinen ambulanssiauto oli maaseudulla siihen aikaan uutta ja erikoista.
Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

nipillereitä”. Joskus ne saattoivat kyllä olla vain lumelääkkeitä. Asperiinihan oli Hota-pulverin jälkeen yleisin kipulääke.

Jo tuolloin hankittiin toimipaikoille sairaankuljetusautot, mikä oli uusi toimintamalli näillä main. Autoja käyttivät hätätilanteissa myös työntekijöiden perheet. Muistan, kun kerrankin jonkun vaimo oli menossa synnytyslaitokselle, mutta synnytys käynnistyi kesken matkaa. Kuskin ei auttanut kuin pysähtyä, hakea lähitalosta lämmintä vettä ja lakanoita ja hoitaa synnytys loppuun. Terve poika siitä kuulemma tuli. Autokuskista tuli hetkessä kättilö.

1950-luku

Sodan päättyminen tiesi rajua lisäystä työntekijöiden määriin, jolloin myös terveydenhoidon työt lisääntyivät. Säännölliset lääkärint vastaanotot vakiintuivat työpaikoilla. Myös hoitohenkilökuntaa lisättiin palkkaamalla koulutettuja avustajia. Yhteistyö kuntaan ja läänin terveysorganisaatioihin tehostui. Muistan, että nyt sairasta lähdettiin herkemmin viemään läänin- tai kaupunginsairaalaan, mistä löytyi erikoisosaamista myös vakavimpien tapaturmien ja sairauksien hoitoon.

Ja tulihan voimala-alueille myös hammaslääkäripalveluita. Paljon on juttuja sen aikaisista hammaslääkärikäynneistä. Omakohtaisesti muistan,

kun juurihoidot tehtiin kerralla ilman puudutusta tai useampi hammas kiskottiin kerralla puuduttamatta. Ja aluksi porat kävivät ”polkuvoimalla”. Ronskeja ne otteet olivat siihen aikaan. Mutta suu tuli hoidetuksi. Myös kylän koululaiset saivat siinä ohessa akuutteihin hammassärkyihin pika-apua. Tosin itse sain kylkiäisenä hammaslääkärikammon.

Työsuojeluun ruvettiin kiinnittämään enemmän huomiota. Laadittiin yhdessä ammattiryhmien kanssa työsuojelulle paikallinen organisaatiomalli ja pelisäännöt. Ruvettiin seuraamaan tapaturmia ja onnettomuuksia järjestelmällisesti sekä yhdessä analysoimaan niiden syitä ja korjaustoimenpiteitä. Se oli osin uutta työelämässä ja osoitti, miten paikallisesti voitiin edistää työn-

tekijöiden terveyttä ja hyvinvointia. Yhtiön eri osastot kilpailivat yhteen aikaan parhaista turvallisuussaavutuksista.

Yhtenä konkreettisena asiana voidaan pitää liikunnan voimakasta nousua osaksi sosiaali- ja henkilöstötoimintaa. Liikuntapaikkoja rakennettiin runsaasti ja monipuolisesti: saatiin kenttiä, saleja, välineitä ja muita tykötarpeita. Ne olivat monesti pitäjän ainoita kunnollisia suorituspaikkoja, missä kyläläisetkin kävivät. Samoin organisoitiin yhdessä myös vapaa-ajan toimintaa henkilökunnan ”omaksi kerhotoiminnaksi”.

Hammaslääkäri työssään. Kyseessä olivat yhtiön järjestämät tilat ja laitteet.
Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

Ensiapuusema yksinkertaisine kalusteineen Aittokoskella. Tämäntyyppisiä olivat muutkin EA -asemat työpaikkojen läheisyydessä.
Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

Uudenlaista online-tapaturmaseurantaa Montan voimalaitostyömaan portilla 50-luvun alussa.
Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

Pelastuskalustoa monipuolistettiin jatkuvasti. Kuvassa Ford merkinen paloauto. Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

Maininnan arvoista vuosikymmenen taitteessa oli myös palo- ja pelastustoiminnan vakiintuminen osaksi työ- ja asuinalueiden turvallisuutta ja hyvinvointia. Palokalustoa uusittiin voimakkaasti ja henkilöstöä koulutettiin jatkuvasti. Toimintaa harjoiteltiin jopa viikoittain. Se näkyi työmaan ja asuinympäristön jokapäiväisessä rytmissä ja ilmapiirissä turvallisuutena. Lentävänä lauseena palopääälliköillä oli "Tulipaloja ei saa olla eikä niitä saa tulla".

1960-luku

Monen ammattikunnan terveystarkastukset tulivat käyttöön 1960-luvulla ja vakiintuivat osaksi vuosirutiineja. Niillä pystyttiin ajoissa puuttamaan työpaikan erityisongelmiin, joista saattoi aiheutua työkyvyttömyyksiä tai terveystarpeita.

Esimerkkeinä noista ammateista voisi olla maalarit, hiekkapuhaltajat, hitsaajat, sukeltajat, mastomiehet, palomiehet ja räjäyttäjät. Noihin aikoihin saatiin yhtiölle pysyvät sopimuslääkärit. Monesti nämä lääkärit olivat kokeneita ja sopimukset heidän kanssaan olivat pitkiä. Se oli työntekijöille kuin "perhelääkärijärjestelmä" ja kipujen ja vaivojen historia tuli tutuksi. Lääkärille sai tilata ajan tai ottaa yhteyttä, jos jokin asia vaati "korkeampitasoista" hoitoa tai jatkotutkimuksia. Lääkäri hoiti vakanssia leipätyönsä ohessa joinakin sovittuina päivinä viikossa.

Henkilöstöä ruvettiin järjestelmällisesti kouluttamaan ensiaputehtäviin. Joissakin töissä tuo taito oli pakollinen. Kuten nykyäänkin turvallisuuspassit olivat erilaisia, vaikkapa tulityöpasseja tai ensiapu 2 -passeja. Ensiaputaitoja seurattiin merkitsemällä ne henkilökortteihin. Työpaikoilla järjestettiin myös pelastusharjoituksia ja -näytöksiä sekä valmistauduttiin ydinonnettomuuksien varalle.

Aivan oma lukunsa oli se, kuinka 1950-luvulla virinnyt kerhotoiminta vakiintui yhdistystoiminnaksi. Urheilukerhon toiminta laajeni myös lähes kaikille liikunnan alueille. Tietyt lajit nousivat vuorollaan pintaan. Hiihto oli ykköslaji, joka veti nuoria miehiä ja naisia liikkumaan. Seuraavaksi tulivat yleisurheilu, jota varten rakennettiin täysmittaiset urheilukentät. Myös pesäpalloa pelattiin laajasti ja näyttävästi. Ja kun veden

äärellä ollaan, uinnille rakennettiin oman kilpaikkansa, luistelijoille omansa. Oma lukunsa ovat sisäliikunnat, joita varten rakennettiin omat harrastustilat. Mukana oli paini, painonnosto, pöytätennis ja voimistelu, vain muutamia mainitakseni. Nämä kaikki lisäsivät merkittävästi työntekijöiden hyvinvointia, aktiivisuutta ja jakamista työn parissa. Henkinen vireys oli myös huomioitu harrastustoiminnassa, ei ainoastaan fyysinen.

Lähteet

Vesivoimaa Oulujoesta 50 vuotta -kirjan (1991) henkilöstöhaastattelut

Näköseula kaikille työntekijöille. Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

Turvallisuus Oulujoella voimalaitosten rakennusaikana

Alkuajan työolosuhteet

Oulujoen voimalaitokset rakennettiin lähes poikkeuksetta harvaan asutulle maaseudulle, jopa tiettömien taipaleiden päähän. Rakentaminen edellytti alueiden valmistamista suurtyömaille otolliseksi; kuivatus, tiet, rakennukset ja muu infra täytyi rakentaa ensin. Kun tämä oli tehty, alkoi varsinaisten patojen, laitosten ja muun rakennuskannan pystyttäminen. Osa Imatran Voiman palkkaamasta työnjohdosta ja -tekijöistä oli aiemmin ollut Vuoksen laitoksia rakentamassa, muun muassa Imatran suurvoimalaa. Täällä pohjoisessa olosuhteet – kuten kevättulvat, talvi ja kovat pakkaset sekä pitkät etäisyydet – lisäsivät vaikeusasteita.

Koko rakennusprojektin aikana sattui alle 40 kuolemaan johtanutta työtaturmaa, vaikka kyseessä oli jättihanke. Siihen liittyi yksi Pohjoismaiden suurimmista louhintatöistä: Utasen voimalan alakanava, jossa räjäytettiin yli 60 tonnia dynamiittia ja kuskattiin 4 miljoonaa kuutiometriä louhosta.

Alussa oli "suo, kuokka ja Jussi", voi kai sanoa. Kun valmistelevia töitä ruvettiin tekemään 40-luvulle siirryttäessä, olivat välineet "käsikäyttöisiä". Maa siirtyi lapioiden, miesten ja suomenhevosten avulla paikasta toiseen. Haasteet olivat lähinnä siinä, että mittasuhteet olivat toisenlaiset, mihin oli totuttu. Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto.

Utajärvellä oli valtavia räjäytyksiä 12 km pitkää alakanavaa louhittaessa. Ikkunat helisivät ja muurit halkeilivat taloissa kilometrien päässä. Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

Haastavimmat työt

Maansiirto, louhinta ja räjäytykset

Maansiirto aloitettiin hevos- ja käsipelillä. Rantamaat ojitettiin, metsät kaadettiin ja tiet tehtiin lapiolla, pokasahoilla ja hevospeleillä. Kivien ja kallioiden kimppuun käytiin talttojen ja lekojen avulla. Myöhemmin tulivat höyrykäyttöiset porat ja autojen voimanlähteenä saatettiin käyttää ensin puukaasuakin. Räjäytyksiin saatiin tehokasta dynamiittia: jopa niin, että jälkeensä tuli mielikuva, kuin ”joka toisella lapiomiehellä olisi ollut räjähdysaineiden käyttö lupa”. Nämä kaikki aiheuttivat suurta vaaraa työnteolle. Maansiirto ja louhosten kuljetus olikin kaikkien laitosten rakentamisessa yksi vaarallisimmista töistä, osin huonojen teiden takia mutta osin suurten masojen takia, etenkin kanavatyömaalla Utajärvellä.

Kuljetukset

Kuljetuskalusto oli 1940-luvulla nykymittapuun mukaan alkeellista. Osa kalustosta hankittiin ns. ylijäämävarastoista, osa sieltä mistä saatiin. Seuraavana vuosikymmenenä saatavuus parani merkittävästi.

Osa kuljetuksista oli henkilökuljetuksia. Muistan, kun pienenä saatiin kyytiä kuorma-autojen lavalla olevissa kopeissa ja se oli ”kylmää kyytiä” talvella. Mutta jo 50-luvulla oli joki-yhtiö ostanut itselleen linja-autoja, jotka olivat jo turvallisia ihmiskuljetuksiin.

*Sukeltajien työ oli haastavaa mutta vielä vaativampaa se on virtavesissä. Ja keväällä oli vielä tulvat kiusana, joskus tulvi myös syksyisin.
Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto*

Voimalaitosrakentamisen edistyessä myös ns. raskaat kuljetukset tulivat kuvaan mukaan. Alkuaikoina yhtiö turvallisuuden nimissä kehitti itse sopivaa kalustoa, sillä tuohon ”kaikki piti tehdä itse”. Kotimaiset kuorma-auton valmistajat tekivät voimayhtiön kanssa yhteistyössä superraskaan hinausauton ”mittojen mukaan”.

Sukellustyöt

Oleellinen osa vesirakentamisessa on hallita tilanteet sekä ”maalla että vedessä”. Oikeat sukeltajat – syvyysukeltajat – olivat etenkin alkuaikoina aivan oleellinen ja arvostettu ammattikunta työntekijöiden joukossa. Tehtävät olivat erittäin haastavia ja vaarallisia varsinkin talvella ja rajusti virtaavissa koskissa. Parhaimmillaan yhtiöllä oli toistakymmentä sukeltajaa ja heillä kullakin

kahdesta neljään apumiestä, jotka he itse saivat valita. Jos olosuhteet eivät olleet turvalliset, saattoivat sukeltajat mennä lakkoon, kunnes olosuhteita korjattiin. Silti joitakin sukeltajia menehtyi ja ”läheltä piti” tilanteet puitiin tarkasti ja riskit analysoitiin perusteellisesti.

Nostotyöt

Nostotyöt olivat isoilla voimalatyömailla jokapäiväisiä tehtäviä. 1940-luvulla usealla työmaalla nosturin virkaa hoitivat köysiradat. Rakennusaikana niillä hoidettiin monenlaisia nostoja: rakennustavaroita, betonia, rautoja ja muuta materiaaleja – joskus jopa autoja – siirrettiin joen yli. Ihmisiä ei ollut turvallisuuden takia lupa virallisesti siirrellä. Nostoissa oli aina omat vaaransa. Myöhemmillä työmailla oli myös liikkuvia nostureita ja niiden kanssa sattui harvakseltaan vaaratilanteita, muttei tietääkseni vakavia tapauksia. Oma lukunsa olivat myöhemmin ns. raskaat nostot, joissa käsiteltiin satoja tonneja. Ne olivat aina erityisosajien tarkan pelin töitä. Vaijerien, ketjujen ja liinojen tuli kestää ja ne piti pitää aina kunnossa.

Vesirakentaminen

Alkuaikoina ”vesirakentaminen” sanan varsinaisessa merkityksessä oli konkretiaa. Tuolloin tehtiin veden päällä tai veden alla tartunta- ja perustustöitä. Ne olivat ainakin ulkopuolisen silmin uhkarohkeimpia töitä, mitä näin. Jatkuva suuri vaara uhkasi pieninkin virheen sattues-

*Työmiehet tasapainoilivat ylhäällä lankkujen päällä ilman telineitä ja suojarusteita ja praatasivat rennosti.
Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto*

sa. Näissä asioissa kehitettiin nopeaan tahtiin työmenetelmiä, missä patojen avulla päästiin työskentelemään turvallisemmissa olosuhteissa. Työpatojen hyödyntäminen pienensi riskejä huomattavasti.

Sähkötyöt

Sähkön kanssa ei ole leikkimistä, sanottiin usein. Etenkin ”sähkötehtaassa” sen hallinta on ensimmäinen ehto. Vain ammattilaiset, koulutetut ja vastuulliset henkilöt saivat luvan toimia sähkömiehinä. Alkuvuosina lähes kaikki ammattilaiset tulivat muualta, mutta ajan mittaan yhtiö alkoi kouluttaa kiinnostuneita nuoria sähkömiehen tehtäviin. Ja samalla turvallisuusasioita kehitettiin voimaperäisesti.

Korkeat ja vaaralliset rakennustyöt

Nykyrakentamiseen verraten huomattavaa Oulujoella oli, että silloin tehtiin kaikki rakennustelineet ja valumuotit puusta. Niiden mittasuhteet olivat joskus valtavat: muotti saattoi olla jopa 50 metriä korkea. Telineitä ja muottilauoituksia näytti olevan yhdellä työmaallakin aivan järkyttävän paljon. Miehet ilman kypäriä ja turvaköysiä rakensivat kuin muurahaiset. Näissä töissä näki sen sotajermujen yltiöpäisen uhkarohkeuden ja kilpailuvietin. Kuitenkaan isoja onnettomuuksia ei sattunut. ”Läheltä se usein meni”, sanoi isäni kerran puhuttaessa noista vaikeista muottitöistä.

Talvirakentaminen, pakkaset ja vuodenajat

Koska töitä tehtiin kovalla kiireellä ympäri vuoden ja vuorokauden, jo perusrakentamisessa kovista pakkasista ja pimeydestä koitui isoja haasteita. Pakkasrajaa ei ulkotöille tunnettu, mutta

koneet – esimerkiksi maansiirtokoneet – saivat muutaman vakavan rikkoutumisen jälkeen 27 pakkasasteen käyttörajan. Myös tehokkaan työmaavalaistuksen järjestäminen oli haastavaa ja ”pimeyden työt” eivät aina menneet putkeen.

Veden jäätyminen ja jäämassat sotkivat usein talvella rakentamista. Ja kun talven jälkeen kevät sai, olivat tiet ja pihat monesti yhtä velliä: siis vaaran paikkoja oli joka nurkan takana. Tulviaakaan ei aluksi oikein hallittu, mutta tilanteista opittiin ja ne pystyttiin ennakoimaan melko hyvin. Mitä nyt joskus alkuaikoina joku työmaapato murtui, mutta onneksi niistä selvittiin hengissä, koneet vain kastuivat.

Betonirakentaminen opittiin kantapään kautta myös talvella. Valukohteet suojattiin hyvin pahveilla ja kuuma vesihöyry auttoi lämmityksessä. Joskus kun suojauskohdetta ei oltu merkitty hyvin, niistä saattoi tulla vaaranpaikkoja työmaalla liikkujille.

Kolmivuorotyöt ja urakat

Yksi turvallisen työn haaste jokaisella voimalaitoksella rakennusvaiheessa oli ”kiire”, millä laitoksia rakennettiin. Monessa työssä käytettiin kolmivuorotyötä takaamaan mahdollisimman pikainen työvaiheen valmistuminen tai eteneminen. Muistan jonkun autonkuljettajan kertooneen, että hän ajoi kuorma-autoaan kolmatta vuorokautta putkeen ja nukkui tirsat jonottaes-

Talvirakentaminen oli haastavaa ja hidasta hommaa. Mitä kylmempää, sen vaikeampaa.
Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

Ainutlaatuinen potretti Utasen työmaalta 1954. Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

saan ja lastausajan. Samoin jonkin rakennuksen aikataulu saattoi olla kiinni kirvesmiesten työpäivästä, niin ne sai ottaa jonkin tehtäväkokonaisuuden urakalla, jolloin työtunteja ei laskettu. Näin saattoi parikin vuorokautta tulla työtä yhteen kyytiin ruokataut pois lukien. Jossain vaiheessa eräs mestari totesikin; "ei tehrä urkul, urkul tulee huonoo jälkee ja vahinkoi".

Mitä tehtiin turvallisuuden parantamiseksi Kaluston kehittäminen

Kuten totesin alussa, kalusto oli ensin tyypillistä 1930-luvun välineistöä ja koneet kömpelöitä, hitaita ja painavia. Varhaisessa vaiheessa huomattiin, että ne eivät sovellu kaikilta osin suurmittaiseen ja nopeaan rakentamiseen ja monet niistä olivat turvattomia käyttää. Esimerkiksi kuorma-autot ja puskutraktorit saattoivat olla ilman hyttejä. Niinpä alkoi tehostettu "kamppania" uudempien laitteiden hankkimiseksi ulkomailta.

Jotkut ostajat matkasivat jopa Amerikkaan ostelemaan tuhdimpia vehkeitä, kuten 50-luvun alussa Marion kaivinkonetta tai JOY-kallioporia. Kaluston uusiutuessa käyttäjien terveys- ja turvallisuusriskit pienenevät merkittävästi.

Työn suunnittelu ja johtaminen

Samalla kun kalusto parani, otettiin uusia ja turvallisempia toimintatapoja käyttöön. Modernisiti sanottuna prosessit menivät uusiksi. Samalla työturvallisuus otti isoja harppauksia eteenpäin.

Työturvallisuusohjeistus ja -toiminta, koulutus

50-luvulle tultaessa syntyi käytännön tarve kehittää ulkomaisten mallien mukaista työturvallisuustoimintaa. Oulujoki Osakeyhtiö oli edelläkävijä turvallisuusohjeistuksen ja -organisaation kehittämisessä. Sen valmistelu pohjautui jo edellisen vuosikymmenen käytännön tarpeisiin. Myös koulutukseen ja alan tiedottamiseen kiinnitettiin suurta huomiota. Erityyppisiä varoitusta huomiotauluja rupesi ilmestymään työmailla ja mahdollisiin vaaran paikkoihin. Tämä edisti suuresti myönteisen asenteen luomista turvallisuuskysymyksiin.

Tapaturmia ja työturvallisuutta ruvettiin seuraamaan työmaakohtaisesti Montan rakennustyömaalla keväällä 1954. Tulokset kirjattiin työläjeittain. Tämä oli uutta suurtyömailla.
Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto

Valmiustoiminta (RT) ja viestintä

Oulujoki Osakeyhtiön toiminta ja uusien toimintatapojen kehittäminen vaikutti rakennusalan valtakunnan tason standardeihin ja toimintamalleihin. Suomessa RT-mallit ja -kortit pohjautuvat joki-yhtiön kehittämiin menetelmiin. Näihin sisältyi aina myös turvallisuustarkastelu ja siihen liittyvä tiedottaminen.

Työterveydenhoito ja työhyvinvointi

Oulujoen voimalaitoksilla työturvallisuuteen kehittelyyn liittyi jo aikaisessa vaiheessa toimiva ja tehokas työterveyshuolto. Työmaat olivat kaukana kaupungeista, joten terveystalujen saatavuus oli turvattu. Päätoimipaikoille rakennettiin pienet terveysasemat ja sairastuvut. Kirkonkylän palvelut tuotiin työmaiden saataville. Hammashoitokin järjestettiin.

Työhyvinvointiin kiinnitettiin huomiota jo varhaisessa vaiheessa. Myös fyysisen hyvinvoinnin kehittämiseen olivat mahdollisuudet hyvät sekä tilojen että toimintojen suhteen. Kun voimalaitokset oli rakennettu, olivat systeemit jo vakiintuneet "oulujokisen toimintakulttuurin mukaisiksi".

Lähteet:

"Vesivoimaa Oulujoesta 50 vuotta, Sähköllä eteenpäin": Paavo Vasala 1991
Oulujoki Osakeyhtiön henkilöstön haastattelut 50-vuotisjuhlaa ja edellä mainittua kirjaa varten (Matti Pulkka 1989–1990)

Maansiirto ja louhinta oli valtavan mittakaavan työtä. Vielä 50-luvulla henkilökohtaisia suojaimia ei paljoa käytetty. Kuulo meni, keuhkot täyttyivät kivipölyyn ja silmissä oli usein kivensiruja.
Kuva: Fortum Oyj:n kuva-arkisto.

Betonitutkimusta Oulujoella – Betoni- ja geoteknisen toimiston vaiheita

Oulujoella voimalaitosten maapatojen ja betoni-rakenteiden suuruusluokka arvioitiin jo suunniteluvaiheessa niin mittavaksi, että tarvittiin aivan uusi malli ratkaista rakennus- ja turvallisuustekniset kysymykset. Emoyhtiö Imatran Voima Oy:ssä katsottiin, että paras tieto ja osaaminen saatetaan tehokkaimmin perustamalla Betoni- ja Maalaboratorio (BML) Ouluun. Yksikkö siirrettiin vuonna 1949 Oulujoki Oy:n omistukseen ja Muhkan Pyhäkoskelle tekemään ennen kaikkea vesirakentamiseen liittyvää betonitutkimusta. Yksikön nimeksi tuli Betoni- ja Geotekninen toimisto (BGT). Toimiston tehtävänä oli betonin tutkimus ja valmistuksen valvonta sekä maaperätutkimukset.

Toiminta alkoi aluksi vaatimattomissa tiloissa Pyhäkosken korjaamorakennuksessa. Laboratoriotilat sijaitsivat kellarikerroksessa ja toimistot toisessa kerroksessa. Välissä oli konekorjaamo. Kun toiminta laajeni ja yksikön status muuttui keskuslaboratorioksi, työntekijämäärä kasvoi ja tilantarve tuli akuutiksi. Itse laboratoriolle rakennettiin alueelle uudet tilat ja konttoripuoli pääsi omaan rakennukseen, niin sanottuun ”vanhaan konttoriin”.

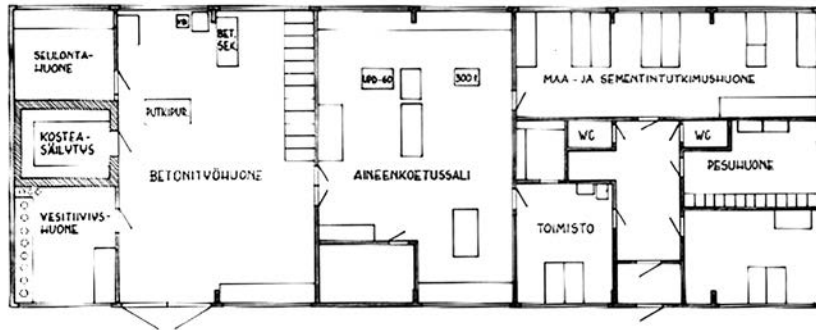
Betoni- ja geoteknisen toimiston konttoritilat sijoitettiin vuonna 1956 tyhjäksi jääneeseen ”vanhaan konttoriin”, jossa tekivät työtään johto ja tutkimusmestarit. Myös kenttätövälineet sijoitettiin tänne. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

Vuonna 1956 Pyhäkoskelle valmistui uusi betonilaboratorio moderneine koestuslaitteineen. Se oli alansa johtava koestuslaitos, joka ensisijaisesti palveli Oulujoen vesivoimalaitosten rakentamista, myöhemmin muutakin betonirakentamista. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

Toimisto oli alansa johtava yksikkö maassamme ja loi perustan Suomen nykyisille vesi- ja valmisbetonirakentamisen ja patoturvallisuuden normeille. Tutkimus perustui myös ulkomaiseen – lähinnä amerikkalaiseen – osaamiseen ja kokemukseen jättipatojen rakentamisesta. Täällä Oulujoella tutkimus poiki paljon uusia rakennusmenetelmiä ja kansainvälistä arvostusta. Voi melkein sanoa, että Suomeen kehittyi tuolloin ”pieni Nokia”. IVO sai kokonaisia voimalaurakoi- ta Neuvostoliitosta ja jopa Afrikasta.

Oulujoen voimalaitokset rakennettiin valmiiksi 1950-luvun lopulla. Vuonna 1967 koko toimisto muutti Ouluun, missä oli paremmat edellytykset yhteistyölle Oulun yliopiston ja VTT:n kanssa. Yksikkö siirtyi samalla takaisin Imatran Voiman omistukseen. Betonitestausten ohella geoteknisiä tutkimuksia jatkettiin ympäri Suomea, eritoten Lapissa yhdessä muiden IVO:n tutkimusyksiköiden kanssa. Tutkijoita ja työntekijöitä oli Oulun yksikössä noin 30. Myöhemmin keskuslaboratorio liitettiin Valtion Teknisen Tutkimuslaitoksen (VTT) Oulun yksikön alaisuuteen.

Betonilaboratorion pohjapiirros. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

Betoni- ja Geoteknisen toimiston muutettua Ouluun sille rakennettiin täysin ajanmukaiset ja hulpeat tilat. Samalla nimi muuttui Betonilaboratorioksi, jonka asiakkaita olivat lähes kaikki Pohjois-Suomessa toimivat rakennusliikkeet. Betonirakentamisessa alkoi eräänlainen ”kultakausi”. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

Mitä betonilaboratoriossa tehtiin?

Kun voimalaitosta suunniteltiin, yksi ensimmäisistä toimenpiteistä oli paikallisen betoniaseman rakentaminen. Joskus samasta pisteestä ruokittiin useampaa, lähialueella olevaa rakennustyömaata, kuten Jylhämä-Nuojualla. Betoniaseman edellytyksenä oli toimivan kuljetuskaluston suunnittelu ja hankkiminen.

Eritoten tässä tehtävässä toimi betonitoimisto: se suunnitteli massa-asetat ja niiden toiminnan ja logistiikan. Samalla toimisto kartoitti ennalta sopivien maa-ainesten saannin mahdollisimman läheltä työmaata. Tuohon aikaan käytettiin kiviaineksena paljon luonnon materiaaleja kuten soraa ja "rompoolia".

Maa-aineksen tuli olla koostumukseltaan tietyt kriteerit täyttävää ja kelpoisuus selvisi maaperätutkimusten ja analyysien avulla. Tästä betonin raaka-aineesta tulikin yksi kriittinen tekijä lopputuotteen valmistuksessa. Mitä lähempää kunnollista maa-ainesta oli saatavilla sen parempi. Kun kelvollinen kiviaines lähialueelta loppui, sitä oli haettava kauempaa, joskus kymmenien kilometrien päästä. Esimerkiksi Pyhäkoskella osa sorasta tuotiin 25 km päästä Pikkaralan harjusta, Utasella Tervavaarasta ja Jylhämässä Syrjävaarasta.

Uudet tutkimustilat olivat väljät ja siistit. Huippututkimukselle oli hyvät edellytykset. Oikealla betonin lujuusmittauksia tekevä puristin ja keskellä teräksien vetolujuutta mittaava koje. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

Kuriositeettina mainittakoon, että Muhoksella Repokankaasta raavittiin laajalta alueelta voimalaitostarpeisiin kaikki peruskallion päällä oleva irtosora, ennen kuin ruvettiin louhimaan ja murskaamaan kalliota sepeliksi. Kun Utasen voimalan alakanavaa rakennettiin, syntyi valtavat määrät kalliolouhosta, joka murskattiin Sotkajärven Saviniemessä eri kokoisiksi murskeiksi ja se oli mitä mainiota raaka-ainetta betoniin. Sepeliä tuli niin paljon, että sitä myytiin liki 20 vuotta Valtionrautateille ratapohjiksi, betonifirmeille raaka-aineiksi ja teiden rakennusaineiksi.

Toinen tärkeä osa-alue oli tutkia valmiin betonin koostumus, lujuus sekä veden ja pakkasen kestävyys. Näitä kokeita tehtiin valtava määrä yhden voimalaitoksen rakentamisen aikana. Sodan jälkeen betoniraudan laatu oli heikokkoa ja sitä ei tahtonut saada mistään. Kuitenkin vaatimukset olivat kovat ja missään vaiheessa ei vaatimuksia voinut höllentää. Piti tehdä paljon lujuuskokeita, että päästiin sopivan kestäviin lopputuloksiin eli betonista valettuihin pylväisiin ja patoseiniin.

Betonihuoneessa valmistettiin koekuutiota ja -kartiota sekä testattiin ojarumpuelementtien kestoja. Koekappaleet koodattiin ja numeroitiin tarkasti ja varastoitiin. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Kolmas iso huolen aihe oli sementin laatu ja saatavuus. Näkemykseni on, että noihin aikoihin syntyi Suomessa monta sementtitehdasta. Laboratoriossa tehtiin päivä toisensa jälkeen koeseoksia oikean sementin löytämiseksi ja sopivan seossuhteen saavuttamiseksi. Paraisten kalkkitehdas oli ensimmäisiä, jotka tekivät laajaa yhteistyötä voimalaitosrakentajien kanssa.

Suuri osa laboratorion tehtävistä oli valmisbetonin ja betonirautojen testausta. Testausmenetelmät oli osin kopioitu muualta maailmasta, mutta paljon kehitettiin omia ratkaisuja betonin lujouden ja vedenkestävyyden testaamiseksi. Jokai-

sesta isosta betonierästä oli saatava pikaisesti ominaisuudet selville ja tarvittaessa muutettava massan koostumusta. Tällainen menettely johti vähitellen siihen, että osa yksikön nuorista tutkijoista teki gradun, diplomityön tai väitöskirjan aiheena ”luja betoni”. Samalla luotiin betonirakentamiselle normistot ja ohjeet.

Kesätöissä betonilaboratoriossa

Kesällä 1961 sain mahdollisuuden työskennellä tutkimuslaboratoriossa ihan ”oikeesti” palkan edestä. Ensimmäinen duunipaikka innosti. Minin eräänä maanantaiaamuna jo ennen työmaa-

pillin huutamista uuden labran eteen ja seurailin kun ensimmäiset työntekijät valuivat työmaalle. Jouduimme odottamaan hieman, kun kaikilla ei ollut avainta tiloihin. Tutun vanhemman työntekijän tultua paikalle pääsimme sisälle. Mestarit tulivat hieman myöhemmin. Työntekijät kokoon tuivat pukuhuoneisiin vaihtamaan työvaatteet päälle. Minä jameksissani en tiennyt sellaiseen varautua. Kävin mestarin puhuttelussa. Siellä sanottiin vain yleispiirteisesti, mitä tullaan tekemään ja pyydettiin seuraamaan vanhempaa laboratoriomiestä. Ja niin kirjoitin työsopimuksen alle. Poika päästettiin työn kimppuun.

Sisätilat olivat erittäin siistit, jopa steriiliin oloiset. Lähes kaikilla oli käskynjaon jälkeen ”oma paikka”, johon sinä päivänä sijoittua. Minä pääsin tutun muhoslaisen kaverin völjyyn. Ensimmäinen päivä meni paikkoihin tutustuessa. Käytiin läpi kaikki yleisimmät koneet ja laitteet sekä erikois tilat. Lisäksi tutustuttiin ulkona ja eri puolella voimalaitosaluetta käytössä oleviin varasto- ja muihin tiloihin. Alkoi koko kesän kestävä, mielenkiintoinen pesti.

Ensimmäisinä päivinä seulottiin seitsemän tuntia betonisoraa erikokoisiin jakeisiin. Oli kiintoisaa nähdä, miten karkea sorakin sisälsi hienoja maa-aineksia. Sekoittamalla näitä sementtiin veden kanssa päästiin erilaisiin kestävyksiin valmiissa betonissa. Labrassa niistä tehtiin koe-eriä betonilieriöitä sekä kuutioita ja mitattiin niiden ominaisuuksia. Niistä tehtiin puristus-, murtu-

Koenäytteitä -betonikuutiota ja -lieriöitä- säilytettiin halutuissa olosuhteissa, kunnes tulokset oli saatu koottua. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

mis-, vedenläpäisy- ja kuivumisominaisuustestejä. Oli jännää, kun ei ollut koskaan tuommoisia kappaleita tehnyt muusta, kuin hiekkalaatikolla hiekasta ja joskus savesta. Betoni on parhaimmillaan kivikovaa, mutta kyllä se yleensä noilla kymmentonnisilla koestuskoneilla lopulta murtui. Kaikki koetulokset piti tietysti pilkulleen saada kirjatuksi ylös ja se oli koulupojalle keskittymistä vaativa työ.

Koestuksia tehtiin myös teräksellä. Betonirautaa laitettiin kahden leuan väliin. Sitä vedettiin tai taivuteltiin, kunnes se katkesi tai murtui. Siitä tiedettiin, minkälaista rautaa voitiin laittaa betonivalujen sisään missäkin paikassa. Rautojen tehtävä on tukea rakenteita ja kantaa yläpuolisia massoja.

Pyhäkoskellakin oli korkeimmat valut yli 55 m, joten rakenteilta vaadittiin erittäin suurta kantavuutta. Sen lisäksi korkeiden vesimassojen työntövoima sivuille oli padossa valtava. Muistan joskus Kieksin vanhan isännän sanoneen, että ”yhtään tiiltä ei jää padossa paikalleen, kun Pyhäkosken massiivinen kevättulva tulee täydellä voimalla”. Hän ei tiennyt, että huippuinsinöörit suunnittelivat parhaalla tietämyksellään ja opeillaan Suur-Pyhän voimalaitoksen kestävämmän kaksinkertaisen tulvan.

No mitä muuta tein sinä kesänä? Yksi tärkeimmistä asioista oli kirjata valtavasti tuloksia ja kokeita ylös usein valmiisiin kaavakkeisiin, joi-

Alkuvaiheessa kokeet olivat yksinkertaisia mutta tarkoituksenmukaisia. Betonin hyviä ominaisuuksia olivat ”sopiva notkeus ja kosteus.” Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

ta insinöörit ja laboratoriomestarit tulksivat. Aikoinaan niiden perusteella tehtiin ohjeita ja työkuvauskuja eri tarkoituksiin ja jopa rakennusmääräyksiä. Näin kirjoitettiin aikoinaan myös patoturvallisuusohjeiden ensimmäiset rivit – ohjeiden, joita vieläkin paljolti noudatetaan.

Yksi ”työ”, jota olisin halunnut ainakin jonkun päivän tehdä, oli maastotutkimukset. Maasto tiimi liikkui isohkolla moottoriveneellä, milloin järvenselkiä, milloin joen virtavesiä tekemässä pohja- ja rantakartoituksia. Maastossa tiimit myös liikkivat paljon jalkaisiin ja usein kerralla viikkosotalla. Työmatkat ulottuivat ympäri Suomea painottuen kuitenkin 60-luvulla Pohjois-Suomeen ja Lapin perukoille. Tällöin he toimivat osin yhteistyössä Imatran Voiman kartoitussyksikön ja vesilaboratorion kanssa.

Työpaikan henkilöstö oli huippuporukkaa. Johtoryhmästä tunsin suuren osan siviilistä, kun johtaja Jukka Vuorinen asui naapurissa ja muutkin esimiehet lähistöllä. Moni labralainen oli tuttuja jalkapallo- tai tenniskentiltä. Vaikka koko työporukka oli Oulujoki Oy:n leivissä, he olivat hieman "omaa sakkia", koska he olivat muuhun yhtiön väkeen verrattuna keskimäärin paljon nuorem-

Maastotöissä käytettiin keskimoottorista pulpettivenettä, joka tässä on etsimässä Säräisniemen kirkon vanhoja kirkonkelloja Oulujärvellä, minne niiden epäiltiin upotetun ryöstön yhteydessä. Kelloja ei löytynyt kaikkuluotauksella eikä muullakaan tekniikalla, joten ne ovat edelleen hukassa. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

piä. Itse perusrakentajat olivat sodasta palaneita jermuja, kun taas labran pojat olivat vasta koulusta päässeitä junioreita tai opiskelijoita. Toki työnjohdossa oli joku kokeneempikin.

Henki työmaalla oli hyvä. Se, että ylin johto oli päivisin fyysisesti eri rakennuksessa, loi mahdollisuuden oman huumorin kehittymiselle. Vitset lensivät ja huumori kukkia rehoitti. Saatettiin esimerkiksi lyödä vetoa yksinkertaisista asioista kuten siitä, kannatko tonnin sepeliä sisään tunnissa? Mutta perinteistä veikkausta harrastettiin joka viikko oikein porukalla: joskus voitettiin ja kaikki voittokupongit liimattiin taukotilan seinälle. Siihen kohtaan kehkeytyi aikojan saatossa melkoinen tapetti.

Kesä oli antoisa monessa mielessä. Oli mahtavaa, kun sai tienata omaa rahaa. Toisaalta oppi, mitä työnteko todellisuudessa on. Se oli sellainen TET-jakso, joka muistuu mieleen aina. Ne opit jotka sieltä sain, auttoivat myöhemmässä työelämässä. Kesän lopulla ajelin jo ylpeästi omalla, uudella mopolla muiden kylän poikien kanssa. Se oli Hopeasiipi De Lux!

PS. Kerrottakoon vielä yksi kuriositeetti toimiston alkutaipaleelta. Muistan, kun BML porasi tai oikeammin porautti "öljyä" maaperästä Limingan Tupoksessa. Muhoksen Pyhäkosken alapuolella oli jo jonkin aikaa tutkittu Muhoksen savimuodostumaa ja heräsi uteliaisuus, kuinka syvä tuo savikivikerros Oulujoen eteläpuolella on.

Muhoksella 6.4.2021
Matti Pulkka

Tupoksessa porattiin siis syvä reikä, josta odotettiin ainakin löytyvän kaasulähteitä, jos ei öljyä. Kumpaakaan ei tullut vastaan, mutta peruskallio löytyi liki kilometrin syvyydestä. Se oli siihen aikaan Suomen syvin porattu reikä.

Lähteet:

Voima Viesti -lehti (1951 No 2-3); *Betoniteknillinen tutkimustyö: DI Eero Järviö/ IVO*

Voima Viesti -lehti (1957 No 1); *Betoni- ja geoteknillisen toimiston nykyisestä toiminnasta; DI J. Eerikäinen/ IVO*

Voima Viesti -lehti (1967 No 1); *IVO:n Betoni- ja maalaboratorio Ouluun/ IVO*

Puoli vuosisataa Imatran Voimaa; Jaakko Auer, Niilo Teerimäki, 1982/ IVO

Vesivoimaa Oulujoesta 50 vuotta; Paavo Vasala, 1991/ IVO

Valmisbetonia 50 vuotta Suomessa. Lauri Seppänen, 2008/ Betonitie-to Oy. <https://betoni.com/wp-content/uploads/2020/06/Valmisbetonia-50-vuotta.pdf>

Oulujoki Osakeyhtiö Oy:n sahat ja puutavaran hankinta

Vientisahat ja tukin uitto

Puu on kautta aikojen ollut tärkeä raaka-aine sekä rakentamisessa että kaupankäynnissä. Jo 1500-luvulla Suomesta vietiin puuta Eurooppaan ja varsinkin naapurimaihin. Puuta saatiin aluksi lähimetsistä, mutta välimatkojen kasvaessa puun uitto nousi tärkeäksi kuljetusmuodoksi varsinkin jokivesissä, myöhemmin myös järvisä. Kun puuta alettiin toden teolla jalostaa teollisesti eri rakennustuotteiksi, nousi sahoja isojen jokien varrelle ja jokisuille. Myös pieniä sahoja rakennettiin pikkukoskien rannoille lähinnä kylälaisten omaan käyttöön.

Puun uitto lisääntyi, kun jokisuille meren rannikolle perustettiin isoja vientisahoja 1800-luvulta lähtien. Tukit pantiin liikkeelle latvavesiltä ja kaukaisista erämaista pikkupuroja pitkin. Etenkin purojen tammeaminen eli patoaminen mahdollisti kevätuiton kaukaakin pääjoista. Puun matka saattoi kestää vuosia, mutta puu ei menettänyt arvoaan vedessä talvehtiessaankaan.

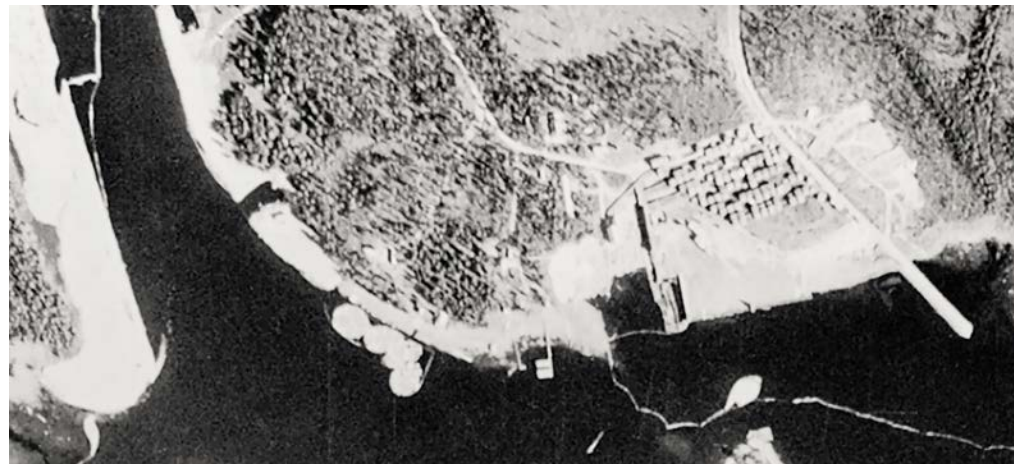
Kun tukin uitto lisääntyi, jokiväyliä piti kunnostaa. Pohjanmaan pääjokiin perustettiin "uittoyhtiöitä", jotka huolehtivat puutavaran toimittamisesta sahoille. Uiton olosuhteiden parantamiseksi jouduttiin monia koskia ja matalikkoja perkaamaan pääväylilläkin. Monesti myös oiottiin hankalia koskiosuuksia kaivamalla kanavia ja oikoväyliä.

Tukkien ajoa hevospeleillä uittoa varten, josta ne siirtyivät joen virrassa eteenpäin. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Uitto oli aikoinaan lähes ainoa tapa kuljettaa puuta sahoille. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

Vaalan saha MML:n ilmakuvassa vuodelta 1954. Saha sijaitsi Oulujoen suussa nykyisen kirkonkylän rannassa. Puun varastoalueet näkyvät sahan ympärillä.

Uitto oli aluksi irtouittoa, mutta suurissa joissa oli myös paljon tukkien lauttausta, jolloin puun hävikki oli minimaalinen. Suurimmilla joilla kalastus ohjasi uiton vuotuiskiertoa. Kalastajien kanssa syntyneitä ristiriitoja jouduttiin selvittämään jopa valtakunnan tasolla. Aina kuitenkin päästiin sopuun.

Vesivoimalaitokset ja uitto

Muinaisten lakien ja määräysten mukaan lohijokiin ei saanut rakentaa poikkipatoja. Aluksi Suomen jokien vesivoimalaitokset käyttivät kylkipa-

don avulla vain osan joen vedestä. Tuolloin uitto ja voimatuotanto oli helppo yhdistää. 1900-luvulla sähkön käytön kasvaessa alkoi suurvoimaloiden rakentaminen. Jotta poikkipadon pystyi rakentamaan lohikipatoihin jokiin, tarvittiin uusia toimia ja määräyksiä, jotka huomioivat joen muut käyttömuodot - uiton ja kalastuksen.

Jokiuittoa kehitettiin 1940-luvulta lähtien yhdessä voimayhtiöiden kanssa. Oulujoella irtouitto vaihtui nippu-uitoksi 1960-luvun alussa. Puun kulku Oulun seudun suurille sahoille oli näin turvattu.

Puiden myyjät vähissä

Oulujoen vesivoimarakentaminen alkoi pahimman mahdolliseen aikaan 1930-luvun laman jälkeen. Lähes kaikkialla oli puutetta lähes kaikesta. Rakentaminen oli ollut vähäistä. Investointeja ei kukaan oikein tahtonut aloittaa. Aika ei ollut otollinen Oulujoen vesivoimarakentamiselle. Mutta oli pakko saada sekä energiaa että töitä.

Puutavaraa tarvittiin paljon perinteisessä talorakentamisessa ja sahoja oli syntynyt tasaisesti eri puolille Suomea. Niiden tuotanto oli kuitenkin

laman aikana ajettu alas, koska vienti ulkomaille ei vetänyt. Puusta oli paikoin pulaakin, kun vuosisatainen tervanpoltto oli verottanut rankalla kädellä kylien ja jokivarsien metsiä ja isot firmat olivat vuosikymmeniä vieneet rakennuspuutavaraa pääkaupunkiseudun ja ulkomaiden tarpeisiin.

Oulujoki Oy pyrki ostamaan puutavaraa vapailta markkinoilta, mutta tarve oli niin suurta, että minkään kaupan tai sahan varastot eivät siihen olisi riittäneet.

Oma sahaustoiminta

Oulujoki Osakeyhtiö perusti 1940-luvun alussa kaksi omaa sahaa – toisen Pyhäkoskelle ja toisen Vaalaan – sinne, missä rakennustyötkin ensimmäisinä alkoivat. Sahat olivat täysimittaisia ja teknisesti uudenaikaisia sahoja. Niissä molemmissa työskenteli kymmeniä työntekijöitä, etupäässä paikallista väkeä. Sahojen puun ostoon perustettiin oma metsäosasto ja puunhankintaryhmä. Ryhmä käsitti työnjohdon, metsureita ja kuljetusväkeä. Monet työntekijät, jotka usein olivat paikkakuntalaisia, olivat tottuneet maalaistoissa metsätöihin. Sahat siis antoivat runsaasti työmahdollisuuksia lähiseudun miehille.

Yhtiön omien sahojen puutavara hankittiin ostamalla leimikoita. Aluksi tukkipuu löytyi paikallisilta maanomistajilta, yksityisiltä ja yhtiöiltä, mutta vuosien saatossa puuta hankittiin kauempaakin.

Etäisimmät isot leimikot olivat Savossa Iisalmen liepeillä ja Kainuun perukoilla. Parhaimmillaan Oulujoki Osakeyhtiön metsäosastolla oli puolen sataa metsuria töissä.

Vaalassa saha sijaitsi Oulujärven rannassa, missä ennenkin oli ollut uitto- ja sahaustoimintaa. Myllynrannan saha oli 1800-luvun lopussa kapasiteetiltaan pieni vesisaha, jonka tuotanto hiipui pikkuhiljaa. Se ei missään nimessä olisi riittänyt voimalaitosrakentajien tarpeisiin. Sen tilalle rakennettiin uusi ja ajanmukainen tuotantolaitos.

Pyhäkosken saha puolestaan rakennettiin ”sisämaahan” voimalaitostyömaan kylkeen Hietanien tien varteen. Sahat vaativat runsaasti tilaa varastoida ja käsitellä kuivattava puutavaraa. Valtavia 4–5 metriä korkeita ”taapeleita” oli saha-alueilla kymmeniä ellei satoja. Yhden voimalaitoksen rakentamiseen tarvittiin noina aikoina noin 7000 standardia puutavaraa eli kolmisen miljoonaa juoksumetriä lautta.

Sahoilla tarvittiin paljon työvoimaa. Sahoilla töissä oli aluksi vanhanpuoleisia miehiä, koska sota vaati rivimiehiä, mutta myös topakoita maatalojen naisia. Ammatteja olivat sahurit, perämiehet, syöttömiehet, järjestelijät, lajittelijat, taaplaajat, kirjaajat, höylääjät ja paljon muita apulaisia. Itse saha sijaitsi katetussa rakennuksessa, mutta muu toiminta tapahtui paljolti ulkotiloissa. Sahausten jälkeen laudat, lankut ja parrut siirrettiin vaunuihin, joilla ne kuljetettiin kuivattavaksi.

Pyhäkosken voimalatyömaa ja saha MML:n ilmakuvassa vuonna 1946. Saha sijaitsi rautatien piston varressa keskellä alhaalla. Saha-alueella oli kymmeniä rakennuksia ja varasto oli levittäytynyt Hietanientien varteen.

Vaunut olivat joko kevytratavaunuja tai kumipyöräisiä vaunuja. Lautatavaran pinoaminen oli tarkkaa työtä. Tapulin pohja tuli olla ehdottomasti vaakatasossa ja lautakerrokset suorina, jotta lauta kuivui suoraksi. Sahauksesta saatava jätepuu poltettiin alueen lämpölaitoksilla.

Kaikki betonimuotit ja rakennustelineet rakennettiin puusta, toisin kuin nykyään. Peruspuutavaraa meni rakennuksille valtavasti. Raakalautaa myös höylättiin eri tarpeisiin. Sahat kävivät vuosia kolmessa vuorossa, jotta puun tarve voimalaitostyömailla pystyttiin täyttämään. Pyhäkosken saha tuotti aikoinaan puutavaran Oulujoen kolmelle alimmalle ja Vaalan saha kolmelle ylimmälle voimalaitokselle.

Omat metsät ja niiden hoito

Oulujoki Osakeyhtiö sai koski- ja rantatilojen ostojen myötä paljon myös metsämaita omistukseensa. Kun ensimmäisten voimalaitosten rakentaminen alkoi olla valmista, osa metsätyöporukoista siirtyi savotoimaan yhtiön omia metsiä. Niitä kun oli kertynyt tuhansia hehtaareja koko Oulujoen ja yläpuolisten vesien varsilla. Metsille tehtiin hoitosuunnitelmia. Isona periaatteena oli, että metsiä ei ylenpalttisesti hävitetä, vaikka kovaa puun tarvetta puulla riitti aina 1960-luvulle asti. Hakkuut yleensä oli pääosin harsintahakkuita. Näistä metsistä tulikin aikojen kuluessa mallimetsiä ja kunnon ulkoilualueita.

Oma lukunsa metsien hoidossa oli Utasen alakanan metsittäminen. Kanavan ja kaivuunmassojen rinteet olivat vielä 1960-luvulla kuin kuumaisemaa. Tutkimusten, kokeilujen ja osaamisen avulla ne saatiin kasvamaan komeasti puuta. Asia, johon juuri kukaan ei aikoinaan uskonut, mutta nykyään voi todeta, että "totta se on". Pelkät kivikkoiset rinteet ja kivirakat kasvavat nyt komeaa metsää. Toki rantametsät ovat olleet muutenkin hyvin hoidettuja aina 2000-luvun vaihteeseen saakka.

Ammattikunnat

Puunjaloituksen alkupäässä olivat voimalaitosyhteisöissäkin metsurit. Aivan alussa puunkaattajien työ oli raskasta käsityötä. Ei voinut valita

Sisäkuva Pyhäkosken sahalta. Kuva: Vuokko Nenosen arkisto

säitä vaan kesällä mentiin työmaille, satoi tai paistoi ja talvella oli kovat pakkaset tai vesikelit. Usein metsurit työskentelivät pareittain ja heillä oli apuna justeeri, kirves ja Suomen hevonen. Myöhemmin tulivat moottorisahat ja alkeelliset traktorit. Monet näistä miehistä saivat "valkeat sormet" tai selkäviat ja usein joutuivat ennenaikaiselle eläkkeelle. Muistan ainoastaan yhden metsurin, joka "saatettiin" vanhuuseläkkeelle.

Seuraavana puutavaran jalostuksessa oli sahan työväki. Mestarin alaisena saattoi olla 30-50 erilaista työntekijää. Alkuvuosina nämä "sahan miehet" olivat naisia, kun sota satoi riskeimmät maatalon pojat etulinjoille. Vain muutamat raskaimmat vaiheet olivat miesten vastuulla.

Erityisammattitaitoa vaativaa työtä oli puiden arviointi ja itse sahan taitava käyttö. Oli iso ero hyvien ja huonojen sahureiden välillä: huono sahanohjaaja saattoi hukata puuta hyvään verrattuna kymmeniä prosentteja. Naisilla oli tärkeä rooli lautojen vastaanotossa ja lajittelussa sekä taaplaamisessa eli kuivamaan laittamisessa. Eri-laatuiset ja -kokoiset laudat piti lajitella huolella ennen kuin ne karrattiin tarhaan. Se oli aikansa tärkeän perusraaka-aineen – lautatavaran - sen aikaista laadunvalvontaa.

Sahoilla myös höylättiin lautatavaraa vaativampiin kohteisiin. Höylätavara piti saada sisätiloihin kuivumaan ennen käyttöä. Jos jossain työkohteissa tarvittiin muuta kuin kotimaista puuta, oli se ostettava lähikaupunkien rautakaupoista tai suoraan maahantuojilta. Vieraita puulajeja suosittiin voimalaitosten viimeistelyssä. Myös vaneerituotteiden käyttö oli melko runsasta.

Tärkeä puuhun ja rakentamiseen liittyvä ammattikunta olivat kirvesmiehet. He hallitsivat niin telineiden ja betonimuottien teon kuin myös rakennusten sisustuksien ja kalusteiden teon. Kokemuksen myötä nämä työt opettivat miehiä niin, että kirvesmiehistä tuli erikseen talonrakentajia tai puuseppiä. Valtava on se kirjo kalusteita, mitä esimerkiksi puusepät verstaillaan tekivät. Kalusteet tehtiin kestäväksi ja niitä on paljon vieläkin käytössä. Kun olin kouluikäinen nassikka, kävin usein isäni työpaikalla. Sieltä muistuu mieleen muutamia huippuammattilaisia kuten

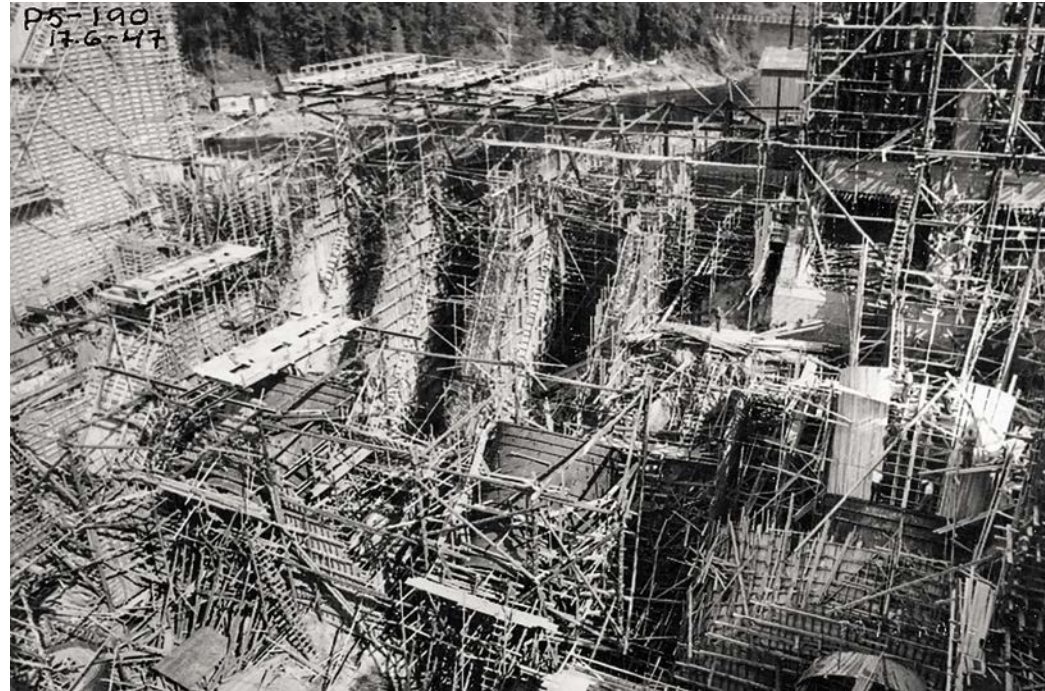
Einari Kesseli, Kalle Mäkinen ja Matti Huttunen, vain muutamia mainitakseni. He loihivat puusta mitä ihmeellisimpiä tuotteita, joihin he eivät kuitenkaan laittaneet puumerkkejään.

Puutavara oli tuohon maailman aikaan edullista käyttää monessa paikassa. Se ei mennyt hukkaan varsinaisen muotti- ja telinekäytön jälkeenkään, vaan isoilla työmailla se myytiin usein henkilökunnalle edelleen käytettäväksi talonrakennukseen. Koska käytetyt laudat olivat täynnä nauloja, syntyi tätä varten epävirallinen ”naulanpoistajien ammattiryhmä”. Rakenneltiin myös naulanpoistokoneita, joilla helpotettiin tätä käsityötä. Ja kun oli puute kaikesta, niin naulatkin oiottiin ja käytettiin uudestaan. Kun käytettyjä lautoja myytiin henkilöstölle autokuormittain, saattoi kuorma tulla niin isoksi, että lava-auton keula nousi ilmaan ja silloin oli lastia kevennettävä.

Puuta tarvittiin sekä tuottavien sähkölaitosten että lähiseutujen asuintalojen rakentamisessa. Nykyisen mittapuun mukaan tämä puutavaran käyttö on ekologista ja siitä syntyvä hiilijalanjälki kestää vertailun nykyaikaan.

Lähteet:

*Vesivoimaa Oulujoesta 50 vuotta, Oulujoki Oy/ 1991
Entinen Oulujoki, Oulujoki Osakeyhtiö/ 1954
Voima Viesti -lehdet, Imatran Voima Oy/ 1954-1973
Henkilöstöhaastattelut, Matti Pulkka/ 1988-1990
http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Teema:_Sahateollisuus*

Puuta voimalaitostyömailla kului aivan valtavasti. Jokaisen voimalaitoksen rakentamiseen tarvittiin kolme miljoonaa juoksumetriä tavallista lautta. Nauloja niihin kului 250 000 kg yhtä laitosta kohti. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto

Oulujoki Oy:n korjaus- ja ylläpitokulttuuri voimalaitosten asuntoalueilla

Oulujoki Osakeyhtiö rakensi kaikille voimalaitoksilleen asuntoalueet ja asunnot henkilöstölleen. Lisäksi tehtiin huoltotiloja, liiketiloja ja harrastustiloja. Myös voimaloiden rakentamista varten hankittujen maakiinteistöjen yhteydessä yhtiön haltuun tuli joitakin rakennuksia. Kiinteistömas-
saa oli valtavasti: jo yksin asumisen käytössä oli yli 20 000 m² lämmintä rakennuspinta-alaa.

Oulujoki Osakeyhtiö antoi ennen laitosten rakentamispäätöstä lähes kaikki rakennussuunnitelutehtävät yhdelle suunnittelutoimistolle, joka toteutti niitä kolmen vuosikymmenen aikana. Arkkitehti Aarne Ervin toimiston laadukas kynä jälki näkyi siis lähes joka rakennuksessa. Tämä asetti jo alussa kovat haasteet rakennuskannan ylläpidolle ja korjauksille. Rakentaminen sinänsä oli yhtiön rakennusosastoille vaativa tehtävä. ”Rakentamisen jäljen tulee olla korkealaatuista, näyttävää ja kestävä”. Yksiselitteisenä johtoajatuksena oli, että myös korjausten ja kunnossapidon tuli olla huippulaatua. ”Jäljestä päin kukaan ei kysy, mitä ne maksoivat vaan kuka ne teki”, todettiin.

*Leppiniemeen joen törmälle rakennettiin heti alusta lähtien pysyviä rivitaloja, joiden takapihoilta avautuu hieno maisema.
Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.*

Ensimmäisten vuosikymmenien ylläpito-kulttuuri

Voimalaitosten rakentamisvaiheessa rakennusosasto oli jaettu Pyhäkosken rakennusryhmään ja Jylhämän rakennusryhmään. Molemmat toimivat verraten itsenäisesti itse töiden osalta, mutta suunnittelu ja johto oli keskitetty. Yhteiset pelisäännöt ja tavat toimia ohjasivat kiinteistöjen kunnossapitoa.

Toimitilojen kunnossapitoa suunniteltiin vuosittain yhdessä käyttöryhmän kanssa. Suunnittelu koski voimaloiden lisäksi korjaamoja, verstaata, toimistoja ja muita työtiloja. Käytössä olivat ns. pitkän tähtäyksen suunnittelu- ja vuosisuunnittelumallit. Molempien mallien mukaiset suunnitelmat hyväksyi ensin paikallinen johtoryhmä ja sitten vielä yhtiön ylin johto pääkonttorissa.

Asuinkiinteistöjen kunnossapito noudatti samaa kaavaa kuitenkin sillä erotuksella, että jokaisen asukkaan muuton yhteydessä tarkastettiin asunnon kunto. Tarvittaessa asuntoon tehtiin pieniä korjauksia ja otettiin huomioon uuden asukkaan vaatimuksia.

Koska yhtiössä oli joka alan asiantuntemusta ja osaamista riittävästi, yksi tärkeimmistä tehtävistä oli korjausten suunnittelu ja aikataulutus. Sähkö- tai putkitöistä vastaavien päälliköiden

kanssa piti sopia resurssien varaamisesta suhteessa kunnossapidon toteutuksesta vastaavaan rakennusryhmän työhön.

Voimalaitosalueen kiinteät asunnot olivat jo 1940-luvulla yleisen mittapuun mukaan korkeatasoisia ja rakenteiltaan moderneja, mihin pyrittiin myös varustelutasossa. Tilapäisissä puutaloissa ns. parakkialueella oli vaatimattomat puitteet kuten maaseudulla siihen aikaan yleensäkin. Tämän takia pian voimaloiden val-

mistuttua parakkialueita purettiin ja niiden tilalle rakennettiin kerros- ja rivitaloja ja jopa omakotitaloja.

Aiemmin rakennettujen kivitalojen "nykyajan mukavuudet" tulivat nyt näihin 1960-luvun taloihinkin. Asuntojen perusvarusteisiin kuuluivat jo 1950-luvulla vesikierto- tai sähkölämmitys, sisä- vessa suihkutiloineen ja kylpyammeineen, kellarri, sähköliesi, jääkaappi ja puhelin. Saunatilat ja vaatteiden pesu, kuivaus ja mankelointi oli keskitetty erillisiin tiloihin asuinalueittain.

Modernit kerrostalot Pyhäkoskella paransivat huomattavasti asumisolosuhteita 1960-luvulla. Taloja rakennettiin kuusi kappaletta ja kussakin oli kuusi tai seitsemän huoneistoa. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Puhelimet kuuluivat asuntojen vakiokalustoon jo melko varhain. Asuinalueilla oli omat puhelinverkot. Tietoliikenneyhteydet tulivat myöhemmin. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Sähkö tuli aluksi ilmaiseksi asuntoihin. Vedestä ei peritty maksua ja vuokra työsuhdeasunnoissa oli minimaalinen. Verottajan puututtua etuuksiin ruvettiin perimään nimellistä maksua kustakin etuudesta joskus 1960-luvulla. Saunoista ja pyykkitupien käytöstä ei edelleenkaan peritty erillistä korvausta.

Asuntojen muuttokorjauksissa huomioitiin kalusteiden kunto, joka samalla päivitettiin. Uusi asukas sai esittää toiveensa, jos kalusto oli uusimisen tarpeessa. Esimerkiksi jos perheessä oli useita lapsia, voitiin antaa isompi jääkaappi. Joskus tämä meni liian pitkälle, kun wc-pytyn istuinrenkas oli juuri uusittu uuteen muoviseen, niin asukas halusikin puisen, koska naapurilla oli jalopuinen. Muitakin rajankäyntejä tapahtui

Pällissä rakennettiin viihtyisiä paritaloja joen etelärannalle.
Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

remonttien suhteen, mutta tietty taso haluttiin ainakin saavuttaa. Hyvä esimerkki oli tapettien valinta: yhtiön valikoimassa oli muutama keskiahintainen tapettimalli, josta tuleva asukas sai valita mieleisensä. Samoin keittiön kaappien ovien värit olivat ”perinteisiä”.

Kunnossapito 1960-luvulta vuosituhannen vaihteeseen

Alusta lähtien asunnot oli tehty erityisen huolella, niissä oli käytetty laadukkaita materiaaleja ja ne olivat uudenaikaisia. Kunnossapidolle ja korjauksille tämä asetti kovia haasteita. Tavoitteena oli laatutason säilyttäminen. Se onnistui, kun tekijät olivat usein tuolloin samoja kuin rakentajat eli rakennusryhmät suorittivat remontit. Tällöin ei laskettu – ainakin siltä tuntui töiden osalta – mitä korjaustyö maksaa. Pidettiin tärkeänä, että miehillä oli töitä. Ja olivathan paikat tuttuja kaikille tekijöille. Myös siivous ja tarvikkeiden kuljetustehtävät hoidettiin paikallisesti. Remonttien teko oli jollain tavalla sisäinen ”rakennusryhmän yksinoikeus”, johon eivät saaneet muut organisaatioissa puuttua. Ja totta vie, olihan ylläpidolla iso työllistävä vaikutus. Rakennusosasto pysyi näin ollen isona yksikkönä paikallisorganisaatioissa, ikään kuin varalta, jos vaikka vielä rakennettaisiin tuotantotiloja lisää. Uudisrakentaminen – kuten kerrostalot, rivitalot, seuratalo, paloasema – oli jo 1960-luvulla annettu kilpailutuksen perusteella eri urakoitsijoille.

Kun öljylämmitys monella asuntoalueella vaihdettiin sähköön, tehtiin vanhimpiin rakennuksiin ”energiaremontteja” 1970- ja 80-luvulla. Samalla säästettiin taloja purkamiselta. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Asuinalueiden rakennuksien ulkonäöstä ruvettiin pitämään tarkkaa huolta. Talon ulkomaalaus oli ohjeistettu, ikkunat ja ovet oli tarkasti määritetty. Kaupan hyllyiltä ei saanut aina "varaosia" näihin taloihin, mutta sisällä tekniikka uusittiin jatkuvasti. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Saunat olivat huoneistoista erillään. Ne oli sijoitettu usein joen rannalle. Saunojen lämmitys ja puhtaanapito hoidettiin yhtiön toimesta. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Jokiyhtiössä puhalsivat 1970-luvun lopussa ja etenkin 80-luvulla uudet tuulet, jotka edellyttivät kaikessa kustannussäästöjä. Ruvettiin tekemään tarkempia kustannuslaskelmia ryhmittäin ja kohteittain. Tämä alkoi vaikuttamaan myös asuntojen remontteihin. Tämä tiesi asuntojen käyttäjille laajempia valinnan mahdollisuuksia monessa asiassa.

Sain vastuulleni vuonna 1973 vuokraustoiminnat, jolloin isännöintitoimen kautta pääsin seuraamaan asuinkiinteistöjen kaikkia kustannuksia, sekä tuloja että menoja. Suoritettuani isännöitsijätutkinnon sain hyviä vinkkejä kiinteistöjen kunnossapidosta ja kustannusten uudeltaisesta seurannasta.

Otettiin käyttöön kuntoselvitykset ja -tarkastukset, samoin remonttien ja kunnossapidon suunnittelu. Kustannusten seuranta ja sisäisten resurssien laaja käyttö paljasti, että kunnossapitoon laitettavat rahat olivat mittavat. "Olivathan kyseessä rakennushistoriallisesti merkittävät kiinteistöt", perusteltiin. Ei voinut tehdä mitään sattu. Ryhdyinkin kilpailuttamaan kunnossapitäjiä "tarkalla seulalla" joka kolmas vuosi. Lopputulos oli,

että normaalit huoneistoremontit voitiin teettää pääosin kolmen vuoden sopimuksella samalla ulkopuolisella yrityksellä tai yrittäjällä. Näin vaatimukset rakennusten arvon suhteenkin täyttyivät, kun tehtiin tarkat suunnitelmat ja urakka-sopimukset remonteista, eikä automaattisesti toimittu vanhalla "sapluunalla". Kiinteistöjen ulkokuoren kunnossapito kuului rakennusosastolle, mutta myöhemmin sekin pääosin ulkoistettiin kilpailutuksen kautta.

Tässä vaiheessa oli monella taholla herännyt tietoisuus ja mielenkiinto joki-yhtiön rakennuskannan todellisesta arvosta ja sen status kasvoi ajan myötä. Arkkitehtuuria ja sen liittymistä luontoon ja pohjoisen oloihin pidettiin erityisen laadukkaana ratkaisuna. Viranomaiset asettivat rakennuksille ja alueille suojeluvaatimuksia, jotka tuli ottaa tarkasti huomioon korjauksissa. Hyvä esimerkki oli erääseen taloon energiasäätön nimissä uusittava ulko-ovi. Yritin urakoitsijan kanssa etsiä valmistuotteista vanhan oven näköistä mallia. Vaihdoin sen, mutta jonkun ajan päästä museovirasto otti yhteyttä ja halusi selvittää oven alkuperää. He tulivat katsomaan ja vaativat oven vaihtoa vanhaan tai tarkalleen samanlaiseen. Lopuksi se jouduttiin teettämään puusepällä käsityönä. Samoin kävi muutamien ikkunoiden ja jopa ulkomaalausten kohdalla.

Jo 1970-luvulla alkoivat asunnot uhkaavasti tyhjetä ja ennen niin vilkas kyläelämä hiipua. Myös lapsiperheet hävisivät kyläkuvasta. Henkilöstö rakensi ahkerasti uusia taloja lähikyliin. Ehdotin johdolle, että otetaan "tarkasti harkittuja", ulkopuolisia perheitä vuokralle Pyhäkoskelle ja Jylhämään. Näin lähti käyntiin laajamittainen vuokraustoiminta. Sitä hallitakseni tein aloitteen ensimmäisen ATK-vuokranhallintaohjelman hankkimisesta, joka oli uutta ja ihmeellistä siihen aikaan. Sen avulla yksin hoidin vuokrauksen ja vuokran laskutukset sekä kustannusseurannan. Osa johdosta aluksi epäili, että yksin sitä ei pysty hallitsemaan, mutta ääni muuttui myönteisemmäksi ensimmäisen vuoden jälkeen. Vuosituhannen vaihteen lähestyessä yhtiön asunnoista asui reilusti yli puolet ulkopuolisia perheitä ja elämä kylässä virisi jälleen. Asuntojen kunnossapito jatkui: vapautuva asunto katselmoitiin ja tehtiin tarvittavat remonttitoimenpiteet, vaikka asukasta ei välittömästi siihen ollutkaan tiedossa. Myös talotekniikkaa lisättiin vaatimusten mukaan.

Joki-yhtiö luopuu asunnoista

2000-luvulla rakennukset pääsääntöisesti myytiin yksittäisille perheille tai yrityksille omistus-asunnoiksi Pyhäkoskella, Pällissä (jo 1990-luvulla) ja Montassa. Samoin Utasella, Nuojualla ja Jylhämässä. Emäjoella Aittokosken asuntoalue purettiin ja Ämmänsaaren, Leppikosken ja Seitenoikean talot myytiin pois. Olen kuullut jälkepäin, että parhaassa kunnossa ovat Montan ja Nuojuan kiinteistöt ja osa Pyhäkosken taloista. Mutta kaikkia kiinteistöjä noilla alueilla pitäisi hoitaa pieteetillä.

Jos asuntoalueet halutaan säilyttää tuleville sukupolville arvostettuina kokonaisuuksina, mielestäni ei sovi se, että "Leppiniemen ydinasuntoalueelle rakennetaan lupauksista huolimatta uusia, erinäköisiä ja -henkisiä moderneja asuintaloja. Ervin tarkoittama ja toteuttama miljöö olisi peruuttamattomasti pilalla".

*Lähteet:
Tausta-aineistona on käytetty juhla-kirjaa Vesivoimaa Oulujoesta 50 vuotta -sähköllä eteenpäin varten tehtyjä henkilöstöhaastatteluja (1989-1990)*

Pikkupojan elämää voimalaitoksen varjossa

Varhaislapsuus Leppiniemessä

Perheeni muutti keväällä vasta avatun voimalaitostyömaan takia Pyhäkosken Leppiniemeen vuonna 1941. Siellä olevia Metsäntutkimuslaitoksen kiinteistöjä oli kunnostettu ensimmäisinä tulleille kosken rakentajille. Rakennukset olivat vaatimattomia ja kylmiä talvella. Melko nopeasti niitä ruvettiin siirtämään pois niemestä, joka suunnitelmien mukaan oli jäämässä rakennustöiden ja myöhemmin veden jalkoihin. Samaan aikaan aloitettiin toisella puolella jokea rakentaa arkkitehti Aarne Ervin suunnittelema pysyviä perheasuntoja. Mutta minua ei vielä silloin ollut.

Synnyin Oulussa paljasjalkaisena muhoslaisena heti sotien jälkeen. Alkutaival ei ollut kovin ruusuinen. Perhe Pulkka asui tuolloin Leppiniemessä uudehkon ja modernin rivitalon päätyhuoneistossa, jota kutsuttiin koodinimellä 207A. Tuolloin meillä oli minun lisäksi kolme lasta. Isä Arvi kävi ahkerasti töissä voimalaitostyömaalla, äiti Vieno hoiti meitä lapsia ja huushollin.

Urakat ja vuorotyö olivat rakennusalalla yleisiä. Isä valvoi kaikenlaista rakentamista, mutta alkusi asuntorakentamista. Asunnot ja muut toimitilat olivatkin tuolloin tärkein työkohde. Samalla tehtiin valmistelutöitä tuotantorakennuksille. Rakennusosasto oli suuri: sekä miehiä että mestareita oli paljon, sota-aikana myös naisia. Väki oli kirjavaa taustoiltaan ja osaamiseltaan, mutta

sen aikainen ”kisälli ja oppipoika” -malli tuotti hyviä rakentajia kokeneempien joukkoon. Isäni oli siis usein pitkiä päiviä töissä: ei kahdeksan vaan 12 tuntiakin.

Äiti oli alkuvuosina kotosalla hoitamassa lapsia ja pitämässä perhettä ojennuksessa. Äidin peruskoulutus oli karjatilojen tarkkailija, mutta näitä taitoja hän ei nähtävästi voimalaitosympäristössä tarvinnut. Yhtiöllä oli maatila vastaa- massa osaltaan verraten ison työmaan elintarvikehuollosta, mutta eihän muutaman kymmenen lehmän ja joidenkin hevosten pito paljoa vastannut sen aikaisia tarpeita. Yleistä 1940-luvulla Leppiniemessä oli, että ihmiset kasvattivat ”tuotantoeläimiä” turvatakseen omaa ruokahuoltoa. Lampaista, kanoja, sikoja ja hevosia pidettiin yhteisissä tiloissa. Hevosia toki käytettiin aluksi korvaamaan autoja ja traktoreita työmailla. Isäläkin oli 40-luvun alussa parhaimmillaan useita hevosia tienaaamassa lähinnä metsä- ja maansiirtotöissä ja niitä ajoivat ”paikalliset rengit”. Niin, oli hevosia muillakin.

Mustia pilviä nousi Pulkan perheen taivaalle, kun perheen kolmas lapsi sairastui vakavasti ja kuoli melko nopeasti. Jokseenkin samoihin aikoihin itsekin kolkuttelin taivaan portteja ensimmäisen kerran. Alle vuosikalle lapselle tarjottiin kalakeittoa, jota hän ei olisi saanut syödä. Sain välittömästi allergisen reaktion, jota ei aluksi tunnustettu kalasta johtuvaksi. Sehän tiesi am-

bulanssireissua lääninsairaalaan, missä todettiin, ettei tälle voi juuri mitään muuta tehdä kuin hieman helpottaa hengitystä. Lääkäri totesi äidilteni: ”kyllä se on nyt lapsi vietävä Lastenlinnaan Helsinkiin. Nouse heti junaan, mutta takuuta en anna, selviääkö poikasi sinne asti hengissä”. Silmät kuopalla ja iho valkeana kuin lakana poika käärittiin harmaaseen filttiin ja hypättiin heti seuraavaan junaan. Sillä reissulla olin arkkiaatri Arvo Ylpön hoivissa muutaman kuukauden. Ja elämä jatkui sittenkin. Peltitötteröt käsissä ja tervasalvaa iholla olin myös kotona öisin, mutta päivisin elin lähes normaalisti.

Leppiniemen yhdyskunta kasvoi nopeasti koko 1940-luvun. Taloja rakennettiin tiuhaan tahtiin. Oli arkkitehdin suunnittelema taloja, mutta oli myös tyyppitaloja, jotka rakennettiin talotehtaan piirustusten mukaisesti. Niistä osa oli rivitaloja ja osa paritaloja, joista koostui parakkialue kaikkine huoltorakennuksineen. Muistan muun muassa leipomon, pesulan ja mankelin, suursaunat ja varastot sekä leikkipuistot, niin ja varsin laajat kasvimaat-alueet. Parhaimmillaan Leppiniemessä asui tuhatkunta ihmistä. Osa työntekijöistä ei sopinut yhtiön rakentamiin tiloihin, vaan heitä asui myös joka toisessa lähialueen talossa ja etenkin Muhoksen kirkonkylällä. Näin voimalaitoksen rakentaminen jatkui sota-ajan koettele- muksista huolimatta.

Asunnon tarve muualta muuttavien osalta oli Leppiniemessä valtava. Kaikki perheasunnot olivat täynnä. Lisäksi oli paljon sodasta palaavia lentojätkeä, jotka sijoitettiin varta vasten rakennettuihin "vastaanottokeskuksiin" – miehet Ukolaan ja naiset Impilinnaan. Moni löysi tänne muuttaessaan myös kumppanin. Syntyi uusia perheitä ja myös lapsia.

Uusi koti kirkolla

Isä oli tehopakkaus, mitä työntekoon tuli. Hän rakensi Muhokselle omakotitalon aivan keskustaan 1940-luvun lopulla. Ei siksi, että työmaan keskellä olisi ollut vaikea asua, vaan tämä tuntui olevan trendi kun perheet kasvoivat suurperheiksi.

Me muutimme siis pois "työmaalta" Muhoksen keskustaan, missä oli vielä kovasti tilaa uusille taloille ja asukkaille. Se oli "ensimmäinen leppiniemeläisten rakennusbuumi Muhoksella". Yhtiö tuki tällaista rakentamista, koska sen ei tarvinnut rakentaa niin valtavan paljon tilapäistä asutokantaa, jota ei sitten tarvittaisi voimalaitoksen valmistumisen jälkeen.

Talo, johon muutimme, oli kaksikerroksinen puutalo heti Armi Kuuselan isän kaupan ja makkaratehtaan alapuolella Pumpukujan varressa. Erikoista siihen aikaan oli, että rakennukseen tehtiin kuisti eli vilpola, mikä nykyään kulkisi

nimellä viherhuone tai lasitettu veranta. Keittiö varustettiin samankaltaisilla kalusteilla ja koneilla kuin Leppiniemen modernit asunnot. Muistot tuosta rakennuksesta ovat konkreettiset ja mielessä joka päivä. Talo sijaitsee vastapäätä nykyistä kotiamme ja on edelleen käytössä.

Muistikuvia Pumpputieltä

Tuolta ajalta toinen, erityinen ja karmea muisto on läpi elämän kulkenut mukanani... Oli kaunis loppukesän aamu. Menin naapurin lasten kanssa uimaan läheiseen rantaan, joka oli aikoinaan toiminut laivarantana. Oulustahan oli ollut laivaliikennettä Muhokselle. Siinä oli vielä näitä laivojen kiinnitystolppia rannassa, joten niihin oli helppo vetäistä pienempiäkin soutuveineitä kiinni. Rannassa oli myös rautatietä varten veturien veden pumppuasema.

Viisivuotias Matti-poika riisui uikkarisilleen ja ei tiennytkään, että kohta kolkutellaan taas taivaan portteja. Veden virtaus oli melkoinen ja ranta jyrkkä laivojen rantautumista varten. Olisi sitä ollut loivempaa rantaa laiturin yläpuolella, mutta isot pojat halusivat sukellella vedessä. Olin ottanut kotoa salaa narua, jotta oppisin uimaan veden pinnalla ja umpipäisessä vedessä. Ideani oli laittaa naru parkissa olevan veneen perään kiinni ja sen varassa yrittää räpiköidä syvemmällä kuin muut samanikäiset lapset.

Alku näytti lupaavalta ja ajauduin virran mukana keskemäs jokea. Samalla hetkellä köysi katkesi ja minä lähdin virran mukana. Naru sattui olemaan pula-ajan paperiköyttä. Kävin jo useamman kerran veden alla ja huusin, minkä vesi keuhkoissa pystyin. Luojan kiitos rannalla oli mukana seitsemän vuotta vanhempi naapurin Pentti. Hän osasi uida ja sukelsi heti minua kohti ja sai tukasta kiinni vetäen vähitellen alempana rantaan. Minulla oli jo taju kankaalla, mutta rantaan päästyäni sain poikien läpyttäessä selkään hieman happea ja tulin tajuihini. Juoksin kotiin, joka oli 100 metrin päässä. Oli pakko kertoa, mitä oli tapahtunut. Häpesin tekoani suunnattomasti. Mutta vaikeinta oli seuraavana päivänä käydä henkilökohtaisesti kiittämässä hengen pelastamisesta naapurin Penttiä ja viedä hänelle viiden litran Karhula-purkissa vasta poimittuja hilloja. Pentti oli sen jälkeen minun silmissä Sankari isolla ässäällä. Muuten olisin astunut taivaan porteista ikuisesti itään.

Tuo muisto on jäljellä päällimmäisenä Pumpputiellä asumisesta. Toki väläyksiä sieltä täältä kaivamalla löytyy muitakin. Pyörällä ajaminen siihen aikaan opittiin aikuisten vehkeillä, kun ei ollut saatavilla lapsille tehtyjä sykkeleitä. Mäki kylältä meille oli liikenteen puolesta hyvä paikka harjoitella: ei kun taluttaa miesten pyörä mäen päälle ja sieltä sitten vauhdilla alas. Nuorempi systerini Kaisa ei millään oppinut kääntymään portista pihalle vaan kerta toisensa jälkeen tör-

mäsi portteihin. No, kun tarpeeksi monta kertaa polvet paikattiin ja vaatteet korjattiin, oppi hankin ohjaamisen jalon taidon.

Toinen muistikuva on pihakeinusta. Keinu oli perinteisen mallinen vastakkain istuttava pihakeinu ja muuten melko varmasti Leppiniemen taitavien puuseppien tekemä. Siinä sai kovatkin vauhdit, mutta yksi paha vika siinä oli: jalkoja ei saanut kovassakaan vauhdissa vetää penkin alle, muutoin jalat jäävät penkin reunan ja alatason väliin. Kun meillä oli joitain vieraita, jollakin työstä jäi jalka pahasti väliin. Parkuhan siitä tuli ja oli nolo, että se sattui vieraalle. Sen jälkeen kei-nussa piti olla aina yksi vanhempi... ja viisaampi mukana.

Vielä kolmas muistikuva oli mämmin teko pääsiäisenä. Itse kun en syönyt mämmiä, niin ihmetelin, mitä tuo ruskea puuro on noissa tuohista tehdyissä tuokkosissa? Siihen pannaan appelsiinin kuorta sekaan ja sitten kypsytetään pihasaunan lauteilla pitkät tovit. Siis samassa tilassa, missä ihmiset käyvät hikoilemassa. Ei mahda olla hyvää, ajattelin.

Joku lapsista, muistaakseni Riitta, syntyi muuten Muhoksella makuukammarissa. Ei se ollut noina aikoina tavatonta ollenkaan. Muut kävivät ensimmäiset parkaisunsa huutamassa vauvatehtaalla Oulussa.

Muhoksella meillä asui muitakin kuin ydinperhe. Muistan ainakin äidin siscon, Betty-tädin vuokralaisena, joka myöhemmin ansiokkaasti hoiteli pitkään perheemme lapsosia ja avusti suurella panoksella äitiämme muissa askareissa. Hän oli ennen sitä Muhoksen Osuuskaupassa töissä. Muita asukkaita oli ylläkerrassa aina tilapäisesti. Muistan muun muassa isän sisaren pojan, Toivo Topi Nikkasan, joka työskenteli Oulujoki Osa-keyhtiössä tuolloin tekuopintojensa lomassa ja sai myöhemmin insinöörin paperit.

Naapurit olivat tuolloin tuttuja lähinnä lasten kautta. Putaalan perheen jo tuolla mainitsin. Isä Putaala toimi joki-yhtiöllä autonkuljettajana. Toisella puolella oli Hannes Hiltusen perhe. Heidän perheenpäätänsä toimi myös yhtiössä etupäässä maalarina. Hiltusella oli sekä poikia että tyttöjä. Itään päin meistä Ponkilantiellä lähellä vanhaa Ponkilan siltaa asui Jussi Joronen pikku torpassaan. Hän oli isän työntekijöitä ja vekkuli mies ainakin Leppiniemen lasten mielestä. Vähän ylempänä asuivat Hinkkaset, joiden päämies työskenteli myös yhtiössä sahalla työnjohtajana. Pumpputien toisella puolella oli laaja lehmälaidun, keskellä kirkonkylää. Tuttuja perheitä oli aina päätielle asti, jossa hyvänä kiintopisteenä vieraille oli Valokuvaamo Tyrväinen ja Oulun Osuuskauppa.

Takaisin Leppiniemeen

Muutimme Leppiniemeen takaisin vuonna 1953. Syitä oli monia. Ensimmäinen syy lienee se, että siellä oli pieni, mutta tehokas kansakoulu, minne perheen nuorimmat lapset laitettiin oppimaan. Toinen syy lienee se, että minulle oli sattunut tuo ikävä onnettomuus, joka painajaismaisesti vaikutti elämiseen ja asumiseen. Kolmas syy lienee nuo isän jatkuvat ylityöt, jotka eivät olleet valvontatehtävissä mitenkään säännöllisiä. Sen lisäksi perheemme oli jo lähes suurperhe, joten tilaa tarvittiin enemmän kuin aiemmin. Ja vielä se, että Vieno-äitimme alkoi käydä säännöllisesti töissä joki-yhtiössä. Työmatkat eivät sopineet yksin isän matkojen kanssa. Meillähän tuolloin oli jo oma auto, toinen järjestyksessä. Yhtiöllä oli toki oma linja-autokalusto ajamassa säännöllisesti Muhoksen ja Leppiniemen väliä, mutta linja-autot tahtoivat olla tupaten täynnä aina aamuin illoin.

Aluksi asuimme kaksikerroksisessa puutalossa, koodinimeltä 214A. Siellä oli noin 95 neliötä tehokasta asuinpinta-alaa, toki vähemmän kuin Muhoksella, mutta puolensa oli muutollakin. Se vapautti varoja myös uusiin tarpeisiin, joita isäni jo ahkerasti suunnitteli. Meitähän oli jo melkomainen katras: kuusi lasta ja kolme aikuista. Oli siinä sovittelemista: hetekoita ja lavereita joka paikassa. Lisätilaa kesäksi saatiin yhdelle vuokralaiselle, kun opiskelija Toivo Nikkanen asui meillä varaston päässä olevassa yhdessä kopis-

sa kesän verran. Hänelle koppi oli vain nukkuma-
paikka, syömässä hän kävi perheen luona. Talon
muut tilat olivat lähitalojen varastoina.

Kotimme vieressä oli pihasauna ja siihen liittyvä
pesutupa. Muutama lähitalo käytti näitä samoja
tiloja. Näin oli muuallakin ryhmitelty saunat ja
pesupaikat. Saunoja hoitivat siivoojalämmittäjät
ja käyttö oli vuorolistojen mukaista. Pesutuvis-
sa perheen naisväki kävi viikoittain varaamallaan
vuoroilla. Joku leikkisästi sanoikin, että tieto kul-
ki parhaiten ”pyykkituvan uutistoimiston kautta”.
Osin siinä oli peräkin.

Yksi erityinen jouluku

Mieleenpainuvinkin muisto tuosta puutalosta oli
eräs jouluku, kun koko talo oli vähällä kärehtää.
Vietimme jouluaattoa perheen keskuudessa.
Pekka-pukki oli käynyt hevosineen jo talossa
tuomassa muutamia vaatimattomia lahjoja –
yleensä pehmeitä paketteja – ja me heti pukin
lähdettyä lauloimme jonkun tutun joululaulun ja
rupesimme kilvan repimään nyyttejä auki. Paperi-
rit laitettiin pajukoriin ja se jäi keskelle lattiaa.

Joku meistä lapsista sai tähtitikkuja lahjaksi ja
niitähän piti heti kokeilla, miten ihanasti ne säke-
nöivät. Kun useampia tähtitikkuja oli yhtä aikaa
tulella ja niitä heiluteltiin pitkin ja poikin, eikös
kipinät jossain vaiheessa lentäneet paperikoriin
ja yhtäkkiä koko kori oli liekeissä. Ei siinä aut-
tanut kuin Arvi-isän nopeasti vetää sukajaloin

Oppilaat kansakoulun pihalla mehutauolla 1949. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

kori pitkin lattiaa ovesta ulos lumihankeen. Siellä
potkittiin lunta liekkeihin ja sammuihan se siitä.
Jälkisammutus käsitti myös räsymattojen ulos-
vedot, ettei mihinkään jäänyt tuli kytemään.

Oli siinä kalpeita naamoja, kun ruljanssi oli ohi.
Aattoillan riemut loppuivat siihen ja perhe meni
pehkuihinsa. Seuraavana päivänä koko perhe
heräsi kello viisi ja lähti kiittolisena joulukirkkoon.
Kulinkin isäni sydämestään kiittäneen Luojaa, että

säästyimme tuosta tapahtumasta pienin vauri-
oin. Muutoin olisimme joutuneet taivasalle ko-
vaan pakkaseen. Näin ainakin minä sen muistan.

Alakoulussa

Tästä talosta lähdin ensimmäiselle koulutiele
yhtiön rakentamaan Leppiniemen kouluun, vaika
olin ilmoittautunut Muhoksella Ponkilaan.
Muistan aina ensimmäiset, yksin tehdyt pitkät

300 metrin koulumatkat. Menin metsän kautta puun takaa seuraavan puun taakse, ettei kukaan näkisi ja että saisin aikaa kulumaan. Olin mahdollittoman ujo. Olin usein laskelmoinut kouluun saapumisen siten, että sai saman tien mennä sisään ja luokkaan. Vasta Muhokselta muuttaneena ei koulussa ollut ketään kavereita, vaikka kylällä oli kansakouluikäisiä lapsia tuohon aikaan pitkälti toista sataa.

Opettajat olivat tiukkoja mutta ymmärtäväisiä. Ensimmäisiltä luokilta parhaiten muistan ruokailut. Olin valikoiva ruoan suhteen osin johtuen allergiastani, mutta oli siinä muutakin. Maksalaatikkaa en voinut sietää ja rössypottu jäi kylä piiloon pulpetin kannen alle, kunnes jossain välissä toimitin sen salaa keittiön laskiämpäriin. Kalaruuat ollessa kyseessä söin vain omat kotieväät ja join maitoni pullosta.

Välitunneilla ei oikein tahtonut kavereita löytyä, kun niillä oli niin rajut leikit ja minä halusin "rentoutua" ja menin usein puun taakse. Mutta kun aikaa kului, alkoi kavereitakin löytyä. Koulun pihalla oli tilaa ja metsäkin heti siinä vieressä. Niin, muuten metsästä haettiin koululle myös puolukat. Vanhemmille taisi olla "iso kysymys", kenen puolukkatukiaisista tulee kouluun suurin potti. Kasviksiin liittyi toinenkin muisto alakoulusta: syksyisin pidettiin potunnostoloma ihan siihen aikaan, kun peruna otettiin maasta, ei talvella.

*Pyhäkosken urheilukentällä menossa tyttöjen pituushyppy 1950-luvun alussa.
Kuva: Fortum Oyj:n arkisto*

Urheilu vei mennessään

Noihin aikoihin valmistui koulun taakse uusi uljas urheilukenttä. Siellä minäkin sain ensimmäiset tulikasteet juosta tiilimurskalla ja tutustua myös heitto- ja hyppylajeihin. Yhtiö järjesti ison väen kisoja ja lapsille omia kilpailuja. Kansakouluikäisille ne olivat lähinnä leikkimielisiä, mutta joku otti ne niin tosissaan, että itku pääsi ja suuttumus oli suuri. "En enää ikinä hyppää korkeutta, kun rima ei pysy ylhäällä", tuumasi joku. Pikamatka 60 metrillä kokeilimme omatekoisia lähtötelineitä mutta parhaaksi osoittautuivat kuopat tiilimurskassa. Olin huono pika-

juoksussa, mutta pidemmillä matkoilla hieman keskivertoa parempi. Huomasin pian, että juostessa voi pidemmällä matkalla löytää sopivan rytmin – hengitys askelten mukaan kaksi ulos kaksi sisään – jolloin jaksoi läähättämättä ja tukehtumatta vaikka kuinka pitkälle, jopa 1500 metriä. Missään lajissa en "juniorina" ollut hyvä, vain keskinkertainen, mutta into oli kova. Se johdunee isän puolelta tulleista urheilugeeneistä.

Olin pienenä jotenkin urheiluhullu, vaikka en mikään huippu ollut missään lajissa. Niinpä sitä piti todella alkaa treenaamaan. Rupesin rakentamaan omia suorituspaikkoja läheiseen

Hiihtokilpailut vuonna 1952 pidettiin keskellä asuuntoaluetta.
Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Pyhäkosken urheilukentän maastossa lastenhihdot 1950-luvulla.
Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

metsikköön ja poluille. Tein pituushyppy- ja korkeushyppypaikat, keihäänheitto- ja kuulantyöntöpaikat ja juoksuradat. Juoksuratoina toimivat polut, jotka tarkasti mittasin: pikamatkan rata oli 100 m ja maili oli tuon polun mittainen 1600 m ja maalinauha oli aina samassa paikassa. Keihäänheitolle piti varata puuton heittosuunta ja pienempiä puita piti kaataa haitolta pois. Ja niin jokapäiväistä harjoittelua varten ei tarvinnut mennä aina urheilukentälle saakka. Kun perheellä mentiin äidin kotitalolle kyläilemään Kiiminkiin, oli siellä isolla lapsikatraalla oma stadion tulvasaarella, missä hypittiin, loikittiin ja viskottiin keihäitä, kun enon perheessä oli aktiivurheilijoita mallia näyttämässä. Näin pysyi mielenkiinto urheiluun ja harjoitteluun yllä.

Musta lätkä peliin

Urheilukentällä tehtiin muutakin kuin juostiin. Kerran siellä oli mikroautokisat, jossa Oulun seudun karting-harrastajat esittelivät taitojaan omatekoisilla kilpureillaan. Mutta enimmäkseen siellä pelattiin pesäpalloa ja jalkapalloa, jopa kyykkäpeliä. Jatkuvasti oli kentällä joitain puulaakipelejä meneillään työosastojen tai urheiluseurojen välillä. Olipa kerran "monilajiset" olympialaisetkin.

Talvella kenttä jäädytettiin luistelualueeksi, jotta luistelijat eivät olisi menneet arvaamattoman petollisille joen jälle. Yhtiön palokunta jäädytti baanan muutamana vuonna heti kun pakkaset

tulivat. Luistelun lisäksi siellä ruvettiin harrastamaan jääpalloa, joka oli suosittua juuri silloin Oulussa.

Kauaa me pojat emme jaksaneet luistella narukerän perässä vaan piti saada miesten lailla "musta lätkä peliin", kun se oli nyt tullut kotikaupunkiinkin ja oli enemmän miesten laji. Oulun Kärpät nostivat jääkiekon nousuun ohi jääpallon, ja meidän oli heti seurattava perässä.

Urheilukentälle rakennettiin muutaman laudan korkuiset kaukalon reunat ja pelit saattoivat alkaa. Radan jäädyttäminen ja huolto oli kuitenkin työlästä etäällä paloposteista ja pian rakennettiin kaukalo vastapuretun vankiparakin paikalle keskemäs kylää tien varteen. Reunat tehtiin Emäjoen voimalaitosten rakentamisessa käytetyistä betonimuoteista ja siitä tuli lähes oikean kokoinen pelikaukalo jäähypenkeineen. Vieheen kuskattiin jalaksilla oleva työmaan mestarikoppi, jossa pystyi vaihtamaan luistimet ja tulipalopakkasella lämmitellä. Pakkasrajaahan ei tunnettu.

Talvikisoja ja jousiammuntaa

Hiihtoladut lähimetsään löytyivät heti pihan vierestä. Ne olivat huoltoporukka "Töpinän" raivamat ja auki hiihtämät joka lumisateen jälkeen. Muistan heistä Aleksi Tenhosalon, joka oli Karjalan poikki, eikä mikään intohimoinen hiihtäjä, mutta kun pitkät sukset sai jalkaansa, syntyi siinä

muille hiihtokelpoiset ladut. Joskus myös Törtön veljekset auttoivat ladun hiihdossa. Lyhyimmät ladut kiertelivät lähimetsässä mutta pidemmät menivät jopa Kaipolan vaativille kanjoneille asti etelässä tai Tolkin talolle asti pohjoisessa. Urheilukentän ja koulun maastossa olivat lasten urat.

Joka talvi yhtiöllä pidettiin hiihtokisoja: oli viestihiihdot, takaa-ajolähdöt ja lasten sprintit ja kaikki hiihtäjät yleensä palkittiin. Voimailosten ja osastojen väliset kilpailut olivat totisia yhteenoitoja ja niihin kuulemma valmistauduttiin huolella monta päivää. Joitakin kertoja suksittiin kymmenmiehisin joukkuein jopa Jylhästä Leppiniemeen tien varsia ja teitä pitkin. Liikenne noilla teillä oli siihen aikaan olematonta. Joukkueissa oli jopa kilpaa hiihtäviä tai sitä varten töihin otettuja henkilöitä, jotta ”voitto saataisiin kotiin”.

Muita yhtiön tekemiä urheilupaikkoja olivat alkuaikoina jousiammuntarata, ruutiampumarata, useampi lentopallokenttä, tenniskenttä, pingispöydät, painituvat ja tietysti koulun urheilusali. Voikin sanoa, että oli mistä valita lajinsa. Alueellisesti voi myös todeta, että yhtiöläiset toivat maakuntiin ainakin jousiammunnan, jääkiekon, tenniksen, pesäpallon ja hiukan myöhemmin pujottelun. Näitä lajeja ei harrastettu ennestään jokivarressa kuin aivan satunnaisesti. Oli siinä jo 1950-luvulla mahdollisuus harrastella ja pitää sekä työkuntoa että me-henkeä yllä.

Pikkulapsille oli omat paikat: leikkikenttien hiekkalaatikot ja keinut. Perheenäidit veivät kiitetävän usein alle kouluikäiset lapsensa tekemään hiekkakakkuja ja välillä keinumaan. Osalla leikkipaikoista oli tehty talviliukumäet, jotka rakennettiin yhtiön mallin mukaan omista verstaissa.

Lähin luonnonmäki oli ns. Verstaanmäki, jossa lapset kävivät suksillaan ja vanerikelkoillaan innolla laskemassa. Jos joku teki hyppyrin rinteseen, seuraava paranteli sitä ja sitä seuraava purki sen sitten vaarallisena pois. Kouluikäisenä suurimmat suksimäet löytyivät Kaipolanperän kanjoneista, mutta ne olivat työläitä pitää kunnossa ja lasten huonosti saavutettavissa.

Kivoja kavereita ja naapurin isiä

1950-luvun alussa toimintoja keskitettiin yhä enemmän joen alajuoksulla Leppiniemeen ja yläjuoksulla Jylhämään. Naapureina meillä oli tavallista ”rahvasta” työväkeä. Seinän takana oli Torkkolan perhe, jonka perheenpää oli maalari-mestari. Lapsia heillä oli kolme poikaa ja tyttö. He tietääkseni muuttivat Leppiniemeen Pällistä voimalan siellä tultua pääosin rakennetuksi. Pojat tulivat tutuksi myös partiotoiminnan kautta.

Toisen samanlaisen talon pohjoispäässä asui Saihan perhe. Isä-Lasse oli innokas valokuvaaja ja kuvasi jo tuohon aikaan myös kaitafilmejä. Hän oli hyvin avulias ja rento tyyppi, joka oli mukana

monissa vapaa-ajan riennoissa. Senkin muista, että hänellä oli Opel-merkinen auto.

Eteläpäädyn asunnossa asui ensin Strengellin perhe ja sitten Syväterät. Mauri Syväterä toimi pitkään sähköverstaan esimiehenä ja oli kova urheilumies. Melkein laji kuin laji oli hänelle tuttu, siis synnynnäinen kymmenottelija. Häneltä opin etenkin kiekonheiton niksit.

Tien toisella puolella muistan asuneen Pyhäniemen Ollin perheen, Peltolan Niilon perheen ja Saukkosen Kaukon perheen. Pojat noissa perheissä olivat suunnilleen minun ikäisiä, joten yhdessä hommailtiin kaikkea kivaa. Etenkin Saukkosen Erkin kanssa myöhemmin kävi yhteen mopojen, autojen ja muitten laitteiden kimpussa värkkääminen. Ja siihen oli synnä se, että hänen isänsä oli konemestari parhaimmasta päästä, osaava ja kekseliäs pappa. Hän teki osia jopa autoihin ja moottoreihin. Muistan kerran, kun pienoiveneeseen olisi pitänyt saada höyrymoottori eikä sitä mistään kaupasta löytynyt, niin Kake päätti tehdä sen itse alusta loppuun.... ja hieno, siisti ja toimiva siitä tulikin. Kun hän osti kolaroidun romuauton, se puolen vuoden jälkeen kiils pihalla kuin uusi, pakasta vedetty kaunotar. Yhteen aikaan oli työtahti yksi auto per talvi.

Välillä oltiin aika uskaliaita

Kyllä muitakin kavereita vähitellen tuli koulun ja harrastusten kautta. Kylässä oli mistä valita. Pikkuhiljaa ujouteni väheni ja kaveripiiri kasvoi. Tässä yhteydessä voisin mainita erään erikoisen leikin, johon osallistuivat muutkin lapset niin kauan, kun se oli sallittua. Talousrakennus oli asuntoalueen sielu, joka jakoi lämpöä taloihin. Kattilat olivat vielä tuolloin puulämmitteisiä. Se edellytti, että piti olla joka hetki isot varastot halkoja, joskus satoja metriä pitkiä pinoja. Halot kuljetettiin pannuhuoneeseen kapeaa rautatietä pitkin. Niillä vaunuilla oli kiva liikkua ”ratapihalla” ja kuljetella kavereita paikasta toiseen. Sitten tehtiin puupinoihin luolia ja majoja. Niissä oltiin piilossa muilta kavereilta.

Kerran sattui niin, että yksi pino pääsi rösähtämään ja levisi raiteille tukoksi. Talonmies Uuno Taivainen suuttui. Onkapannut olivat sammua puiden puutteen vuoksi ja siitä ei hyvä seurannut. Tieto moisesta haitanteosta meni koteihin ja me saimme kovat nuhteet, taisi joku saada piiskaakin. Hauskuus loppui yhtiön mahtikäskylä.

Myös sotaleikit ilmakivääreillä olivat joskus rajuja. Muodostettiin siniset ja keltaiset joukkueet, tehtiin suunnitelmat ja alettiin valloittaa maastoja. Pian tuli kuitenkin ”tuomari”, joka kielsi näin rajut leikit. Taisi jonkun nahkaan aralle paikalle tulla komea mustelma.

Kolkkapoikana

Partiotoiminta alkoi Muhoksella 1950-luvulla. Partio oli heti monen pojan mieleinen harrastus. Ensinnä muistelen partiosta puhutun Imatran Voiman Muhoksen johtajakson piirissä. Siellä oli työnjohtajana etelästä muuttanut Olavi Hallanoro -niminen mies, joka aloitteli partiotoimintaa kirkonkylällä. Meillä oli luontevat yhteydet noihin Imatran Voiman voimalinjan rakentajiin, joten jo muutama kontakti poiki lippukunnan alaostaston perustamisen Leppiniemeen. Muistelen, että sosiaalipäällikkö oli yksi partiotoiminnan alullepanija. Vetäjiä tuntui löytyvän helposti omasta takaa. Yhteistyö Muhoksen seurakunnan kanssa käynnistyi ja seurakunta toimi taustayhteisönä koko lippukunnalle.

Ihka elävästi tulee mieleen se, miten saimme yhtiöltä apua tila-asiassa. Ensimmäinen partiokolo oli vasta tyhjentyneessä kanalassa. Ulko-ovesta ensimmäinen häkki vasemmalla luovutettiin meidän hallintaamme. Olihan siinä työmaata puhdistaa tipujen kakat ja muut jätökset pääosin kansakoululaisikäisten poikien voimin. No oli siellä vanhempia auttamassa. Ja yhtiöltä saimme komeat kalusteet partiotiloihin: ne ovat vieläkin siinä käytössä Muhoksen nykyisessä kolossa seurakuntatalolla. Äsken mainitsemani Hallanoro muutti sitten Leppiniemeen ja jatkoi lippukunnan vaativaa johtamistehtävää. Muita vetäjiä, joita ensiksi tulee mieleen, olivat käyttömestari Matti Seppänen ja poliisi Aarre Maattola.

Partioleiri Rokualla 1950-luvulla. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

Partiotoiminta oli aluksi erittäin vilkasta ja kiinnostavan monipuolista. Perustimme useita vartioita ja kävimme Oulussa erilaisia kursseja. Myös kilpailutoiminta ja vaellukset kiinnostivat nuorisoa. Kävimme myöhemmin Lappia myöten vaelluksilla. Kun toimintaan tuli lisää väkeä, saimme uudet tilat tyhjenevästä parakkialueen taloista, jotka olivat sentään lämpimiä ja kotoisampia. Siellä muistan järjestetyn useita piiritaivaisia tapahtumia ja koulutuksia. Samat jyvät kalusteet kulkivat edelleen mukamme.

Ensimmäisen yön yli retken tämä kolkkapoika teki 10 kilometrin päähän Leppiniemestä pohjoiseen erämaahan. Ensin pyörällä puolet matkasta metsäteitä pitkin, sitten viitisen kilometriä patikointia polkuja ja pitkospuita pitkin erään erämaajärven rannalle, missä meitä odotti vaatimaton tukkikämpä. Siellä olin eka kerran ki-

pinämikkona ja eka kerran katselin, kuinka kuu-
laana yönä tähdet lentelevät... ja ensimmäinen
Sputnik kaartaa sysimustan taivaankannen reu-
nalta toiselle. Oli pikku pojalle uskomaton näky,
eikä sitten enää nukuttanut...

Tarjolla teatteria, elokuvia ja juhlia

Leppiniemessä harrastustoiminta oli heti alusta
pitäen vilkasta. Tämä oli seurausta aktiivisista, eri
paikkakunnalta tulleista nuorista ihmisistä, joilla
oli monenlaisia taitoja. Toisaalta yhtiö heti alusta
lähtien loi hyvät puitteet tehdä mitä erilaisimpia
asioita. Mallia otettiin vanhoista eteläsuomalai-
sista tehdasyhdyskunnista, joissa patruunoiden
johdolla luotiin hyviä toimintatapoja me-hengen
kohottamiseksi. Yksi tärkeistä asioista olivat juh-
lat ja tapahtumat, jotka vaativat sekä hyviä orga-
nisoijia että innostunutta suorittajaporraa.

Jo alkuaajoista lähtien henkilöstön keskuudessa
oli laajaa teatteritoimintaa ja tavoitteena oli vuo-
sittain vähintään yksi laajempi produktio, johon
valmistauduttiin Seuratalon näyttämön hyvissä
puitteissa ja ammattitaitoisten ohjaajien vetä-
mänä. Tiivis yhteys Oulun kaupunginteatteriin
toi toimintaan jopa ammattimaisuutta. Näytök-
set vetivät väkeä ympäri Muhosta ja jopa kauem-
paakin.

Parhaiten itse muistan Leppiniemen juhannus-
juhlat, joilla oli perinteitä jo ennen voimalaitos-
ta. Pyhäkosken seutu oli aikoinaan sekä kos-

Pyhäkosken elokuvateatterin kantiinista sai ostaa karkkia ja muuta hyvää Raakel Hautalalta. Kuva: Fortum Oyj:n arkisto.

kenlaskun levähdyspaikka että juhannusjuhlien päänäyttämö. Kerrotaan parhaimmillaan 3000–4000 henkeä olleen vapaan kosken rannoilla juhannusta viettämässä. Myös voimalaitoksen rakentamisen päästyä kunnolleen käyntiin nautittiin kokkotulen palaessa uimarannan ja kioskin seutuvilla hyvistä tarjoiluista, yhteislauluista, tansseista ja kesäyöstä monet kerrat. Joskus rakennettiin kokko myös veden päälle.

Itse työmaalla oli muutamia tapahtumia, jotka huomattiin kyläraitillakin. Tietyt rakennustyövaiheet - harjakaiset, valmistujaiset ja vedennostot - noteerattiin jokiyhtiössä näyttävästi. Jotkut juhlivat toisia enemmän ja se näkyi katukuvassa. Leppiniemessä oli alusta lähtien verraten hyvä järjestys, kiitos ”paikallisten poliisivoimien” eli poliisi Mämmin ja kumppanien. Putkat saattoivat olla täynnä Muhoksen lisäksi lähikunnissakin. Mutta aina niistä selvittiin.

Lapsille, äideille ja eläkeläisillekin pidettiin vuosittain juhlatilaisuuksia. Niissä kerholaiset, lastentarhalaiset tai paikallinen nuoriso esitti vuoden mittaan harjoittelemaansa ohjelmanumeroita. Lapsia kuljetettiin myös Oulun Teatterissa, josta minä muistan parhaiten ”Pienet Sydämet” -musikaalin. Käytiin siellä muitakin esityksiä katsomassa, kun lapsille sopivaa oli tarjolla.

Elokuvateatteri toimi Seuratatalolla jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Siellä viikkoelokuvien lisäksi näytettiin nonstop-elokuvia ja piirrettyjä laste-

nelokuvia sunnuntaisin. Elokuvasalissa ei silloin syöty popcornia vaan kanttiinista sai Rakel Hautalalta ostaa oikeita karkkeja. Elokuvatoimintakin työllisti useamman henkilön, vetihän elokuvasali puolitoistasataa katsojaa kerralla.

Muistoja mukavista tyypeistä

Pienen pojan silmin ja kokemana yhtiössä tuntui olevan paljon mukavia tyypejä. Osan heistä muistaa oikein hyvin myös siviilistä. Ekana tulevat mieleen ne, jotka olivat puuverstaalla isän johtamissa töissä. Oli Einari Kesseli, pikku Matti Taival, Milli-Matti Suominen, x. Mäkinen, Arvo Tolkki, Erkki Pohjonen, Väinö Alfthan, Otto Sääski ja Heikki Onatsu. Muista ryhmistä muistuvat Yrjö Ylli Kallioniemi, Heikki Kuokka, Veikko Veke Löyhkö, Hilja Ojala, Kauko Kake Saukkonen, Uuno Stenman, Therese Torssonen, Eino Uitto ja monia muita, joista ei aina jäänyt edes nimi mieleen, mutta tunnistin heidät heti kaukaa äänestä tai näöstä.

Aivan erityinen huipputyyppejä oli Aukusti Pehkonen, joka oli itseoppinut seppä ja joka ratkaisi lähes kaikki ongelmat fundeeraamalla. Häntä me pienet pojannassikat välillä kiusasimme soittamalla pirunviulua. Jännä kaveri oli myös Eino Eka Taskinen, joka oli tolkkua näyttelijä lavalla. Aarretti Hilonen oli taas taitava seppä, jonka käsistä lähti hienoja takorautaesineitä moneen paikkaan. Olavi Pyhäniemi oli puolestaan kaveri, joka ei tarvinnut piirustuksia, kun hän teki säh-

kösennuksia ja muisti vielä kymmenien vuosien jälkeen, miten piuhat oli kytketty.

Siihen aikaan yhtiö hoiti jätehuollon hevosilla ja hevosmiehethän olivat tuttuja kaikille. Työne Kalle Vikman ja Keto Pekka olivat päivittäinen näky raitilla, joista jälkimmäinen kuljetti joulupukkiakin jouluaattona talosta toiseen maistellen joskus ”kansalaisluottamustakin”. Onneksi hevoselle reitit olivat tuttuja...

Naapurin lasten ja perheiden kautta tuli toki lisää ”merkkihenkilöitä”, jotka erottautuivat harmaasta massasta. Lähimpien kaverien isistä olen jo kertonutkin. Joistakin merkkihenkilöistä kiersi jo siihen aikaan mukavia juttuja lähinnä heidän erikoisosaamisensa kautta. Sellaisia olivat Heikki Kuokka, Lasse Salomon Tarkiainen, Erast Torssonen, Kalle Kaarna, Heikki Osmonsalo, Onni Niinimäki ja ennen kaikkea Mönsä alias Eero Kokko. Viimeksi mainittu on ollut esikuvani myöhemmässä työelämässä, sillä aikoinani vedin jalkaani hänen suuret saappaansa ja siirryin hoitamaan sen aikaista sosiaalitoimistoa.

Niin ja ei pidä unohtaa Jussi ja Aino Mankista, jotka saattoivat tämän vesselin opin tielle. Monia mukavia muistoja heidän nimensä perään voisi kirjoittaa. Koulu oli isossa roolissa Leppiniemen kylässä sivistyksen jakajana.

*Muhoksella 22.2.2021
Matti Pulka*

Vuoteni "Jokiyhtiössä"

*Koulussa eka luokalla olin ujo maalaispoika.
Kuva: Matti Pulkan yksityisarkisto.*

Kaveri, joka tuntee nimen Matti Pekka Olavi, syntyi sotien jälkeen Muhoksen Leppiniemeen kesällä 1946. Oikeastaan silloin synnyttiin Oulussa, jos asuttiin lähipitäjissä. Tekopitäjä on kuitenkin Muhos, jonne vanhempani tulivat ensimmäisten rakentajien joukossa – neitseellisen Pyhäkosken maisemiin. He asuivat puolikymmentä vuotta ensin "Vanhassa Leppiniemessä" ja sitten Pyhäkosken voimalan yhteyteen rakennetulla asuinalueella. Vartuin isohkon, lopulta seitsenlapsisen, katraan jäsenenä. Alku oli haastavaa, kun elo oli loppua heti kättelyssä: viiden kuukauden iässä myrkytyin kalan syönnistä ja jouduin henkiihieverissä Helsingin Lastenlinnan sairaalaan useiksi viikoksi Arvo Ylpön hoitoon. Lähtiessä oli lääkäri todennut äidilleni: "Voi olla turha reissu, mutta hyppää junaan pojan kanssa". Viiden viikon jälkeen kotiuduin ja jatkoin kasvamista kavereitteni kanssa turvallisessa ympäristössä.

Aloitin koulunkäynnin Leppiniemen kansakoulussa "ujona poikana" ja sitten Muhoksen keskikoulussa ja lukiossa. Teini-iässä kesät menivät tiiviisti "oikeissa töissä". Ensin olin Leppiniemen Betonitoimiston tutkimushommissa 14-vuotiaana ja sen jälkeen neljä kesää puhelinostastolla. Lukiossa löysimme vaimon kanssa toisemme. Niinpä heti koulun ja armeijan jälkeen kokeilimme siipien kantavuutta ja muutimme Ouluun: minä töihin ja vaimo opiskelemaan. Työskentelin jonkun aikaa Typpi Oy:n lannoitetehtaan labo-

ranttina ja sitten yhden vuoden Oulaisten kauppaoppilaitoksen opettajana, ja kesän Jokiyhtiön liikunnanohjaajana, kunnes...

Vuosi 1973 oli eräs ratkaisun aika, kun Oulujoki Osakeyhtiön konttoripäällikkö Auvo Ruoppa soitti ja pyysi käymään tykönsä. Lupauduin, vaikka en tarkalleen tiennyt käynnin syytä. Menin eräs kaunis aamu tapaamaan häntä. Painoin ovisummeria ja vihreää valoa näytti vastaus. Sisällä istui aina myhäilevä konttoripäällikkö ja tiukkailmeinen talouspäällikkö Heikki Osmonsalo. "Mitäs kuuluu", aloitti Ruoppa keskustelun. Vastasin jotenkin, että töitähän tässä on tehty tuolla Oulaisissa opettajana viime talvi. Heti seuraavaksi olikin sitten kysymys, että kiinnostaisiko työt täällä jokiyhtiössä? "Sinähän tunnet tätä yhtiötä jo ennakkoon. Kelpaisiko sosiaalitoimiston hoitajan paikka", totesi Ruoppa. Eihän minulla ollut mitään sitä vastaan, kun tuo opettajan pestikin oli vuosi kerrallaan. Näin lähti virallinen aikuisten oikea työura käyntiin Oulujoki Oy:ssä. Otin "suuret saappaat jalkaan", kun edellinen sosiaalipäällikkö oli legendaarinen "Mönsä" alias Eero Kokko, joka Imatran Voima Oy:n mutkan jälkeen teki uransa Pohjois-Suomen Teollisuusopiston perustajana ja rehtorina Oulussa.

Oulujoki Oy:ssä oli parhaimmillaan töissä tuhansia työmiehiä, mutta 1970-luvulla enää vajaat 500 henkeä. Yhtiö oli tehnyt jo vuosikymmeniä

uraaurtavaa työtä henkilöstön hyvinvoinnin ja turvallisuuden kehittämiseksi. Mallia saatiin Etelä-Suomen suurilta, patruunavetoisilta teollisuusfirmoilta, kuten esimerkiksi Yhtyneet Paperitehtaat Oy:ltä. Muutama vuosi ilman sosiaalipäällikköä osoitti, että työyhteisöt ja työmaat Oulujoki Oy:ssä kaipasivat koordinaattoria. Jo maantieteellinen alue oli niin laaja, ettei sitä vasemmalla kädellä voitu tuloksellisesti hoitaa. Rakentaminen oli toki päättynyt, mutta seuraava askel – laitosten sujuva käyttö, kunnossapito ja automatisointi – piti väkeä vielä kiinni yhtiön syrjässä pitkän ajan. Jotkut lähtivät perheineen rakentamaan Kemijoen suuria voimalaitoksia. Isänikin oli kahden vaiheilla: lähteäkö vai ei. Huomattavasti isompi palkka houkutteli. Me emme lähteneet!

Aluksi tehtävänäni jokiyhtiössä oli monipuolinen. Varsinaiseen työsopimukseen tuli vain maininta, ”sosiaalipalvelun esimies”, mutta liitteeksi siihen tuli liki kahden sivun luettelo hoidettavista tehtävistä. Onneksi tiesin jo jotain noista, kun äitinikin oli pitkään ollut edellisen päällikön, Eero Kokon sihteerinä. Muutenkin olin liikkunut kesätöiden takia ahkerasti työmailla ja minulla oli vuosikymmenten aikana muodostunut kuva noista moninaisista hommista ja ihmisistä niiden äärellä.

Ehkä tärkein tehtävä aluksi oli henkilöstön ja perheiden hyvinvoinnista huolehtiminen. Toinen painopistealue oli tiedottaminen ja viestinnän kehittäminen. Kolmas tärkeä sektori olivat

eläkeläiset ja heidän hyvinvointinsa. Oli kuitenkin pohjaa, miltä toimia, kun edeltäjäni Mönsä oli rakentanut monipuolisen sapluunan noille kokonaisuuksille. Jokiyhtiössä paikallispäällikköinä toimineet Viljo Lehto ja Antti Valtari olivat ymmärtäneet kehittää yhdessä sosiaalipäällikön kanssa monipuolista ja tehokasta henkilöstöä osallistavaa yhteistoimintaa. Lehdon aloitteesta perustettiin 1950-luvulla henkilökunnan yhdistys OHY ry, joka huolehti kaikista tärkeimmistä liikunnan ja sosiaalisen harrastuksen muodoista. Myöhemmin 1980-luvulla oikeutetusti alettiin puhumaan sosiaalipalvelun sijasta monipuolisista henkilöstöpalveluista. Olin vastuussa niiden toiminnasta.

Alkuvuosikymmenet kehitin ahkerasti omaa osaamistani. Suoritin useita ammattitutkintoja noina vuosina tähtäimessä uudet haasteet ja modernimmat toimenkuvat. Henkilöstöhallinnon lisäksi taloushallinto, tiedottaminen ja viestintä sekä kiinteistöjen isännöinti aloina kiinnostivat. Noista sain lisäpotkua toimenkuviini 1990-luvulla: entinen kun tuli hoidettua niin kouluttauduin seuraavaan. Selkeitä ajanjaksoja oli ainakin neljä ja kukin keskimäärin 7 vuoden pituisia.

Henkilöstö Oulujoki-yhtiössä väheni koko ajan: 70-luvun vajaan 500 työntekijästä oli jäljellä 90-luvulla alle 100. Eläkeläisiä suhteessa työntekijöihin tuli moninkertainen määrä. Muistan, että jollakin vetämälläni kesäretkellä oli yli 400:sta eläkeläisestä mukana 250. Samalla yhteistyö

emoyhtiön, Imatran Voima Oy:n, kanssa kävi tiiviimmäksi. Rooliini tuli oleelliseksi osaksi myös asuinkiinteistöjen hallinta ja kehittäminen. Yhtiöllä oli valtava rakennusmassa – yli 12 000 m² – ja eritoten asuinkiinteistöt uhkasivat jäädä tyhjiksi. Purkaminen uhkasi monen montaa kiinteistöä, joista osa oli muodollisestikin arvokkaita. Ehdotin tuolloin, ettemme pura rakennuksia vaan rupeamme vuokraamaan tyhjiksi jääviä huoneistoja ulkopuolisille. Siitä tulikin iso painopistealue toimenkuvaani yli 10 vuodeksi. Vuosituhannen vaihteessa oli asunnot jälleen jokseenkin täysiä. Asuntojen kunnossapidon valvonnasta ja vuokraustoiminnasta tuli tärkeä osa minun päivittäistä työrutiiniani.

Kiinteistöjen hallinnan rinnalle nousi 1990-luvulla yleisesti ”paremman laadun ajatus”. Jokiyhtiössä ja IVO:ssa eritoten otettiin noina vuosina suuria askelia toiminnan laadun kehittämisessä. Niinpä pääsin avainpaikalle oppimaan ja viemään tätä ”ilosanomaa” kentälle. Pääsin suuren yrityksen kautta arvioimaan, mitä laatu merkitsee isoissa kuvioissa ja miten sitä kehitetään huippuunsa. Varsinkin energian tuotantoala oli jo silloin hyvin laatutietoinen. Samoin muuttui yrityksen toimintamallit. Aiemmin tehtiin samaa työtä vuodesta toiseen ja työmenetelmät siirtyivät uudelle tekijälle kisälli-oppipoika-mallilla. Nuorempi oppi vanhemmalta työmenetelmät mutta myös kujeet. Projektityöskentely yleistyi nopeasti. Laitosten automatisointi ja kaukokäytön rakentaminen oli yksi suurimpia jokiyhtiön projekteja

*Eläkeläisten kanssa reissasimme ympäri maakuntaa. Tässä matkaamme porukan kanssa risteilyllä Kalajoen edustalla.
Kuva: Matti Pulkan yksityisarkisto.*

ja samalla myös alansa pilotteja. Siinä tavallista työntekijää koulutettiin uuteen. Lopulta IVO:ssa kouluttauduin laadun erityisosaajaksi. Koulutus oli kansainvälistä, kun IVO:lla oli toimintoja myös muissa pohjoismaissa. Laadun tiimoilta sain myöhemmin ammatin ja idean pk-yrityksen perustamiselle.

Lähtöni Oulujoki Oy:stä oli hieman haikea. Kuvittelin, että yli 35 vuotta palvellut henkilö saisi jäädä "sammuttamaan valot" ja siirtymään luonnollista tietä turvalliseen eläkkeelle. Mutta mitä vielä: jouduin "ulospotkittujen myllyyn". Aluksi se tuntui pahalta. Tuntui, että kaikki meni pieleen. Ei näin saa tehdä! Olin kuitenkin työuran aikana saanut niin hyödyllisiä eväitä mukaani ja

opiskellut itse niin laajalti, että vielä oli rakennettavissa yksi uraputki. Ensin havittelin isännöintialaa. Siinä kilpailu oli kovaa, ainakin Oulussa. Sitten tuli mieleen laatuosaamisen hyödyntäminen. Varsinkin, kun tutustuin jo jokiyrityksen aikana laatuuhmisiin Oulussa, Suomen Laatualuekeskuksen paikallisorganisaatioissa, ja tapasin entisiä ivo-laisia myös valtakunnan laatufoorumeilla. Tein päätöksen, että laatuasiat ovat minun juttuni. Perustin firman, joka tiedottamisen lisäksi tarjosi laadunkehittämispalveluja. Pääsinkin kehittämään Nuorten Ystävät ry:n toimintoja entistä laadukkaammiksi. Siellä lopullisesti sinetöityi minun työskentelyni laadun parissa. Tein myöhemmin sekä OBN Oy:ssä että itsenäisesti useita yhteistyöprojekteja laadun merkeissä aina sertifiointeihin saakka ympäri Suomen. Samalla palvelin sertifiointiyrityksiä turvallisuus- ja ympäristöasioissa alihankkijana.

Fortumissa ja Oulujoella palveluni on jättänyt jälkensä myös minun ajatusmaailmaani. Olen edelleen se sama "vesirakentaja ja vesivoiman kannattaja", mikä olin koko aikaisemman elämäni. Maailma on ympärilläni vaan muuttunut. Vaaditaan jopa maailman puhtaimman sähkön, vesivoiman lopettamista ja voimaloiden purkua jonkin turistikalastuksen ja vaelluskalan nimissä. Se ei sovi minun kovaan päähäni. Jos siihen aikaan on ollut laillista korvata mm. kalastukselle aiheutetut "haitat" velvoiteistutuksin, niin se on silloin ollut lainmukaista. Olkoon se nykyäänkin sitä. Kehitettäköön kala-asioita muuten kuin pur-

kamalla isoja, valmiita säädettäviä sähkölähteitä! Siis aurinkoenergiaa, mitä vesivoimalat parhaimmillaan ovat. Sen hyväksyn, jos vanhoja joki-uomia otetaan uusiokäyttöön ja niihin rakennetaan sellaiset "pienlaitokset", joita nousevat kalat voivat hyödyntää nousureitteinä kutualueilleen.

"Pelkällä kosken kohinalla emme leipää saa pöytään", sanoi itseoppinut seppä Aukusti Pehkonen kerran minulle.

*Työ oli myös vaikuttamista ja suhdetoimintaa. Olin eduskunnassakin joskus vieraana.
Kuva: Matti Pulkan yksityisarkisto.*

Kyläilloissa kerrottua

Osana hankkeen toimintaa on järjestetty kyläiltoja eri vesivoimalapaikkakunnilla. Kyläilloissa paikalliset ovat muistelleet lapsuuttaan ja nuoruuttaan vesivoiman lähetyvillä. Kyläiltoja on pidetty Muhoksella 11.12.2018, Utajärvellä 3.4.2019, Ristijärvellä 12.6.2019, Paltamon Uuraassa 18.6.2019, Suomussalmella 20.9.2019 sekä Sotkamon Ontojoella 26.9.2019.

Tähän lukuun on koottu ihmisten muisteluita, joita kyläilloissa on kerätty ylös.

Rakentaminen ja muutos

Vesivoimaloiden rakentaminen oli paikkakunnille ja niiden asukkaille suuri muutos. Ihmisiä muutti syrjäseuduille ympäri maata ja maailmaakin. Pienet, omavaraiset kylät muuttuivat vilkkaiksi, ja ihmisten mukana sinne virtasi myös palveluita. Monilla paikkakunnilla järjestettiin elokuvailtoja, urheilukisoja ja muita jokiyhdyntöjen järjestämiä tapahtumia.

Elintason ja väkiluvun kasvusta huolimatta vesivoimaloiden rakentamisella oli myös toinen puoli. Luonto oli muuttunut radikaalisti rakentamisen myötä. Vanhaa maisemaa ei ollut enää tunnistaa. Osa maista oli jäänyt veden alle ja koskien kohina oli vaiennut. Myös joen eläinkunta kärsi muutoksesta ja pieneni tai hävisi kokonaan.

”Rakentaminen tapahtui patoamalla puoli koskea kerrallaan kuivaksi. Paljon meni rautaa ja betonia turvaluukkujen pilareihin. Kun puolikas saatiin valmiiksi, vettä päästettiin uomaan ja toinen puoli kuivatettiin. Oli pelottavaa mennä soutuveneellä koskea alas: ne betonipilarit olivat kuin joku aukinainen hirviön kita ja sinne syöksyttiin veneellä. Oltiin siitä menty alas monta kertaa ennenkin, mutta nyt koski oli muuttunut. Kun Marion tuli, alkoi patoruoppaus järven halki. Vesi pois pumpulla ja kalat pillarilla kuiville. Kun kanavan luohintatyöt alkoivat, maisemat muuttuivat. Oli järkytys, miten luontoa voi raiskata noin rajusti.” Utajärvi

”Joen ylittäminen silloin entiseen aikaan: peltoja oli tuolla joen toisella puolella ja hevonen piti uittaa ylitse, samoin työväliseet. Sitten kun tuli voimalaitos, pääsimme siltaa pitkin yli toiselle puolelle aika kivasti. Se oli ainakin hyvä asia.” Paltamo

Marion -kaivinkone louhintatöissä Utasella talvella 1954.
Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto roos.

”Nyt jos mennään tähän huonompaan puoleen, niin kyllähän se koskikalastus loppui. Nuorena vietimme aikaa kolmella koskella: oli koskikaloja ja koskella oloa. Kotirannasta näki, kun olimme pelolla siellä töissä, että parhaana lauantaina liki 20 venettä kulki Pykimäjokea pitkin tuonne koskelle päin. Kosket oli käytössä ja kosken rannat. Nuoriso vietti siellä viikonvaihteen. Siellä tavattiin toisia.” Paltamon Uuraa

Jalonuoma talvella 1958.
Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.

"Kalastus on mennyt huonommaksi, ei ole enää kantojäitä. Maisemat on tietenkin muuttuneet. Siitä huolimatta kyllähän meille hyvät maisemat ovat edelleen." Paltamon Uuraa

"Muistan, kun pikkupoikana meillekin kotiin tuli kaksi miestä. Toisella oli reppu täynnä viinaa ja täynnä toisella rahaa. Isä istu pöydän toiselle puolelle ja ne kaksi miestä toiselle. Toinen pani rahaa pöydälle ja sanoi, että eikö se jo riitä. Käytettiin sellaista psykologista keinoa: kun pani rahaa pöydään, niin se tuntui isommalta kuin pankissa joinakin numeroina. Joissakin taloissa oli sitkaampaa ja joutuivat miehet sitä toistakin reppua käyttämään, että kauppoja alkoi syntyä. Siihen aikaan ei maisemalle eikä luonnolle annettu sellaista arvoa kuin nyt." Paltamon Uuraa

"Minä olen tuosta Hyrynsalmelta Hoikalta eli tuosta Seitenoikean ja Aittokosken väliltä säännöstelyalueelta. Muistan, kun alkoi ilmestyä sinisiä ja punaisia paaluja. Ne tarkoittivat sitä vesialuetta, miten vesi nousee. Meillä oli niittyjä täällä Emäjokivarressa. Ennen oli korkeat törmät ja kun vesi nousi, alkoivat törmät sortua. Piti heinähomma lopettaa. Kyllä sitä vielä jonkin aikaa yriteltiin, vaikka vesi oli jo noussut. Kotitalalta jäi melko paljon niittyä maa-alueita veden alle. Ostomiehiä kävi, mutta meiltäkin menivät maat sitten pakkolunastuksella muutaman tupakkiaskin hinnalla. Osa maista meni, niitä niittyjä. Talot on pysynyt paikallaan. Ei tarvinnut evakkoon lähteä."

Leppikosken työmaa elokuussa 1962.
Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.

"Olen paljasjalkainen ämmäsaarelainen. Muistan vapaat kosket ja Jalonkosken tuossa hotellin alapuolella, kaikki ne tukkilaiskisat ja sen semmoiset. Ja kansakouluajan lapsirunsauden. Kyllähän kouluelämään tuli vilkkautta ja luokkakavereita, joiden kanssa oltiin aika paljon tekemisissä."

"Lähiympäristössä oli vaikutuksia. Minä olen siitä Pykälä-nimisestä talosta, yksi kilometri siitä voimalaitoksesta. Kyllä maataloustuotteita, mm. maitoa, myytiin. Halkoja myytiin. Vuokralaisia oli vuosittain. Uitossa oli vajaa 300. Kyllä oli kesällä aitat käytössä." Ontojoki

Voimalaitosympäristö

Voimalaitoksen ympäristössä oli usein paljon rakennuksia. Alkuaikoina rakentajat perheineen asuivat pieniasuntoisissa parakeissa. Saunat ja taloudenhoitotilat olivat yhteisiä, ja vain harvoissa taloissa oli sisällä wc. Talous- ja asuinrakennusten lisäksi yhtiö rakensi kylille muun muassa seurataloja, harrastustiloja ja kasvimaita.

”Koulun läheisyydessä oli urheilukenttä, jossa oli varmaan Oulujokivarren ensimmäinen jääkiekkokaukalo. Siellä pelattiin jääpalloa, järjestettiin pikaluistelukilpailuja, moottoripyörien speedwayajoja. Reunat oli parin laudan korkuisia. Sitten sinne tuli jääkiekkokaukalo.” (Leppiniemessä)

”Harrastustalossa oli puuverstaat ja toisella puolella pingiksen peluuta ja muuta. Siinä vieressä oli Ukkotalo eli poikamiestalo. Se oli parakki, eikä se mitään maailman lämpimin ollut. Niin sanottu parakkialueella oli saunoja: perhesauna, poikamiessauna ja urheilusauna ynnä muuta, ynnä muuta. Eikö siellä ollut joku leipomispaikkakin.” Leppiniemi

Leppiniemen asuinalueen ykkössauna 1955. Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.

Lapsia leikkimässä rivitalon edessä Leppiniemessä "sosiaaliajan paremmalla" puolella.
Kuva Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.

"Impilinnan muistavat kaikki. Siellä asui impiä. Se taisi olla Ukkotalon vastine. Näitä neiti-ihmisiä asui siellä. Jossakin vaiheessa se oli myös ruokala. Muistan sen siitä, kun työmiehet tulivat verstaalta syömään. Kun pilli soi, kaikki olivat jo viivalla ja sen jälkeen alkoi hirveä kireminen." Leppiniemi

"Saunoja oli monta tällä alueella, kun ei tänä päivänä näkään taloissa itsessään ole omia saunoja. Siihen aikaan oli yhteissaunoja. Oli poikamiesvuoroja, perhevuoroja, naistenvuoroja. Monesti pyykkitupa oli siinä samassa. Ja mankelihan oli talousrakennuksessa." Leppiniemi

"Minä asuin ensin Nuojualla. Sieltä muistan muutama petäjän. Oli vuosi 1958. Siellä asuttiin punaisessa parakissa. Punaisia parakkeja taisi olla kolme ja sitten oli Tipula ja paloasema. Autotalleja oli pitkä rivi. Tipulassa asui poikamiehiä ja semmoisia ei-perheellisiä. Ämmässä oli myös oma Tipula."

"Ämmänsaassa oli viisi tai kuusi parakkia. Oliko niin, että talon yhdeltä puolelta oli kolme asuntoa ja toiselta puolen kolme? Parakissaan asui kuusi perhettä ja 3-5 lasta oli perheessä. Kohtuullisen pienessä tilassa alueellisesti paljon väkeä ja siellä oli mukavaa. Asunnossa oli keittokomero, alkovi ja olohuone. Meitä oli kolme pentua, joten alkovissa oli kolmikerrossänky. Isä ja äiti nukkuivat olohuoneessa."

"Kellarit ovat kunnossa. Meidänkin isä oli innokas tomaatinviljelijä. Kasvihuoneethan olivat tosi hieno asia siihen aikaan, 1970-80-luvulla. Maa oli lämmitetty ja sinnehän sai tomaatit aikaisin kasvamaan. Isä viljeli niin kauan kuin vanhemmat asuivat siellä. Infra oli rakennettu yhtiöläisille: kasvimaat ja -huoneet. Harrastustoimintaa tuettiin monella tapaa." Ämmänsaari

"Aitolla oli sen verran porukkaa, että siellä oli oma kauppakin, Moilasen kauppa. Luistinrata jäädytettiin. Kyllä meillä oli hyvää palvelua."

Jokiyhtiöt työnantajana

Jokiyhtiöt olivat voimalaitospaikkakunnilla tärkeitä työnantajia. Rakennustyöt ja uitto työllistivät niin paikallisia kuin muualtakin tulleita. Monelle vesivoimalaitoksen katveessa kasvaneelle yhtiön tarjoamat kesätyöt olivat ensimmäinen työkokemus. Vanhempien työ voimalaitoksella on mahdollistanut monelle hyvän lapsuuden ja elintason.

”Uitto oli jännä juttu, kun siihen aikaan olin teini. Oli rahan tarvis. Piti päästä elokuviin ja tansseihin. Jo 15-vuotiaana äiti laski uittoon. Rahameklarilta sai käydä pyytämässä förskottia. ”Rahapäivänä” – olikohan se lauantai – ruskeassa kirjekuoressa annettiin rahat. Sitä tunsu itsensä rikkaaksi.” Paltamo

”Uittoon liittyy tosi ihania muistoja. Meillä oli kello 11–12 ruokatunti. Kallioisella on sellainen männikkörinne ja sinne me nuoret kokoontuttiin, kun oli syöty – kuka mitäkin – ja laulu raikui ja metsä kaiui. Tytöt ja pojat, kaikki me laulettiin. Me odotettiin, että kymppi – sellainen pulska vanhempi mies – huusi kovalla äänellä: ”lähetäänpä tienata roiksemmaan”. Siihen loppui ruokatunti.” Kallioinen

”Olen tullut Oulujokivarteen tullut 1952 ja Oulujokivarressa olivat ensimmäiset työpaikatkin. Kun rakentaminen alkoi täällä 1957, tulin Ämmänsaareen maaliskuun 15. päivän tekemään parakkeja tuohon niemeen. Olin Oulujokivarressa muutaman vuoden: Montassa, Pyhäkoskella, Pällissä ja Utajärvellä. Utajärvi oli viimeinen työpaikkani. Kun siellä alkoivat työt loppua, osa meni Kemijoelle ja osa tuli Ämmänsaareen. Minulle on kertynyt täällä 35 työvotta. Eläkkeelle kun jäin, niin tällaisen kellon sain. Kyllähän siinä kaikenlaista on ollut matkassa. Vuorotellen on kuljettu jokaisella voimalaitoksella. On hyviä, jos huonojakin muistoja.”

”Olin töissä katsastuskonttorissa ja tulimme kerran vuodessa muutamaksi päiväksi Jylhämään katsastamaan jokiyhtiön autot paikan päälle. Minulla oli toimistossa paikka ja miehet olivat pihalla. --- Ruokailut olivat hirveän tarkkoja. Oli kolmen kerroksen väkeä. Silloin kun me oltiin yleisesti siellä katsastamassa, me käytiin syömässä seurojen talolla, joka oli työmiesten ruokailupaikka. Kun oltiin yhtiön autoja katsastamassa, syötiin siinä ravintolassa. Kerrankin, kun olimme vieraina ravintolassa syömässä, sattui vieraana olemaan vieläkin parempaa väkeä, joka oli syömässä lohituvassa puulautasilta. Aikoinaan, kun näitä voimalaitoksia rakennettiin, siellä oli ollut kaikenlaisia osaajia – myös puulusikoiden vuolijoita. Lohituvassa oli kaikki puulautaset ja puulusikat. En ole ihan varma, söikö ne oikeasti niistä puulautasista.”

Leppiniemen vierasmaja joen puolelta kuvattuna vuonna 1949.
Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.

"Minut komennettiin tänne ensimmäisenä mitausporukan jälkeen tietä raivaamaan, että saadaan tarvikkeita työmaalle. Ensimmäisenä minun piti aurata tie täältä Lahdenperästä Kallioiselle ja sinne raivata majoitusparakille pohja, että työmiehille olisi yöpymispaikka, ja ruokalanpohja viereen. Tästä se sitten alkoi." Ontojoki

"Minun elämässäni voimalaitos on ollut koko ajan mukana ja tietysti yhtiö isolla yyllä. Minun isälläni oli elinaikanaan tasan yksi työnantaja, Kajaani-yhtiö. Myös äitini teki töitä Kajaani-yhtiölle. Yhtiö on kyllä ruokkinut ja kouluttanut hyvin pitkälle minut ja myös sisareni." Ontojoki

"Isä oli Katermassa, Kallioisella ja Leppikoskella voimalaitoksia rakentamassa. Kerrankin hänelle oli sattunut sellainen juttu, että kun hän oli kipannut kuorma-autosta luiskaan kanavanpohjalle, jarrut olivat pettäneet ja kuorma-auto meni veden alle. Saivat kuitenkin sen auton sieltä pois. Muistaakseni se oli oma kuorma-auto."

"Vierasmaja oli siinä mielessä tuttu, että kun oli yhden vuoden ollut töissä puutarhalla, niin sitten seuraavana kesänä sai viikonloppunakin tehdä töitä ja viedä joko vierasmajalle tai kerhotalolle kasviksia tai kukkia. Silloin kun tuli isompia herroja tuonne vierasmajalle, piti sitä rantaakin oikein haravalla harata siistimmäksi, ettei siellä näkynyt jalanjälkiä." Leppiniemi

Yhteisöllisyys

Voimalaitosten myötä voimaloiden kupeeseen syntyi asuinalueita ja sitä myötä tiiviitä yhteisöjä. Yhtiö piti työntekijöistään ja heidän perheistään – yhteisöstään - hyvää huolta, ja järjesti heille erilaisia harrastusmahdollisuuksia ja vapaa-ajan toimintaa. urheilu ja sen tukeminen oli yhtiölle tärkeää. Niinpä voimalaitosten ympäristössä oli yhtiön ylläpitämiä luistinratoja, latuja ja urheilukenttiä. Yhtiö järjesti koko perheen tapahtumia, kuten kevät- ja joulujuhlia, joissa lapset pääsivät esiintymään. Yhtiöläisten lapsille järjestettiin kesäleirejä, joissa oli lapsia niin Oulujoen kuin Emäjoenkin varrelta.

”Olen sitä mieltä, että lapsuus nimenomaan ja yhteisöllisyys ovat antaneet eväitä elämän varrelle. --- Siellä oli lapsen näkökulmasta yhteisöllistä: oli paljon lapsia, kavereista ei ollut pulaa. Oli hyvä lapsuus. Kyllä se [loi] semmoista positiivista pohjaa elämälle.” Ämmänsaari

”Kun Ämmänsaarella asuttiin Oulujoki Oy:n asunnoissa, ulkopuolisetkin arvosti kovasti ja puhuivat, että se ja se on ”jokiyhtiöläinen”. Se oli niin kuin oma perheyhteisö.” Ämmänsaari

”Koska meitä lapsia oli paljon, oli kaikenlaisia kilpailuja, retkiä. --- Meistä pidettiin ihan hirveän hyvä huoli. --- Kun Ervin taloissa asuttiin, käytiin pesemässä ikkunat, pihat haravoimassa ja kukkapenkit laittamassa. Oli ihan uskomatonta, kun ajattelee tätä päivää. Firma huolehti työntekijöiden ja työntekijöiden lasten sekä eläkeläisten hyvinvoinnista. Ja lumityötkin tehtiin.” Ämmänsaari

Ämmänsaarella maaliskuussa 1958.
Kuva: Fortum Power and Heat. Kuvaaja: Foto Roos.

Aarne Ervin suunnittelema omakotitaloja Ämmänsaaren asuinalueella. Kuva: Fortum Power and Heat Oy. Kuvaaja: Foto Roos.

Leiriläisiä Oulujärven rannalla vuonna 1958.
Kuva: Fortum Power and Heat Oyj.

”Se, mihin haluaisin kiinnittää huomiota, on yhteiskunnallinen asia eli se, että nämähän muodostivat sellaisen hyvin kiinteän yhteisön. Työyhteisön, joka oli siitä ympäröivästä maaseudusta erilainen, koska se oli teollisuusyhteisö. Ihmiset saivat palkkaa, olivat työkavereita keskenään. Jos suhteet olivat parempia joidenkin työkavereiden kanssa ja joidenkin kanssa hyvinkin huonoja, mutta joka tapauksessa se oli työyhteisö, joka oli varmaan paljon vauraampi säännöllisen palkan, hyvinvoinnin ja asumistason vuoksi.” Ontojoki

”Käytiin myös Oulujärven leireillä. Se oli sellainen jokakesäinen leiri siellä Oulujärvellä. Siellä oltiin kauhean villejä ja tehtiin jekkuja. Ympäristö oli ihana. Aina odotti sitä kesää. Leiri-ihmiset olivat eri paikoista, aina Ämmänsaaresta asti.”

Lasten ja nuorten elämää voimalaitosten katveessa

Voimalaitosympäristö oli lapsille rikas ja leikkikavereita paljon. Leikkipaikkoja oli niin joella kuin voimalaitoksen rakenteissa. Osa leikeistä olivat jopa vaarallisia, mutta suurimmilta havereilta onneksi usein vältyttiin. Etenkin urheilu ja ulkoleikit olivat voimalaitospaikkakuntien lasten suosiossa. Talvisin joki tarjosi hyvät mahdollisuudet esimerkiksi luistelulle, ja Oulujoki Osakeyhtiö teki voimalaitoksien kupeeseen luisteluratoja ja hiihtolatuja.

”Yksi muistopaikka, joka vieläkin saisi olla, on kaksi uimalaituria, joista toisessa oli ponkkari. Ja siinä järjestettiin uimakilpailuja. Se oli sen ajan nuorison aika hyvä kesäinen kokoontumispaikka SPR:n kioskin lisäksi. Uimaranta, joka oli siinä kioskin ja kolmossaunan maisemissa” Leppiniemi

”Lipulassa harrastettiin talvisin muun muassa slalomia. ---Siellä oli hyppymäki ja kesäisin siellä oli piilosta, harjoitettiin törmähyppyä ja kiipeilyä. Hirviällä vauhdille jyrkkään rinteeseen ja turvalleen sinne jokeen. Mutta kukaan ei loukkaantunut, ei kuollut eikä hukkunut.” Leppiniemi

”Nippu-uittolaite, jonka luuranko on vieläkin olemassa. Ja siellä nuoret viettivät aikaansa. Se oli hyvä puksipaikka. Ja sielläkin oli vaarallisia momenteja. Mitä pahempaan paikkaan pääsi, sen paremmin pärjäsit puksissa. Hevossaassa uittoyhdistyksellä oli tällainen uittolaitteiden keruupaikka ja siellä paljon temppuiliin ja mulskaheltiin. Ja kalastettiin.” Leppiniemi

”Kalastus oli nuorison ja varttuneemman väen harrastuksena. Paikkoja oli yläaltaalla ja ala-altaalla molemmin puolen jokea ja uittokourun pää oli yksi.” Leppiniemi

”TVH:n puro oli meidän leikkipaikka. Siinä oli sellainen puusilta, joka on nyt huonossa kunnossa. Ei ollut kevät eikä mikään, jos ei sieltä tullut poikajoukko, joka oli mullahtanut sinne keväänkylmään veteen muniaan myöten.” Leppiniemi

”Meille tärkeä paikka oli SPR:n kioski. Se oli tapauspaikka nuorille pareille. Sitten meille tärkeitä olivat luistelurata ja varsinkin luistelukoppi, jossa käytiin katsomassa isoja poikia, kun ne pelasivat korttia ja polttivat tupakkia. Siellä oli aina hirviä tupakinsavu.” Leppiniemi

”Ja sitten käytiin tuossa sillalla, hirveän paljon käveltii. Jos sattui olemaan hyvä poikakaveri, niin siellä nurkassa oli hyvä pussauspaikka. ---Sitten tuntikausia saatettiin tuijottaa nippujen nostoa ja sitä, kun pikkujuna vei sen tukkinipun alas. Sitä oli aina mukava käydä katsomassa. Minä en ollut ainoa.” Leppiniemi

”Talousrakennukselle kokoonnuttiin lasten kanssa. Siinä oli piippu ja kilpailtiin, kuka korkeimmalle uskalsi kiivetä. Toinen mukava asia oli halkolämmitys ja halkopinot. Halkoja kuskattiin junakärryillä. Siihen sitten vaan istumaan, kun joku vain työnsi. Tavallisesti kärryt löytyivät sitten kasvimaan päädystä ja kyllä Taivaisen Uno oli vihainen: noottia tuli aika monta kertaa. Talousrakennusten välissä oli metsikkö, jossa joka syksy vaklattiin niillä peltisillä taskulampuilla.” Leppiniemi

”Uimakoulussa käytiin rannalla - oli sää mikä hyvänsä - ja ihan oikeissa vesissä uitiin, ei sitä oltu lämmitetty. Uimakoulusta tulee mieleen, että oli niitä matkainteja ja sitten niitä sukellustestejä. Ne oli valitettavasti tehtävä tuossa uimalaitureiden ja voimalaitoksen välissä, kunnes joku herroista tuli sanomaan, että siellä voi olla betonisia arkkuja ja rautoja.” Leppiniemi

”Minä muutin muutaman vuoden ikäisenä Monttaan. Isä oli siellä töissä eläkkeelle asti. Me oltiin pienempi alue ja meistä pidettiin hyvää huolta. Meillä kävi urheiluohjaaja ja uimaopettajia ja järjestettiin kerhoja. Erityisesti jäi mieleen, että urheiluohjaaja kävi joka viikko ja pelattiin palloa. Käytiin myös Leppiniemessä ja koetettiin kuulua siihen Oulujoki Osakeyhtiöön.” Montta

*”Jääkiekkoa pelattiin. Jääkiekkokaukalo oli yhtiön ylläpitämä. Siellä kulki muitakin kylän poikia pelaa-
massa jääkiekkoa. Käytiin me välillä siellä heikoilla jäillä kanavassa ja juomassa vettä. Ei sinne kukaan muljahtanut.” Ämmänsaari*

*”Kansakoulussa meitä oli kolmisenkymmentä luokassa. Paikallisia oli yksi kolmasosa. Aika runsaasti niitä lapsia tuli silloin. Naurettiin tässä, että silloin rakennettu kansakoulu on ainoa, joka on vielä pysy-
tyssä. Kaikki sen jälkeen rakennetut ovat jo sortuneet.” Suomussalmi*

Lähteet

Painamattomat:

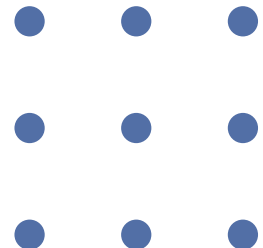
Jurvelin, Pekka. Kuvauksia vesistöalueelta – Kainuu vesiltä. Oulujoenreitti Oy.
URL: <http://www oulujoenreitti.fi/kainuuvesilta.php> (viitattu 6.5.2021).

Jurvelin, Pekka. Kuvauksia vesistöalueelta – Oulun vesistöalueen erityispiirteitä. Oulujoenreitti Oy.
URL: <http://www oulujoenreitti.fi/erityispiirteita.php> (viitattu 6.5.2021).

Paitsola, Samuli. (2020). Voimalaitokset. Vesivoimankulttuuriperintö.
URL: <https://vekuvaku.eu/fi/joki/oulujoen-vesisto/> (viitattu 6.5.2021).

Painetut:

Suurpadot – Suomen osasto ry. Voimaa koskesta: Suomen vesivoiman rakentamisen vaiheita. (1991).
Oy Ylä-Vuoksi, Imatra.

B:108 | ISBN 978-952-5731-82-8 (painettu) | ISBN 978-952-5731-83-5 (pdf) | ISSN 1236-8393